

Birutė Žymantienė

RAKTAŽOLĖ PELENĖLĖ

Botanikos sodas Šiauliuose:
istorija ir dabartis

Šiauliai

450

ŠIAULIAI

Knygos leidimą dalinai finansavo Šiaulių miesto savivaldybė.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*.

ISBN 978-609-96283-7-0
© Birutė Žymantienė, 2025

RAKTAŽOLĒ PELENĒLĒ

Turinys

PRATARMĖ	5
IVADAS	7
VISKAS PRASIDEDA NUO PRADŽIOS	11
Atskaitos taškas	12
Iš kur gulbės?	18
Nei kelio, nei takelio	21
Nėra to blogo...	32
Klaidų pamokos	45
Žiedo dulkelė	51
BOTANIKOS SODO STATUSO ĮTEISINIMAS	63
Iš meilės, darbo ir išmanymo	64
Profesorės Vidos Motiekaitytės įnašas	67
Mokslų daktarės Astos Klimienės lemties vingiai	80
Sodas jaunas, vadovas naujas	92
BOTANIKOS SODO SKYRIAI IR KOLEKCIJOS	105
Augalų sistematikos ir geografijos skyrius	106
Gėlininkystės skyrius	118
Lietuvos flora	134
Kalninių augalų kolekcija	142
Dendrologijos skyrius	156
Erikinių šeima	161
Miniatiūrinė menų simbiozė	169
ŪKIS IR „ŪKININKAI“	183
Itin svarbi darbo sritis	184
Ieškojimai, atradimai, svajonės, edukacijos	189
Atmintis – mūsų turtas	203

PRATARMĖ

Botanikos sodai dažnam lankytojui asocijuojasi su paties Dievo kuriamo grožio ir įdomybių laboratorijomis, kuriose Jis savo pašauktų žmonių protu, širdimi ir rankomis sėja, sodina, puoselėja gležną žolytę, itin įmantrią gėlę ar būsimą galingą medį, tūkstančius įdomiausių, retai aptinkamų, o ir visai nematytų augalų išsisas kolekcijas, kad padėtų mums pažinti augaliją – vieną iš svarbiausių mūsų gyvybės ir gyvenimo sąlygų. Augalai mūsų planetoje atsirado anksčiau negu gyvūnai, juolab – negu joje apsigyveno žmogus; augalija laukė mūsų, ruošė mums maistą, patalą, stogą virš galvos, šilumą, grožį, vaistus. O svarbiausia – orą, kuriuo kvėpuojame, juk ne veltui miškus vadiname plaučiais, kurie iškvepia net trečdalį to, ką mes įkvepiame. Reikia tik visa tai pastebėti, atrasti, susipažinti su gamta, kurios kruopelytė ir patys esame. Bet, prisipažinkime, einame per ją, nepažįstamą ir netausojamą, retai pajaučiame dėkingumą už didžiausias dovanas, už patį gyvenimą ir net nesusimąstome apie tai, kad jeigu nebūtų augalijos, nebūtų ir mūsų. „Maždaug tris šimtus šešiasdešimt milijonų metų augalai brandina vaisingas sėklas, iš kurių išauga nauji augalai ir naujos sėklos, ir šios mums daromos paslaugos jie niekada neapmokestina.“¹

Gamtos mokslai formuoja mūsų pasaulėžiūrą ir elgesio kultūrą. Ne veltui sakoma: koks žmogaus elgesys gamtoje, toks ir visuomenėje. Tik per gilesnį gamtos objektų ir jos reiškinių pažinimą greičiau surandamas kelias ir į šių nuostabių kūrinių Autorių. Kažkuris išminčius pasakė: „Išimkite iš mūsų erudicijos gamtos dalykus ir mūsų dvasingumas bei humanitarinis išprusimas taps panašus į oro pūslę.“ Stabtelkime, pamąstykime ir pritarsime.

Kodėl knyga pavadinta RAKTAŽOLĖ PELENĖLĖ?

Todėl, kad kiekvienas iš tų žodžių – simbolis. Kas yra simbolis? Simbolis (gr. *symbolon*) – sutartinis ženklas, pavartotas vietoj konkretaus objekto arba jo tiesioginio įvardijimo ir apie jį primenantis; ženklas, reprezentuojantis ir konkretizuojantis juo reiškiamus abstrakčius objektus (idėjas, įsitikinimus, svarbiausias vertybes).² Na, štai ir išsiaiškinome. Dar ne? Tuomet aiškinkimės toliau. Jūs žinote, kokią knygą atsivertėte: RAKTAŽOLĖ – prieš pusšimtį metų mes ją šv. Petro rakteliu vadinome, kadangi ji, kartu su milijardais žaliųjų Kūrėjo stebuklų, ne tik gamtos paslaptis, bet, tikėjome, ir Dangaus vartus atrakina, taigi, suteikia gebėjimą visą gyvenimą būti laimingam čia ir amžinai – ten; PELENĖLĖ – jos tik lapeliai steriliais amžinybės pelenukais pabarstyti, o žiedeliais kiekviena lanka vis naują vasarą pasitikdavo, kol jos, grožiu ir teisingumu nušvitusios, nesunaikino dar šių dienų senukų atmintimi pasiekiamo laikmečio tuštybė –

¹ Eduardo Galeano. *Dienų vaikai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2022, p. 257.

² *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera, 2013, p. 747.

be išmintingų skaičiavimų ir padarinių numatymo vykdoma melioracija. Nebėra lankų, natūralių užliejamų pievų nei raktažolių pelenėlių jose... Bet juk čia, Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Botanikos sode žydi RAKTAŽOLĖ PELENĖLĖ! Vadinasi, ne visa tai, kas sunaikinta, – prarasta! Yra šalia mūsų tie pateptieji ir pašauktieji, kurie gelbsti, saugo, globoja, puoselėja svarbiausią žmonijos turtą – pačią gyvybę.

Šios knygos eilutėse ir tarp eilučių rasite galybę tylių stebuklų, kurie tegul nustebins, nudžiugins, praturtins, pridės sveikatos, įkvėps meilės gyvenimui, Tėvynei ir planetai.

Kiekvienas skaitytojas knygoje ras ko nors sau: kas – istorijos, kas – romantikos ir nutrūktgalviškumo, kas – vaistinės arbatos receptą, kas – naujos, rimtos, dalykinės informacijos. Visos čia pateiktos botaninės žinios ir jų iliustracijos (nuotraukos) parengtos Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos, jos Botanikos sodo specialistų ir sodo draugų. Jos nuolat kinta, yra naujinamos, plečiamos ir gilinamos, kad tarnautų šių dienų žmogui. Kam tat reikia knygos? Būtent todėl ir reikia, kad viskas šiame pasaulyje sparčiai kinta. Knyga savo puslapiuose visada išsaugo praeities sielą – didžiausią žmonijos vertybę. Viskas neišvengiamai ir greitai tolsta, viską keičia laikas ir aplinkybės. Nebėra daugybės Botanikos sodą kūrusių žmonių, bet yra jų mintys, troškimai, įgyvendintos (ir vis dar neįgyvendintos) svajonės, darbai. Liko jų tikėjimas tuo, ką darė, ką kūrė, kam aukojosi. Yra viso to rezultatas – trumpai tariant, Šiaulių botanikos sodas. Dabar jau turime ir knygą apie jo gimimą, raidą, turtus, jų reikšmę, perspektyvą, apie šiandien čia dirbančius žmones. Pasakyti, kad jie – geri specialistai, reikštų pasakyti tik mažą dalį tiesos. Jų meilė savo sodui, savo augintiniams, savo darbui stebina, džiugina, įkvepia, jaudina, pakylėja mus visus. Paskaitysite – pajusite.

Botanikos sodas – pirmiausia mokslo įstaiga, šiuo metu Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos padalinys. O mokslas, erudicija, intelektas mūsų šalyje dar netapo aukščiausia vertybe, bet tikėkime – pamažu tampa. Ir tegul tame procese kiekviena istorinė, mokslinė, dalykinė knyga atranda tinkamą vietą ir prasmę.

IVADAS

Kuklų drėgnų lankų augalėlį *raktažolę pelenėlę* prisimena tik šių dienų senjorai. Nesijaučiame kalti dėl to, kad ji baigia išnykti kartu su užliejamomis pievomis – lankomis, bet esame kalti. Juk mūsų karta be atodairos tiesino upių vagas, melioravo, sausino pelkes ir kitaip „taisė“ Kūrėjo „klaidas“. Tiesa, toje mūsų kartoje buvo ir tokių, kurie savo žemės turtą gynė nuo naikintojų ir niekintojų, saugojo, tausojė ją, kūrė grožį ir turtino mokslo aruodus.

Ši knyga apie kultūrą ir jos kūrėjus, dažnam šiauliečiui pažįstamus kaimynus, buvusius ir esamus mūsų aukštosios mokyklos studentus ir dėstytojus, išimtinai taurius vyrus ir moteris, sodinčius, sėjusius, laisčiusius, ravėjusius ir dar tūkstančius darbų nudirbusius, kad prie Šiaulių miesto atsirastų ir vis plačiau glaustųsi Botanikos sodas, buvęs Šiaulių universiteto, o dabar – Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos (VU ŠA) padalinys. Šalia visų kitų geradarių jį augino ir jame užaugo bent keli mokslininkai, kurių mokslo darbai svarbūs Lietuvai ir ne tik – esama ir tarptautiniu mastu pripažintų publikacijų.

RAKTAŽOLĖ PELENĖLĖ pradėta rašyti jubiliejiniais – 2021-aisiais – metais, kada dabartiniam Botanikos sodui sukako 60 metų. Tuo pat ir patikslinu: nuo Šiaulių universiteto Botanikos sodo statuso suteikimo 1997 metais buvo praėję tik 24-eri, bet juk statusas buvo suteiktas net keliais vardais vadintam dariniui, jau dešimtmečius sodintam, augintam, žaliavusiam ir žydėjusiam. O tada, pačioje pradžioje, 1961-aisiais, tolokai nuo miesto centro buvo atmatuotas 2,5 ha niekam nereikalingos, nes niekam ir netinkamos žemės plotas: didelė pelkė prie geležinkelio, iš visų pusių apsupusi nedidelę aukštumėlę. Taip ir prasidėjo istorija, kurią atsivertėte, istorija su rimtais sprendimais, nuotykiomis ir net nusikaltimais. Skaudu, kad jos neatsivers **Stasys Gliudys**, savo rankomis sukalęs minėtą plotą žymėjusius kuoliukus ir pradėjęs kurti botanikos sodą, taip pat įkūręs Gamtos muziejų Šiaulių universitete, daręs unikalius mokslinius tyrimus, ugdes gamtos mylėtojus... Po daugelio metų (2008 m.) miesto valdžia suteikė jam Šiaulių miesto garbės piliečio vardą. O 2021–2022 m. žiemą jis pasakojo ir pasakojo apie sodo kūrimo džiaugsmus ir skausmus, surinko laikraščių straipsnius, kitą rašytinę medžiagą, atidavė man ir 2022 m. balandžio 15 dieną išėjo Amžinybėn, palikęs mums savo gyvenimo siekių, darbų ir pergalių rezultataus...

Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Botanikos sodo istorija knygoje pateikiama chronologine tvarka. Vadovavimą jam vienas iš kito perima jauni mokslininkai, kiekvienas tvarko ją, tobulina, praturtina sodo kolekcijas, tradicijas, komunikaciją ir mielai pasakoja apie tai skaitytojui. Nuo 2003 metų sodas yra LUBSA (Lietuvos universitetų botanikos sodų asociacijos), BGCI (angl. *Botanic Gardens Conservation International*) narys. Ne mažiau svarbu ir tai, kad Botanikos sodas yra

šiauliečių pasididžiavimas, jų pačių ir miesto svečių numylėtinis, kad į jį plūsta ekskursijos, kurias tenka vesti ne tik lietuvių, bet ir anglų bei rusų kalbomis, nes pastarąją dar naudojami visos okupacijos metais gimusios ir užaugusios kartos. Botanikos sode, visais metų laikais gražiame, vyksta edukaciniai užsiėmimai ir vaikai, jauni- mas, studentai, patyrę jame botanikos mokslo būtinybę, gamtos grožį, išmintį ir raciona- lumą, tikėtina, mylės gamtą ir ją tausos.

RAKTAŽOLĖ PELENĖLĖ – pirmoji VU ŠA Botanikos sodo, savo simboliu neatsitiktinai pasirinkusio stilizuotą raktažolės pelenėlės žiedelį, istorijos knyga. Tegul po mūsų eis turtingi ir taikūs dešimtmečiai, kad būsimiems šios Žemės gyventojams prireiktų dar ne vienos šito nuostabaus sodo istorijos knygos.

Stasys Gliaudys
(1928–2022)

*Ką gali padaryti vienas žmogus?
Daug. Neįtikėtinai daug.
Ypač, jeigu jis liepsnoja savo idėja
ir geba uždegti ją šalia esančiuosius.*

VISKAS PRASIDEDA
NUO PRADŽIOS

ATSKAITOS TAŠKAS

*Nieko mūsų Žemėje ir mūsų gyvenime
neatsiranda šiaip sau. Atsirado, vadinasi,
turėjo atsirasti, nenunyko, vadinasi,
negalėjo nunykti, nes taip turėjo būti.*

Kodėl Šiauliams prireikė Botanikos sodo? – beveik retorinį klausimą pateikiu STASIUI GLIAUDŽIUI, Šiaulių miesto garbės piliečiui, gamtininkui, mokslininkui, tyrinėtojiui, darbštuoliui, kuriam rūpėjo svarbios gyvenimo sritys, Šiauliuose puikiai žinomam žmogui, kuris ir į šitą, ir į daugybę su gamta (ir ne tik su gamta!) susijusių klausimų gali atsakyti labai išsamiai. Jis prisimena viską. Nuo pat pradžių. Žinia, su šypsena prisimena ir tai, kad daug kas iš „normaliųjų“ vertino jį kaip keistą, kitonišką, gal ne visai telpantį į normas, t. y. vidutinybės, rėmus. Pridėčiau – visai netelpantį į šituos rėmus. Ir ačiū Dievui už tai.

Štai ką į mano klausimą atsakė Stasys, pirmiausia uždraudęs vadinti jį „ponu“. Sako, kad jis tik švariai apsirengęs...

Stasys Gliudys: „2021 metais Botanikos sodui sukako šešiasdešimt, jeigu jo amžių skaičiuosime nuo 1961-ųjų, kai toje vietoje, kurioje jis dabar plyti, buvo pasodintos pirmosios liepaitės. Tik iki „krikštyną“, iki botanikos sodo vardo ir net iki sodo idėjos, iki minties apie jį tai bevardei aukštumėlei ir klampioms, šaltiniuotoms pelkėms aplink ją, vietai, kuri buvo paskirta tapti Šiaulių pedagoginio instituto gamtos mokslų baze, buvo dar labai toli. Neišbrendamai toli.

Neskubėkime. Tik mūsų istorijai pabandykime surasti atskaitos tašką. Tarkime, kad tai galėtų būti XX a. šeštojo dešimtmečio pabaiga.

1958 metais Šiaulių pedagoginis institutas (ŠPI) pradėjo rengti pradinio mokymo pedagogikos ir metodikos (PMPM) specialybės mokytojus. Tam, šalia visų kitų reikalavimų, privalėjo būti sukurta gamtos mokslų bazė.

Šiaulių pedagoginė mokykla (dar – ne institutas) už senojo parko jau turėjo kelių arų daržą, vadintą mažuoju sklypu. Šis buvo ne tik mažas, bet ir senas, vargas, atitarnavęs. Su vienašlaičiu šiltnamėliu, kurio stogas jau kadais įgriuvo...

Bet pradėkime savo kelionę nuo pačių pradžių – nuo Jūsų. Iš kur Jūs toks, Stasy, jokių aplinkybių neįveiktas gamtos pažinimo aistrualis? Genetikos mokslininkai teigia, kad gimdami atsinešame tik pusę savęs, antrąją gi pusę mumyse išugdo tėvai, mokytojai, autoritetais tapę žmonės, draugai, visa aplinka...

*Stasys Gliudys su sesute Maryte Graužikų dvare. 1937 metai.
Nuotrauka iš S. Gliudžio asmeninio archyvo*

Esu gamtos vaikas, augęs garsiam Graužikų dvare, viename iš Vlodo Putvinskio-Putvio dvarų, kuriame buvo turtinga biblioteka ir tikrai demokratiškas požiūris į kiekvieną dvaro žmogų.

*Šiame name gyveno Gliudžių šeima. 2013 11 29.
B. Musneckienės nuotrauka*

*Buvusi Graužikų pradžios mokykla, kurioje mokėsi Stasys Gliaudys.
Iš kairės: Stasys Gliaudys jaunesnysis, Birutė Musneckienė, Stasys Gliaudys. 2017 09 26.
A. Musneckio nuotrauka*

Man, nuo mažumės smalsiam vaikui, buvo leidžiama skaityti dvaro bibliotekos knygas ir stebėti aplinkos augmeniją, selekcijos eksperimentus. Kiek save atsimenu, visada norėjau būti gamtininkas.

*Šeima.
Iš kairės (sėdi): Zofija Gliaudienė
(Stasio Gliaudžio mama),
O. Bagvilienė (močiutė, Zofijos mama),
Simonas Gliaudys (tėtis);
stovi vaikai:
Marytė Gliaudytė ir Stasys Gliaudys.
1947 metai.
Nuotrauka iš S. Gliaudžio asmeninio
archyvo*

Kai Lietuvą užgriuvo 1944-ieji, o kartu ir sovietmetis, man tebuvo šešiolika. Baigę Kelmės vidurinę mokyklą, dviese su draugu Albinu Steponavičiumi nusprendėme metus padirbėti, užsidirbti pinigų naujoms kelnėms, gal dar šiek tiek studijoms pasitaupyti ir pirmyn – į Vilniaus universitetą, į Gamtos fakultetą.

Nespėjome nė darbo susirasti, kai mus surado šaukimai į karinį komisariatą. Vadinasi, į sovietinę armiją. Puolėme ieškoti, kuri aukštoji mokykla dar priima būsimuosius studentus, mat studentų neimdavo į armiją. Radome: Veterinarijos akademija Kaune. Ne visai tai, apie ką svajota, bet netoli to. Vėliau, 1960-aisiais, vis dėlto pasiekiau savo – neakivaizdiniu būdu baigiau dar ir Agronomijos fakultetą Žemės ūkio akademijoje. Kodėl miniu savo draugą Albiną? Ogi jei ne draugystė su juo, komjaunuoliu, o vėliau ir Antano Sniečkaus, komunistų partijos pirmojo sekretoriaus, sovietų okupuotos Lietuvos vadovo, patarėju (Albinas ėjo šias pareigas septynerius metus, dvejus iš jų – Kuboje), kas žino, kaip būtų pasisukęs mano kelias, ar būčiau išvengęs dešimties metų itin speiguotose Sibiro platumose. Iš kitos pusės žvelgiant, ir pagrindinis patriotinis Lietuvos nepriklausomybę siekęs atkurti jaunimas dėl tos pačios draugystės su Albinu (komunistu!) manimi nepasitikėjo, nors aš buvau vienas iš jų. Kai sovietiniai saugumiečiai susekė mūsų pagrindinę veiklą ir iššifravo veikėjų vardus bei slapyvardžius, mano pavardės tuose sąrašuose nebuvo... Likau Lietuvoje ir beveik išvengiau represijų.

Tuomet, XX a. šeštojo dešimtmečio metais, o ir per visą sovietmetį, studijas baigę specialistai darbą gaudavo pagal vadinamuosius paskyrimus, aukštoji mokykla siųsdavo ten, kur reikėdavo specialistų. Norėjau dirbti arčiau tėviškės ir tėvų, taigi, arčiau Kelmės. Gavau paskyrimą į Tytuvėnų rajono MTS (Mašinų ir traktorių stotis) dirbti vyr. zootechniku. Tai buvo didelė ir galinga žemės ūkio organizacija, tarp vadovų turėjusi ir partorgą (komunistų partijos atstovą, partinio darbo organizatorių), kurio rūpestis – komunistinės ideologijos ir propagandos sklaida. Paprastai tariant, visų darbuotojų „auklėjimas“ ir sekimas. Tas partorgas, itin nemalonus, arogantiškas pasipūtėlis, be kita ko, dar ir nesaikingai geriantis tipas, sekė mus, pasinaudodamas „klapčiuku“, vienu iš mūsų, kolegų agronomų ir zootechnikų, kompanijos. Mes nieko neįtarėme, – tai kokią repliką mesteldavome, tai pasijuokdavome iš kokio anekdoto, pašiepiančio sovietinę valdžią. Žodžiu, buvome atviri ir nuoširdūs, todėl kiekvieno iš mūsų požiūris į okupantą partorgui buvo puikiai žinomas. Aš tai jau visai buvau ideologinis priešininkas. Mane kartą iškvietė į jo prabangų, erdvų, šviesų, raudonu kilimu išklotą kabinetą, antrą kartą iškvietė. Parėkavo, esą aš nieko nedaras, kad ūkyje didėtų primilžiai iš karvės, ir šiaip, negerbiu komunistų partijos ir atskirų jos narių. Nesišypsau! Nesisveikinu! Partorgui iš tiesų visi šypsodavosi, prieš jį lankstydavosi, nes be jo pritarimo vairuotojai negaudavo naujų mašinų, traktorininkai – traktorių ir net detalių remontui, šeimos – butų. Jis buvo visagalis: galėjo vidury dienos parvažiuoti girtas, užsirakinti kabinete ir parpti ant prabangios sofos, sekretorei paslaugiai referuojant, kad partorgas išvykęs, užimtas, dirba, šiandien nebebus...

Ta aplinkybė, kad esu nepatikimų, galbūt net sekamų, *elementų* sąrašė, trukdė kūrybingai dirbti. Kelmės rajono laikraščio „Komunistinis žodis“ (Nr. 81, 1954 10 12) straipsnyje „Šalinti iškeltus trūkumus“ rašoma: „...nėra bolševikinio budrumo ir kadrų parinkimo atžvilgiu. Tebedirba tokie neaiškūs elementai kaip Gliaudys, Jagminienė, Dimša...“

Svarstė mane ir Tytuvėnų rajono partinis biuras, kurį sudarė visa aukščiausia valdininkija: vietos komunistų partijos 1-asis sekretorius, 2-asis sekretorius, Vykdomojo komiteto pirmininkas, milicijos viršininkas, saugumo viršininkas, profsąjungos veikėjai... Keliolika gražiai pasipuošusių ponų. Buvo nustatyta tvarka – nusižengėlių bausti darbu. Gavau krūvą gero popieriaus plakatų, ant kurių didelėmis spalvotomis raidėmis užrašyta: „Kukurūzai – tai grūdai, pienas, mėsa, lašiniai, tai gyvulininkystės produktų gausumas.“ Tuos plakatus privalėjau pėsčias išnešioti po kaimus penkių kilometrų spinduliu ir pritvirtinti matomose vietose. Autobusai tais, SSRS komunistų partijos generalinio sekretoriaus N. Chruščiovo laikais, po kaimus dar nevažinėjo. Vaikščioti su tais plakatais neturėjau nei laiko, nei noro. Parsinešiau visą ritinį namo, – keletą metų turėjau ką pasitiesti ant stalo, kad staltiesė ilgiau švari išliktų.

Antrą kartą iškviėtą į rajono kompartijos biuro posėdį įpareigojo mane organizuoti agrokursus – supažindinti kolūkiečius su pasiekimais, išaiškinti jiems sovietinę (pagal to meto ideologiją – pačią pažangiausią!) žemės ūkio politiką. Tą darbą atlikti liepė pačiame tolimiausiame rajono pakraštyje, prie pat ribos su Šiaulių rajonu.

– Kaip aš ten nusigausiu? – čia pat paklausiau sekretoriaus.

Šis pašoko, išraudo iki pat storo sprando ir užriko:

– Kaip jūs drįstate prieštarauti partijos biuro nutarimui? Partija ir tarybinė vyriausybė jus išmokslino, žmogumi padarė! O jūs... Kaip gali, Solovjovai (tokia buvo mano tiesioginio darbo vadovo pavardė), toks elementas pas jus dirbti? Lauk!

Lauk, tai lauk. Išėjau. Netrukus sužinojau, kad man ruošiamas „vilko bilietas“, su kuriuo niekas niekur nepriims į darbą pagal išsilavinimą ir kvalifikaciją.

Debesys virš mano galvos telkėsi vis sunkesni ir vis juodesni. Atėjo vasara. MTS direktorius išėjo atostogų, jį pavaduoti buvo įpareigota vyr. agronomė, kuri tyliai patarė man: „Spruk! Aš tau išduosiu „švarią“ darbo knygelę.“ Apsidžiaugiau tokia netikėta galimybe ir sprukau. Likau be darbo. Bet kai Dievas uždaro duris, sako, atidaro langą. Po kelių dienų susitikau savo buvusį studijų draugą ir kambarioką Gediminą Jočį, kuris pasiūlė ateiti į Šiaulių agrozootechnikumą dėstyti žemės ūkio ekonomikos ir organizacijos. O žemės ūkio ekonomika pagal to meto politinę liniją ėjo iš karto po pačios svarbiausios „disciplinos“ – marksizmo-leninizmo. Buvo, regis, 1957-ieji metai. Jau nebe pokaris, bet jokių ekonomikos vadovėlių dar nebuvo! Vienintelė dėstymo medžiaga – komunistų partijos nutarimai. Valstybiniai egzaminai artėjo. Reikėjo kažko imtis, juk rengėme žemės ūkio specialistus, kuriems ekonomikos žinios buvo itin reikalingos.

Lakios vaizduotės man netrūko, ją ir pasitelkiau. Ekonomikos tiesas dėščiau iš

bendrojo išsilavinimo, iš gyvenimo, iš patirties, tiesa, dirbau šitą darbą tik vienus metus. Kitais metais kartu su dėstytoja Šiurkiene jau dėščiau chemiją. Ne ką geriau buvo ir čia – trūko chemijos laboratorijos. Dėstytoja jau buvo pradėjusi ją kurti, bet tik pradėjusi. Tuomet nė viena mokymo įstaiga gerų laboratorijų dar neturėjo, o mano, matyt, jau tokia dalia – kur dirbau, ten ką nors įkūriau.

1961 metais, N. Chruščiovo vadovavimo laikais, atėjo direktyva visus agrozootechnikumus iškeldinti į kaimus ir kuo toliau nuo miestų, kad jau parengti žemės ūkio specialistai nenorėtų ir negalėtų likti ir apsigyventi miestuose. Darbas šitoje mokymo įstaigoje buvo košmariškas, bet perspektyva likti be jokio pragyvenimo šaltinio irgi neviliojo. Jau turėjau šeimą, augo sūnus. Dar nebuvo atleistas iš dėstytojo pareigų, bet jau žinojau, visi žinojome, kad galime likti be darbo. Ėjau gatve ir galvojau: esu užsigrūdinęs kumečio vaikas, žinau, ką reiškia būti basam ir alkanam. Pamenu, baisiausia buvo Kaune, kai studijų metais visus studentus iš „bendrabočio“, kurį patys „improvizavome“ apgriautos bažnyčios palėpėje, iškeldino ir jame likome gyventi dviese su Albinu (nes neturėjome kur išeiti). Ten jokio šildymo nebuvo (rytais plaukai būdavo prišalę prie pagalvės), visiškai nebuvo vandens, kurį po paskaitų su kibiru atsinešdavome iš mokytojų seminarijos pastato, o gamtiniai reikalai nuvarydavo į Perkūno namų griuvėsius arba dar toliau – į autobusų stotį... Juk ir tada nedejavome, nestenėjome. Išgyvenome. Mokėmės. Tai negi dabar prapulsiu?

Ir tikrai – nepražuvau, vėl išlindo baltas angelo sparnas – dėstytoja Marytė Vosylienė pakvietė mane dirbti į Pedagoginį institutą, kuriame jau buvo įkurta Gamtos katedra.

*Mažasis sklypas apie 1966 metus.
J. Švėgždės nuotrauka*

*Stasys Gliudys ir lankytojos.
J. Švėgždės nuotrauka*

Štai ir sugrįžome į mažąjį sklypą, kuris buvo ne kas kita, o tik kažkada, tiesiant gatvelę, atręžta Šiaulių miesto senojo parko dalis. Tai rodė kreivos drevėtos obelys, lygiai tokios pačios, kaip ir kitoje gatvelės (dabar S. Lukauskio g.) pusėje. Viskas čia buvo labai apleista. O paruošti šitą sklypą studentams mokytis reikėjo nedelsiant. Kartu su Pedagoginio instituto dirbtuvių meistrais įrengėme kelis inspektų langus, puolėm remontuoti mokomąjį stelažinį, vienašlaitį, į žemę įleistą šiltnamį, jo įgriuvusį stogą. Iš kitos pusės prie jo glaudėsi vargas sandėliukas, kur žiemojo gulbės.

IŠ KUR GULBĖS?

Ogi garsusis gamtininkas Tadas Ivanauskas buvo paskyręs Petrą Zubavičių Žuvinto ir Žaltyčio ežerų gulbių globėju. Ten, tuose ežeruose, buvo gulbių draustinis, bet būdavo ir brakonierių, kurie medžiodavo gulbes. Geraširdis P. Zubavičius, mūsų Instituto dėstytojos M. Vosylienės pažįstamas, vieną porelę jų ir padovanojo Šiauliams. Baltosios gražuolės vaikščiojo murzinos, nepatenkintos, net piktos, joms reikėjo vandens, bet tvenkinio šiame sklypelyje nebuvo. O vieta tvenkiniui buvo ideali – šaltiniuota. ŠPI ūkio dalies darbuotojai bandė susitarti su Šiaulių melioracijos stotimi, kad iškastų tvenkinį. Nepavyko. Draudė įstatymai. Galima buvo kasti tik kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose, kitur esą reikėjo kažkokio ypatingo leidimo, tik neaišku, kur jį gauti. Reikėjo rasti išeitį. Prisiminiau! Dar iš technikumų laikų turiu Šiaulių melioracijos stotyje gerą pažįstamą, dabar vyr. agronomą ar direktoriaus pavaduotoją Petrą Ilgūną. Susitinkame su juo ir susitariame: tvenkinį iškas. Petras atsiunčia didžiulį ekskavatorių, kuris vos telpa po elektros laidais. Žemėms išvežti atsiunčia dar ir savivarčių sunkvežimį. Ilgai jaučiau graužatį, kad taip įklampinau gerą žmogų. Bet tvenkinys, tiksliau tvenkinėlis, su mažyte sala viduryje pradžiugino ir gulbes, ir studentus, ir dėstytojus. Visas mažasis sklypas prašviesėjo, pagyvėjo, kai tvenkinyje lyg baltos sniego gniūžtės ėmė plaukioti gulbės, o medžių paūksmėje atkūrėme lauko auditoriją – suolus studentams ir dėstytojui atsistoti. Daug kas iš miesto visuomenės aplankydavo mūsų mažąjį sklypą ir visi išeidavo nudžiugę, nušvitę, dvasiškai praturtę. Grožis visada apsimoka, jis padeda, gydo, guodžia.

Atnaujinome ir meteorologinius prietaisus oro drėgmei, temperatūrai, vėjo kryptčiai, lietaui matuoti. Pagal grafiką studentai kasdien nusirašydavo tuos duomenis, o Gamtos ir geografijos kabinete užpildydavo orų stebėjimo žurnalą.

Kaip žinome, mokymui svarbiausia, kad būtų kuo didesnė augalijos įvairovė. Įrengėme kelių tipų gėlynus, alpinariumą, per kurį takelis vedė prie tvenkinio, pas gulbes. Jų gyvenimas labai domino ir studentus, ir dėstytojus, ir visus lankytojus. Tik ne kiekvienas galėjo prisitarti prie jų, ypač perėjimo metu. Pirmojo perėjimo irgi teko palaukti. Gulbinas dvejus metus iš eilės krovė lizdą, o jo pati vaikščiojo išdidi, bet šeimos gausinimui abejinga. Tik 1966 metų pavasarį jau abu krovė lizdą sodo kampe, o

*Gulbės. Antrame plane ant tvenkinėlio kranto – Stasys Gliaudys. 1966 metai.
J. Švėgždos nuotrauka*

balandžio 2–10 dienomis gulbė sudėjo lizde šešis stambius žalsvus kiaušinius, kurių kiekvienas svėrė vidutiniškai 320 gramų, taigi, buvo 5–6 kartus didesnis nei vištos kiaušinis. Gulbinas tvenkinį ir lizdą akylai saugojo, nieko arti neprileido. Ne vieną lankytoją savo tvirtais sparnais yra apdaužęs.

Taikiai jis elgėsi tik su V. Leškauskiene, kuri čia gyveno, dirbo sarge, maitino ne tik gulbes, bet ir visą mažojo sklypo gyvūniją: Bubių tarybinio ūkio su visais geležiniais narvais padovanotas nutrijas, gandrą Ga-ga-ga, o žiemą – ir pietinius karvelius purplelius.

Daug rūpesčio minėtai darbuotojai tais metais atnešė pavasaris: balandžio 10 dieną atšalo oras, gausiai prsnigo, po kelių dienų temperatūra nukrito iki minus 10 laipsnių. Mūsų baltosios gražuolės paskendo baltame sniege, bet gulbė nė minutei nepaliko lizdo, maitinti ją teko čia pat. Nesitraukė nuo lizdo į šiltą patalpą ir gulbinas, liko ištikimas iki galo, nors šaltį gulbės sunkiai iškenčia. Tiesa, minusinė temperatūra neilgai truko, saulei pažėrus didesnę pluoštą spindulių, sniego ir žymės neliko. Gulbės vėl pasijautė gerai, perėjo, bet gulbiukų nesulaukėme. Kiaušiniai buvo neapvaisinti. Kodėl? Nežinia kodėl. Gal, kad jie abu – iš vieno lizdo kilę paukščiai, tų pačių tėvų vaikai...

Mažasis sklypas klesti, žaliuoja, žydi, vien gėlių čia – per 120 rūšių ir veislių. Prie kiekvieno krūmo ir gėlės kelmelio etiketės su lietuviškais ir lotyniškais augalų pavadinimais, kuriuos užrašė laborantė Liusė Indriulytė. Palankiu oru veikia lauko

*Gulbinas gina savo šeimą net nuo Stasio Gliaudžio. 1966 metai.
J. Švėgždos nuotrauka*

auditorija. Studentai ateina ir ne paskaitų metu, mokosi atpažinti augalus, – egzamino metu etiketės bus pašalintos, reikės atpažinti juos be suflerio. Patogu, – mažasis Biologinės stoties sklypas čia pat, miesto centre, senojo Didždvario, dar vadinamo Zubovų, parko pakraštyje.

Gulbes visi prisimename, bet jų likimas graudus. Po kelerių metų, apie praeito šimtmečio septintojo dešimtmečio vidurį, kai mažasis mokyklinis bandymų sklypas buvo panaikintas, o paskirtame didžiajame Agrobiologinės stoties sklype, tiksliau beviltiškoje pelkėje su varlėmis šalia geležinkelio, buvo iškastas tvenkinys, pirmiausia į jį perkėlėme gulbes. Atėjus rudeniiui jos, ypač gulbinas, ėmė treniruotis skrydžiui. Stoties darbuotojai manė, kad dėl trumpo vandens kelio jos pakilti negalės. Sparnus pakirpti, grožį gadinti ranka nekilo. Gulbinas pasielgė gudriai – pakilimui panaudojo sausumą. Įsibėgėjęs nuo staigaus kranto krito į tvenkinį, atsiplėšė ir pakilo. Kelis kartus atskrido, suko ratus virš tvenkinio kviesdamas gulbę, bet nusileisti nesiryžo. Ir, matyt, išskrido be jos...

Gulbė peržiemojo. Pavasarį, ledui dar nevysiškai ištirpus, ji buvo išleista į tvenkinį. Įkišo galvą į ledo plyšį ir žuvo uždususi. Jos iškamša ir kiaušinis yra 2013 metais mano vardu pavadintame Gamtos muziejuje. Dabar čia visko daug, o kadaise, atėjęs į šią patalpą (1961 metais), radau vieną vienintelę vilko iškamšą... Daugiau nieko.

*Nuo 1974 m. rinkti, kaupti, moksliai įvertinti eksponatai turtingame Stasio Gliudžio įkurtame Gamtos muziejuje Šiaulių universitete. 2009 metų vasara.
Nuotrauka iš Stasio Gliudžio jaunesniojo asmeninio archyvo*

NEI KELIO, NEI TAKELIO

Jau užsiminėte apie didįjį sklypą. Kodėl jo prireikė, jeigu mažasis atitiko reikalavimus ir atliko mokymo funkcijas, džiugino miestiečius?

Mažasis kelių arų sklypas miesto centre esą buvo per mažas, neatitiko Šiaulių pedagoginio instituto mokyklinio bandomojo sklypo reikalavimų. Gaila, 1969–1970 m. mažojo sklypo atsisakyta. Dabar vietoje jo privatūs namai ir nė žymės neliko apie čia buvusią šlovę. Taip dovanotoje 90-mečio proga vienetinėje knygoje „Gamtininkas Stasys Gliudys“ (2018) prisiminimuose rašė S. Gliudys. O kas ten iš tiesų žino, kokios buvo tos povandeninės srovės? Juk miesto centras, geras, statyboms tinkamas gruntas... Dabar ten S. Lukauskio gatvė, kuri greitai tapo nuosavų mūriukų gatve, – nė ženklų neliko iš buvusio mūsų rūpesčių ir meilės objekto...

Taigi, 1958 metais Šiaulių miesto Vykdomojo komiteto (tuomet savivaldybės funkcijas vykdžiusio valdžios organo) sprendimu pakraštyje palei geležinkelį plytinčioje bevardėje aukštumėlėje Institutui buvo paskirti 2,5 ha dirvonuojančios kaimo žemės. Kodėl tik tiek? Aplink tą aukštumėlę liūliavo šlapios, šaltiniuotos, žmogaus nejudintos pievos, pempų, perkūno oželių ir varliagyvių karalija. Užtat kokia įvairi buvo šlapių, šaltinių pievų augalija: gegužraibė, raiboji gegūnė, pelkinis skiautalūpis,

*Gavus JAV aplinkosaugininkų finansinę paramą,
buvusio fakulteto dekaną S. Tumėno dėka
Šiaulių universiteto
Pedagogikos fakulteto 40-mečio proga
2000 09 22 buvo įteisintas Gamtos muziejus.*

*2013 12 18, minint S. Gliaudžio gimimo
85-ąsias gimimo metines, muziejui suteiktas
Stasio Gliaudžio vardas.
A. Musneckio nuotrauka*

paprastoji raudoklė, kartenė, pelkinė sidabražolė, raktažolė pelenėlė... Kur čia visas beišvardysi! O paprastasis burbulis, vėliau perkeltas į gerą dirvą ir dažnai palaistytas, per vegetaciją duodavo du žiedų derlius.

Bet į tą paskirtąjį plotą porą metų niekas nė kojos nekėlė, juk nebuvo nei kelio, nei takelio, nei kokios pašiūrės kastuvui pasidėti. Nieko. Bet – laiminga aplinkybė – kaip tik tada susikūrė Šiaulių tarpkolūkinė statybos organizacija. Ir dar viena palanki sąlyga – Pedagoginis institutas gavo lėšų patalpoms kapitaliai remontuoti. O apie „pagrindines“ tų laikų statybas galima parašyti ne vieną „nuotykių“ apysaką. Bet sutelkime dėmesį į vieną: 1960 metais Šiaulių pedagoginio instituto rektorius Kazimieras Žukauskas šiek tiek lėšų skyrė tam, kad minėta tarpkolūkinė statybos organizacija padėtų pamatus administraciniam ir ūkiniam pastatams ant minėtos aukštumėlės. Privažiuoti prie jos buvo įmanoma tik vidurvasarį, kai pelkė nuo buvusios R. Čarno (dabar – Gumbinės) gatvės iki paskirtojo sklypo šiek tiek pradžiūdavo. Laikas buvo patogus – pats visokių vadovų atostogų įkarštis, o su pavaduojančiuoju visada lengviau susitarsi. Tik tartis kol kas nebuvo kam – vadinamasis didysis sklypas neturėjo šeimininko. Viskuo rūpinosi Instituto rektorius. Betgi kas nors turėjo tuo objektu užsiimti. 1961 metais toji vietovė palei geležinkelį pagaliau gavo globėjus: Biologinės stoties vedėją Stasį Gliaudį, t. y. mane, ir pusę laboranto etato. Šios pareigos atiteko Liusei Indriulytei. Mergina čia darbavosi *nuo dūšios*, bet tik tris dienas per savaitę.

1961 metų pavasarį didžiajame sklype buvo paruoštas nedidelis žemės lopinėlis 1–4 klasių bandymų lysvėms įrengti. O į likusią dirvos dalį įsėjome kukurūzų.

Artėja mokslo metų pradžia. Dėstytoja M. Vosylienė iš rektorato atneša žinią, kad į mokslo metų atidarymo šventę gali atvykti aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras V. Kuzminskis. Numatytas ministro apsilankymas ir būsimoje Biologinėje stotyje, kad pamatytų jos kūrimosi pradžia; kelio nėra, bet, tikėkimės, per vasarą bus pradžiūvusi pelkėta pieva. Tuo metu stoties statybų vietoje žiojėjo dvi duobės: ant vienos turi užtūpti administracinis, o ant kitos – ūkinis pastatai. Šalia – krūva plytų. Statybos darbai sustoję – trūksta lėšų. Gal ministras, pamatęs šį nykų vaizdą, padidins finansavimą. K. Žukauskas tuo metu ėjo rektoriaus ir Pedagogikos katedros vedėjo pareigas. Ministrą sutikti pavedė dėstytojai M. Vosylienei. Dar priminė, kad pokalbiui pagyventi tikėtų lengvas gėrimas ir truputis užkandos, bet ten tam nėra sąlygų, jokios tinkamos vietos. Dėstytoja M. Vosylienė, patyrusi gamtininkė, panašių susitikimų organizatorė, manė kitaip. Trumpą pobūvį galima surengti ir ant pievutės. Svarbiausia – palankus oras. Prie to ir apsisistota.

Atėjo mokslo metų pradžios atidarymo šventė. Joje dalyvauja ir ministras. Oras puikus. Po pietų ministras, miesto valdžios atstovas, Pedagoginio instituto ūkio dalies vedėjas, rektorius, dar vienas kitas man nepažįstamas veikėjas (neseniai dirbu) atvyksta į vadinamąjį didįjį sklypą. Pasitinkame svečius. Kol jie apžiūrinėja statybas, su dėstytoja M. Vosyliene dalykiniams pokalbiams pratęsti parenkame pievutę už dabartinio sodo. Paklota staltiesė atstoja stalą. Ant jos sudedami sumuštiniai, sausainiai, alus ir vynas. Pakviesti svečiai mielai susėda aplink „stalą“. Diena vasariška, saulėta, šilta. Vienas malonumas prisėsti, prigulti ant žolės kvepiančios pievutės. Atėjus rudenėliui tokios progos nebebus.

Svečiai atsipalaiduoja, prasideda pokalbiai, geri linkėjimai. Jokių problemų. Alus pamažu senka. Ir per pietus gerta alaus. Tad su laiku ima ryškėti ir problema: kur išpilti susikaupusias skysčių atliekas? Kiek akys užmato – jokio krūmo ar kampo, kur būtų galima prisiglausti. Plika, nuoga, viskas kiaurai matosi. Dar, kaip tyčia, darbininkų būrys tvarko geležinkelį. Kiek toliau prie geležinkelininkams skirtų pastatų dirba statybininkai. Padėtį gelbsti vešliai išaugusi mūsų kukurūzų giraitė.

Mūsų kukurūzai parodė, kad prireikus gali atlikti ir kitokią paskirtį nei N. Chruščiovo laikais.

Apsilankymo pabaigoje rektorius pasivedė mane į šalį, pasidžiaugė pakilia nuotaika, pasirinkta pašnekesio vieta ir kukurūzų „giraite“. Pasiūlė pievutę apsodinti dekoratyviniais krūmais, kurie teiktų uždarumą. Tai ir buvo padaryta, bet, kiek pamenu, uždarumo paslaugomis nebuvo pasinaudota.

Šiaulių universiteto Botanikos sodas gali didžiulis turintis įdomią ir garbingą pradžią, susijusią su sodo įsodinimu. Ir žmonijos pradžia pagal Šventąjį Raštą vyko sode – Rojaus sode, kuris garsėjo augalijos įvairove ir grožiu. Tarp abiejų sodų daug panašumo. Botanikos sodo paskirtis šalia mokslinio tiriamojo darbo, pasitelkus augaliją,

kurti, skleisti grožį, kad jo lankytojai jaustųsi tarsi patekę į Rojaus sodą. Vaismedžių pasirinkimas tuo metu buvo menkas. Lankėmės Šiaulių, Joniškio, Radviliškio medelynuose, bet daugiausiai obelaičių nupirkome iš Vytėnų sodininkystės-daržininkystės mokslinio tyrimo stoties, kuri irgi dar tik kūrėsi. Obelaičių veisles pasirinkome pagal to meto rekomendacijas: 'Lietuvos pepinas', 'Šafraninis pepinas', 'Rudeninis dryžuotasis', 'Baltasis alyvinis', 'Paprastasis antaninis', o 'Komjaunuolė' parsivežėme dėl ryškių raudonų žiedų. Dar atsivežėme dvi kriaušaites be pavadinimų. Pažymėjome eiles, vietas, kur bus kasamos duobės medžiams sodinti. Dėstytoja M. Vossylienė su savo studentais iškasė jas, o mudu su laborante L. Indriulyte (daugiau darbuotojų nebuvo) visą mėnesį vežėmės sodinukus iš medelynų ir sodinome, mintyse dėkodami Instituto ūkio dalies vyrams, kad parūpino ir nutašė baslius, prie kurių pririšome kiekvieną sodinuką. Susirinkę savose statybose tuščius cemento maišus, kiekvieną medelį aprišome jų popieriumi. Zuikiai nebuvo tuo patenkinti. Sodas užėmė pusę hektaro žemės; jį sodinti baigėme 1961 m. spalio 20 dieną. Gal ši data ir galėtų tapti Botanikos sodo gimtadieniu...

Gimtadienis – metinė šventė, o į darbą tenka eiti kasdien, tik neaišku, kokiais keliais takeliais. Ką darydavote su savo pelke, kai palydavo lietus, patiždavo pavasarinis sniegas?

Kelio į šį sklypą reikėjo labiausiai ir skubiausiai. Užsakyti brangų projektą ir laukti metų metus buvo ne mūsų variantas. Veiklos ėmiausi pats.

*Apie botanikos sodą dar – nė minties... O biologinę stotį naujame sklype įkurti reikia.
Stasys Gliudys. 1961 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Einant nuo tuometinės R. Čarno (dabar – Gumbinės) gatvės link mūsų naujojo sklypo už kokių trijų šimtų metrų kairėje kėpsojo vargana Račių sodybėlė, į kurią vedė vos įžiūrimas arkliuko tempiamų ratų išvažinėtas keliukas. Ties ta vieta atmatavau 8 metrus – būsimos solidaus kelio plotį, sukaliau atsivežtus kuolus. „Projektas“ paruoštas. Dar kartą nulėkiau pas Petrą Ilgūną prašyti pagalbos. Šis atsiuntė didžiausią ekskavatorių, kuris abiejose būsimos kelio pusėse nuo kuolo iki kuolo iškasė gilius griovius, jų žemę suvertė į vidurį tarp griovių, suprofilavo paaukštintą plokštumą ir... kelią turim. Tik, neduok Dieve, kuo jis virsdavo, kai palydavo lietus. Teko autis gerus guminius botus aukštais aulais ir klampoti kitoje griovio pusėje per pelkėtą pievą. O mūsų naujojo kelio „grindinį“ sudarė tai, kas kam atliko: šiferio, čerpių nuolaužos, seno betono gabalai, akmenys, šlakas, kitokios kietos šiukšlės... Įžvyruoti jį Institutas neturėjo lėšų. Pamatę kur nors netoliese greiderį, bėgdavome mojuodami rankomis ir šaukdami, kad būtų geras, kad pervaziuotų mūsų keliu. Ir tikrai atsirasdavo gerų – pervaziuodavo, palygindavo...

Šiek tiek grįžkime į pačią pradžią. Mūsų būsimosios Biologinės stoties kairėje pusėje ramiai tįsojo užmirkusi loma, kuri beveik niekada nepradžiūdavo. Netoliese dirbo melioratoriai. „Ar ne proga iškasti tvenkinį? – pagalvojau. Juk iš naikinamo mažojo sklypo reikės gulbes perkelti. Be to, tvenkinys gal ir tą lomą nusaustintų. Instituto ūkio dalies darbuotojai šiai idėjai pritarė. Sudariau regimąjį būsimos tvenkinio planą: pailgas, nutęstas į geležinkelio pusę, su sala. Krantus pavingiavau, kad natūraliau atrodytų. Su melioratoriais susitariau, pažadėjo iškasti. Rytą nuėjęs į darbą jau radau tvenkinį iškastą, tiesa, per mažą, negražų, neištęstą, nepavingiuotą, bet su sala viduryje. Liūdniausia, kad jis netiko lomos žemei sausinti – prisipildydavo sklidinai ir stovėdavo, nerasdamas, kur nuleisti vandenį. Puolėme kasti pralaidą (žuvininkai ją vadina „vienuoliu“), o nuo jos į kanalą nuvedėme drenažo vamzdžius. Tik tada ši daržo dalis tapo sausesnė.

Prie tvenkinio pasodinome švedinį šermukšnį, totorinį klevą, keletą lazdynų. Iš vakarų pusės – plačialapį šaukštį, atvežtą iš didžiulio Kražantės upės šlaito sąžalyno. Augalas retas ir įdomus: žydi anksti pavasarį, dar nė lapų neturėdamas. Kad nesijaustų vienišas, prie jo dar porą lazdynų pasodinome.

Visa tai kainuoja. Ir nemažai. Kaip išsivertėte?

Priminsiu, kad Institutas lėšų Biologinei stočiai įrengti neturėjo. Todėl jam kainavo tik pastatyti du statinius su pačiomis minimaliausiomis išlaidomis, nugvelbtomis iš Instituto kapitalinio remonto finansavimo eilutės. Užbėgdamas į priekį pasakysiu, kad rektorius Kazimieras Žukauskas už tų statinių finansavimą (už finansinės drausmės pažeidimus) viešai gavo griežtą papeikimą, o neviešai – nuoširdų ir džiugų pagyrimą: „Ot, šaunuolis! Ir Agrobiologinėje stotyje du namus pastatei, ir kapitalinį remontą Institute padarei.“

Bet grįžkime prie ką tik iškasto tvenkinio ir ant jo krantų pasodintų liaunų medelių. Blaškymasis dėl šio objekto vietos ir ploto baigėsi. Reikia užpildyti tuščią, plyną, nykų

lauką. Daržovėms ir bandymams su mikroelementais skiriu 1–1,5 ha. Kitą plotą užims parkas, sodai, pradinių klasių skyrius, gėlynai, rožynas, augalų kolekcijos, įvairovės skyrius, visokių tipų gyvatvorės, šiltnamiai. Šiltnamio reikia skubiai ir, suprantama, ne tik dėl to, kad Instituto kabinetai norėtų pasipuošti gėlėmis. Esu siunčiamas į Žemės ūkio projektavimo institutą Kaune – gal turi mums tinkamo šiltnamio projektą. Deja, visi jų projektai tinka tik kolūkiams ir tarybiniais ūkiams, didžiuliai, brangiai įrengiami. Grįžtu tuščiomis. Bet liaudies išmintis sako, kad vargas – pats geriausias draugas, mat jis sužadina fantaziją ir kūrybingumą. Įsirengėme šiltnamį patys, vadinamuoju ūkiniu būdu, tiesa, be centrinio šildymo. Nes „pinigais esame neturtingi, – liūdnei palinksi galvą rektorius K. Žukauskas, kai ateini prašyti pinigų, – verskitės, kaip išmanot ir sugebat“. Tik jis labai nemėgsta, kai ateinam pas jį be jokio pasiūlymo, be minties, kaip spręsti susidariusią situaciją. Rektorius, žemdirbių vaikas, supranta reikalą, pritaria planams, norėtų padėti, palengvinti mūsų dalį, pagreitinti naujakurystės darbus. Bet mes su studentais ir taip verčiamės: egelaičių, pušaičių išsikasame Kurtuvėnų miškuose, pakelėse, liepaitės nekainuoja – gavome leidimą išsikasti Švendrės miške. Visai neblogai mums padeda pažintys: palaikome ryšį su Kauno botanikos sodu, su Lietuvos žemdirbystės instituto mokslo tyrimo padaliniu Dotnuvoje. Iš jų gavome pašarinių ir grūdinių kultūrų sėklų kolekciniam laukeliams. Vilniaus universitete su profesoriumi Jonu Dagiu aptarėme bandymus su mikroelementais. Užsukęs į Vilniaus šiltnamių kombinatą gavau dovanų – kardelių (gladiolių) rinkinį. Rygos botanikos sode nupirkau jurginų gumbų, aštuonių veislių rožių. Įkursime rožyną čia, sodo pradžioje. Rožės žydės, džugins akį. Kvepės. Taip ir padarėme: susodinome, palaistėme, pasigrožėjome. Deja, po dviejų dienų nė vienos rožės nebebuvo – visas išrovė ir išsinešė vagys. Į tą vietą pasodinome raukšlėtalapio erškėčio nekarpomą gyvatvorę. Pasiteisino. Vėliau, kai atsirado „piliakalnis“, erškėčių pasodinome ir ant jo, taip atbaidėme mėgėjus čiuožti, laiptoti, ardyti šlaitus.

Dirvos paruošimas sėjai kėlė rūpesčių – didelį plotą užėmęs varputis, kuris liudija, kad kažkada čia buvo dirbama žemė, vėliau apleista. Teks jo šaknis išrauti. Tuo metu, 1961-aisiais, jau buvome priėmę dirbti stoties kaimyną Edvardą Račių su jo arkliuku ir visais padargais, bet vieno arklio jėga varputyno neįveikė. Teko samdyti traktorių, kad išartų. O tada jau rektorius suorganizavo visuotinę talką, kurioje dalyvavo ne tik Instituto visų specialybių studentai, bet ir dalis dėstytojų: mūsų globėja M. Vosylienė, jos kolegės A. Jacikevičienė, J. Tamošaitienė, V. Savickytė, būsimasis katedros vedėjas V. Gruzdis, pirmasis Pedagogikos fakulteto dekanas V. Viruišis, Fizikos ir matematikos katedros vedėjas S. Jakutis ir daug kitų. Ilgas būtų sąrašas. Dėstytojai, nepaisydami rango, nuoširdžiai dirbo, rodė pavyzdį studentams. Talkai vadovavo rektorius K. Žukauskas. Oras geras, ramus, žemė sausa. Išsirikiavę eilėmis talkininkai čiupo rankomis velėną, purtė iš jos žemę ir krovė į sunkvežimį. Su varpučiu ne taip paprasta – niekada neišrinks visko, kad neliktų nė vienos šaknelės. Bet visus atkakliosios piktžolės likučius pavedėme sutvarkyti bulvėms. Jų sėklos paaukėjo geri žmonės, net itin kukliai gyvenęs E. Račius

atvežė pilną krepšį. Bulvių derlius užaugo geras. Parduosim, būsim užsidirbę pirmuosius, kad ir labai jau negausius, bet savus rublelius. Kažkas iš Pedagoginio instituto profsajungos, išgirdę, kad ieškome bulvių pirkėjų, nuėjo pas rektorių ir pasiūlė parduoti jas saviems, Instituto darbuotojams. Ir rektoriui, ir man ta mintis atrodė gera. Pakabinome skelbimą: „Parduodame bulves“. Mintyse sumečiau, kad kiekvienam dėstytojui ir tarnautojui tektų... po 2 kilogramus bulvių. Nieko apie tai rektoriui nesakau, gal ne kiekvienas ir norės. Normos nenustatome ir dėl kainos nesitariame, – tegul nustato buhalterija, ten tegul ir sumokės kiekvienas pirkėjas. Šalia bulvių krūvos pasistatome svarstyklas.

Pirmieji atvažiavo *fizrukai* (taip vadinome jaunos, energingus Fizinio lavinimo katedros vyrus), užsilipo ant krūvos ir renka pačias didžiausias, gražiausias. Prašau rinkti nuo krašto, visokias iš eilės. O jie man linksmi aiškina liaudies išmintį: „Kas pirmesnis, tas gudresnis!“. Ir kiti pirkėjai nebuvo labai altruistiški, kol liko tik bulvytės. Tada prasidėjo pavėlavusiųjų nepasitenkinimai, grįžusiųjų po atostogų „savos dalies“ reikalavimai. Nuleidę galvas kantriai aiškinome, kad mes bulvių dideliais kiekiais neauginame, kad ne tokia Biologinės stoties paskirtis. Vienas kitas su pretenzijomis net iki rektoriaus nuėjo. Lozunginė prekyba „daržovės saviems“ taip ir baigėsi. Rektorius K. Žukauskas nurodė – visiems laikams.

Visą Biologinės stoties teritoriją apsodiname dviejų trijų eilių medžių ir krūmų juostomis. Pačiame centre pagal to meto reikalavimus įrengėme pradinių klasių skyrių, kolekcinį skyrių. Nemažai augalų įsigijome Vilniaus botanikos sode, Vilniaus šiltnamiuose, Dotnuvoje.

Staiga išgirstame naujieną, kad mūsų stoties kaimynystėje bus kuriamas kolektyvinis sodas „Šviesa“. Kol kas žvalgomasi, ieškoma jam žemės. Tos pelkės, kuri šalia mums atmatuoto ir jau tvarkomo ploto, tikriausiai niekam nereikės, bet ką gali žinoti... Nusitašau krūvą naujų kuolų ir, atmatavęs dar 2,5 ha, sukalu. Į visus klausimus, nutaisęs nekaltą veidą, atsakau: „Tai kad nežinau... Matyt, čia jau kažkas užėmė... Girdėjau, kad šita žemė paskirta Pedagoginiam institutui. Ir kuolai va sukalti...“ Tuo pačiu įkaitimu padidinau žemės plotą ir dešinėje kelio pusėje iki ten esančio griovio. Taip kol kas mano užgroboji žemė ir liko stočiai. O „Šviesos“ kolektyviniai sodai įsikūrė palei R. Čarno gatvę dar nepriejus iki Biologinės stoties. Ten buvo ir man skirtas sodo plotelis, kampe prie pat stoties, tik laiko jame dirbti niekas nepaskyrė. Siūlau E. Račiui naudotis manuoju sklypeliu, bet ir jam laiko trūksta, visas paskendęs Biologinės stoties rūpesčiuose. Vakare, po darbo, skubu namo.

1962 metų pavasarį pradėjome formuoti pačią svarbiausią stoties dalį – pradinių klasių mokomąjį-bandomąjį sklypą-daržą, kuriame pagal to meto reikalavimus turėjo būti mokyklinis sodas (kelios obelys, kriaušė, vyšnia ir slyva, keli agrastų ir serbentų krūmai), 1–4 klasių bandomieji laukeliai, daigynas, skiepynas, gėlynas, kolekcinis plotelis. Kiek vėliau visą mokyklinį sklypą apsodiname kelių rūšių gyvatvorėmis: iš triskiautės lanksvos, ligustro, žvilgančiojo kaulenio, sedulos, paprastosios karaganos

(deja, šią mėgsta amarai), raukšlėtalapio erškėčio, žemaūgio svarainio. Mes pirmieji atgabenome į Šiaulius svarainį, išpopuliarinome straipsniu „Šiaurės citrina“, vėliau gaminome iš jo vaisių kvapų vitaminizuotą sirupą. Iš uogų virėme uogienes, vaisius džiovinome. Įrengėme lauko auditoriją. Šalia pūpso mano vardu pavadintas ir mano rūpesčiu supiltas „piliakalnis“. Trumpai grįždamas prie gyvatvorių, pasakysiu, kad geriausiai iš visų mūsų stebėtų pasitvirtino triskiautė lanksva: dirvai nereikli, gražiai žydi baltomis kekėmis, rudenį tampa spalvota, marga, nekarpoma išauganti iki 1,5–1,7 metrų aukščio gyvatvorė.

Centrinis kelias ėjo per stoties vidurį, dalijo žemę į dvi dalis. Edvardas Račius iš abiejų pusių suarė sumetimus. Viduryje, kur susidarė kupra, išlyginome ją ir apsėjome žolės mišiniu. Kai šis sudygo, įgijome žalią, švarų, po lietaus greitai pradžiūstantį kelią. Tuo metu jau visas didžiojo sklypo plotas buvo apsodintas medžių ir krūmų juostomis: iš šiaurės ir vakarų – trijų eilių gyvatvore iš eglių, liepų, kurių pasodinome 625 medžius, ir krūmų. Iš pietryčių ir pietų pusės apsodinome vienguba gudobelių, kaukazinių slyvaičių, sedulos apsaugine juosta. Gaila, kad negaliu pateikti skaičiais, kiek tūkstančių kibirų vandens atnešta vien tik apsauginių juostų sodinukams palaistyti, kad šie prigytų. Įspūdingas būtų skaičius. Bet juk ne skaičiai svarbiausia, o tai, kad beveik visi sodinukai prigijo ir atpirko vargus savo gyvavimo džiugesiu. Apie tai dar papasakosiu išsamiau, eidamas ratais per prisiminimus, taip, kaip ir mūsų darbai ėjo ratais aplink kiekvieną sodinuką.

Šiaulių pedagoginio instituto Biologinė stotis, skirta studentų mokomajai praktikai atlikti, nėra vien juodo fizinio darbo laukas, ji turi, anot Jūsų, ir savo žmogiškąją – bendravimo, tarpusavio pažinimo – pusę. Kaip ji reiškiasi? Kaip visa tai organizuojate? Kokia yra ta žmogiškoji pusė?

Biologinė (vėliau – Agrobiologinė) stotis priklausė Šiaulių pedagoginio instituto Pedagogikos katedrai. Studentų praktika stotyje vyko pagal sudarytą programą. Tikslas – teorines žinias įtvirtinti praktiniais įgūdžiais. Šie įgyjami tik darbu, o darbas padeda stočiai gyvuoti, plėstis, klestėti, nes čia visada trūksta darbo rankų. Pradinio mokymo pedagogikos ir metodikos (PMPM) specialybės I kurso studentams mokomajai praktikai rudens ir pavasario semestruose skiriama po 4 valandas; išskaičiavus kelionės laiką, grynajam darbui lieka 2–3 valandos. Studentai ateina patys, pagal sudarytą tvarkaraštį (grafiką). Atlikusius praktiką pažymime ir pavardes pateikiame dėstytojai M. Vosylienei (vėliau – dėst. A. Jacikevičienei).

Kiekvienam metų laikotarpiui sudaromas darbų sąrašas ir aptariama su dalykų dėstytojais, kokie darbai bus atliekami gėlyne, sode, darže, pradinių klasių skyriuje, kolekcinuose bandymų laukeliuose.

Darbo patirties su studentais jau turėjau. Agrozootechnikume buvau studentų grupės vadovas. Rūpinausi studentų mokslo ir buities reikalais. 1958 metais porą

savaičių Pakapės kolūkyje murdėmės nuo lietaus pažliugusiame linų lauke, rovėme linus. Pirmieji sodinome Talkšos parką. Dalyvavome kitose talkose.

Pirmiausia aptariame darbo reikalavimus, pateikiame žinių apie augalų, prie kurių dirbsime, savybes. Jei grupė atvyksta pirmą kartą, tai supažindiname ir su stoties paskirtimi. Mūsų studentams, atėjusiems į Biologinę stotį, ne iš karto brukame į rankas kastuvą, kaupertuką ar šakes.

Kokios buvo to laikotarpio, praeito šimtmečio kolūkinių dešimtmečių, jaunimo nuotaikos?

Kaimo jaunimas tuo metu stengėsi bėgti iš kolūkių į miestus, kaip dabar – į Vakarų. Bėgo iš erdvių ir palyginti dar sočių tėvų namų. Mieste kamšėsi po kelis bendrabučio kambarėlyje arba nuomojo kambarį. Poilsio dienomis tuščiais lagaminais – vėl į kaimą, pas tėvukus pasipildyti maisto. Visa tai atsispindėjo ir liaudies kūryboje: „Padejuoja ir višta, prie kolchozo pririšta. Ką nori, tą daryk, tik kolchozan nevaryk“ arba pasakose: „Gyveno trys broliai, du buvo gudrūs, trečiasis – kolūkietis.“ Suprask – kvailutis.

Prievartinis kaimo vienkiemių suvaymas į kolūkius paliko didelį randą tiek materialine, tiek ir moraline dvasine prasme. Tai neaplenkė ir jaunimo. Kolūkinė prievarta metė nepatrauklų šešėlį ant žemės ūkio darbų ir žemdirbio profesijos. Dirbant su studentais, teko išgirsti, ypač iš mergužėlių, kurių nagučiai lakuoti, kad joms žemės ūkio darbai nereikalingi, jų nedirbs, nes bus mokytojos. Tegu žemėje kapstosi kiti, atseit, kvailiesni.

Darbe geriau išryškėja žmogiškos savybės. Kaip čia praleisi pro ausis gerą progą padiskutuoti, kad ir darbo sąskaita, susipažinti su studentų nuotaikomis. Tekdavo aiškinti, kad žemės darbai, susiję su maisto gamyba, turi didžiulės globalinės reikšmės. Milijonai žmonių eina miegoti alkani, badauja. Socialiniai neramumai dažnai prasideda tuščiame pilve ir tik po to piktomis miniomis išsilieja į gatves.

Teko pasitelkti nuo seno žinomą tiesą, kad kunigas gydo žmogaus sielą, o gydytojas – kūną, mokytojas moko, o žemdirbys visus visutėlius maitina. Atlieka šventą pareigą. Visos profesijos svarbios, žemdirbio – svarbiausia. Prisiminta dar ir I. Krylovo pasakėčia „Kiaulė po ąžuolu“. Kiaulė, priėdusi gilių ir neturėdama ką veikti, ėmė knisti jo šaknis. Į pastabą, kad ąžuolas gali nudžiūti, atrėžė, kad ąžuolas jai nereikalingas, tik gilės reikalingos. Išvada – mūsų mąstymas turi būti logiškesnis, racionalesnis negu tos kiaulės, pagarbiai reikia žiūrėti į tuos, kurie aria, sėja, ravi daržus, augina duoną, veisia, prižiūri gyvulius.

Mėgdavau su studentais dirbti. Būdavo, taip įsijaučiau į darbą, kad lieku vienas dirbantis. Keli studentai dar krapštosi, kiti stoviniuoja ir žiūri, kaip tas vedėjas dirba. Lėtokas, žemaitiškas dūnininko būdas ir įgimtas humoro jausmas tokiais momentais padėdavo lengvai sureguliuoti iškilusius nesklandumus.

O autoriteto praradimais tokie momentai negrėsė?

Biologinėje stotyje darbų netrūko. Trūkdavo tik dirbančiųjų. Tad ir vedėjui tekdavo nemažai laiko skirti paprastiems darbams: sėja, sodinimas, ravėjimas, įvairūs bandymai ir t. t. Visi geri darbai svarbūs! Studentai, atvykstantys pirmą kartą, stoties vedėją įsivaizduodavo su kostiumu, kaklaraiščiu, oriai žingsniuojantį sausais takais, o čia dažnai užklupdavo su darbo drabužiais ir dar dirbantį. Visai nepanašų į vedėją. Todėl kurį laiką sušlubuodavo mano kaip vedėjo autoritetas, nes pirmas žmogaus įvertinimas būna pagal išorę, išvaizdą. Bet tik – pirmas. Sakoma: pagal drabužį sutinka, pagal protą išlydi.

Nuo vaikystės buvau įpratęs vaikščioti basas. Net ir Lietuvos prezidentą Antaną Smetoną 1934 metais Graužikų dvare pasitikau basas. Žiemą sunkios mediniais padais kurpės įgrisdavo iki gyvo kaulo. Pavasarį, kiek sušilus, kurpes numesdavome į šalį ir į Graužikų pradžios mokyklėlę ėjome basi. Todėl ir Biologinėje stotyje, kai nebūdavo studentų ir jei oras palankus, dirbdavau basas. Žinojau, kad basos kojos ir paprastas darbas gali pakenkti vedėjo įvaizdžiui, bet kartais nepavykdavo to išvengti. Štai pavyzdys. Tiesa, vienintelis. Tądien studentams užsiėmimai nebuvo numatyti. Diena šilta, tad, rankoves atsiraitojęs, basas, parkritęs tarp lysvių ant žemės, šalia pasidėjęs kauptuką, raviu daržą. Girdžiu lyg kažkas klega. Atsistoju – kieme būrys studenčių. Pamačiusios mane, ateina.

*Senoji ŠPI Biologinė stotis (mažasis sklypas). Apie 1960 metus.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

– Ieškome stoties vedėjo, liepė jam prisistatyti.

– Aš – stoties vedėjas.

Per būrį nuvilnijo lengvas juokas.

– Nejuokaukite. Mums rimtai reikia vedėjo.

Kaip aš įrodysiu esąs vedėjas? Stoviu basas, traininginės kelnės – iki pusblauzdžių, žemėtos, rankovės atraitytos, rankose – kauptukas.

– Vedėjo nėra. Merginos, grįžtame, – pasigirdo energingas balsas.

Gera, kad tuo metu pro šalį ėjo pažįstama geležinkelininkų šeima, kuri patvirtino, kad aš ir esu tas ieškomas vedėjas.

Po tokios pamokėlės stengiausi studentus pasitikti įsispyręs į apavą, be darbo įrankio, pagal galimybes pasitempęs, šviesios nuotaikos ir geranoriškai nusiteikęs. Būdavo darbų, kai studentai prašydavo: „Nurodykite, iki kiek, mes padarome ir išiname.“ „Kodėl ne, – prašau!“ Svarbu rasti bendrą kalbą.

Sodinukai – brangi prekė. O jų pasodinta tūkstančiai. Iš kur ir kaip? Kas padėjo? Kas trukdė?

Užgriuvo žiema, kalendoriai padiktavo naują skaičių – 1963-ieji. Biologinės stoties ribos nusistovėjo. Ėmėmės visą teritoriją rėminti medžių ir krūmų juostomis: bus aiškiai matomos stoties ribos, suteiks jaukumo, kurs uždarumo regimybę. Iš vakarų pusės sodiname liepas ir eglaites, iš šiaurės, nuo miesto pusės, kur braunasi pašaliniai žmonės, – liepas ir gudobeles (pirkome iš Radviliškio medelyno), iš pietryčių ir pietų

1975 m. studentės Agrobiologinėje stotyje.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

sodiname kaukazines slyvaites, o pačiame gale palei griovį – sedulas. Tačiau svarbiausias apsauginės juostos medis – liepa. Jų reikia daug, bet jos brangios – ne mūsų kišenei. Šiaulių miškų ūkio direktorius A. Stonis pasiūlė liepaičių išsikasti Švendrės miške. Fizikos ir matematikos fakulteto dekanas S. Jakutis tam darbui paskyrė kelis studentus. Miškas užmirkęs, sunkvežimis arti privažiuoti negali. Iškastas liepaites tolokai nešame ant pečių. Nešame atsargiai, saugome šaknis, kurios iškasant sodinuką smarkiai nukenčia. Per du kartus parsivežėme jų kelis šimtus. Pasodinome. Bet mūsų vargeliai tuo nepasibaigė, – vasara buvo sausa, pavakary po darbo daug kartų teko man pačiam kibirais prinešti vandens ir palaistyti šimtus liepaičių. Laimei, įprastinės mažalapės liepos pasižymi gyvybingumu ir ilgaamžiškumu. Kažin kodėl miesto želdintojai sodina labai brangias retų lapų trumpaamžes importines liepas?

Šiaulių miškų ūkio direktorius A. Stonis kaip paramą arba už visiškai simbolinę kainą vėliau parūpino mums klevų, topolių, uosių, kaukazių slyvaičių sodinukų. Turguje vis nupirkdamas Biologinės stoties gėlynams po vieną kitą gėlytę, susipažinau su gėlių mėgėjais ir augintojais, su kai kuriais net susidraugavau.

Tuo metu Šiaulių miesto vykdomasis komitetas pasiūlė Pedagoginiam institutui iš užsidarančio Šiaulių agrozootechnikumo perimti 750 ha ploto mokomąjį ūkį, esantį link Kuršėnų, šalia Toliočių gyvenvietės. Komunistų partija ir Vyriausybė ragina visas aukštąsias mokyklas padėti kolūkiečiams atsistoti ant kojų, kooperuotis su jais gamyboje ir valdyme. Į tą partijos raginimą atsiliepė tik Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas (VVPI), sovietų okupacijos metu labiausiai paraudonavusi aukštoji mokykla. Jame dirbo tokios okupaciją palaikančios „žvaigždės“ kaip Jarmalavičius, Burokevičius, Jonienė, Kučerovas, dar keli.

Šiaulių pedagoginis institutas buvo panašus į ridikėlį: iš viršaus raudonas, bet vidus baltas. Rektoriui K. Žukauskui reikia atsakyti į tuo metu vienintelės ir visagalės partijos raginimą gelbėti kolūkiečius. Esu siunčiamas į Vilnių sužinoti, kaip sekasi aukštosios mokyklos ir kolūkio hibridui. Vaizdas liūdnas: atstumas nuo VVPI iki jų gelbėjamo kolūkio 9 kilometrai. Daug laiko užima kelionė. Studentai, atvežti į kolūkį, dažnai randa tabako dūmuose skęstančius nebeblaivius kolūkiečius, laukiančius, kol studentai atvažiuos ir visus darbus nudirbs. Studijų ir darbo kolūkyje laiką sunku suderinti ir dėstytojams, ir studentams. Nesulaukę studentų, kolūkio vadovai skambina į institutą, skundžia jį partijos komitetui. Žodžiu, vieni nemalonumai. Šiaulių pedagoginis institutas komunistų partijos pasiūlymų atsisakė.

NĖRA TO BLOGO...

Regis, 1963 metais, visur dairydamasis mums tinkamų sodinukų, Šiaulių oro uosto teritorijos pakraštyje užtikau varganą šiltnamėlį, kuriame žmogelis auginosi daržovių. Susipažiname – Petras Petrauskas. Pokalbis su naujuoju pažįstamu baigėsi mano kvietimu jam ateiti dirbti Biologinėje stotyje, kurioje reikėjo laboranto (vietoje L. In-

driulytės), o Petruį, žemės ūkio specialistui, agronomui, nors jau ir pensininkui, labai reikėjo papildomai užsidirbti. Ir nenuvylė žmogus, gerai dirbo.

Porą kartų užsiminėme apie „piliakalnį“, kuris yra visai naujas, žmonių supiltas Biologinei stočiai besikuriant. O buvo taip.

Vėlyvą 1967 m. rudenį Agrobiologinė stotis skaudžiai nukentėjo. Jos šiaurės-rytų pakraščiu melioratoriai, neinformavę ir neperspėję, iškasė 4 metrų gylio griovį, sunaikindami apie tūkstantį mūsų sodintų, laistytų, puoselėtų sodinukų. Maža to, ant trečdalis mūsų ploto paskleidė storą iškasto molžemio sluoksnį. Teko iš tų pačių melioratorių samdyti skreperį, tokią universalią žemės darbų mašiną, kuri grandė nuo šalia esančių pievų viršutinį derlingą durpių sluoksnį ir pylė ant to molio. Reikėjo vėl atstatyti pradinį klasių daržą, dalį centrinio tako. Sunkiausia atkurti sunaikintą tos pusės apsauginę juostą – iškasę sodinukams duobes, ne visur pasiekiame buvusį derlingą sluoksnį. Tuomet jau tenka atvežti derlingos žemės ir pripilti į duobes. Trūksta sodmenų. Vėl minu takus pas Šiaulių miškų ūkio direktorių A. Stonį, vėl iš pamiškių ir pagriovių su studentais vežamės eglaites ir sodiname per visą sunaikinto pakraščio ilgį.

Visa laimė, kad apie kasamą griovį sužinojome dar darbams nepasibaigus. Susitarėme su melioratoriais, kad jie supils naujai iškastą žemę į dailią karpės formos kalvą. Darbų metu iškastus akmenis darbininkai atvilko ir sustatė ant naujojo „piliakalnio“ šlaitų ten, kur aš nurodžiau. Užmokėjau vyrams už tuos darbus 40 rublių iš savo kišenės ir dar „vaišių“ nupirkau. Tai suminkštino širdis ir palengvino susitarti, kad per stoties galulaukes taip pat būtų iškasti grioviai. Iškasė. Mūsų naująjį sklypą jau iš trijų pusių juosė nusausinimo kanalai. Šalia – „piliakalnio“, kaip ir dera į tolimą praeitį žvilgtelėjus, pasodinome nedidelę ąžuolų giraitę, tokią, kokiose senovėje šventa ugnis ruseno. Tarp ąžuolų ir mes apgyvendinome kelis akmenis, kad jie skleistų buvusio ugniakuro aurą.

Beje, apie pinigus. Gali būti, kad dabar jau mažai kas prisimena, kokie pinigai buvo rubliai. Sovietmečiu 100 rublių buvo ne pats blogiausias atlyginimas, dažnas žemesnio rango tarnautojas tuomet gaudavo ir 80 rublių per mėnesį. Melioracijos darbininkai „chaltūra“ buvo patenkinti. Mes – irgi: plotas padvigubėjęs, nusausintas, želdiniais apjuostas, tvenkinys iškastas, sodą sėkmingai sodiname, būsimasis alpinariumas kalnų augalams sodinti supiltas, gėlynai žydi, studentai su dėstytojais lankosi. Jau turime sodininko-daržininko ir arklininko etatus. Žada skirti ir sargo etatą. Dirbti sunku, bet juk kiekviena išdygusi sėklėlė, kiekvienas prigijęs sodinukas, kiekvienas išsiskleidęs žiedas džiaugsmu atsilygina.

Nepamirštamas obuolių vynas. Kokia ten romantiška istorija su juo atsitiko?

Deja, ne romantiškai, o dramatiškai ta istorija pasibaigė. O papasakoti galiu.

Gražiai auga Agrobiologinės stoties sodas. 1968 metų pavasarį jau kelios obelys sužydo sužaliavo, o štai rugpjūčio mėnesį tokiu obuolių derliumi apdovanojo, kad tik

spėk rinkti. Sekmadienį stotyje apsilankė rektorius, susižavėjo, pasidžiaugė, pagyrė. Bet kitoje to grožio ir gėrio pusėje – rūpestėlis: kaip išsaugoti gėrybes prie pat miesto jokia tvora neaptvertoje vietoje, kur parduoti? Šiek tiek jų perka Medicinos mokyklos ir Pedagoginio instituto valgyklos, bet tik menką dalį.

Sėdime keliose rektoriaus kabinete, svarstome, kur dėti derlių. Sovietmečio įstatymai reglamentuoja, kad bet kokį derlių pirkti galima tik iš kolūkių ir tarybinių ūkių. Mes – „neplaniniai“. Net ir tie, kam reikėtų obuolių, iš mūsų pirkti neturi teisės. „O jei taip ėmus ir padarius vyno, – įsiterpia rektorius. – Būtų kuo svečius pavaišinti, kurių niekada netrūksta, nereikėtų pirkti, turėtume savo. Galima būtų pavadinti „Agrobiologinės stoties vynas“. Svečiams iš Vilniaus būtų naujiena, būtų kuo pasigirti. Turime puikią namų ruošos dėstytoją V. Uogintienę, su ja pasikalbėsiu. O ir studentams būtų gera proga išmokti gaminti naminį vyną.“

Rektoriaus minčiai pritariame – visapusiškai naudingas planas. Vyno gamyboje buvau ne naujokas. Tėvai turėjo sodą. Tėvuko vadovaujami kasmet iš obuolių ir vyšnių pasigamindavome naminio vyno. Betgi tam procesui reikalingos ne tik žinios, darbas, bet ir priemonės. Pirmiausia – dideli, 20–25 litrų talpos, stikliniai buteliai. Parduotuvėse tokio gero nėra ir būti negali. Kur jų gauti? Prisimenu turįs pažįstamą darbuotoją vaistų sandėlyje. Skambinu. Turi! Gali parduoti. Kiek reikia? Keturių po 25 litrus? Atvažiuokite.

Nueinu pas vyr. buhalterį H. Zubėną prašyti pinigų. Šis skėsteli rankomis: nėra ir artimiausiu laiku vargu ar bus. Bet kai tik bus pinigų, skirs šitam reikalui. Su obuoliais, žinau, nesusitarsiu, jie tiek ilgai pinigų nelauks. Ką tik buvau gavęs algą, – nupirksiu už savus, o vėliau atsiskaitysiu. Ūkio dalis duoda autobusiuką, įsodina keturias studentes: indus jos laikys ant kelių po vieną, apkabinusios kaip kūdikius, buteliai – juk stikliniai, trapūs.

Dėstytojai V. Uogintienei vadovaujant namų ruošos patalpose užverda darbas: mes, vyrai, pristatome obuolius iš sodo, studentės plauna juos, tarkuoja, spaudžia. Visus indus pripildo, žarneles išveda į indelius su vandeniu. Po kurio laiko būsime vinas suputoja, ima burbuliuoti, t. y. gyventi. Bet tam, kad jis būtų skanus ir stiprus (o tai jau – prestižo reikalas), reikia cukraus. Einu ir vėl pas Instituto vyr. buhalterį, bet pinigų, sako, dar neatsirado. Ką daryti? Savų pinigų turiu tik tiek, kiek būtina mums su sūnumi prasimaitinti. Galvoju, kol sugalvoju: jeigu parduotume dalį morkų (brangiausių to meto daržovių), už gautus pinigus galėtume nupirkti vynui reikalingo cukraus. Apibėgu visas parduotuves. Randu vieną, kuri pirtų morkas ir užmokėtų grynais. Nuvežame visą maišą ir gauname apie 50 rublių. Įteikiu pinigus V. Uogintienei. Pritilęs vynas sulaukia pastiprinimo ir laimingas suburbuliuoja iš naujo.

Po kelių dienų į Pedagoginio instituto buhalteriją užėina jaunas vyras ir prisistato esąs iš OBCHSS (Kovos su Sovietų sąjungos turto grobstymais organizacija. – *Red. past.*). Tikrina. Morkos parduotos? Žinom. Parduotos. Pinigai į kasą įnešti? Neįnešti. Iškviečia mane į Instituto buhalteriją. Vyr. buhalterio Zubėno veidas persikreipęs. Kur

pinigai? Bandau aiškinti, kad jie skirti Agrobiologinės stoties smulkioms išlaidoms, vadinu jas, bet tikrintojas nesiklauso. Liepia rašyti pasiaiškinimą, kurį diktuoja pats: pardaviau tiek, gavau tiek, pasisavinau tiek. Aš nesutinku. Negaliu išduoti, kad tie pinigai skirti vynui gaminti, kiltų dar baisėnis triukšmas. O vyrukui mano paaiškinimų ir nereikia. Jam ir taip viskas aišku. Su tuo aiškumu jis ir nudrožia į rektoratą: Agrobiologinės stoties vedėjas Stasys Gliaudys pardavinėja valdiškas daržoves, o pinigus pasisavina. Tikriausiai ne pirmas toks atvejis, nes nėra kontrolės nei iš buhalterijos, nei iš ūkio dalies, nei iš rektorato pusės. S. Gliaudį reikia nedelsiant atleisti iš darbo. Rektorius K. Žukauskas, nieko apie cukraus pirkimą nežinojęs, pašiurpsta ir su reikalavimu atleisti mane iš darbo sutinka. Ryt išvyksta atostogų. Visus reikalus paveda prorektoriui A. Selvanui. Šis išsiaiškina su vyr. buhalteriu, kas ir kaip, bet tam „Obechaesui“ privalu rašyti atsakymą, kokios „priemonės priimtos“. Man buvo skirtas griežtas papeikimas, pažemintos pareigos – paskirtas dirbti sodininku-daržininku, pinigai į kasą įnešti. Visi laukiame, ar to pakaks.

Minėta Kovos su Sovietų sąjungos turto grobstymais organizacija ypatinga, visus prekybininkus bauginanti organizacija. Už didesnius nusikaltimus – teismas ir belangė. Už mažesnius, tokius kaip mano, atleidimas iš darbo be jokių cackinimų. Tvarka buvo! Bet laikas ėjo, o ji manimi nebesidomėjo, matyt, turėjo rimtesnių klientų. Įtampa atslūgo. Vyno paragauti neteko. Kaip toje pasakoje: per barzdą varvėjo, burnoj neturėjau...

Gamybos išlaidoms – trąšoms, sėkloms, cheminėms medžiagoms kovai su ligomis ir kenkėjais, smulkiam inventoriui pirkti, sezoninių darbininkų darbui apmokėti – pinigų turime užsidirbti. Vadinasi, reikia plėsti daržininkystę. Daržai bus vienoje ir kitoje kelio pusėje, už pradinių klasių mokomojo sklypo. Kol sodas nesuaugęs, lysvės užims ir vaismedžių tarpueilius. Iš viso jų bus apie 1–1,5 ha. Auginsime bulves, morkas, kopūstus, ridikėlius, salotas, petražoles, špinatus, krapus, svogūnų laiškus. Užauginti tai užauginsime, bet kas juos iš mūsų pirs. Teks ieškoti. Tas daržovių „piršlys“ turi būti jaunas ir gražus, nes derybos bus išimtinai su moterimis. Nepasiūsi juk senukų E. Račiaus ir P. Petrausko, tuomet jau dirbusio pas mus daržininku. Eisiu pats, kad ir nelabai dailus, bet jaunas. O čia reikia spartos, daržovės laukti nemėgsta. Vieną pirkėją randu. Laimingi priskiname, prirenkame, sudedame į dėžes ir vežame. Račiaus arkliukas, deja, nemėgsta mašinų, bijo, dažnai tenka sustoti, išlipti, prilaikyti jį. Po intensyvių paieškų radome ir nuolatinę daržovių pirkėją – Šiaulių medicinos mokyklos valgyklą, kurios vedėja Aldona Trinkaitė vėliau tapo mano žmona...

O savojo Pedagoginio instituto studentų valgyklai nereikėjo jūsų užaugintų daržovių?

Pirmiausia, Instituto valgykla dirbo tik per mokslo metus, nedirbo vasarą, kaip tik šviežių daržovių, ypač lapinių, mėnesiais, antra, ji buvo judrioje sankryžoje, tarp

daugybės mašinų, kurių baidėsi Račiaus arkliukas. Dėl to reikėdavo dviejų žmonių komandos nuvežti daržovėms į Institutą. Medicinos mokyklos valgykla dirbo visus metus, vasarą maitindavo turistus, jos aplinka buvo saugesnė, ramesnė, nuošalesnė. Edvardas Račius viską nuveždavo vienas. Man likdavo daugiau laiko kūrybiniam, mokslo tiriamajam darbui. Dvigubai padidėjus žemės plotui ir išsiplėtus ūkinei veiklai, sudarydavome Agrobiologinės stoties metinį gamybinį planą, nurodydami darbus, pajamas ir išlaidas. Metų pajamos siekdavo 2000–3000 rublių. Tų pinigų užtekdavo ne tik visoms išlaidoms apmokėti, bet dar truputį ir likdavo. Aš į piniginius reikalus nesikišau, viską tvarkė Instituto buhalterija. Šitoje veiklos srityje man visam gyvenimui užteko „morkų pamokėlės“. Beje, žvelgdamas iš laiko perspektyvos, tos „pamokėlės“ visai nelaikyčiau skausminga: finansiškai, pažemindami pareigas, manęs nenuskriaudė, nes daržininkas-sodininkas gaudavo tada didesnę atlyginimą negu stoties vedėjas, faktiškai niekas mano darbe nepasikeitė, be to, po kurio laiko vėl buvau sugrąžintas į vedėjo pareigas. Skausmingas buvo kitas laikas ir kiti faktai.

Agrobiologinėje stotyje atsitiko kažkokia istorija apie „Trojos“ arklį. Instituto koridoriais vaikščiojo visokios legendos. Kiek jose tiesos?

Šiek tiek atsukdamas šį filmą atgal, papasakosiu pamokomą istoriją.

1965 metais Pedagoginio instituto dėstytoja Marytė Vosylienė, šauni ir išmintinga gamtininkė, kartu su vyru, veterinarijos gydytoju, išvyko gyventi į Kauną. Institute ją pakeitė Stasys Piskarskas, turintis žemės ūkio mokslų kandidato laipsnį. Jo mokslinio darbo tema „Tręšimo įtaka cukrinių runkelių derliui“. Įrodyta, kad tręšti verta...

Mokslo laipsnius turinčių dėstytojų Pedagoginiame institute labai trūko, todėl prie pensinio amžiaus artėjantis S. Piskarskas buvo priimtas viltingai ir pagarbiai, tikintis, kad jis vadovaus Agrobiologinei stočiai, įkurs botanikos ir zoologijos kabinetus, pagyvins gamtos mokslų dėstymą. Po kelių apsilankymų pastebėjome, kad naujasis vadovas apie stoties veiklą ir paskirtį neturi žalio supratimo. Net nepažįsta daugelio įprastų augalų. Pamatęs kanapes, klausia, kas čia per augalas.

Tais metais baigėsi ir penkerius metus trukusi administracinio ir ūkinio pastatų statyba Agrobiologinėje stotyje. Reikėjo sutvarkyti aplinką, įrengti suplanuotus gėlynus. Bet naujojo vadovo S. Piskarsko nuomone, gėlynai nereikalingi, – darbo daug, o naudos jokios. Aplink statinius žemę nuakėjai, žole užsėjai ir viskas.

S. Piskarską žavėjo kolūkiai. Susipažino jis su Kužių kolūkio valdyba ir pasišovė šefuoti šį kolūkį. O ir studentams supažindinti su žemės ūkiu ir augalijos įvairove, jo nuomone, visiškai pakanka kolūkių. Agrobiologinė stotis nereikalinga. Tokį projektą jis ir pateikė rektoriui K. Žukauskui. Galima palikti stotyje sargą, gal dar valytoją. Mane siųs į kolūkį. Darysiu bandymus. Mokysiu kolūkiečius auginti cukrinius runkelius ir gauti didelį jų derlių.

Agrobiologinė stotis galėtų likti ir būti skirta renginiams, svečiams priimti, pavaišinti. Vieta patogi, nuo pašalinių akių nutolusi, galima įsisiūbuoti ir nuo žmonių dėmesio atsipalaiduoti. Pastebėjime, kad tokį ateities planą siūlo ne koks nors eilinis pilietis, o rimtas tituluotas mokslininkas. Rektoriui siūlymas lyg ir patiko. Bet stotį ėmė ginti energingos dėstytojos Apolonija Jacikevičienė ir Janina Tamošaitienė. Dėstytojų argumentai rektorių paveikė, S. Piskarsko planu jis suabejojo, vėliau ir visai to plano atsisakė. Pedagoginio instituto vadovybės nuomone, Agrobiologinė stotis tvarkosi neblogai ir jokių pertvarkų ten nereikia. Įtampa atslūgsta. Galime dirbti toliau. Bet S. Piskarskas lieka stoties globėju. Savo studentus jis vežioja po kolūkius, rodo jų dirbtuves, laukus, fermas, šiltnamius, aiškina, kaip ten viskas racionalu ir teisinga, tik sunku jam, vargšui, gamtos mokslų beveik daktarui, atpažinti augalus ir vabzdžius.

Dėstytoja A. Jacikevičienė perėmė studentų siuntimą į Agrobiologinę stotį, domėjosi jos veikla ir stengėsi kuo galėdama padėti.

Palaiminga ir darbinga ramybė baigėsi, kai vieną dieną S. Piskarskas atvedė į stotį dovanėlę – arklių. Sako, kolūkis padovanojo. Kad kolūkiuose trūksta pašarų ir jie stengiasi atsikratyti nebereikalingų arklių, buvome girdėję. Mat vis daugiau laukų aria traktoriai. O mūsų stotyje jis praverstų, tik kad vargšas arklys plikas basas, neturi ne tik vežimo ir padargų, bet net ir pakinktų, tik apynasrį su pavadėliu. O mes neturime jam tvarto. Matuojame, gal tilps ūkiniame pastate.

Ta proga – dar viena staigmena: Edvardas Račius iš laboranto-arklininko pareigų atleidžiamas, o jo vietoje dirbs kažkokia Sadauskaitė. Piskarskui esą pagailo vargšės merginos, nes rado ją pas pažįstamus iš kaimo atvykusią, vaikus prižiūrinčią. Ak, kaip baisu! Tegul ji prižiūrės arklių, pašers, pagirdys, į ganyklą pavedžios, daržus paravės. Kaip ir Račius, ji bus laborante-arklininke. O dirbs su arkliu sargas Kazanavičius, buvęs 1941 metų tremtinys, jau pensininkas. Jiedu su arkliu tegu ars, akės, išvežios pirkėjams mūsų užaugintas daržoves. Gal būtume ilgai sukę galvas, kaip visi tie darbai pavyks be ratų, be plūgo, be akėčių, be jokio kitokio inventoriaus, bet nebuvo laiko. Mat kitą dieną – vėl naujiena: S. Piskarskas atvedė minėtą Sadauskaitę ir apgyvendino Agrobiologinės stoties administracinėse patalpose. Jis – stoties kuratorius, jam galima. Laborantė-arklininkė Sadauskaitė prie arklių nepratusi: gyvulys kiek energingiau pakelia galvą, moteriškė cypdama lekia kuo toliau. Arkliui toks žaidimas patiko. Žodžiu, sugadino gyvulio charakterį. Šis moterų nė iš tolo neprisileidžia: užverčia galvą ir ima agresyviai kinkuoti, mojuoti, prunkšti. Teko sargui jį šerti, girdyti, vedžioti. Edvardas Račius, kad ir atleistas, jokio atlygio negaudamas, ir toliau talkino mums su savo arkliuku, inventoriumi ir padargais. Tapusi laborante Sadauskaitė į darbus nesiveržė. Atėję rytą dažnai belsdavomės, kad atsibustų ir atrakintų duris į vienintelį mums likusį kambarėlį iš trijų, kuriais anksčiau naudojosi stoties darbuotojai. Metus vargome, kol ją, seniai atleistą iš darbo, iškeldinome iš savo patalpų, o arklių atidavėme į Mėsos kombinatą.

S. Piskarsko įkurdintas „Trojos“ arklys, kuriam vasarą reikėjo ganyklos, o žiemą šieno ir sultingųjų pašarų, ir jo „globėja-daržų ravėtoja“ Sadauskaitė pristabdė stoties

apželdinimo darbus, parko kūrimą, pakenkė daržininkystės verslui. Džiugino tik tai, kad dėstytojo Piskarsko „veikla“ Agrobiologinėje stotyje tuo ir pasibaigė. Jam buvo pasiūlyta išeiti iš darbo Pedagoginiame institute savo noru. 1974 metais pakeičiau jį, pradėjęs dirbti Institute botanikos ir zoologijos dėstytoju. Nustebau neradęs jokių ankstesnio dėstytojo veiklos ženklų: Zoologijos kabinete tyliai riogsojo tas pats vienišas vilkas, Botanikos kabinetas visiškai tuščias. Atsivėrė nauji neartų dirvonų plotai. Kadangi skaitysiu platų botanikos kursą, dėl nusistovėjusios tvarkos turiu perimti dalykinį ir metodinį vadovavimą ir Agrobiologinei stočiai. Pakeičiau studentų gamybinės praktikos eigą, sugrąžinau juos iš kolūkių į stotį. Pačiame centre įkurtą pavyzdinį pradinių klasių mokymų bandymų sklypą vėl įjungiau į mokymų procesą. Studentų lankomumo grafiką sudarydavau taip, kad pagal galimybes praktikai galėtų vadovauti ir pats dalyko dėstytojas. Ryšiai su Agrobiologine stotimi nenutrūko. Vedėju tapęs agronomas Antanas Drukteinis rūpinosi ūkine veikla ir aplinka, dalykų dėstytojui nedalyvaujant priimdavo studentus, sėkmingai dirbo su jais. Ir ūkiniai, ir bandomieji darbai toliau vyko be sutrikimų.

Darbuotojų kolektyvas – katino ašaros, o darbų – kiek akys užmato. Kaip spėjate, kas padeda?

Ne tik kolektyvui su manimi, bet ir man pačiam su savimi sunku. Esu darboholikas, mėgstu ir fizinį, ir intelektualų, ir mokslo tiriamąjį darbą. Man viskas įdomu, o paroje tik 24 valandos. Kaip ir visiems. Todėl tenka kartais nuvogti laiko nuo nakties miego. Negaliu ištverti neparašęs, jeigu kas užkliūva, o man rašyti lengva. Viskas teikia malonumą, tik tinginių šalia savęs nepakenčiu.

Vasara. 1975-ieji. „Ganom“ bites, sukam medų. Dvi jų šeimas mūsų stočiai padovanojo Valerijonas Kalinas, plačiai žinomas menininkas ir bitininkas nuo Dubysos. Su bitėmis ir su jų produktais atliekami kai kurie bandymai. Neapsakomai įdomu. Tęsiami žiedadulkių biologinio derliaus nustatymo tyrimai, tik su mažesniu augalų rūšių skaičiumi. Vyksta meteorologiniai stebėjimai, tvenkinyje plaukioja gulbių pora. Kiek blogiau su triušiais: narvai lauke, apsilanko vagys, gerai, kad bent veislei palieka. Mat labai skuba, nespėja per kelias minutes nakties tamsoje visų sugaudyti. O aš gaudau drugius, renku vabalus, stebiu, klasifikuojau. Pravers Zoologijos kabinetui.

Melioracijos žaizdos užgydytos. Sodiniai, medžiai, krūmai gerokai paaugę. Visa teritorija apjuosta žaliomis juostomis, kas Agrobiologinei stočiai suteikia uždaro ir jaukumo. Šiauriniame pievos kampe pradėtas kurti parkas.

Vasarą žydi gėlynai, noksta vaisiai, auga daržovės. Ima gausėti lankytojų iš mokyklų, arčiau esančių vaikų darželių. Link Kuršėnų pervažos esanti plati pieva vilioja mėgstančius pasideginti. Daugiausia prašosi moterys. Prašom, atraskite šitą ramybės kampelį, vasarokite, džiaukitės, – jums jis ir kuriamas. Dažnas vaizdas: guli pasiklojusios pledą ar paklodę, skaito knygą, kita ir vaikučius atsivedusi.

Bandau įsivaizduoti Jūsų, Stasy, ugingas svajones, slaptuosius, niekam neišsakytus planus...

Kūrybinės ugnelės netrūko. Tolimesni planai – prisijungti niekam nepriklausantį pagelžkelio žemės plotą. Įrengti dendrologinį skyrių kaip parką. Skersinį griovį paversti išleidžiamu tvenkiniu. Prie pralaidos įrengti tiltelį, žemę vienur paskleisti, kitur supilti į kalvą paviršiui pajvairinti. Vandens toje vietoje, kur yra skersinio griovio pradžia, netrūko, ten – šaltinis, apaugęs plačialapiu švendru – vandens augalu. Įvažiavimas nuo geležinkelio pusės. Buvau nupiešęs ir sutvarkymo planą.

Antra svajonė – prie ūkinio pastato šono (į geležinkelio pusę) pristatyti kad ir nedidelę oranžeriją. Joje šalia gėlių veisti žalčius, t. y. perkelti žalčių porą iš mano bendrabučio kambarėlio į oranžeriją. Pas mane gyvendami atsivesdavo žalčiukų, o bendrabučio kaimynus jie yra ne kartą išgąsdinę. Oranžerijoje norėjau įkurdinti žaliają rupūžę, nes atlikus nusausinimo darbus jai gresia išnykimas. Reikėtų bandyti auginti drugelius: machaonus (vyčiadrugius) ir kitus.

*Žalčio patelė su kiaušiniiais. 2006 metai.
P. Motiekaičio nuotrauka*

Jeigu šiek tiek grįžtume nuo kalbos apie ūkį ir svajones, galėtume dar pasikalbėti apie bites, apie jų septintąjį, labai jau egzotišką ir pikantišką produktą, apie paketinę bitininkystę, populiarią Kanadoje ir JAV praeito amžiaus antroje pusėje. Gal ir mums tai būtų naudinga?

Pastaruoju metu bitės ėmė daryti „karjerą“, mat be įprastų produktų – medaus ir vaško, vis plačiau, ypač gydymo tikslams, pritaikomi bičių nuodai, pienelis. Pramonė ir medicina vis daugiau reikalauja bičių pikio, maistui ir gydymui naudojama bičių duona – žiedadulkės. Atrodytų, kad iš šio mažo vabzdžio daugiau nėra ko ir norėti. Ir vis dėlto...

Pastaruoju metu Kanadoje ir JAV, kur paplitusi paketinė bitininkystė, labai susidomėta, galima sakyti, septintuoju bičių produktu – vikšreliais. Ištyrus jų cheminę sudėtį, paaiškėjo, kad vikšrelių kūne labai gausu pačių vertingiausių žmogui maisto medžiagų, nes bičių vikšreliai maitinasi labai vertingu maistu. Pirmosiomis dienomis bičių vikšreliai gauna savotišką pienelį, kuriame yra 78,3 proc. baltymų, iki 17,7 proc. riebalų, skaičiuojant nuo sausų medžiagų. Po 3 dienų bitės vikšrelius pradeda maitinti žiedadulkių ir medaus košele, kurioje būna iki 50,4 proc. baltymų ir iki 5,9 proc. riebalų. Be to, joje gausu angliavandenių, mineralinių medžiagų, vitaminų. Todėl per 6 dienas bičių vikšrelio svoris padidėja net 1500 kartų. Per visą augimo laikotarpį vikšrelio riebaliniame kūne kaupiasi baltymai, riebalai, angliavandeniai. Suaugusio vikšrelio riebalinis kūnas sudaro net 60–65 proc. viso vikšrelio svorio. Vėliau iš šių vikšrelio stadijoje sukaupytų maisto medžiagų formuojasi suaugusi bitė.

Subrendusio vikšrelio sausoje medžiagoje yra iki 30 proc. glikogenų, kitų rūšių angliavandenių, iki 16 proc. riebalų, apie 40 proc. baltymų, kalio, kalcio ir fosforo druskų. Gausu mikroelementų, kobalto, vario, cinko, geležies ir kt. Ypač vertingi vikšrelių riebalai, nes juose labai daug ištirpusio vitamino A ir ypač – D. Literatūroje nurodoma, kad bičių vikšrelių riebaluose vitamino D yra 10 kartų daugiau negu žuvies taukuose. Be minėtų, dar yra C, B1, B2, B6, PP, biotino (H), folio rūgšties (B9) ir kitų vitaminų. Šios medžiagos labai reikalingos ir žmogaus organizmui.

Bičių vikšrelių baltymai – aukščiausios rūšies. Į jų sudėtį įeina pačios būtiniausios amino rūgštys: lizinas, metioninas, triptofanas. Kai jų trūksta maiste, organizme negali susidaryti baltymai. O 100 gramų vikšrelių baltymų yra beveik 5 kartus daugiau lizino, negu jo reikia suaugusiam žmogui per parą. Bičių vikšreliuose gausu ir nukleininų rūgščių, kurių vaidmuo gamtoje milžiniškas. Jos dalyvauja ląstelės baltymo sintezėje. Be to, šios rūgštys skatina augimą, žaizdų gijimą, stiprina žmogaus proteinę veiklą ir t. t. Taigi bičių vikšreliai yra puikus dietinis produktas, ypač vaikams.

Ten, kur paplitusi paketinė bitininkystė, bičių vikšrelių išėmimas nesudaro jokios problemos. Mat pasibaigus medunešiui paketo bitės sunaikinamos.

Kokios sąlygos pas mus vikšrelių produkcijai gaminti? Per bitininkavimo sezoną pasikeičia kelios bičių kartos. Todėl vikšrelių avilyje per metus vidutiniškai užauga 30

kilogramų. Bet jeigu bitės anksti pradeda maitintis žiedadulkėmis, tai, panaudojus motiną – padėjėją, vikšrelių produkcija esti dar didesnė. Taigi, išėmę tik 5 proc. bičių vikšrelių, Lietuvoje gautume apie 315 tonų jų produkcijos.

Išimti ir užkonservuoti bičių vikšrelius bandėme Agrobiologinėje stotyje. Bandymai parodė, kad geriausia juos išimti prieš pat uždengimą arba ką tik uždengtus. Tuomet jie būna sunkiausi ir juose būna daugiausiai maisto medžiagų. Tik ką uždengti bičių vikšreliai vidutiniškai sveria po 124 mg, o tranų – po 380 mg. Suaugę vikšreliai sveria labai nevienodai. Tai priklauso nuo lėlytės stadijos. Pradėjusios tamsėti jos besveria tik po 130 mg, tranų – po 320 mg. Ypač sumažėja maisto medžiagų lėlytės stadijoje, kada ima formotis bitės dangos chitininis apvalkalas ir vidaus organai. Kiek parudusias lėlytes vartoti nebetinka. Iš traninių vikšrelių miltelių išeiga gaunama didesnė ir siekia 23,2 proc.

Atakiuotas lėlytes galima išsukti medsukiu, tačiau suaugę vikšreliai kurių akutėse labai stipriai laikosi, o juos išimti pincetu – ilgas darbas. Per dvi valandas vos trečdalį korio galima išlupinėti. Paprasčiausias ir greičiausias būdas – išpjauti vikšrelius-lėlytes su koriu, prieš tai išrinkus netinkamus perus. Po to juos galima išspausti per trigubą marlę ar kitą panašų audinį. Gaunamas į grietinėlę panašus gelsvokas skystis. Atvirame inde jo paviršius tamsėja, todėl nedelsiant reikia sandariai uždaryti ir padėti į šaldytuvą. Laikant kambario temperatūroje, per kelias dienas vikšrelių tyrė surūgsta ir indo viršuje nusistoja baltyminės medžiagos, o apačioje – išrūgos. Todėl išimtus perus būtina tuoj pat pateikti vartotojui arba užkonservuoti.

Konservuoti galima keliais būdais. Vikšreliai arba iš jų išspausta tyrė iškepama, pridedant svogūnų ir kitų prieskonių. Stiklainiuose ji užpilama augaliniais bei gyvuliniais riebalais ir sandariai uždaroma. Gera paruošti vikšreliai primena riešutų branduolius, yra skanūs. Vikšrelių-lėlyčių tyrę galima konservuoti ir pridėjus tokį pat kiekį cukraus ar dvigubai tiek medaus. Toks medus būna skanus, o svarbiausia turtingas baltymų, glikogenų, vitaminų, mineralinių medžiagų. Jį galima vartoti maistui ir gydymui. Pasigaminti jo gali kiekvienas bitininkas. Tokį medų lengva pažinti: po 2–3 savaičių išsiskiria riebalų ir baltymų frakcijos. Medus susisluoksniuoja.

Pats pažangiausias bičių vikšrelių perdirbimo būdas – juos perkošti ir, išgarinus vandenį, pagaminti miltelius. Tai galima padaryti purkštuvinėse arba būgninėse džiovyklėse, skirtose pieno milteliams gaminti. Miltelių išeiga priklauso nuo perų išsivystymo stadijos.

Bičių vikšrelių milteliai yra balti, skanūs. Juos plačiai reikėtų vartoti ne tik medicinoje, kaip vitaminų A ir D šaltinį, bet ir konditerijos pramonėje, gaminant aukštos maistinės vertės gaminius.

Devyn darbis Jūs buvote ne tik kurdamas (agro)biologines stotis, bet ir kitaip organizuodamas tokius pačius nenuoramas studentus domėtis gamta, saugoti, globoti ir mylėti ją. Pradėjęs dėstytojo karjerą ŠPI 1974 metais, tuoj pat ėmėte kurti gamtos būrelius, ratelius, gamtos apsaugos tarybas ir darėte tai džiaugsmingai, su humoru, tarsi šėliodamas. Kas galėtų pamiršti inkilėlių šventes? Ir kas tiek, kiek Jūs – kelis tūkstančius – paskatino jų sukalti, sukelti į medžius, suteikti paukšteliams „butus“ ir laikyti tai ne darbu, o švente?

Mėgstamo, uždegančio darbo niekas nedaro iš reikalo, per prievartą. Čia ir yra žmogaus laimė – rasti savo kelią, sėdėti savo ratuose, dalintis su kitais kiekvienos dienos džiaugsmu, pavyzdžiui, kelti paukšteliams inkilėlius. Suapvalindamas skaičius pasakysiu, kad su studentais iškėlėme jų per penkis tūkstančius. Studentų laikraštyje buvo išspausdinta informacija apie Pedagogikos fakultete jau 12 metų gyvuojančią gražią pirmakursių tradiciją sukalti po inkilėlį. Jie gali būti skirti zylėms, musinukėms, raudonuodegėms, geniams, pelėdoms ir kitiems mūsų miškų paukščiams. Paukščių šventė skelbiama kovo pabaigoje. Ją skelbia „Instituto gamtos apsaugos taryba“.

Būtų nuodėmė nepasinaudoti tokia gera artėjančios šventės proga ir nepateikti studentams šiek tiek žinių apie visų mūsų numylėtinius paukščius. Straipsnį pavadinau „Kad miškai skambėtų“.

Padainuokime sustoję

Kaip paukšteliai žaliai gojui. (lietuvių liaudies dainos fragmentas)

Paukščius mūsų liaudis nuo seno gerbė ir mylėjo. Apie tai liudija papročiai, pasakos, liaudies dainos, smulkioji tautosaka. Žmonių buitis neatskiriamai susijusi su paukščiais. Pagal gervių balsus žmonės žinojo, kada patiems keltis ir šeimyną žadinti. Jei pavakary žvirbliai jau nebečirškia, tai ženklas, kad mažiems vaikams laikas miegoti. Iš varnų elgesio orus spėdavo. Prieš didžiąsias šventes šarkos uodegomis parodydavo, iš kurios pusės svečių arba piršlių sulauksi. Vieversys buvo laikomas artojo draugu. Čirenimu linksmindavo artojus, padėdavo sunkiai dirbantiems nors mintimis atitrūkti nuo pilko arimo, pakilti į mėlyno dangaus platybes. Gegutė – tai pavasario, žiedų ir vilties paukštė. „Myli-nemyli“ – iš gegutės kukavimo mergelė ar bernelis bandydavo atspėti tą amžiną paslaptį. „Kažin, ar beišgirsiu gegutės balsą“, – tai žodžiai iš seno ar sunkiai sergančiojo žmogaus lūpų...

Jau žiloje senovėje žmogų žavėjo laisvas ir nevaržomas paukščio skrydis. Svetimame krašte, ilgesiui suspaudus širdį, neretai paguodos ieškodavo gręždamiesi į paukščius. „Lėkčiau, lėkčiau, kad galėčiau, paukščio sparnus kad turėčiau“, – kartu su poetu dūsavo ne vienas buvęs artojas už jūrų marių laimės neradęs, tolimos šalies tremtinys, akimis lydėdamas gimtinės link skrendančius paukščius.

Paukščio motyvų galima aptikti įvairiuose liaudies meno dirbiniuose: ant kraičio

skrynių begiedančius ar besibučiuojančius, gonkelių, langinių ornamentuose, rankšluostinių, indų pjaustiniuose. O kiek džiaugsmo vaikams suteikia lauktuvės – paukščiukai tešlainiukai arba molinukai švilpukai. Ir patys mokėjome pasidaryti paukščiukus iš molio, gegutę iš tuščio vištos kiaušinio...

Mūsų pareiga visa tai išsaugoti. Nepamirštame šių tradicijų ir Institute. Mokomės pažinti, globoti paukštelių, žiemą lesinti, daryti inkilėlius, pavasarį iškelti juos. Turėdami „butus“ jie suks lizdus, perės vaikus. Bus daugiau paukščių giesmininkų, linksmesni, skambesni taps miškai, parkai, sodai. Gražės mūsų tėviškės gamta, o su ja – ir mes patys.

Ir tame pačiame laikraščio puslapyje šiek tiek statistikos, skirtos studentų (ne tik studentų, bet ir dėstytojų, ir visų darbuotojų) erudicijai ir intelektui:

Pasaulyje yra 8 600 paukščių rūšių.

Lietuvoje gyvena 292 rūšys.

I LSSR raudonąją knygą įrašyta 31 paukščių rūšis.

Žvirblis širdis per minutę suplaka 460–800 kartų.

Paukščio skrydžio ekonomija viršija lėktuvo skrydžio ekonomiją nuo 10–100 kartų.

Sakalas keleivis pikiruodamas išvysto 360 km per valandą (!) greitį.

O poetas sako: „Aš mažas ir silpnas paukštelis...“ Tam poetui iki to paukštelio greičio – kaip iki dangaus. Ir apskritai, ar gamta su savo nesibaigiančiomis paslaptimis yra pažini? Ar jai reikia mūsų, žmonių, pagalbos ar labiau – netrukdyti jai savo neišmintingais veiksmais? Viena visiškai aišku – mums reikia pažinti ir pamilti gamtą, nes esame jos dalelytės. Ką apie tai mena Jūs, Stasy, dienoraštis?

Išmokti skaityti nuostabią gamtos knygą, padėti išsaugoti jos nepakartojamą grožį, – tokį šūkį pasirinko į pirmąją gamtos apsaugos draugijos studentų pirminės organizacijos steigiamąjį susirinkimą atvykę 24 entuziastai. Tai buvo 1975-ieji. Priesakas šventai vykdomas ir šiol.

Prabėgo penkeri metai. Išaugome. Narių turime per 400. Daugiau nei pusė – pradinio mokymo pedagogikos ir metodikos specialybės studentai – draugijos nariai. Veikia Liaudies universiteto gamtos apsaugos fakultetas. Pirmąją paskaitą skaitė Valstybinio gamtos apsaugos komiteto pirmininkas K. Giniūnas. Laukiame atvykstant profesoriaus Č. Kudabos, profesoriaus V. Gudelio, akademiko L. Kairiūkščio ir kitų žymių respublikos mokslininkų. Šviečiamės ir patys. Norime geriau pažinti gamtos paslaptis, suprasti jos grožį. Populiarūs renginiai „Po vasaros dangumi“, susitikimai su dirbusiais arba keliavusiais už respublikos ribų. Turime susiformavusias dvi mokslinio tyrimo grupes. Ornitologinė tiria arti miesto esančių ežerų paukščių rūšinę sudėtį, jos kitimus. Gamtos paminklų apsaugos grupė ruošia pilną Šiaulių rajono gamtos paminklų aprašymą. Leidžiame stendą-laikraštį „Gamta ir mes“. Jame lyg dienoraštyje aprašomi mūsų darbai ir rūpesčiai. Pavartykime jo lapus. Skaitome.

„Grazūs žodžiai be darbų tai žiedai, kurie neduoda vaisių.“ Kad ir labai užimti paskaitose, talkininkaujame Agrobiologinėje stotyje sodinant ir prižiūrint daržus, gėlynus. Tapo tradicija inkilėlių gaminimas. Per šiuos kelerius metus jų padarėme ir įkėlėme du tūkstančius. Daugiausiai „butų“ gavo zylutės, margasparnės musinukės, geniai. Kasmet švenčiame paukščių šventę, o jos metu miškas prisipildo jaunatviško šurmulio, juoko. Pavydime vaikinams, kurie be vargo įlipa į medį ir pakabina inkilėlį. Tačiau stengiasi ir merginos.

Temstant patraukėme į girininkijos svetainę. Muzikantai miklino pirštus, šokėjai kojas, dainininkai balsus. O aplink nakties gūdumoje rymojo pušys, eglės, ąžuolai. Ant jų šakų tupėjo paukščiai...“ („Gamta ir mes“)

Nepamirštame savo sparnuočių ir žiemą. Pastatėme lesyklas prie Dramos teatro, Instituto rūmų, užmiestyje. Kiekviena studentų grupė turi savąją lesyklėlę, maitina paukščius, veda stebėjimų dienoraštį. Ruošiamės globai dar iš anksto.

Telefonograma: „Kai spustels šaltis, o žemę apdengs sniego patalai, sunku bus mums, paukšteliams, susirasti maisto. Tuomet bus labai reikalinga jūsų parama. Atsilyginsime saugodami sodus, daržus, miškus nuo kenkėjų. Taip pat skambiomis giesmelėmis. Zylutė.“ („Gamta ir mes“)

Studentai gamtininkai – smalsūs. Nori ne tik išgirsti, bet ir kuo daugiau pamatyti. Rengiame ekskursijas. Paskutinė mūsų teminė ekskursija – „Nerija – Lietuvos parkas“. Susipažinome su unikalia jos gamta, apsaugos problemomis. Didelį įspūdį paliko smėlynai, Raganų kalno skulptūros ir Jūrų muziejus.

„Atvyk ir tu – grožėkis šiuo nuostabiu mūsų žemės perlu, kur saulė, baigusi dienos kelionę, paskutinį kartą nusišypso Parnidžio kopai ir užgęsta Baltijos vėsios bangos užlieta, kur baigiasi mūsų diena.“ („Lietuvos nerija“)

Nemažas mūsų būrys dalyvauja respublikinėje olimpiadoje „Gamtos apsauga 79“. Įdomus buvo ir naujametinis renginys-loterija.

„Ar lydės mus laimė 1980 metais, galėjo atsakyti tik lošimas. Jis vyko ištis azartiškai. Kam teko knyga, kam – kriauklė, o kitam užteko ir saldainio...“ („Gamta ir mes“)

Gilvyčių (Šiaulių r.) poilsio namuose naujokams nariams surengėme priėmimo šventę. „Ne taip lengva tapti gamtininku. Naujokų laukė sunkūs išbandymai. Reikėjo atsiteisti už gamtai padarytas skriaudas. Buvo klupdomi, rūkomi dūmais, kad žolės nedegintų, laužų ne vietoje nekūrentų, antspauduojami, kad jų su senaisiais nariais nesupainiotume.“ („Gamta ir mes“)

Nepamirštame ir draugijos narių diplomantų. Pageluvyje jiems surengėme atsisveikinimo vakarą. Įteikėme atminimo dovanėles, palinkėjome sėkmės darbe. Vėliau stende „Gamta ir mes“ skaitėme: „Sudie, mieli draugai. Institutą baigė ir su gamtininkų šeima atsisveikino J. Grosas – buvęs gamtos apsaugos draugijos studentų pirminės organizacijos pirmininkas, A. Šadauskas – įamžinęs vaizduose daugelį mūsų darbų, išvykų, gamtos paminklų, V. Valius – mokslo pirmūnas, R. Užumėckas – didelis gamtos mėgėjas...“

Šiaulių K. Preikšo pedagoginiame institute didėja sąrašas diplomantų, kurių diplome būtų galima įrašyti: „gamtininkas“. Tai buvę aktyviausi mūsų draugijos nariai, šalia mokslo žinių jie išsinešė ir pagarbos bei meilės tėviškės gamtai jausmą. Neabejojame, kad ši jausmą jie įdiegs ir savo mokinių širdyse.

Gamtosaugos baruose aktyviai darbuojasi I. Zalogaitė – PMPM III kurso studentė, gamtos apsaugos draugijos studentų pirminės organizacijos pirmininkė, visų mūsų priemonių organizatorė, taip pat diplomantai J. Lipskis, A. Lukoševičius, A. Morkūnas ir daugelis kitų. Argi visus išvardysi?“

Lietuvos Respublikos Seimo narys (2016–2024 m.), Seimo pirmininko pavaduotojas **Jonas Jarutis** prisimena:

„Buvau dėstytojo Stasio Gliaudžio studentas Šiaulių pedagoginiame institute ir, nors praėjo keli dešimtmečiai nuo tų laikų, puikiai prisimenu jį kaip įdomų, išskirtinį pedagogą, savo namuose laikantį tai kokią rupūžę, tai žalčius. Atsidavęs buvo gamtininkas ir mus, savo studentus, užkrėsdavo tuo entuziazmu. Menu, vidury paskaitos kažkas, gal kolega, sugrįžęs iš tolimos kelionės, atnešė tiesiai į auditoriją dėstytojui (o greičiausiai jo kuruojamam Gamtos muziejui) lauktuvių – stiklainyje konservuotą varaną. Tą akimirką paskaita ir pasibaigė: dėstytojas taip džiaugėsi, taip apžiūrinėjo naująjį eksponatą, tiek daug įdomaus galėjo papasakoti mums apie varanus ir visą driežų giminę, kad klausėmės išsižioję. Bet per atsiskaitymus, per egzaminus buvo griežtas, reikalavo žinojimo, nemokėdamas plepalais neišsisuksi. Jam norėjosi, kad kiekvienas iš mūsų pirmiausia būtų gamtininkai, nes, pasak jo, gamta be žmogaus gali puikiai gyvuoti, žmogus be gamtos – ne.“

KLAIDŲ PAMOKOS

Gamta pilna paslapčių. Net ir specialistas negali viską žinoti. Ar niekada nenudegėte dėl kokių nors klaidų?

Stasys Gliudys: „Žinoma, kad nudegiau. Skaudžiai. Ir ne kartą. Bet juk patys tikriausi universitetai ir yra savos klaidos. Netiesa, kad protingi mokosi iš svetimų klaidų. Visi dažniausiai mokomės ir daugiausiai išmokstame iš savų, o iš svetimų – tik menką dalelę.

Laikui bėgant susikūriau tolimą agrobiologinės stoties viziją, ilgalaikį tikslą – stoti paversti žaliu žydinčiu sodu, kad augalijos įvairovė priartėtų prie botanikos sodams keliamų reikalavimų. Suradęs įdomesnį, mažiau žinomą augalą, atsigabenu, įkurdinu, prižiūriu, stengiuosi pažinti. Taip stotyje atsirado *Atropa belladonna*. Paraidžiui išvertus jos šitą, mokslinį, pavadinimą, būtų „Atropa graži moteris“. Turi ji ir lietuvišką pavadinimą – vaistinė šunvyšnė. Parsivežiau ją iš Kauno botanikos sodo. Šis augalas geromis sąlygomis gali užaugti daugiau nei metro aukščio, gražiai žydi ir subrandina vyšnias

primenančias tamsiai raudonas uogas. Toji „graži moteris“ vos nenužudė Šiaulių miesto architekto P. Uoginto, kuris, apsilankęs pas mus su žmona, Šiaulių pedagoginio instituto dėstytoja, pasikėsino į jos vaisius-uogas, suvalgė tik dvi ir apsinuodijo. Teko skubiai vežti į ligoninę. Gerai, kad jų duktė – gydytoja, kuri nedelsiant atskubėjo į pagalbą. O gydytojų išvada buvo tokia: dar viena uoga ir kelias į Amžinybę būtų atviras. Nuo tos trečiosios uogos sulaikė žmona: „Užteks, juk nežinai, koks tai augalas.“

Vaistinė šunvyšnė turi nuodingo alkaloido atropino, kurį akių gydytojai naudoja vyzdžiams išplėsti. Šią augalo savybę gerai žinojo senovės graikės ir romėnės: eidamos į pasimatymą, po lašelį sulčių įsilašindavo į akis, kad išsiplėstų vyzdžiai, kad jos taptų tamsios, ryškios. Regėjimas, tiesa, pablogėdavo, bet argi meilei tai svarbu. Atsidėkojant už tokį poveikį augalui ir buvo suteiktas „Atropos – gražios moters“ pavadinimas.

Po tokio perspėjančio įvykio išgaravo visi meilės *atropai* jausmai. Vaisiai gundantys. O jeigu paragaus vaikai? Teko su vaistine šunvyšne mandagiai atsisveikinti. Ir ne tik su ja. Turėjome vargo įsileidę į gėlyną krapažolių, pakrūminį katilėlį, susižavėję paprastosios linažolės geltonais žiedais. Šis augalas plito ne tik sėklomis, bet ir vegetatyviškai.

1974 metais ir vėl lankėmės Kauno botanikos sode. Pamatėme plotelį išvaizdžių, nematytų augalų, kurių aukštis gerokai pranoko mūsų ūgį. Botanikos sodo darbuotojai paaiškino, kad tai (skėtinių) salierinių šeimos augalas – Sosnovskio barštis iš tolimojo Kaukazo. Žiedynai skėčio formos ir, jei paliksi vieną viršūninį, išaugs tokio pat dydžio, kaip mūsų skėčiai nuo lietaus. Kaip tokį gražuolį neįkurdinsi mūsų Agrobiologinėje stotyje lankytojų nuostabai! Vėliau dar pasiskaitėme apie puikią šio augalo ateitį Lietuvoje: duoda daug žalios masės, kolūkiai darys silosą, šers karvutes, šios duos daug pieno...

Barščiams suvešėjus, skubėjau juos įrašyti į bitėms naudingų augalų sąrašą. Puoliau tirti, koks šio augalo žiedadulkių derlius, vėliau, pasvajojau, nustatysiu ir nektaro kiekį. Žiedo derlingumas – 0,35 mg, viso augalo – beveik 200 g. Žiedadulkės palyginti stambios, pailgos, apvalėjančiais galais, sulipusios. Prie dulkinų laikosi taip stipriai prikibusios, kad nei vėjas, nei supurtymai nenukrečia, bet užtenka kam nors prisiliesti – visos prilimpa, matyt, kad būtų išnešiotos ir išbarstytos. Ore neskraido. Tai ne pušų žiedadulkės, kurių kiekviena turi po du „balionėlius“, padedančius vėjui plačiausiai jas išnešioti. Kiekvienas augalas turi savą būdą išplisti, išsilaikyti, išgyventi.

Mano vaikystė prabėgo dvare, augalijos apsuptyje. Tai padėjo įgyti atsparumą alergijoms. Atliekant tyrimus, teko įkvėpti daugiau nei šimto augalų rūšių žiedadulkių. Ir jokios alergijos (šienligės)! Sosnovskio barštis irgi manęs neskriaudė. Leidau jam išbarstyti sėklas. Nuo čia ir prasidėjo nesantaika su barščiu, pridygo visur: gėlyne, gyvatvorėje, sunkiai prieinamose vietose. Nupjautas atžėlė. Teko iškasti iki paskutinės šaknelės. Kad jis nuodingas, tada dar niekas nežinojo. Pirmiausia pajutome jo įkyrumą ir agresiją. Augalas dėl to nekaltas, – tiesiog reikia jį pažinti. Bet mums teko susipažinti ir su kitokiais agresoriais.

Per 15 gyvavimo metų čia viskas pasikeitė: sužaliavo, sužydėjo, suvešėjo. Visi 5 ha apšodinti medžiais, krūmais, iš vienos pusės – eglaitėmis, kurios auga kuplios, simetriškos, jau ir mus pačius ūgiu pralenkusios. 1975 ar 1976 metų gruodžio viduryje pora eglių dingo. Liko tik graudūs, kirviu prie pat žemės nukapati kamienų galiukai. Kitais metais netekome dar kelių. Eglutės buvo susodintos ganėtinai tankiai, iš tolo nelabai ir matėsi tie iškirstųjų tarpai. Bet širdį skaudėjo. Kitais metais nuo gruodžio vidurio nusprendžiau budėti ir vagišius sugauti. Belaukdamas jų niūriais žiemos vakarais ėmiau abejoti: vagys, ko gero, eis į savo „žygį“ ne po vieną ir kiekvienas turės po aštrų kirvį. O aš tik žodį: „Vyrų, nereikia, eglaitės mūsų sodintos, augintos, puoselėtos... Miške, tankumynuose, juk jų kiek nori, savaime pridygusių...“ Viešpatie, kokie vyrai? Juk tai vagys, kuriems nieko nėra švento. Jie juk ir be mano pagraudinimų mato, kad jos sodintos, augintos... Apie vidurnaktį išėjau namo. Tais metais nukirto dar kelias. O 1980-ųjų gruodį einu vieną rytą į darbą ir iš tolo jaučiu – kažkas ne taip. Žiema buvo lietinga, tamsi, be sniego. Už poros žingsnių nieko nesimato. Nutariau palaukti aušros, o tada jau eiti apžiūrėti visą ūkį. Kai išaušo, niekur eiti neberekėjo: pro nuogas medžių šakas iš tiesų nesimatė... nieko. Nebėra mūsų eglių! Suskaičiavome iškaptus kelmelius: šešiasdešimt! Keliolika prastesnių, mažesnių liko. Tokiam „darbui“ reikėjo ne tik „darbininkų“, bet ir transporto, sunkvežimių... Dabar jau turguje mūsų eglutės; vagys džiaugsmingai grūda į kišenes už jas gautus purvinus pinigus. Bet ne tai skaudžiausia. Skaudžiausia, kad po švenčių jas daugiabučių namų kiemuose vėjas volios kaip šiukšles, kol kiemsargiai sulaužys ir sugrūs į šiukšlines. Iš kitos pusės žiūrint, viskas gyvenime sugrįžta. Juk ir tie vagys, pasėję blogio sėklą, sulaukė savo gyvenime blogio, tik jau didelio, užaugusio. Gaila, kad tų amžinųjų tiesų nemoko mokyklose.

Stasy, esate laikomas vienu žymiausių Lietuvos lepidopterologų – drugių tyrinėtojų. Be to, galėtumėte visą mokslo darbą pateikti kaip fenologas ir žiedadulkių tyrėjas. Apšvieskite mus šiose srityse, nustebinkite. Kaip jomis susidomėjote, ką vertingo ir įdomaus atradote?

Į gamtoje vykstančių reiškinių fenologinius stebėjimus įsitraukiau 1969 metais pradėjęs mokslinį darbą apie tai, kiek tiriamos augalų rūšys išskiria ir paleidžia į orą žiedadulkių. Tikrai nustebinsiu: hektaras beržyno sukuria 312,7 kg žiedadulkių, rugių – 548,9 kg, kukurūzai – dar daugiau. Mano susidomėjimo sritis buvo daug platesnė: kiek laiko užtrunka žydėjimas, kada atskirų augalų žydėjimas prasideda ir baigiasi, kaip tuos procesus veikia sausra, drėgmės perteklius ir kiti veiksniai. Fenologiniai stebėjimai buvo atliekami Agrobiologinėje stotyje, Raudsparnės miške, Šiaulių ir Kelmės apylinkėse. Tyrinėčiau daugybę metų, analizavau, lyginau.

Pravartu žinoti, kaip elgiasi gyvoji gamta, šį kartą – sausros metu, ir ko galima pasimokyti iš stichijos padarinių. Daugiausia žinių sukaupia 1994 metais, kai sausra vargino ištisus du mėnesius, kai daugelyje vietų neiškrito nė lašo vandens. Negaudami iš lietaus

papildymo, žemyn ima trauktis gruntiniai vandenys. Išsenka šuliniai, tvenkiniai, kūdros. Sutrinka augalų žydėjimo eiliškumas. Visi stengiasi anksčiau pražydėti, bet ne visi su-
spėja.

Jau liepos viduryje daug kur rudavo kalvos, ganyklos. Kraštovaizdis ėmė panašėti į išdžiūvusią stepę.

Žiemkenčiai skubėjo brandinti grūdus. Grūdai smulkesni, kokybė blogesnė. Vasarojus, ypač vėliau pasėtas, derliaus nežadėjo. Labiausiai nuo sausros nukenčia pavasarinės sėjos kultūros, žiemkenčiai – mažiausiai. Nuo tų metų sausros labiausiai nukentėjo tie ūkiai, kurie dėl šlapių dirvų neįsėjo arba mažiau įsėjo žiemkenčių.

Sudžiūvo daržai, gėlynai. Palaistei, praeina valandėlė ir drėgmės kaip nebūta. Orai palankūs braškėms, uogoms sirpti ir jų kokybei, bet nelaistant pusė braškių derliaus nudžiūvo kartu su lapais. Vyšnių, trešnių uogos prisirpo smulkios, vaizdžiai kalbant, vieni kaulai. Obelys barstė užsimezgusius vaisius, stengėsi kuo daugiau atsikratyti. Vyto, derliaus nežadėjo avietynai. Ne laiku nudžiūvo bulvienojai. Bulvių gumbai išaugo smulkūs, kieti, mažai krakmolingi ir perbrendę, todėl iš akučių ėmė leisti ūglius – stolonus, ant jų ėmė megztis nauji gumbai – bulvytės. Susidarė savotiški bulvių „karoliai“. Perbrendę gumbai sandėliuose bus „neramūs“, ims anksti dygti, jei laikymo patalpos temperatūra bus aukštesnė kaip 6 laipsniai pagal Celsijų. Rugsėjo pradžioje palijus, bulvių laukai vėl sužaliavo, sužydo, užmezgė naujų bulvyčių, bet naudos iš to nebuvo.

Sausra padėjo bulvėms išvengti ligos – bulvių maro, bet lengvose dirvose užpuolė bulvių rauplės. Bulvių paviršius tapo rauplėtas – nurupūžėjęs, kaip žmonės sako. Jos blogiau laikosi ir, jei toks paviršius dengia didžiąją dalį, sėklai netinka.

Vėlai pasėtos morkos ir vis po truputį palaistomos aptingsta skverbtiis gilyn. Išauga nedailios, išaugina daug plonų šaknyčių, žodžiu, prisitaiko prie paviršinės drėgmės. Derlius būna mažas, morkos sausos ir kietos. Anksti pasėtos ir nelaistomos užauga dailesnės ir stambesnės. Morkų šaknis gali pasiekti dviejų metrų gylį.

Panašus reiškinys buvo stebimas ir miško daigyne. Geriausiai prigijo anksčiausiai pasodintos ir nelaistomos eglaitės. Tos, kurios buvo po truputį palietos arba trūkstant vandens laistymas nutrauktas, prigijo blogiausiai. Šaknys laukė, kol vėl palies, nustojo skverbtiis gilyn ir prarado ryšį su gruntu vandeniu.

Taigi laistyti reikia retai, bet gausiai, kad žemė sudrėktų per visą sluoksnį, kad neliktų sauso tarpo iki gruntinio vandens.

Miškuose išdžiūvo didžioji dalis tų metų sodinukų. Džiūvo eglės, kurių šaknų sistema silpnesnė, audrų išjudinta, ir eglynai, augantys priesmėlio dirvoje su žvyro intarpais.

Nusilpusias ir džiūstančias egles ėmė pulti sparčiai besiveisiančios kinivarpos. Susidarė jų ištisi židiniai. Medienos ruošos planai buvo vykdomi atliekant vien sanitarinius kirtimus, kertant tik kinivarpomis užkrėtus medžius.

Sausros, atšilimai verčia eglynus trauktis toliau į Šiaurę. Lietuva artėja prie ribos, kur baigiasi eglynai.

Užsitęsusi sausra miškus paverčia tarsi parako statinėmis, ypač – spygliuočių. Todėl miškuose sausrų metu apie laužų kūrenimą, šašlykų kepimą negali būti nė kalbos. Gaisrą sukelia neužgesinta nuorūka, degtukas, laužo kibirkštis, ne visai užgesinta, nepastebimai rusenanti laužavietė, ypač durpėje. Savaiminį – buteliai, stiklo šukės. Sunkiausiai gesinami medžių viršūnėmis plintantys gaisrai ir degantys durpynai.

Nuo sausros parudavo ganyklos. Gyvuliams pritrūko žolės. Jau rugpjūčio viduryje teko šerti karves žiemai paruoštu pašaru arba dalį galvijų likviduoti. Tais sausros metais Lietuvoje vien melžiamų karvių buvo atsisakyta 128 tūkstančiai.

Žaluma išsilaikė tik slėniuose, šaltiniuose plotuose ir su kultūrintose lengvose bei vidutinio sunkumo priemolio pievose ir ganyklose, kur gausu puvenų. Būtina įsidėmėti: puvenos sulaiko beveik dvigubai daugiau vandens negu pačios sveria (molis – 60 proc., smėlis tik 25 proc.). Puvenos pagerina ir kapiliarinį vandens tiekimą iš gilesnių sluoksnių. Laimi tie, kurie žemę laiku ir gerai įdirba, įtręšia, anksti pasėja ir pasodina tas kultūras, kurios nebijo šalno. Patartina vaiskrūmius, braškes, morkas, svogūnus apkloti durpėmis, medžio pjuvenomis, žole, šiaudų kapojais.

Iš varpinių šeimos augalų mažiausiai nukentėjo turinčios gausią, stiprią ir gana gilią šaknų sistemą: šunažolė, beginklė diršė, nendrinis dryžutis, lendrūnai. Varputis suvargo.

Iš pupinių (ankštinių) šeimos neblogai sausrą iškentė dobilų genties savaime augantys ir gilią šaknų sistemą turintys kalniniai, dirviniai, alpiniai ir kitos rūšys, taip pat pelėžirniai: pievinis ir miškinis. Iš ankštinių geriausiai atsilaikė mėlynžiedė liucerna, kurios visiškai suaugusios šaknys gali pasiekti net 17 metrų gylį. Nušienauta rudeni, ji gausiai žydėjo ir davė gerą atolo derlių. Lengvai išgyveno per sausrą ir daugiametis lubinas, turintis iki 8 metrų ilgio šaknį. Iš kitų augalų neblogai jautėsi vožainis, dvimetė nakviša, siauralapė ožrožė (gaurometis). Gražiai žydėjo, geltonavo geltonžiedis bobramunis, atsparios sausras pasirodė ir kitos ramunių rūšys. Išverminga ir paprastoji kraujažolė bei kiečiai. Kaip niekada gerai jautėsi dirvinis vijoklis, turintis iki trijų metrų šaknis. Likęs vienas, smėlėtą nuokalnę papuošė baltais ir nurausvintais žiedais.

Iš piktžolių sausros nebijo dirvinė usnis, turinti iki 6 metrų ilgio šaknį, dirvinis asiūklis, prie smėlėtų dirvų prisitaikiusi smulkioji rūgštyinė. Sausra paspartino ir sumenkino augalų žydėjimą. Čiobreliai žydėjo trumpai ir menkai. Vėliau, kaip ir viržiai, apdžiūvo. Rudeniop, gavę lietaus, čiobreliai atsigavo ir rugsėjo vidury vietomis gausiai pražydo. Labai vėlai pražydo paprastoji bitkrėslė ir didysis šilokas. Staigmeną pateikė vienmetės gėlės – razeta ir sidabrinė naktižiedė: sausros išvargintos menkai žydėjo ir baigė džiūti, o palijus tarsi atgimė iš naujo, atsigavo, suvešėjo, sužydo gausiai ir žydėjo iki spalio vidurio. Darže nepaprastą išvermę parodė baltoji balanda, išrauta ir numesta. Jei tik kokia šaknytė liečiasi su žeme, augalas visas jėgas skiria tik tos šaknies skverbimuisi kuo giliau į žemę, arčiau vandens. Po kurio laiko atėjęs net nustembi: balanda guli viršūnę lyg galvą pakėlus ir tebežaliuoja. Gyvybę palaiko vienintelė plona ilga ilgiausia gyvybės šaknis.

Sausra pakeitė ir grybavimo laiką. Grybų sezonas artėja į pabaigą, o grybai vis nedygsta. Vaikšto grybautojai po miškus tuščiais krepšiais. Tik vasarai baigiantis ir gausiai palijus, grybai pradėjo dygti visi iš karto. Kelmučiai aplipo kelmus, o tikriniai baravykai dygo visur, kur anksčiau retai būdavo. Tačiau rudmėsių po eglaitėmis buvo reta.

Prasidėjus lietingam periodui augalija atsigavo, sužaliavo lankos, atgijo medžių lapai ir, kaip reta, ilgai žaliavo, pasiruošė žiemoti.

Sausra suvargino dirvos bestuburius. Slietams, nusipelnusiems žemės artojams, teko pereiti į anabiozės būklę – nustoti maitintis, veistis, judėti, kai gyvybiniai procesai vos rusena, ir laukti lietaus. Suvargus augalijai labai nukentėjo plėviasparniai vabzdžiai, mintantys žiedadulkėmis, nektaru, kaip antai kamanės, pavieniui gyvenančios bitelės. Esant sausrui augalai kad ir žydėjo, bet žiedai neskyrė nektaro. Nukentėjo bitynai. Ilgam sumažėjo dobių sėklų derlius. Nebuvo kam apdulkinti ir pernešti žiedadulkes.

Nukentėjo daug rūšių drugių, kurių vikšrai tuo metu vystėsi ir maitinosi lapais. Keistai elgėsi širšės ir paprastosios vapsvos. Jų bendruomenės ėmė kurtis tik rugpjūčio viduryje. Stebėjimai atlikti Kurtuvėnų regioniniame parke. Tai įdomus ir vertas dėmesio reiškinys. Gal šie plėviasparniai numatė ilgą, šiltą ir palankų rudenį, koks ir buvo?

Sausra padarė daug žalos varliagyviams. Išdžiūvus kūdroms, o arti nesant kito vandens telkinio žuvo žaliosios varlės, geriausios dainininkės iš varliagyvių. Buvo matyti suaugusių rudųjų varlių keliavimas iš sausros apimtų plotų į drėgnas pamiškes, kur dar laikėsi augalija. Žuvo didžioji dalis varlių ir rupūžių prieauglio. Palankiais metais varliukai išlipdavo iš vandens ir pasklisdavo po vešlius drėgnus žolynus, kur rasdavo sau maisto ir buvo saugūs. Varlės didžiąja dalimi kvėpuoja per odą. Patekusios į sausrą, sausros nuplikintą pievą, jos žūva. Varliagyviai priklauso prie nykstančių gyvūnų. Po tokių sausrų vargiai beatsigauna. Reikalinga globa – tvenkinukai-varlinukai.

Sausra išjudina ir gyvates. Jos aptinkamos toli nuo nuolatinių savo gyvenimo vietų. Nusekus vandenims ir esant šiltiems orams, sekliuose ir užterštuose vandens telkiniuose ima dusti, žūti žuvys. Dėl sausros ir maisto trūkumo nukenčia paukščiai. Gandrai tais metais išaugino perpus mažiau gandrų.

Gamta mus visko moko, jeigu mokomės, jeigu suprantame, tai ir išmoko. Juk sausra ištinka ne tik gamtoje, bet ir ekonomikoje, politikoje, valdančiųjų galvose, darbuose, sprendimuose. Reikėtų pridėti dar ir mus pačius. Apie gamtos sukeltus derlingus metus ir badmečius yra žinoma nuo gilių senovės. Senajame Testamente rašoma, kad Egipto faraonui prisispėjo, jog septynias riebias karves prarijo septynios liesos, o septynias pilnas varpas – septynios tuščios varpos. Sapną išaiškinti buvo pakviestas išmintimi pagarsėjęs Juozapas, kuris ir paaiškino, kad po septynerių derlingų metų bus nederlius, bado metai. Ir kad gamtos stichijos (Dievo sprendimas) yra neišvengiamos. Faraonui kraštui valdyti reikia parinkti protingą vyrą.

Prisimenu vokiečių okupacijos metus. Daug kam reikėjo paramos, ypač švietimui, mokykloms. Hitlerinėje Vokietijoje lietuviška ir kitų tautų inteligentija buvo nereiki-

kalinga, – valdžia trukdė švietimui ir inteligentijai įvairiais būdais. Buvo įkurti savitarpio pagalbos fondai švietimui ir nukentėjusiems remti, kad būtų palengvinta okupacijos našta. Tokie buvo vadinamieji vokiečių laikai. Sovietinis okupacinis režimas – priešingai, švietimui skyrė ypatingą dėmesį, tačiau pagal savo kurpalį, savą ideologiją, bet sukaupia dvidešimties metų laisvės ir nepriklausomybės patirtis buvo tas plaustas, kuris neleido paskęsti.

Įsidėmėkime 2009 metų ekonominę krizę. Valdantieji „riebių karvių“ laikotarpiu nesiruošė sušvelninti artėjančios krizės, nesudarė finansinio rezervo. Konservatoriams pakliuvus į „liesų karvių“ metų teko žymiai mažinti algas, pensijas, tapti nepopuliariems. Estai elgėsi atsakingiau, toliaregiškiau ir ekonominę krizę išgyveno lengviau. Septynerių metų cikliškumas veikia ir šiandien.

Gamtos stichijos neišvengiamos. Jų buvo ir bus. Žemdirbiai privalėtų susikurti paramos fondą. Apie tai jau senokai kalbama. Fondas kiek padengtų stichijos padarytą žalą. Kartu būtų parama gamybos pradžioje trūkstant apyvartinių lėšų. Prie šio fondo galėtų prisidėti ir valstybė. Juk viskas – iš žemės. Viskas!

ŽIEDO DULKELĖ

Stichija – kategoriška mokytoja, bet gamta būna visokia. Kartais – labai švelni. Tarkime, žiedadulkė. Tik dulkelė?

Dulkelė, kol nepradedi jos tyrinėti. O kai pradedi, galo neberandi.

Pavasari, saulutei bebaigiant tirpinti sniegą, alksnių, lazdynų, o kiek vėliau ir beržų žirginėliai pailgėja, nutįsta. Sujudinus iš jų pasipila spiečiai geltonų dulkelių. Tai – žiedadulkės. Jas gamina ne tik lazdynai, alksniai, bet ir visi kiti augalai – plikasėklių ir gaubtasėklių atstovai.

Šios įvairių spalvų ir atspalvių tik pro mikroskopą įžiūrimos gyvos ląstelės jau spėjo sudominti visos eilės mokslo šakų atstovus. Citologai tyrinėja jų išorės ir vidaus sandarą. Genetikai ir selekcininkai žavisi žiedadulkėse slypinčiu paveldimumo mechanizmu: mažytėje ląstelėje tarytum mikrofilmo juostoje jau numatytas visas didingas augalo augimo ir vystymosi kelias. Biochemikus stebina jų cheminių junginių gausumas. Žiedadulkėmis maitinasi daugelis naudingų vabzdžių – entomofagų. Bitės iš jų gamina pačius svarbiausius produktus perams – pienelį ir bičių duoną. Tad žiedadulkėmis labai domisi entomologai ir bitininkai.

Ištyrus kai kurių augalų žiedadulkių cheminę sudėtį, paaiškėjo, kad jos turi labai daug baltymų, vitaminų, mikro- ir makroelementų, hormonų, fermentų, fitoncidų ir kitų dar mažai ištirtų medžiagų. Tai sudomino medikus. Mat žiedadulkių baltymai priklauso albuminų ir globulinų pogrupiui. Minėti baltymai įeina į limfos ir kraujo plazmos sudėtį. Iš 60-ies žiedadulkėse rastų cheminių elementų geležis, cinkas, kobaltas, magnis

tiesiogiai dalyvauja kraujo daryboje. Todėl Anglijoje, Vokietijoje jomis ir bičių duona imta gydyti mažakraujystę, maitinami ligoniai po sunkių infekcinių ligų. Žiedadulkės, bičių duona duodama su medumi, grietinėle. Jose gausu nukleininų rūgščių. Jų vaidmuo gamtoje milžiniškas. Šių rūgščių priedas maiste žymiai pagerintų mūsų protinės veiklos galimybes.

Kai kurių augalų žiedadulkės pasižymi bakteriostatinėmis ir bakteriocidinėmis savybėmis, t. y. pristabdo kai kurių bakterijų dauginimąsi arba net visai jas užmuša. Prieš bakterijas teveikia dervinės-fitoncinės medžiagos. Todėl su žiedadulkėmis (bičių duona dėl rūgšties reakcijos žaizdoms gydyti netinka) bandoma gydyti odos ligas ir virškinamojo trakto mikrofloros nenormalumus. Žiedadulkės neapsiriboja vien antibakteriniu veikimu. Jos sugeba maitinti audinį vitaminais, mikroelementais, kitomis medžiagomis, kas dar labiau skatina žaizdų gijimą. Todėl žiedadulkėse esančiomis biologiškai aktyviomis medžiagomis susidomėjo Lenkijos ir Prancūzijos kosmetikos specialistai. Pagaminti pirmieji žiedadulkių kremai buvo labai gerai įvertinti.

Antroji svarbi žiedadulkių ir bičių duonos teigiamybė – tai nepaprastas vitaminų gausumas ir įvairumas. Šiuo metu žiedadulkėse rasta 13, o bičių duonoje net 14 vitaminų rūšių: B1, B2, B3, B5, BC, PP, C, H, E, A, D, PR, K, inozitolis. Apie vitaminų kiekius jose galima susidaryti vaizdą iš šių palyginimų. Vitamino A tame pačiame kiekyje žiedadulkių yra 80 kartų daugiau negu pomidoruose, vitamino E – 90–100 kartų daugiau negu mėsoje, vitamino B2 – 4 kartus ir PP – 50 kartų daugiau negu kiaušinio trynyje. B grupės vitaminų gausumas duoda pagrindo naudoti žiedadulkes kai kurioms nervų ligoms gydyti. Grupė Rumunijos gydytojų paskelbė, kad žiedadulkes sėkmingai bandoma panaudoti hepatitui gydyti.

Žiedadulkės turi daug medžiagų, veikiančių prieš senėjimą – sklerozę. Ne be pagrindo senovės graikai laikė dievus nemirtingais todėl, kad šie gėrė nektarą, o vietoj duonos valgė ambroziją, t. y. žiedadulkes. Akademikas N. Cicinas rašė: „Kiek teko sutikti šimtamečių ir vyresnio amžiaus žmonių, didžioji jų dalis buvo bitininkai arba žmonės, susiję su bitynais.“ Akademikas kelia mintį, kad jų ilgaamžiškumo priežastimi ar tik nebus meduje esančios žiedadulkės. Be to, bitininkai ir šiaip dažnai paragauja bičių duonos.

Bičių meduje žiedadulkių būna nuo 1 iki 5 procentų. Kuo jų daugiau, tuo medus turtingesnis baltymų, vitaminų ir kitų biologiškai aktyvių medžiagų. Grynas medus tėra tik angliavandenių, pirmiausia gliukozės ir fruktozės, šaltinis.

Daug paslapčių dar slepia įvairiaspalvės žiedų dulkelės. Daug dar neišspręstų klausimų. Kaip surinkti šį vėjais paleidžiamą lobį? Kiek mūsų augalai pagamina žiedadulkių? Pastaruoju klausimu pirmieji Lietuvoje ėmė domėtis ŠPI Agrobiologinės stoties darbuotojai. Dvejų metų stebėjimai parodė, kad kai kurių mūsų augalų žiedadulkių derlius siekia šimtus ir net tūkstančius kilogramų iš hektaro.

Ar teisūs esame žiedadulkę laikydami augalo lytine ląstele?

Žiedadulkė sudėtingesnė. Tai vyriškas gametofitas – augalo dalis, prisitaikiusi lytiniam dauginimuisi. Kiekvienai augalo rūšiai būdinga savita žiedadulkių forma, išorinio apvalkalo paviršiaus raštas – skulptūra, spalva, kitos savybės. Pavyzdžiui, lazdyno – trikampės, gelsvai žalsvos, šalpusnio – oranžinės, primenančios ovalius dygliuotus kaktusėlius, lipnios, obels – panašios į miežio grūdą... Subrendusioje žiedadulkėje yra dvi ląstelės. Mažesnioji – generatyvinė. Iš jos vėliau susiformuoja dvi lytinės ląstelės – gametos. Didesnioji ląstelė – vegetatyvinė, kurios paskirtis sudaryti sąlygas apvaisinimui. Nuo apvaisinimo priklauso rūšies išlikimas. Tam gyvybiniam procesui nepagailėta nei medžiagų, nei energijos. Vegetatyvinių ląstelių tirštoje citoplazmoje yra palyginti dideli kiekiai visaverčių baltymų, gausu vitaminų, fermentų, fitohormonų, makro- ir mikroelementų bei kitų medžiagų.

Žiedadulkę gaubia dvigubas apvalkalėlis. Vidinis (*intina*) – plonas, celiuliozinis. Išorinis (*egzina*) – storas, tvirtas, sudarytas iš labai atsparių medžiagų sporopoleninų, galintis išsilaikyti nesuiręs milijonus metų, todėl įvairiuose žemės sluoksniuose aptiktos žiedadulkės geobotanikams padeda atkurti augalijos raidą, nustatyti, kokie senovėje (prieš milijonus metų) augo augalai, kaip formavosi miškai, pelkės, keitėsi klimatas ir kt.

Augalai žiedadulkių pagamina žymiai daugiau, nei reikia apvaisinimui, t. y. nei turima kiaušialąsčių. Paprastosios kiaulpienės santykis 1:1800, žagarvyšnės – 1:25 000. Šis santykis dar didesnis tarp augalų, apsidulkinančių pučiant vėjui. Baltalksnio vienas žiedynas – žirginys – išbarsto apie 5–7 milijonus žiedadulkių, o sėkloms susidarant dalyvauja tik 70–120.

Gamtos negalima kaltinti neūkiškumu, nes žiedadulkių perteklius veltui nežūva niekur: nei ore, nei dirvoje, nei vandenyje. Žiedadulkėmis maitinasi 47 proc. visų plėviasiarnių rūšių. Bitėms žiedadulkės yra pagrindinis baltymų, vitaminų, kitų medžiagų šaltinis. Bičių šeima per metus sunaudoja apie 34 kg žiedadulkių. Žiedadulkės tampa maistu nemažai daliai kitų vabzdžių: ūsuočiams, blizgiams, minkštavabaliams, dirvoje gyvenantiems ir organinėmis medžiagomis mintantiems nematodams, enchitreusams, erkėms. Patekusios į sausumą žiedadulkės praturtina dirvą vitaminais, fitohormonais, mikroelementais, skatina sėklų dygimą, augalų augimą.

Žmonės bičių surinktas žiedadulkes ir bičių duoną vartoja kaip vaistą ir maistą, natūralų polivitaminų šaltinį. Tačiau yra nemažai žmonių, kurie jautrūs žiedadulkėms. Patekusios į kvėpavimo takus, jos sukelia alergines ligas (šienligę). Norint išvengti to nemalonumo, ir medikai, ir jautruoliai turi žinoti, kokių augalų žiedadulkėms jie jautrūs, kada tie augalai žydi, kiek žiedadulkių ir kokiame areale paskleidžia, kaip save nuo jų saugoti. Anksčiausiai, kovo pabaigoje, Šiaulių rajone žiedadulkes ims barstyti alksniai, jų vidutinis biologinis derlius 130,6 kg/ha, netrukus pražys riešutinis lazdynas, po jo, apie balandžio vidurį, drebulė, gegužės pradžioje – beržai, gegužės ir birželio sandūroje didžiulius žiedadulkių kiekius (591,5 kg/ha) paskleis paprastoji pušis, birželį – rugiai, kukurūzai, varpinės žolės...

Nepaprastai intriguoja du klausimai: KODĖL susidomėjote žiedadulkėmis, kokie moksliniai darbai užvedė ant šito kelio ir KAIP įmanoma jas tirti (skaičiuoti, sverti)? Argi tai ne vėjo gaudymas laukuose?

Gamtoje nebūna neįdomių dalykų. Lengvų tyrimų – taip pat. O žiedadulkės... Kiekvienas bitininkas (medikas, biologas, archeologas...) ištisus amžius iki mūsų jau žinojo, kokios jos vertingos. Tačiau tai buvo praktinės žinios, nes iki to meto, XX a. septintojo dešimtmečio, nei Lietuvoje, nei visoje neapbrėpiamoje Sovietų sąjungoje žiedadulkių niekas netyrė. Nebuvo žinių, kad panašūs darbai būtų vykdomi ir užsienyje, nes šie tyrimai reikalauja daug kruopštaus, nuolatinio ir subtilaus darbo. Tarkime, tirių žibutę. Nuvažiuoju į mišką, pasižymiu tyrinėjimų vietą, bet šiandien žiedelis dar neišsiskleidęs. Važiuosiu rytoj, iš ryto. Dar nepražydusi. Važiuoju vakare. O, jau! Ilgai pasakočiau visą eigą...

Įvairių augalų žiedadulkių biologinį derlių tirti pradėjau 1969 metais. Mano mokslinis darbas buvo įregistruotas Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo institute, Bitininkystės sektoriuje. Darbui vadovavo habilituotas daktaras Jonas Balžekas. Per keliolika metų ištyriau arti šimto augalų rūšių ir veislių, daugiausia susijusių su bitininkyste. Tas mano darbas džiugino tuo, kad augalų rūšys ir jų biologinės savybės yra labai stabilios, todėl šie tyrimai ilgai nesensta, – jais sėkmingai galima naudotis ir dabar, po daugiau nei pusės amžiaus. Šiek tiek papasakosiu tik apie vieno – sėjamojo rugio – tyrimą. Išsikėliau sau 7 tikslus:

1. nustatyti sėjamojo rugio (*Secale cereale* L.) veislės „Lietuvos-3“ žydėjimo (žiedadulkių išbarstymo) laiką ir trukmę dienomis;
2. apskaičiuoti žiedadulkių kiekį vienetais vidutiniškai iš dulkinės, žiedo ir varpos (žiedyno);
3. nustatyti biologinį žiedadulkių derlių miligramais iš dulkinės, žiedo ir varpos;
4. apskaičiuoti vidutinį žiedų skaičių varpoje;
5. apskaičiuoti augalų tankį, varpų ir žiedų skaičių augale ir hektaro plote;
6. apskaičiuoti biologinį žiedadulkių derlių iš augalo (g) ir hektaro ploto (kg);
7. atlikti žiedadulkių cheminę analizę.

Visus tuos darbus Šiaulių rajono Bridų apylinkėje kartočiau trejus metus (1969, 1970, 1971), pirmiausia nustatęs dirvožemio tipą, jo mechaninę sudėtį, dirvos rūgštingumą (pH). Kaip žinia, visi augalai visame tyrimo plote nepražysta tą pačią akimirką, todėl čia jau yra nustatytos ribos: žydėjimo pradžia laikoma ta diena, kai pražysta 10 proc. tos rūšies augalų, masinio žydėjimo pradžia – kai pražysta 70 proc., ir pabaiga, kai baigia žydėti 90 proc. augalų. Rugiai pražydo (nelygu klimatinės sąlygos) nuo birželio 4 d. iki birželio 13-osios ir žydėjo 10–12 dienų. Ar lyja, ar vėjas, ar saulė kaitri, eini, žmogau, kiekvieną mielą dieną ir skaičiuoji, kiek kokių žiedynų radai, rašaisi į bloknotą. Varpos, pasiruošusios barstyti žiedadulkes, ankstų rytą, dar rasai nenudžiūvus, atsargiai apgaubiamos drėgna marle, nes kai drėgnumas 98–100 proc. dulkinės neatsidaro. Vėliau tos

varpos su stiebo dalimi perkeliama į patalpą tolesniam tyrimui. Nustatant žiedadulkių kiekį dulkinėje, žiedadulkės išberiamos ant skaičiavimo plokštelės, paskleidžiamos plonu sluoksniu ir skaičiuojamos per mikroskopą. Varpoje dulkinės yra nevienodo produktyvumo, todėl pavyzdžiai imami iš trijų varpos vietų po 10 dulkinių. Kiekvienas žiedas visada turi tris dulkines. Žydėti rugio varpa pradeda nuo vidurio, žiedai plinta į viršų ir į apačią. Kiekvienas žiedelis padengtas žvyneliais, kurie, atėjus laikui, praskiria, pailgos dulkinės iškrenta, pakimba ant plono kotelio, tada dulkinės galas atsidaro ir žiedadulkės išbyra. Viskas įvyksta greitai, per kelias minutes, o pučiant vėjui dar greičiau. Rugio dulkinė vidutiniškai išskiria 20 875 žiedadulkes. Viena stambi varpa iš visų savo dulkinių išbarsto iki 6 milijonų žiedadulkių.

Galėčiau dar ilgai pasakoti apie lietuvišką rugį, užversti skaitytoją skaičiais, bet pridursiu tik tai, kas ne vien įdomu, bet ir svarbu. Mano tyrinėjamų rugių žiedadulkių cheminę analizę atliko Maskvos K. Timiriazovo žemės ūkio akademija cheminės ir spektrinės analizės metodais ir nustatė, kad rugio žiedadulkės turtingos, jos turi 23,14 proc. baltymų, 2,85 proc. riebalų, 3,10 proc. pelenų, mikroelementų: magnio, aliuminio, silicio, nikelio, sidabro, titano, ir makroelementų: fosforo, kalcio, natrio, kalio.

Tikiuosi, kad vilnijantis rugių laukas nuo šiandien skaitytojui kels ne tik estetinį pasigėrėjimą, bet ir pagarbą jo turtams, poreikį saugoti gamtą ir žemdirbį, be kurio žinių, meilės ir darbo ant mūsų stalo nekvepėtų duona. Su medumi. Su sviestu. Su obuoliene...

Ir čia netikėtai į mano rankas pakliuvo 2018 metų vasarą Šiaulių universiteto docento Kęstučio Kazimiero Vilkonio laiškas, rašytas dabar jau baigusio savo egzistavimą laikraščio redakcijai. Skaudus laiškas. Tiesiogiai susijęs su Šiaulių universiteto (dabar Vilniaus universiteto Šiaulių akademija) Botanikos sodo įkūrėjo Stasio Gliaudžio mokslinė veikla ir mažiausiai kelių, o gal ir keliolikos mokslininkų nedorybėmis. Pateikiu šiek tiek sutrumpintą.

Jūsų laikraštis labai seniai pažįsta Šiaulių miesto garbės pilietį, ilgametį Šiaulių universiteto dėstytoją Stasį Gliaudį, įpusėjusį 90-uosius gyvenimo metus ir net dabar dar tebesergantį miesto rūpesčiais. Dabar pavasaris, augalų žydėjimo pradžia, žiedadulkių barstymo ir su tuo susijusių alerginių susirgimų (šienligių) baimė. Per televiziją, radiją ir įvairioje spaudoje apie tai kalbama – gąsdinama arba patariama. Pranešėjų, kalbėtojų, patarėjų ir rašytojų netrūksta. Tačiau, o gal tiksliau bet... nė vienas iš jų nėra net puse žodžio užsiminęs apie žiedadulkių tyrimo pradininką ne tik Lietuvoje, bet ir buvusioje milžiniškoje valstybėje SSRS. Man skaudu, kad jo darbu naudojasi dešimtys specialistų, o ne tik padėkos, bet net jo vardo paminėti garbingi (? – aut. klaustukas) pranešėjai nepasivargina.

Stasio Gliaudžio moksliniai straipsniai žiedadulkių klausimais, jo paties atliktų tyrimų duomenimis paremti, skelbti žurnaluose: „Mūsų sodai“, „Mokslas ir gyvenimas“, dienraštyje „Valstiečių laikraštis“, knygoje „Takas į gamtą“ (55–61 psl. „Sėja-

mojo rugio biologinis žiedadulkių derlius“), aukštųjų mokyklų vadovyje „Bitininkystė“ [...] Jau 1966 m. žurnale „Mūsų sodai“ (Nr. 4, straipsnyje „Žiedadul kės – ne vien bičių duona“) ne tik plačiai nušviečiama problema, bet ir pateikiami reikšmingi tyrimo duomenys. [...] Visa tyrimų medžiaga sutelkta, susisteminta disertaciniame darbe, kurio kuklusis autorius net neturėjo laiko paskelbti.

Stasio Gliaudžio darbas grandiozinis ir labai išsamus. Ištyręs 60 augalų rūšių, autorius nepasitenkino ir ėmėsi tirti dar 30 vėliau pražystančių augalų rūšių. Tyrimams paskyrė 13 metų.

Tyrinėta ir nustatyta: 1. Vienetais – kiek žiedadulkių išskiria viena tos rūšies žiedo dulkinė; kiek žiedadulkių išskiria vienas tos rūšies žiedas; kiek žiedadulkių išskiria tos rūšies [augalo] žiedynas. 2. Svoriais – kiek žiedadulkių išskiria vienas tos rūšies žiedas; kiek žiedadulkių išskiria vienas tos rūšies augalas; kiek žiedadulkių išskiria vienas tos rūšies augalų hektaras.

Atlikta tirtų žiedadulkes barstančių augalų klasifikacija: 1. Pagal žiedadulkių laikymąsi dulkinėje; 2. Pagal žiedadulkių barstymo trukmę; 3. Pagal žiedadulkių naudą bitėms. Atlikta 11-os svarbiausių augalų rūšių rankomis surinktų (ne bičių) žiedadulkių cheminė sudėtis. [...]

Labai daug kas naudojami Stasio Gliaudžio disertaciniame darbe surinktais mokslo duomenimis, bet iki šiol, per 52 metus (nuo 1966 m. iki 2018-ųjų), autorius, sulaukęs garbingo 90-mečio, nesulaukė iš jų nors pagyrimo. Vienintelis, supratęs Stasio Gliaudžio darbo svarbą, padėką Jam įrašė savo kapitalinio habilitacinio darbo įžanginėje dalyje habilituotas daktaras J. Balžekas. Garbė Jam.

Viename habil. dr. J. Balžeko straipsnyje labai seniai – daugiau kaip prieš 40 metų – skaičiau: „Daugiau kaip 15 000 metų žmonės vartoja bičių medų. Tai ne tik maistas. Dar ir dabar medumi gydomos kai kurios ligos ar stiprinamas persirgęs, nusilpęs organizmas. Tačiau palyginti labai neseniai atkreiptas dėmesys į žiedadulkes. Jas bitės renka iš įvairių augalų žiedų. Tai produktas, nepalyginamai turtingesnis už medų maisto medžiagų įvairumu, įvairiais fermentais, vitaminais.

Vienas pirmųjų respublikoje į šį produktą atkreipė dėmesį Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto vyr. dėstytojas Stasys Gliaudys. Jis daugiau nei penkerius metus kruopščiai darbavosi ir nustatė keliasdešimties (90) augalų rūšių išskiriamų žiedadulkių kiekį iš žiedo, iš augalo, iš tų augalų hektaro.

Tai naujas ir originalus darbas. Į žiedadulkes, kaip į augalo pagaminamą produktą, iki šiol nebuvo kreipiamas dėmesys. Palyginant įvairias agropriemones, agronomai žiedadulkių net apskaiton neimdavo. Imkime kad ir vasarojaus piktžolę garstuką (svėrę). Esant jo viename kvadratiname metre iki 30 augalų, Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto turimais duomenimis, neigiamos įtakos miežių derliui neparodė. Pagal Stasio Gliaudžio duomenis, esant viename kvadratiname metre 11 garstukų (svėrių), jie pagamina 5,2 kg/ha žiedadulkių. Vieno kilogramo žiedadulkių vertė yra apie 20 rublių. Taigi, ir iš tokio augalo kaip garstukas, esant mažam jo išplitimui, galima gauti

labai vertingo produkto, nesumažinant kultūrinio augalo derliaus, tuo labiau, kad žiedadulkių produkcija yra žymiai pastovesnė už medaus produkciją.

Imkime kad ir blindę. Jos visų mėgstami geltoni žiedynai (katinėliai) pasirodo anksti pavasarį, dar nesulapojus medžiams. Miškininkai blindę laiko miškų piktžole. Tačiau prabudusioms iš žiemos miego kamanių patelėms (ir kitiems naudingiems vabzdžiams) blindžių nektaras ir žiedadulkės yra labai reikalingi. O žiedadulkių iš hektaro blindyno galima gauti iki 67 kilogramų. Blindžių žiedadulkės pasižymi dideliu baltymingumu, labai turtingos mikroelementų. Todėl blindėms daugiau vietos turėtų atsirasti mūsų miškuose, parkuose, gyvenvietėse. Nebetoli laikas, kai žiedadulkės ir pas mus bus naudojamos ne tik gydymui, bet ir maistui, o prie šito labai daug prisidės ir Stasio Gliaudžio disertacinis darbas. [...]

Habil. dr. J. Balžekas, Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto bitininkystės sektoriaus vedėjas “

Pagarbiai K. K. Vilkonis

Stasys Gliudys su Kęstučiu K. Vilkoniu. Minint S. Gliaudžio 85-metį. 2013 metai.
R. Struogos nuotrauka

Prisipažįstu – suglumau. Į akademinę bendruomenę eiliniai žmonės visada žiūri pagarbiai, bet, regis, ir mokslininkų plejadoje visokių esama. Esama net tokių, kuriems ne tik taurumo, kilnumo, bet ir elementaraus sąžiningumo reikėtų savyje paieškoti. Ar pažįstate, gerbiamas Stasy, žmonių, pasinaudojusių Jūsų daugybės metų darbo, tyrimų rezultatais tarsi savais?

„Žinoma, pažįstu. Bet tai – ne mano nuodėmės...

Geriau grįžkime į aštuntąjį praeito amžiaus dešimtmetį, į Šiaulių pedagoginio instituto Agrobiologinę stotį, kurią kurdamas ir plėtodamas turėjau tik tą vieną orientyrą – tinkamoje vietoje įkurti pavyzdinį mokomąjį daržą. Visa kita buvo mano fantazija: kartu su studentais sėjome, sodinome, laistėme, ravėjome, derlių ėmėme ir sėklas rinkome, kaip išmanėme. Priminsiu, kad 1974 metais pradėjau dirbti ŠPI Gamtos mokymo katedroje dėstytoju. Visiems darbams dramatiškai trūko laiko. Agrobiologinės stoties vadovu tapo Antanas Drukteinis, bet buvo nustatyta tokia tvarka, kad botanikos dėstytojas turi būti ir to pavyzdinio mokomojo daržo dalykinės ir metodinės studentų veiklos vadovas. Žemės ūkio praktikos darbuose dėstytojas gali ir nedalyvauti, bet iki pat 1980 metų ėjau kartu su studentų būriais į Agrobiologinę stotį ir buvome joje ne svečiai, o rankoves pasiraitoję, darbus dirbantys, teorines žinias praktiškai patikrinantys ir įtvirtinantys namiškiai.

Gyvenimas ne veltui lyginamas su jūra, kurios banga tai kyla, tai leidžiasi. Mūsų stotyje viskas ėjosi sunkiai, bet sklandžiai. Šalia viso to, kas jau buvo padaryta, veiklus ir išradingas ŠPI docentas agrochemikas Kęstutis Kazimieras Vilkonis jau buvo įkūręs nedidelį, bet unikalų Lietuvos raudonosios knygos sektorių, kuriame surinko ir įkurdino nykstančius, saugotinus mūsų šalies augalus. Klestėjo gera praktika su kitais Lietuvos botanikos sodais keistis sėklomis, tik reikėjo jas laiku surinkti, tinkamai išdžiovinti, perrinkti, suklasifikuoti, surašyti, padalinti, kiek kam kokių galime duoti, o kiek sau turime pasilikti, susandėliuoti, reguliariai tikrinti, ar gerai laikosi, ar nepelija. Pavasarį paruošti sėjai, pasėti, išpikuoti, dar kartą išpikuoti, išsodinti į gruntą... Ir tai buvo tik maža Agrobiologinės stoties veiklos dalelė. O visam tam stoties vežimui, kad jis tolygiai ir sklandžiai judėtų pirmyn, reikėjo ne tik laiko, rankų, smegenų, bet ir širdies, liaudiškai ir tiksliau tariant *dūšios*. Ačiū Dievui, dalis studentijos iš tiesų buvo pašaukti visa tai suprasti ir padaryti.

O mano gyvenimą ėmė supti trys banginiai: 1. Mikroelementų įtaka augmenijai (įkvėpėjas – prof. Jonas Dagys). 2. Fenologiniai tyrinėjimai. 3. Lepidopterologija.“

*Stasys Gliudys perdavė universitetui unikalią drugelių kolekciją. 2009 metai.
Z. Ripinskio nuotrauka*

Šiaulių universitetui dovanojama 600 drugių kolekcija

Šiaulių universiteto Gamtos muziejaus įkūrėjas gamtininkas Stasys Gliudys pastarosiomis savaitėmis baigė rengti ir perdavė universitetui unikalią drugių kolekciją, kurią rinko beveik trisdešimt metų. Iš viso Lietuvoje priskaičiuojama 2500 drugių rūšių, o gamtininko surinktoje kolekcijoje yra apie 600.

Didžiausią kolekcijos dalį sudaro vadinamieji didieji naktiniai drugiai, kurių kolekcijoje turima net 400 rūšių. Pelėdgalvių yra 179, sprindžių – 105, verpikų ir bangasparnių – 25, kuoduočių – 21 rūšis, taip pat ir kitų šeimų. Dieninių drugių rinkinyje yra 93 rūšys, tai sudaro apie 90 proc. visos Lietuvos drugių rūšių įvairovės. Iš viso Lietuvoje užfiksuotos 123 dieninių drugių rūšys.

– Naktinių drugių kolekciją iki šiol laikiau namuose. Dabar atvežiau į universitetą, susisteminau ir parengiau apžiūrai. Čia juos ir paliksiu saugoti. Gaila, kad nėra pakankamai vietos juos eksponuoti. Teks sudėti į dėzes. Drugių rinkiniai yra labai jautrūs, todėl dėžučių su stikliniais viršeliais negalima nuolat kilnoti, transportuoti – juk drugiai yra smulkūs ir lengvai pažeidžiami. Be to, drugiai turi būti apsaugoti nuo kandžių ir intensyvios šviesos šaltinių, – sako S. Gliudys.

Tuo metu Lietuva vadavosi iš okupacijos, tauta dainavo jaudinančias Sąjūdžio dainas, politikai siekė pergalių savuose mūšių laukuose, LR Aukščiausioji Taryba 1991 m. vasario 14 d. patvirtino naują mokslo ir studijų programą, Šiaulių pedagoginis institutas jau porą metų gyveno, išsivadavęs nuo Kazio Preikšo vardo, 1991 m. išrinko savo pirmąjį Senatą. Kas ir kaip keitėsi Institute ir Agrobiologinėje stotyje?

Doc. dr. Kęstutis Kazimieras Vilkonis: „Daug kas keitėsi į gera, bet ne viskas. Visą švietimo sistemą blaškė nesibaigiantys reformų uraganai. Varganose mūsų valstybės švietimo aukštybėse buvo nuspręsta, kad edukologams gamtos pažinimo nereikia ir ši disciplina kartu su naujai įkurta aplinkotyra (1999) buvo „iškeltos“ į Fizikos ir matematikos fakultetą (2005). Į Šiaulių universiteto Gamtos didaktikos katedrą atėjo dirbti jaunos panelytės, dėstytojos, kurios savo studentams pareiškė, kad nesiųs jų, būsimųjų pradinių klasių mokytojų, dirbti juodo darbo. Ir nesiuntė. Studenčiukės džiūgavo: „Mes juk būsimosios mokytojos, kam mums po žemę kapstyti, daržus ravėti? Fui!“ Tarsi gamtą pažinti ir dar išmokyti vaikus ją pažinti, tausoti, saugoti galima vien pasiskaičius teoriją. Bet pertvarkant, o iš tiesų griauinant sistemą buvo nuspręsta atsisakyti gamtos mokslo praktinių užsiėmimų. Taigi, niekas nieko nepažeidė.

Dar viena bėda buvo ta, kad pagal tas pačias nuostatas buvo rengiami ir apželdinimo specialistai. Vos spėjome išleisti šių specialistų laidą, kai televizija pavaišino jų pirmuoju blynu. Žmonės pasisamdė „apželdintojus“, kad profesionaliai įrengtų veją, o juodo darbo nedarbė vargšai specialistai nežino, kaip nurodyti darbininkams paruošti dirvą (kaip įtręsti, koku lygiu prilaistyti, kuo purkšti...), žodžiu, nei kuo pradėti, nei kaip užbaigti. Degė nugara iš gėdos, tačiau nei Universitetas, nei patys jaunieji specialistai, kaip minėjau, nebuvo dėl to kalti, mat studijų programos jau prieš kelerius metus buvo aukščiau sėdinčių „išminčių“ pakeistos taip, kad iš tiesų studentai formaliai nebeturėjo prievolės rimtu darbu praktiškai įtvirtinti teorines žinias. O ir Agrobiologinė stotis, dar iki suteikiant jai botanikos sodo statusą, be studentų jaunatviškų rankų pagalbos nutilo ir nuliūdo. Keli joje plušę etatiniai darbuotojai, dar vienas kitas sezoniniam darbui pasamdytas žmogelis niekaip negalėjo spėti visų darbų nudirbti, o samdyti tiek darbininkų, kiek reikia, nebuvo lėšų. Tačiau viena buvo aišku – sunaikinti ar leisti sunykti jau į ketvirtą dešimtmetį įkopusiai Agrobiologinei stočiai neturi teisės nei Šiaulių universitetas, nei miesto valdžia.“

*Tokia buvo pradžia. 1961 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Botanikos sode 2020 metais.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

BOTANIKOS SODO STATUSO ĮTEISINIMAS

IŠ MEILĖS, DARBO IR IŠMANYMO

ŠPI pirmojo Senato kadencija po ketverių metų pasibaigė. 1995 m. išrinktas naujas, antrasis, Senatas. O čia kaip tik nuskambėjo Klaipėdos universitetas, kurio botanikos sodui kurti prieš metus miesto valdžia skyrė daugiau nei 9 hektarus geros Tauralaukio dvaro parko žemės ant dešiniojo Danės kranto. Miestas visokeriopai padėjo kurti Botanikos sodą. Na, taip, šiauliškis mažas, įkurtas pelkėje, bet jam jau trisdešimt metų, jame daug kolekcijų ir visos suformuotos iš meilės ir darbo, su kūrybine ugnele ir džiaugsmu.

Doc. **K. K. Vilkonis**: „Vieną iš jų – Lietuvos raudonosios knygos nedidelę, bet unikalią kolekciją buvau įkūręs ir aš. Nugirdę, o dažniausiai perskaitę leidinyje „Lietuvos flora“ apie kur nors rastą, pastebėtą augantį retą, dažniausiai – jau nykstantį augalėlį su savo *bendrabalabridžiais*³ išmaišėme pievas, miškus ir pelkes, ieškodami ir veždami, bandydami išsaugoti ir padauginti jį, dažnai visai kuklų, neryškų, bet visada įdomų, ypatingą dar vieną pavadinimą mūsų Agrobiologinės stoties Lietuvos raudonosios knygos kolekcijoje. Pavyzdžiui, kas pažįsta tokį augalėlį kaip pienė. Šypsotės? Anava pievoje žydi. Žydi, bet ne ta. Lietuvoje auga dirvinė, daržinė, šiurkščioji, pelkinė, vištapienė. Pastaroji tapo tokia reta, kad jau į Raudonąją knygą įrašyta. O kiaulpienė – visai kitoks augalas, ant tuščiavidurio koto iškėlęs graižą su keliais šimtais žiedų. Beje, prisiminiau visai neseną tragiškai lyrišką atvejį: 2022 m. kovo 1 dienos ankstų rytą nuvažiavęs į mišką nufotografavau pilnavidurių snieguolių (mano dėmesį į jas – pilnavidures – buvo atkreipę garsūs orchidėjų žinovai Mindaugas Ryla ir Bronius Šablevičius), o grįžęs išgirdau, kad tą naktį rusų bombos nužudė 800 ukrainiečių. Įkėliau savo naujausią nuotrauką su ypatingomis snieguolėmis į feisbuką ir mintimis pasiunčiau kaip gedulingą puokštę žuvusiems už Tėvynę ir už mus visus...

Taigi kartą ankstų sekmadienio rytą, apsirengęs prastais *balabridiniais* drabužiais, einu į garažą, pasiruošęs važiuoti į Varėnos smėlynus, kur sužinojau augant mane dominantį nykstantį augalėlį ir parvežti jį į mūsų Agrobiologinę stotį. Gatvėje sutinku ŠPI Pedagogikos fakulteto dekaną Stasį Tumėną.

– Na, ir kur dabar, tokią ankstybę pakirdęs ir dar taip... nepasipuošęs? – klausia dekanas.

Trumpai papasakojau, pasigyriau, kad tokiais *vojažais* seniai ir dažnai, vos ne kiekvieną savaitgalį džiuginu save ir savo bendrus. Išsiaiškinęs, kad niekada nesu gavęs jokios paramos – dienpinigių, komandiruočių, benzino talonų ir pan., dekanas tik šmakšt ranką į kišenę ir ištraukia iš piniginės du šimtus vagnorėlių.⁴ „Čia – nuo manęs, – sako, – bendram reikalui.“ Palinkėjo sėkmės ir nuėjo. Taip ir likau apstulbęs. Niekada tos

³ Naujas terminas gamtos mokslininkų, tyrinėtojų grupėms, braidančioms po balas, įvardyti. Termino autorius – K. K. Vilkonis.

⁴ Tai buvo bendrieji talonai, naudoti Lietuvoje 1991–1993 m. vietoje rublių.

minutės nepamiršiu... O mūsų Agrobiologinėje stotyje visada, net žiemą, gražu. Bet pavasarį, vasarą, rudenį – ypač. Tikras botanikos sodas. Dar svarbiau, kad stotis yra mokymo ir mokslo bazė. Reikia tik dviejų dalykų: sužiūrėti, kiek jis atitinka universitetinių botanikos sodų reikalavimus, ir pateikti paraišką Šiaulių universiteto Senatui, kad šis pritartų tokiam statusui. Apsidairiau pas kaimynus, žiūriu, Rygos universitetas net du botanikos sodus beturįs, ir estų universitetas turi. Vilniaus universiteto Botanikos sodas, įkurtas 1974 metais Kairėnuose (iš viso nuo 1781 metų perkeltas jau į ketvirtą vietą), išsidriekė 148 ha plote ir dar turi seną gražų mieste plytinį Vingio skyrių. Sostinės visuomenė čia randa visokiausių pramogų, kultūros, rekreacijos renginių, todėl nuoširdžiai myli ir lanko savo botanikos sodus. O kuo blogesnis Šiaulių universiteto sodas? Kad visada laikinos miesto valdžios nemylimas našlaitis? Kad mažas? Mes visi kadaise buvome maži...

Ir ėmė suktis mintis tarsi užstrigusioje plokštelėje: visi Lietuvos (ir ne tik Lietuvos) universitetai turi botanikos sodus, nė vienas neturi Agrobiologinės stoties. Tuomet dirbau Gamtos didaktikos katedros vedėju. Sėdau rašyti Botanikos sodo nuostatų.

1997 m. gegužės 27 d. parašiau prašymą Šiaulių pedagoginio instituto (nuo rugsėjo 1 dienos tapsiančio universitetu) rektoriui Aloyzui Gudavičiui įkurti Institute GAMTOS MUZIEJŲ ir būsimąjį universiteto BOTANIKOS SODĄ. Abi šias idėjas buvo pasiūlęs Instituto vyr. asistentas Stasys Gliaudys, Gamtos didaktikos katedros posėdyje joms jau buvo pritarta. Prašyme nurodžiau, kad S. Gliaudys turi tokią gausią smulkiosios faunos kolekciją, kurią mielai padovanotų Gamtos muziejui ir tuomet eksponatų jame būtų daugiau, nei jų pirkto Šiauliuose Klaipėdos jūrų muziejus. O Botanikos sodas galėtų pradėti kurtis dabartinės Agrobiologinės stoties bazėje. Tam raštui pritarė ir Pedagogikos fakulteto tarybos pirmininkas S. Tumėnas. Tais pačiais metais prasidėjo didysis virsmas – Šiaulių pedagoginis institutas tapo Šiaulių universitetu. Atrodė, kad kiekvieną šiaulietį ši gera žinia paskatino išdidžiai ištiesinti nugarą, nušvisti šypsena, pasigėrėti savo universitetiniu miestu. O pačioje studijų ir mokslo šventovėje posėdis vijo posėdį ir nors balsuojant būdavo tai du, tai keturi susilaikę, didžioji dauguma balsavo „už“ Botanikos sodą ir „už“ Gamtos muziejų. 1997 m. birželio 30 d. rektorius A. Gudavičius pasirašė įsakymą Nr. 143 nuo tų pačių metų rugsėjo 1 d. Agrobiologinę stotį reorganizuoti į Šiaulių universiteto Botanikos sodą, o Pedagogikos fakulteto 401 auditoriją įteisinti kaip Gamtos muziejų. Taip senoji, sunkioji, gerokai avantiūristinė 1961 metų pradžia atėjo iki savo naujosios, jau kito lygio pradžios.“

1992 metais Šiaulių pedagoginio instituto Pedagogikos (vėliau pavadinto Edukologijos) fakulteto dekanu tapo docentas, humanitarinių mokslų daktaras Stasys Tumėnas. Tuo metu fakulteto struktūrą sudarė 9 katedros, tarp kurių buvo ir Gamtos didaktikos katedra.

Kaip tuomet klostosi reikalai jau savo 30-metį atšventusiam būsimajam botanikos sodui? Koks buvo jo ryšys su Institutu? – klausiu buvusį fakulteto dekaną Stasį Tumėną, 2016–2024 metų LR Seimo narį.

Doc. dr. **Stasys Tumėnas**: „Prieš akis iškyla Adolfina Vitkauskaitė. Jiedu abu su agrarinių mokslų daktaru docentu Kęstučiu Kazimieru Vilkoniu buvo nuoširdūs Agrobiologinės stoties kūrimo tęsėjai, nors jų interesai šiek tiek prasilenkė, mat doc. K. K. Vilkonis žiūrėjo į stotį kaip mokslininkas, o Ada – kaip agronomė. Jai buvo labai svarbu, kad viskas daržuose būtų padaryta laiku ir gerai, kad užaugtų daug ir kokybiškos produkcijos, kad visą sezoną ir net apvalius metus Instituto kabinetus puoštų stotyje užaugintos gėlės. Sezono metu bent du kartus per savaitę ji atlėkdavo į Institutą visa švytinti tarsi kokia jubiliatė su glėbiais skintų gėlių. Tą grožį pamatę gatvės praeiviai šypsojosi, jie juk nežinojo, kad jai paskaudo nugarą ne tik sėjant, sodinant, laistant, ravint, bet ir skinant, derinant, komponuojant puokštes Instituto auditorijoms papuošti. Ir mes to nežinojome, nes Ada niekada niekuo nesiskundė. Agrobiologinė stotis buvo jos gyvenimas, jos pašaukimas. Į doc. K. K. Vilkonio atjautos pilną siūlymą: „Tegul Instituto dėstytojai patys ateina ir prisiskina gėlių“, ji tik ranka numodavo: „Man nesunku.“

Doc. dr. K. K. Vilkonis nudilino du komplektus savo automobilio padangų važinėdamas visoje Lietuvoje ir rinkdamas retus, nykstančius mūsų žemės augalus. Kiekvienas – mūsų žemės brangenybė. Gal čia to vargano nykstančio augalėlio vienintelis šansas išlikti, išgyventi, sugrįžti? Kol nepadėsi jam, nesužinosi. O padėti jam gali tik botanikai, augalijos raidą išmanantys ir kiekvieno augalo charakteristika bei poreikiais besidomintys žmonės. Taip nuo pirmojo sodinuko doc. K. K. Vilkonis ir pradėjo kurti Lietuvos raudonosios knygos kolekciją.

Kaip žinome, prie dabartinio Botanikos sodo ištakų stovėjo Stasys Gliaudys, Dievo pašauktas gamtininkas, neapsakomai išradingas, kūrybingas ir darbštus žmogus, pačia geriausia prasme gamtos mokslų fanatikas. Pakeliui su Agrobiologinės stoties kūrimu, jis Šiaulių universitete kūrė dar ir Gamtos kabinetą, vėliau išaugusį iki pasidalijimo į Botanikos ir Zoologijos kabinetus, tiksliau nedidelius muziejus, nes vienoje patalpoje jau nesutilpo eksponatai. Dažną savaitgalį, atėjęs į Universitetą savais dekanų reikalais, rasdavau S. Gliaudį tvarkančią tuos kabinetus, vėdinantį, purškiantį kažkokiais chemikalais iškamšas, kurios tikrai ištikus dešimtmečius puikiai laikėsi. Stasys domėjosi iškamšų gaminimu ir priežiūra, gerai išmanė ir noriai dirbo šią darbą.

Savo laiko jis niekada nedalijo į laisvą, skirtą sau, ir darbo laiką. Jam visas laikas buvo jo laikas, skirtas toli gražu ne tik gamtai, bet ir plačiam interesų spektrui: politikai, sociologijai, etikai, estetikai... Iš publikuotų ir (ypač!) iš sovietinių ir posovietinių laikraščių atmestų jo straipsnių išeitų įdomus ir naudingas leidinys, gyvosios, klastojimui nepasiduodančios XX a. pabaigos – XXI a. pradžios istorijos liudijimas. 1988 metais miesto vadovai apdovanojo S. Gliaudį Spaudos dienos proga už aktyvų dalyvavimą sprendžiant įvairias miesto problemas dienraščių puslapiuose.“

Apdovanojimo momentas ŠPI rūmų kiemelyje. Iš kairės: Šiaulių miesto Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoja Zinaida Gaurilčikienė, poetas Juozas Sabaliauskas, ŠPI vyresnysis dėstytojas Stasys Gliudys. 1988 05 04. Nuotrauka iš S. Gliudžio asmeninio archyvo

Bet grįžkime į jau dešimtmečius skaičiuojantį, bet dar tik gimstantį Botanikos sodą.

PROFESORĖS VIDOS MOTIEKAITYTĖS ĮNAŠAS

Entuziazmas, šviesusis fanatizmas kalnus nuverčia, šiuo atveju – pelkes paverčia žydinčiu sodu. Nereikia toli eiti – gamtos mokytojas Sigutis Obelevičius (baigiantis 2024 m. vasarai išėjęs anapilin) prie Anykščių r. Traupio mokyklos kartu su savo mokiniais sukūrė tokį gėrį ir grožį, kad į anksčiau mažai kam žinomą Traupį ekskursijos važiuoja ir pamačiusios žado netenka. Bet botanikos sodas juk pirmiausia mokslo ir mokymo įstaiga. Kas ir kaip atvedė Vidą Motiekaitytę į Šiaulių universiteto Botanikos sodą?

Profesorė, biomedicinos mokslų habilituota daktarė **Vida Motiekaitytė**, prisimindama pačią pradžią, pamini du svarbiausius jos vaikystės žmones: savo tėtį Petrą Motiekaitį ir biologijos mokytoją Antaniną Šolukienę. Mokytoją visi jos mokiniai prisimena kaip sąžiningą, dorą, aktyvų, pareigingą ir malonų žmogų; savo mokinius, tarp jų ir V. Motiekaitytę, ji taip parengdavo respublikinėms gamtininkų olimpiadoms, kad mergaitė visada grįždavo su aukštu, kartais ir pačiu aukščiausiu, įvertinimu. Ten ji susipažino ir susidraugavo su daugeliu jaunų talentingų žmonių iš kitų miestų: vėliau garsiu gydytoju urologu Albertu Uliu, ornitologu Algirdu Knystautu, visiems pažįstama pedagoge Vilija Targamadze, kurios ir tėveliai buvo kilę iš tų pačių vietų kaip ir Motiekaičiai. Tas olimpiadas organizuodavo Centrinė gamtininkų stotis, jai talkindavo ir Šiaulių jaunųjų gamtininkų stotis, kuriai iligus metus vadovavo Adelė Balčiūnienė. Jau tada, mokykliniais laikais, buvo aišku, kad visapusiškai gabiai merginai V. Motiekaitytei gamtos mokslai yra arčiausiai širdies. Jos tėvelį, garsų pasaulyje aviamodeliuotoją, šioje srityje pasiekusį beveik 40 rekordų (16 – pasaulio ir 22 – SSRS), inžinierių konstruktorių, išradėją, fotografą, gamtininką mėgėją P. Motiekaitį mokytoja A. Šolukienė supažindino su Stasiu Gliaudžiu, o pastarasis, nieko nelaukdamas, visą Motiekaičių šeimą pakvietė į savo džiaugsmų, rūpesčių ir svajonių objektą – Šiaulių agrobiologinę stotį. Tai buvo apie praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio vidurį. Būsimoji mokslininkė V. Motiekaitytė tuomet dar mokėsi vidurinėje mokykloje; joje išliko prisiminimas apie neapsakomai skanias ten augusių aviečių uogas ir jų krūmelių susodinimą nedideliais tvarkingais kvadratais. Jos tėtis jau sirgo plaučių tuberkulioze ir, paklusdamas gydytojų draudimams, nebegalėjo tęsti aviamodeliavimo veiklos, susijusios su dažais, lakais, klijais – kenksmingomis lakiomis cheminėmis medžiagomis. Be to, aviamodelizmo sporto sąlygos tais laikais buvo labai blogos, teko dažnai ir toli keliauti po Rusiją, kurios oras, infrastruktūra, maistas ir sporto renginių organizavimo stilius nelepino sportininkų.

Artėjant SSRS pabaigai pasikeitė ir vertinimo reikalavimai – Lietuva nebeturėjo teisės fiksuoti savo pasiekimų aviamodelizmo srityje. Buvo ir dar vienas aspektas: į Petrą Motiekaitį „didžiosios tėvynės“ akimis žiūrėti įtariai – jis turėjo draugų vos ne visame plačiame pasaulyje (Amerikoje, Australijoje, Europos šalyse). Kai kurie iš jų sugebėdavo atvykti į Vilnių ir dažnai atveždavo niekur negalinčiam išvykti draugui lauktuvių: leidinių ir knygų aviamodeliavimo temomis, apie žmonių išsilaipinimą Mėnulyje, apie daug ką, kas mums, gyvenantiems už geležinės uždangos, buvo nepasiekiamas.

Vieną dieną P. Motiekaitį pasikvietė į pokalbį sovietinio saugumo veikėjai. Nieko jie jam negalėjo prikišti, bet pasiūlyti turėjo ką, – žmogus su tokiais ryšiais galėjo būti labai naudingas bendradarbis. „Darykite, ką norite, – į visus siūlymus atsakė Motiekaitis, – bet aš su jumis nebendradarbiausiu.“ Jokių represijų prieš jį nesiėmė – jau buvo prasidėjusi *perestroika*, bet su daugeliu užsienio draugų ryšius jam teko nutraukti, kad nesukeltų jiems ir sau dar daugiau problemų. Kaip sportininkas, SSRS jis buvo

brangus, nes pasiekimai aviamodelizmo sporte buvo reikšmingi – kai kurie rekordai dar ir dabar nepagerinti. Bet čia jau – atskira kalba. Gal tik reikėtų pažymėti, kad jo sąsajos su gamta visada buvo glaudžios. Pavyzdžiui, Motiekaitis yra sukūręs aviamodelį „Libella“, kas lietuvių kalba reiškia laumžirgį, ir sukūrė jį stebėdamas laumžirgio skrydį, viražus, maneirus, pakilimus ir nutūpimus. Net keliose veiklos srityse talentingas, darbštus ir veiklus žmogus P. Motiekaitis jau buvo profesionaliai įvaldęs fotografijos amatą; fotografuodamas gamtą buvo pasiekęs meno lygmenį, o S. Gliaudžiui labai reikėjo tokio kolegos. Žodžiu, toks tokį sutiko ir kartu ilgam pasiliko. Abu domėjosi drugeliais, ypač naktiniais, o tam reikėjo specialaus apšvietimo; tokio įtaiso sovietiniais laikais niekas nebuvo nei matęs, nei girdėjęs. Daugybės inžinerinių išradimų autoriui P. Motiekaičiui tai buvo tik dar vienas įdomus iššūkis. Atėjo diena, kai gamtininkai jau galėjo fotografuoti drugelius nakčia miške, gaudyti juos, kurti ištisas kolekcijas. Deja, tamsus nakties metas teikė geras „darbo“ sąlygas ne tik gamtininkams, bet ir visuomenės atmatoms. Kartą paryčiais abu gamtininkai ramiai sau ėjo namo iš miško su tos nakties laimikiu. Ties centriniu Šiaulių miesto turgumi jų keliai išsiskirdavo, nes gyveno skirtingose gatvėse. Bet tąkart išsiskirti nespėjo, mat kelią jiems užstojo du žaliūnai, kurie pareikalavo atiduoti viską, ką turi. S. Gliaudžio rankoje buvo maišelis su jų naktinės ekspedicijos laimikiu, kuris plėšikų, žinoma, nedomino. Supratęs tai, Stasys nulėkė per gatvę link milicijos pastato Aušros alėjoje šauktis pagalbos. Kaip tuomet būtų pravertęs mobilusis telefonas! Tik gilaus sovietmečio laikais apie tokį stebuklą niekas dar nebuvo girdėjęs. Nuo P. Motiekaičio rankos banditai nuplėšė laikrodį, atėmė piniginę ir spruko. Kol atvažiavo pagalba, jų ir pėdos buvo ataususios. Apsidžiaugę bent Petrą radę gyvą ir nesužalotą. Ta skausminga pamoka išmokė atsargumo: į mišką gamtininkai eidavo ne dviese, didesniu būriu, vertingų daiktų nebeimdavo su savimi. O drugelių stebėjimo, fotografavimo, gaudymo darbą tęsė. Kartu su Tadu Ivanausku planavo išleisti albumą „Lietuvos drugiai“. Albumas neišleistas, bet išėjo gražūs, kokybiški atvirukai – drugelių fotografijos.

1976 metais Vida Motiekaitytė įstojo į Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetą. Pabaigus pirmą kursą studentams buvo privalu atlikti vadinamąją lauko praktiką. Štai tada ir jaunoji studentė, kartu su savo tėčiu ir S. Gliaudžiu ėmė naktimis stebėti paslaptinę miško, o ypač jo drugių gyvenimą. Į šią ypatingą, o eilinio žmogaus akimis žiūrint itin romantišką veiklą, vykusią dažniausiai Šiaulių priemiesčio Gubernijos miškuose, įsijungė ir ir profesoriai Jonas Stonis, Povilas Ivinskis, Ričardas Kazlauskas, kuris buvo V. Motiekaitytės dėstytojas, tapo ir Motiekaičių šeimos draugu. Naktinį apšvietimą jie jau turėjo, fotografijos meistrą ir specialiųjų žinių – taip pat, o Gubernijos miškas buvo toks turtingas drugių, kad dalis jo buvo paskelbta valstybiniu entomologiniu draustiniu; šimtai jo drugių tapo kolekcijų pavyzdžiais. Vertingiausi iš jų buvo perduoti profesorui R. Kazlauskui ir pakliuvo į Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto rinkinius.

Tarp Vidos Motiekaitytės dėstytojų buvo ir profesorė Marija Natkevičaitė-

Ivanauskienė, vėliau tapusi jos diplominio darbo vadove. Profesorės paskaitos buvo studentams labai įdomios ir vaizdingos. Kartą ji atsinešė į auditoriją ir pademonstravo, kaip puikiai laikosi herbariumui skirti sudžiovinti augalai, kartu su jų aprašymais sudėlioti tarp laikraščio puslapių. Po paskaitos prie profesorės priėjo jos studentas, garsios gamtininkų šeimos atstovas Karolis Jankevičius ir niekam negirdint pasakė: „Profesore, pakeiskite tą smetoninį laikraštį į tarybinį, nes atsiras kas nors, kas jus paskųs, kad esą demonstruojate čia mums buržuazinį laikraštį kaip gerą daiktą.“ O juk Karolis, komjaunuolis, buvo laikomas kairiųjų pažiūrų žmogumi. Pažiūros ir padorumas – netaipatūs žmogaus bruožai.

Visapusiškai naudingas buvo Lietuvos ir Latvijos botanikos sodų lankymas, ekspedicijos. Mokydamasi antrame kurse V. Motiekaitytė įsidarbino laborante Lietuvos mokslų akademijos Botanikos institute. Kauno botanikos sodo direktorius tuomet buvo A. Budriūnas, Vilniaus Vingio botanikos sodui profesionaliai vadovavo Aldona Lučinskienė, kurios vadybinių gebėjimų dėka sodas tiesiog klestėjo. Bendraudama su šiais ir kitais botanikos sodų vadovais ir mokslininkais, V. Motiekaitytė patyrė, koks sudėtingas mechanizmas yra botanikos sodas – jo vadovai turi būti ir mokslininkai, ir gamybininkai, ir administratoriai, ir teisininkai, ir vadybininkai...

Baigusi Vilniaus universitetą 1982 metais V. Motiekaitytė išvyko į Sankt Peterburgą, įstojo į aspirantūrą SSRS mokslų akademijos V. Komarovo botanikos institute, pasaulinio garso mokslo įstaigoje, kurioje mokslinio laipsnio siekė apie 500 aspirantų, daugiausia iš Rusijos, Vidurinės Azijos respublikų, bet iš Pabaltijo buvo labai mažai, gal

1997–2020 metais Botanikos sodas buvo Šiaulių universiteto padalinys.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

20 aspirantų, tačiau tai buvo perspektyvūs, talentingi būsimieji mokslininkai, jau pažįstami J. Stonis, P. Ivinskis, dar keliolika. „Sankt Peterburgas, tuomet Leningradas, buvo kitoks miestas, – sako profesorė **Vida Motiekaitytė**. – Pavyzdžiui, Botanikos institute ant sienų kabojo ne kokių partinių veikėjų, o botanikos mokslininkų, net represuotų sovietų valdžios mokslininkų, portretai. Savo disertacijoje aš nė vienu žodžiu nepagarbinau tuometės vienintelės partijos, nepacitavau jokių valdžios direktyvų ir niekas man dėl šito jokių pastabų nepareiskė.“

1988 m. sausio mėnesį mirė Petras Motiekaitis, jaunosios mokslininkės tėvelis, kurio asmenyje duktė turėjo bendramintį, bendražygį, draugą, patarėją, rėmėją. Skausminga V. Motiekaitytei buvo ši netektis, bet gyvenimas ties ja nesustojo. 1986 m. spalio 15 dieną ji jau buvo apgynusi mokslų kandidato disertaciją, vėliau, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pripažintą mokslų daktaro laipsniu. Biologas mokslininkas Aleksandras Šatkauskas, su kuriuo ji draugavo dar tada, kai dirbo Vilniaus botanikos institute, siūlė jai imtis mokslinio darbo Žemės ūkio ekonomikos institute aerokosmoso tyrimo srityje. Greta buvo įsteigtas Agropromas, SSRS pavaldumo įstaiga, kuriai ir priklausė aerokosmoso tyrimo laboratorija, tyrusi augmenijos derlius, ligas, kenkėjus...

Prof. **Vida Motiekaitytė**: „Dabar tiems tyrimams naudojami dronai, palydovai, o tada buvo nuomojami lėktuvai ir iš jų fotografuodavome. Įeiti į oro uosto teritoriją reikėjo leidimo. Prieš gaudama šį dokumentą ir aš buvau pakviesta į saugumo karininko kabinetą Vilniuje. Ten, be kita ko, mane ėmė klausinėti ir apie tėvą, bet užteko pasakyti, kad už savo pasiekimus jis yra apdovanotas SSRS Garbės ženklo ordinu, ir klausimai

*Iš kairės: ŠU Botanikos sodo darbuotoja Aldona Grišaitė, prof. habil. dr. Vida Motiekaitytė, dr. Rimanta Vainorienė Salaspilio (Latvija) botanikos sode. 2007 metai.
Nuotrauka iš A. Grišaitės asmeninio archyvo*

pasibaigė. Man bendradarbiauti su jais nesiūlė, matyt, netikau, – tam reikia pilkesnių, mažiau pastebimų ir sunkiau įsimenamų žmogelių...

Tik vienus metus dirbau šį darbą, nes įsisiūbavo *perestroika*, pasikeitė pavaldumas. Tačiau tai paklojo pamatus GIS (geografinės informacinės sistemos, paprastai tariant, įvairiausių žemėlapių) centrui, įkurtam 1992 metais, atsirasti. GIS centras atsakingas už Lietuvos erdvinės informacijos portalo ir valstybinio georeferencinio pagrindo kadastro tvarkymą ir vystymą, valstybinių georeferencinių erdvių duomenų rinkinių tvarkymą ir duomenų teikimą visuomenei.“

Lietuva tuomet dainavo savo išsivadavimo iš okupacijos ir nepriklausomybės atkūrimo revoliuciją. Senosios sistemos griuvo. Naujųjų dar nebuvo. 1990 metais prof. Marija Ivanauskienė išėjo į pensiją. Prof. Jonas Remigijus Naujalis pakvietė Vidą Motiekaitytę dirbti dėstytoja Vilniaus universitete, Botanikos ir genetikos katedroje, eiti VU mokslinio herbariumo vedėjo pareigas, t. y. perimti profesorės M. Ivanauskienės krūvį. Įdomaus ir labai reikalingo darbo buvo kalnai, bet paskaitų krūvis buvo normalus, po 1–2 per savaitę, todėl pasiruošti joms laiko užteko. Bet Vilniaus universitete dėstytojas galėjo turėti tik vieną etatą. Ne daugiau.

Ėmė rasti kvietimų stažuotis užsienyje, bet tuomet „vagnorkomis“ gaunamas Vilniaus universiteto dėstytojo atlyginimas prilygo 30 litų. Maisto kainos augo kasdien. V. Motiekaitytės mama, jau našlė, pardavinėjo vertingas savos bibliotekos knygas, kad šiaip taip prasimaitintų. 1991–1992 m. m. nebeliko stojančiųjų į universitetus, net į Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą nebebuvo konkurso. Visuomenė suprato, kad turėdamas aukštąjį išsilavinimą nepragyvensi. Sumenko ir dėstytojų skaičius: daugelis mokslininkų pakeitė „specializaciją“ į spekuliaciją: važinėjo į Lenkiją, ten pigiau pirkė prekes, o čia parvežę brangiau pardavinėjo. Taip buvo priversti suktis mokslo aukštumas pasiekę intelektualai, kad jie patys ir jų šeimos išvengtų bado. Sunku buvo ne tik materialiai, bet ir moraliai. Toks atkurtos valstybės valdžios požiūris į aukštąjį mokslą ir į mokslą apskritai labai skaudžiai atsiliepė Lietuvos raidai, ypač jaunimo patriotinei savivokai. Šios žalos padarinius jautėme iki šiol, jaučiame šiandien ir dar ilgai juos jaus ne viena mūsų valstybės karta.

1997 m. Šiaulių pedagoginio instituto docentas dr. Vaclovas Tričys pasiūlė Vidai Motiekaitytei padirbėti aerobiologijos srityje, patyrinėti žiedadulkių paplitimą aplinkoje. Mat VDU profesorius, vienas iš farmakognozijos pradininkų Lietuvoje Kazimieras Grybauskas prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo pradėjęs daryti tuos tyrimus, bet juos nutraukė karas. Tiems tyrimams reikėjo technikos. Vieną nenaudojamą žiedadulkių gaudyklę turėjo naujai įsteigta Šiaulių municipalinė aplinkos tyrimų laboratorija (vadovas Robertas Klimas) ir mielai tą įrenginį paskolino. Grupelė mokslininkų: botanikė Vida Motiekaitytė, medikė Zita Minkienė ir inžinierius Vaclovas Tričys ėmė ir sukonstravo dar vieną prietaisą-gaudyklę žiedadulkių kiekiui ore nustatyti. Lėšomis parėmė savivaldybė. Net į seminarą Lenkijoje Šiaulių mokslininkams pavyko nuvažiuoti ir parsivežti žiedadulkėms tyrinėti reikalingų žinių.

Anglų kalba leidžiamame žurnale „Aerobiologija“ 2000 metais jau buvo išspausdintas straipsnis apie šiauliečių atliktų tyrimų rezultatus. Tuomet V. Tričys pasiūlė V. Motiekaitytei, jau docentei, 0,5 etato nuolatinio darbo Šiaulių universitete. Čia ir vėl susibūrė nedidelė, bet veikli mokslininkų grupelė: Jūratė Sitonytė, Kęstutis Vilkonis ir Vida Motiekaitytė parengė biomedicinos mokslų krypties, kurios iki tol nebuvo Šiaulių universitete, Taikomosios ekologijos bakalauro studijų programą. Tai buvo visiškai nauja programa, patvirtinta Švietimo ministerijos, susijusi su gyvybės studijomis. Dirbti buvo be galo sunku, nes krūviai Šiaulių universitete buvo milžiniški – kasdien po 6–7 paskaitas. Kada ir kaip dėstytojas galėjo joms pasiruošti, juolab užsiimti moksline veikla? Bet jeigu dėstytojas norėjo, Šiauliuose galėjo turėti ir pusantro etato, taigi, ir uždirbti daugiau. Bent jau skurdas mažiau gniuždė.

Fizikos ir matematikos fakultete 2000 metais pradėta mokyti ekologijos. Pradžia buvo labai sunki: ta naujoji specialybė negavo nei patalpų (Aplinkosaugos katedrai buvo skirtas 1 kambarys ir studentų auditorijai – bendrabučio pusrūsis), nei etatų (1,5 etato šiai specialybei), nei mokymo priemonių (tik 15 mikroskopų). Dekanas Alfredas Lankauskas skyrė pinigų ir visus metus tose patalpose vyko remontas. Tai, žinoma, gerai, tik dulkės akis graužė ir triukšmas vargino. O ekologijos mokslas kilo ant bangos, stojančiųjų – antplūdis, susidomėjimas milžiniškas, nes specialybė nauja ir tuomet buvo vertinama kaip perspektyvi. Dirbti ir Vilniaus universitete, ir Šiauliuose docentei Vidai Motiekaitytei buvo nebeįmanoma. Vilnius gabios ir darbščios mokslininkės paleisti nenorėjo. „Bus labai sunku“, – bandė sulaikyti ją tuometinis Vilniaus universiteto rektorius Benediktas Juodka.

Naujai įsteigtam Šiaulių universitetui docentės V. Motiekaitytės gyvybiškai reikėjo. Ir ji ryžosi grįžti į gimtąjį miestą, kur teko 0,5 etato imtis dar ir Botanikos sodo vadovo pareigų. Botanikos sodus mokslininkė pažino praktiškai, daug įvairaus masto buvo jų mačiusi ir dirbusi juose. Tačiau tai, ką ji rado Šiaulių pakraštyje, Paitaičių gatvėje, nebuvo Botanikos sodas. Čia pagal savo specialybę gerai tvarkėsi Adolfina Vitkauskaitė, agronomė, visą jo ūkinę dalį puikiai organizavo Rimantas Urbonas, bet nei jie, nei šio darinio įkūrėjas Stasys Gliudys neįsivaizdavo ir negalėjo įsivaizduoti, kas tai yra botanikos sodas. Iki to žinojimo veda ilgas mokymosi ir mokslo kelias.

Vis dėlto Šiaulių universiteto Agrobiologinei stočiai botanikos sodo statusas buvo pripažintas, vadinasi, ji bent minimaliai atitiko botanikos sodams keliamus reikalavimus. Juk šioje neįžengiamoje pelkėje per trisdešimt metų padaryta labai daug. Apibūdinkite papunkčiui, kas tai yra botanikos sodas.

Prof. **Vida Motiekaitytė**: „Pradėkime nuo mokslo srities, kuri vadinasi botanika; ji turi tris institucijas: pirma, aukštųjų mokyklų botanikos katedros, tai – **studijų dalis**. Antroji botanikos mokslo institucija – **herbariumai**. Tam augalus reikia pažinti, rinkti, džiovinti, aprašyti, kolekcionuoti ir visa tai daryti laiku, metodiškai, su išmanymu, pagal

labai griežtą reglamentą. Botaninė įvairovė milžiniška, ne specialistui sunku net įsivaizduoti, kiek žinių reikia turėti, kad galėtum kurti herbariumus. Todėl herbariumai, t. y. sausų augalų (žolių, gėlių, grybų, kerpių, dumblių, samanų...) kolekcijos, ir kuriamos prie Mokslų akademijos institutų. Ir trečioji institucija – gyvų augalų kolekcijos – **botanikos sodai**.

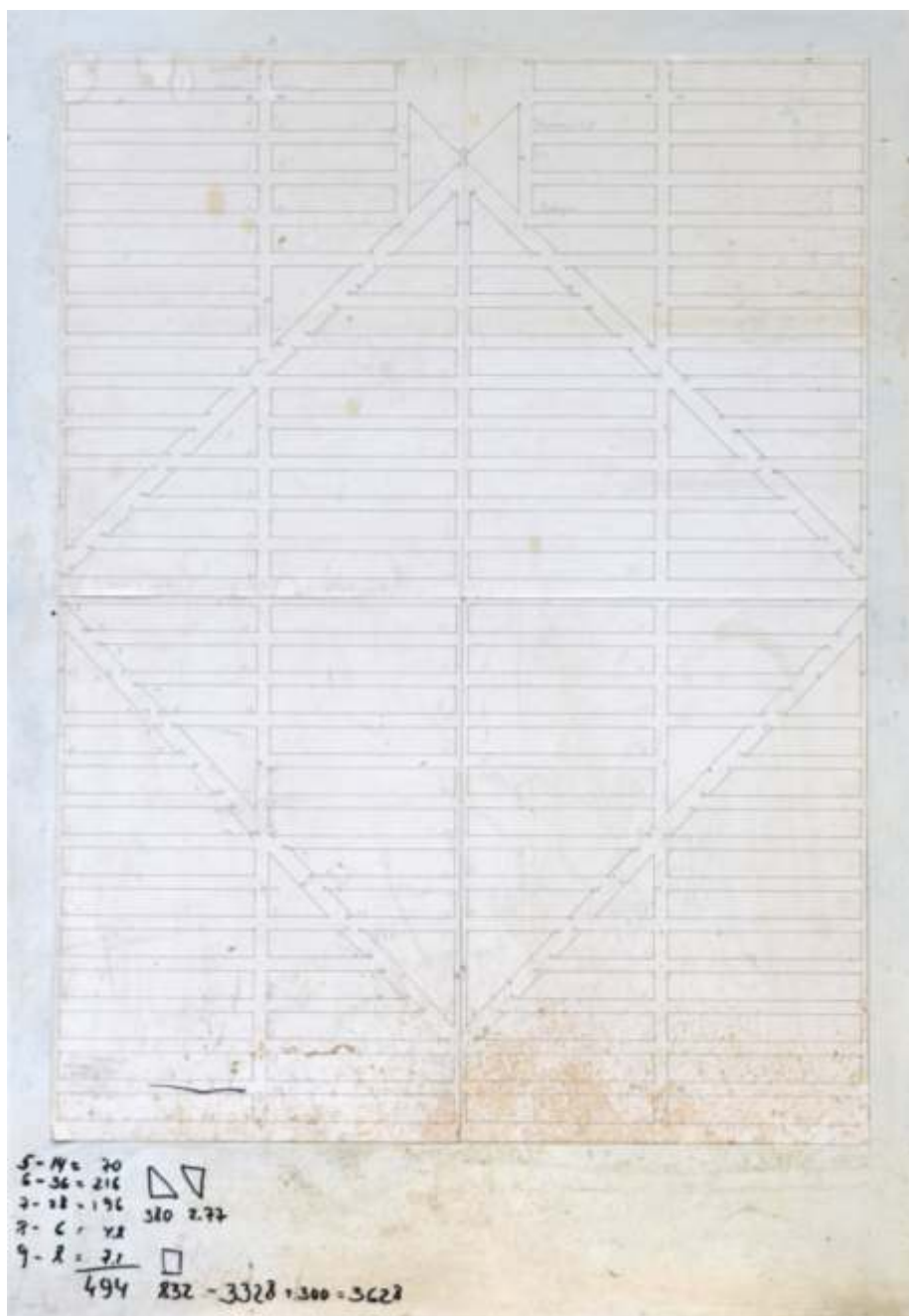
Šiaulių pedagoginis institutas (prisiminkime, tai buvo XX a. vidurys) kūrė ne botanikos sodą, o agrobiologinę stotį, edukacinę, mokomąją priemonę, kurios prireikė 1958 metais įvedus pradinių klasių mokytojo specialybę. Šios stoties tikslas buvo parodyti būsiesiems mokytojams, kokia yra žaliosios ir visos gyvosios gamtos įvairovė, kokios rūšys, kaip jas klasifikuoti, vykdyti ekologinį švietimą. Buvo tikimasi, kad mokytojai, savo ruožtu, prie mokyklų, kuriose dirbs, sugebės įkurti agrobiologines stotis, kaip būtinąją bazę mokant vaikus gamtos mokslų ir ekologijos. Stoties įkūrėjas Stasys Gliaudys rinko ir sodino šiame plote tai, kas jam buvo įdomu, gražu, ir jis pats nuolat pabrėždavo, kad neturėjo jokios metodikos, turėjo tik savo mėgėjišką supratimą ir didelį norą sukurti agrobiologinę stotį.

2000 metų rudenį atėjusi į Botanikos sodą radau daug visko prisodinta, bet be jokios tvarkos, be jokios sistemos. Reikėjo pačiai sau išsiaiškinti: kas čia auga? Kaip vadinasi? Kokius skyrius steigšime? Žinoma, pirmiausia reikėjo sudaryti vadinamąjį sistematikumą, kuriame augalai sėjami, sodinami pagal tam tikrą sistemą, pradedant paprasčiausiais ir einant iki sudėtingiausių, turinčių ilgą evoliuciją, su visų jų charakteristikomis: vardas lietuviškai ir lotyniškai, iš kur gautas, kada ir kur atrastas, kokios jo savybės, koks paplitimas ir kokios išlikimo galimybės.

*Sukučiai. 2017 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Jam pati tinkamiausia vieta buvo pačioje sodo pradžioje, dešinėje pusėje, dešiniajame kampe. Žemė čia lygi ir ploto užtektų, bet jis buvo prižėlęs erškėtrožių, kaukazinių slyvaičių, dar kažkokių susiraizgiusių krūmų. Kartu su Rita Mikaliūnaite, Aldona Grišaite ėmėmės rauti visa tai lauk. Mums padėjo, kas galėjo. Rovėme kastuvais ir šakėmis, rovėme kaip pašėlę, nes ruduo grasino atsivesti žiemą, o mums reikėjo spėti visą tą plotą paruošti pavasario sėjai. Per žiemą planavome susidaryti ir nusibraižyti sistematikumo planą, o tam reikėjo žinoti, kokių sėklų ir sodinukų turime. Gyvenome kūlvirsčiais. Ačiū Dangui, oras neskriaudė, viską spėjome, nubrozdinti krumpliai užgijo, planą susidarėme, jį tvarkingai nubraižė Rita Mikaliūnaitė ir Rimantas Urbonas.

*Būsimojo augalų sistematikos ir geografijos skyriaus planas. 2002 metai.
 Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Kiekvieno botaniko šventasis raštas yra žinynas „Lietuvos flora“, kurį sudaro 6 tomiai. Botanikos sodai augina ne tik savos šalies, bet ir viso pasaulio augaliją. Jie kuriami pagal tarptautinę programą BGCI (angl. *Botanic Gardens Conservation International*), kuri įsteigta XX amžiaus pabaigoje. Ją įsteigė įstabus botanikos mokslininkas ir talentingas organizatorius airių tautybės P. V. Džeksonas (*Jackson*), kuris sugebėjo sujungti, susieti tarpusavyje viso pasaulio botanikos sodus varan jų bendradarbiavimo, dalijimosi žiniomis, pažintine medžiaga, sėklomis, sodinukais. Viskuo. Visų botanikos sodų tikslas – ne tik supažindinti studentus ir visus lankytojus su botanine įvairove, bet ir su augmenijos rūšių išsaugojimo būtinybe ir galimybėmis. Gamta žiauri, joje nuolat vyksta nuožmi konkurencinė kova už būvį. Esti augalų rūšių, kurių natūrali gamta jau nebeturi, bet jų turi botanikos sodai, kartu išsaugoję viltį neprarasti jų negrižtamai, padauginti, pasidalyti tarpusavyje. Taigi, pirmasis botanikos sodų tikslas – edukacija, pažinimas. Antrasis – išsaugojimas, aplinkosauga.

Pradėti kurti tarptautinius reikalavimus atitinkantį Šiaulių universiteto Botanikos sodą man labai padėjo ir dekanas Stasys Tumėnas ir rektorius Vincas Laurutis. Paprašiau agronomės, vėliau – mokslinės bendradarbės Ritos Mikaliūnaitės, kad ji rūpintųsi sistematikumu, taigi, būtų jo kuratore. Kuratoriais vėliau buvo pavadinti visų skyrių vadovai. Rita entuziastingai sutiko tą darbą dirbti ir puikiai jį atliko. Pasitariau su Žemdirbystės instituto Dotnuvoje direktoriumi profesoriumi Zenonu Dabkevičiumi dėl galimybės Ritai stoti į doktorantūrą. Mergina sėkmingai įstojo. Dirbdama Botanikos sode, ji parašė mokslo daktaro disertaciją ir ją apgynė. Taip jau yra: būsimiesiems mokslininkams reikia botanikos sodų, o šiems reikia mokslininkų.

*Iš kairės: Roberta Dubosaitė-Lepeškevičė, kurį laiką vadovavusi sistematikumui, Aldona Grišaitė, Rimanta Vainorienė. 2009 metai.
Nuotrauka iš A. Grišaitės asmeninio archyvo*

*Stasys Gliudys su sūnumi. 2012 metai.
A. Musneckio nuotrauka*

*Čia bus gėlininkystės skyrius. 2004 metai.
Nuotrauka iš A. Grišaitės asmeninio archyvo*

Sėklomis mus dosniai parėmė Vytauto Didžiojo universiteto Botanikos sodas, Vilniaus universiteto Botanikos sodas. Stasio Gliaudžio sūnus ir bendravardis Stasys Gliaudys, jau baigęs miškininkystės mokslus ir pradėjęs dirbti, padovanojo Šiaulių universiteto Botanikos sodui daug dekoratyvinių krūmų sodinukų.

Aldona Grišaitė, inžinierė, vadovavo Šiaulių universiteto Botanikos sodo Gėlininkystės skyriui ir, dirbdama šią darbą, tapo puikia specialiste. Ir dabar ji yra kviečiama skaityti paskaitų šia tema.

*Inspektuose ženklinamas kiekvienas daigas. 2004 metai.
Nuotrauka iš A. Grišaitės asmeninio archyvo*

*Prieskonių darželis. 2007 metai.
Nuotrauka iš A. Grišaitės asmeninio archyvo*

Dendrologijos – medžių, krūmų, puskrūmių – skyriui įsikurti labai padėjo VU Botanikos sodas (direktorius dr. Audrius Skridaila), padovanojo daug sodinukų, sėklų. Kėdainių rajone netoli Krakių esantis Skinderiškių dendroparkas, kurio vadovas buvo Stasys Kaltenis, irgi dosniai aprūpino mus įdomiais sodinukais, suvežtais iš artimų ir tolimų šalių. UAB „Jūsų sodai“, kuriame dirbo mano kurso draugas Jonas Deltuva ir gamtininkų dinastijos tęsėjas Petras Basalykas, tuomet verslininkas, dovanojo daugybę žolinių, sumedėjusių augalų, gėlių sėklų; UAB „Lauko gėlininkystės stotis“ (vadovė Angelė Baliūnienė) dovanojo daugiamečių gėlių sėklų ir daigų.

*Kalninių augalų buveinė „piliakalnio“ papėdėje. 2013 m.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Kalninių augalų skyrių įsteigėme vien todėl, kad jau radome Stasio Gliaudžio „piliakalnį“. Pagalvojome, kad žmonėms būtų įdomu susipažinti su aukštikalnių, tundros augalija. Ir iš tiesų ant to „piliakalnio“ galima pamatyti augalų iš įvairių arealų nuo Šiaurės Amerikos iki Himalajų. Žydi net kelių rūšių edelveisai. Kalninių augalų skyriaus kuratorė Rimanta Vainorienė buvo mano studentė neakivaizdininkė. Iš karto pamačiau, kad ji gabi, darbšti ir kruopšti, kad gali laimėti konkursą jaunesniojo mokslinio bendradarbio pareigoms eiti. Ir laimėjo. Rimanta gimusi dirbti Botanikos sode, ji išaugino savo skyriuje unikalių augalų kolekciją. Jos diplominis darbas – „Kurtuvėnų regioninio parko augmenija“. Dirbdama Botanikos sode, ji išaugo iki rimtos mokslininkės, kuri šiuo metu domisi farmakognozijos (Botanikos sode išaugintų augalų poveikio žmonių sveikatai) temomis. Tie žmonės, kuriuos kankina šienligė, tradiciškai vadinama alergija, puikiai supranta, kokios svarbios šios temos, tik ne visi žino, kad alergija ir kontaktinis dirginimas (dermatitas) yra skirtingi dalykai. O tai žinoti labai

apsimoka. Mes abi bendradarbiaudamos esame parašiusios šešis straipsnius, kuriuos išspausdino rimti tarptautiniai žurnalai. R. Vainorienė tęsia šiuos labai reikalingus ir įdomius tyrimus.“

Profesorės Vidos Motiekaitytės domėjimosi, tyrinėjimų sritys neišsivaizduojamos savo apimtimi ir reikšme; jos parašyta monografija – „Urbofitocenožės: sintaksonomija, toksikotolerantiškumas, sukcesijos, funkcijos“. Mokslininkė tyrinėjo augalų kolekcijų vadybą, aplinkosaugą, žiedadulkių poveikį žmonių sveikatai, ruderalinę augmeniją. Beje, apie šią itin keistą augmeniją tikriausiai nedaugelis esame girdėję. Ruderaliniais vadinami tie augalai, kurie pasirenka sau (iš žmogiškosios logikos pusės mąstant) neįmanomas, pačias blogiausias gyvenimo sąlygas: kur daug azoto, nuolatiniai trikdžiai, kur sunaikinama biomasė. Pavyzdžiui, prie geležinkelio bėgių, kelių asfalto plyšeliuose...

Per šešerius metus Šiaulių universiteto Botanikos sode viskas stojo į savo vietas, o jo vadovę habilituotą biomedicinos mokslų daktarę V. Motiekaitytę sudomino darbas farmakologijos srityje ir ji pakėlė sparnus naujam skrydžiui. Skubiai reikėjo Botanikos sodo vadovo, kuriuo laikinai, nuo 2006 m. rudens iki 2007 m. pavasario, tik per žiemos mėnesius, sutiko būti Kęstutis Aukselis.

MOKSLŲ DAKTARĖS ASTOS KLIMIENĖS LEMTIES VINGIAI

Yra žmonių, kurie lemtimi tiki, bet yra ir tokių, kurie netiki, kurie viską gali paaiškinti priežasties ir pasekmės bei kitais dialektikos dėsniais. Kiekvienam – savo. Įdomu, kuriai grupei save priskirtą Asta Klimienė, ne kartą patyrusi nuostabą dėl gyvenimo netikėtumų ir 2007 m. pavasarį ėmusi vadovauti ŠU Botanikos sodui.

Doc. dr. **Asta Klimienė**, biomedicinos mokslų daktarė (HP, 2008 m.), pirmiausia baigė Lietuvos veterinarijos akademiją ir tapo zooinžinerijos pedagogikos specialiste. Po kelerių darbo metų pagal specialybę ji 1993 m. apgynė mokslų daktaro disertaciją Lietuvos veterinarijos akademijos Mokslinių tyrimų institute. Disertacijos rašymas parodė, kad reikia gerinti savo anglų kalbą. Ėjo trečiojo tūkstantmečio pirmasis dešimtmetis. Visiems to meto specialistams prireikė to paties – gebėjimo bendrauti bent jau anglų kalba ir naudotis užsienietiškais rašytiniais šaltiniais. Astai, gyvenusiai ir dirbusiai Radviliškio rajone, arčiausiai buvo jaunas Šiaulių universitetas, kuriame ji galėjo tobulinti užsienio kalbą, bet lemtis buvo numachiusi kitaip – Universitetui labai reikėjo gamtos mokslų dėstytojų. Ta aplinkybė ir nulėmė, kad doc. dr. A. Klimienė, kartą jau įgijusi aukštąjį išsimokslinimą ir net spėjusi tapti mokslininke, netaptų dar kartą studente, o

priimtų pasiūlymą dirbti universiteto Gamtos didaktikos katedros dėstytoja. Katedrai tuomet vadovavo doc. dr. Kęstutis Kazimieras Vilkonis, Pedagogikos fakulteto dekanas buvo doc. dr. Stasys Tumėnas, Šiaulių universiteto rektorius – profesorius Vincas Laurutis; visus Asta prisimena kaip kolegiškus, inteligentiškus, empatiškus žmones, o ir kiti katedros darbuotojai buvo pasirengę padėti jaunai ir naujai kolegei. 2007-iesiems pava-sarėjant Kęstutis Aukselis, laikinai vadovavęs Šiaulių universiteto Botanikos sodui, atsisakė šių pareigų, ir rektorius jas pasiūlė doc. dr. A. Klimienei. Vos kojas Universitete apšilusiai ir savikritiškai save vertinusiai jaunai dėstytojai šis pasiūlymas sukėlė dar vieną stresą. Negalima sakyti, kad tie pasiūlymai – ir dirbti dėstytoja, ir vadovauti Botanikos sodui – doc. dr. A. Klimienei buvo nemalonūs, bet gąsdino mintis, kad trūksta žinių, kad nesama šiose srityse jokios patirties. O juk jau balandis, kai kurie augalai jau pražydo, kiti irgi vienas po kito pražysti skuba. Nebėra laiko gilintis į teorijas, tenka imtis praktinių darbų. Maža to, Botanikos sodas neturi jokio ūkio dalies vedėjo, o ši pareigybė sode yra itin svarbi. Bet jau pirmosios darbo dienos Botanikos sode naująją vadovę apramino: pirmiausia, profesorė habilituota biomedicinos mokslų daktarė Vida Motiekaitytė čia jau buvo viską sutvarkiusi pagal reikalavimus ir nuostatus, antra, 11-os darbuotojų sodo kolektyvas pasirodė esąs savarankiškas, draugiškas, geranoriškas, paslaugus. Patirtis kaupėsi su kiekvienu darbu.

Naujoji ŠU Botanikos sodo vadovė su kolektyvo nariais. Iš kairės (sėdi): Aurelija Malciūtė, Vaidas Juknevičius, Asta Klimienė; (stovi): Sandra Leinartienė, Rimanta Vainorienė, Kęstutis Kazimieras Vilkonis, Edita Lopetienė, Aldona Grišaitė. 2007 metai. Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo

Tą patį pavasarį, po mėnesio nuo darbo ŠU Botanikos sode pradžios, Briuselyje įvyko visos Europos botanikos sodų vadovų konferencija, kuri doc. dr. A. Klimienei buvo tiesiog dovana, – ji galėjo ne tik klausytis visos Europos botanikų pranešimų, domėtis Švedijos, Lenkijos, Vokietijos ir kitų mūsų klimatinės zonos botanikos sodų patirtimi, bet ir klausti apie viską, kas domino ir buvo dar neatrasta. Dėl anglų kalbos buvo ne tiek sunku, kiek baisu.

Doc. dr. Asta Klimienė: „Menu, pasibaigus pirmajai plenarinei konferencijos daliai, kai buvome pakviesti pietų, rusakalbei kolegei pasakiau, kad labiausiai nenorėčiau, jog šalia manęs prie pietų stalo būtų pasodintas kas nors iš Jungtinės Karalystės, nes jiems anglų kalba gimtoji, savita, o aš tikrai galiu ko nors nesuprasti, galiu kalbėdama padaryti klaidų ir išgyvendama dėl to per visus pietus būčiau priversta nebendrauti. Kai susėdome, žiūriu, ant mano stalo kaimynės kortelės užrašyta „Elizabeth...“. Supratau – anglakalbė. Kaip tik tai, ko bijojau. Elizabetė, maloniai nusišypsojusi, ėmė mane kalbinti. Aš pradėjau nuo „Sorry...“ Tada ji manęs paklausė, kaip lietuviškai pasisveikinti. Pasakiau „Labas“. Elizabetė pabandė pakartoti ir linksmai nusprendė, kad angliškai pasisveikinti lengviau. Nė nepajutau, kaip dingo įtampa, kaip ėmėme plepėti, juokauti, bendrauti.

Ir netikėt, žmogau, po viso to lemtimi...

Grižau iš Briuselio pasikrovusi naujų idėjų ir žinių, tik diena amžinai buvo per trumpa – savo dalį nuo visų nesibaigiančių darbų atsilupdavo ir rašoma habilitacinė disertacija. O taip norėjosi visur suspėti. Botanikos sodas – gyvas organizmas, visada reikalaujantis dėmesio ir darbo. Juolab kad jis skirtas ne tik tiems keliems mokslininkams, kurie čia daro tyrimus ir rašo mokslinius darbus, ne tik akademiniam jaunimui, kuris čia semiasi žinių ir patirties, bet ir visai plačiajai visuomenei, kaip kultūros, erudicijos, rekreacijos objektas, – sako Asta Klimienė. – Ėmėmės plėtoti komunikaciją.

Pirmoji savaime suprantama šventė buvo „Odė pavasario džiaugsmui“, kurią nusprendėme įtvirtinti gegužės paskutinį savaitgalį, kol studentai dar nenuskendę pavasario egzaminų sesijoje, kad „Odė“ būtų lyg iškilmingas ir gražus sesijos atidarymas. Surengti šią šventę mums geranoriškai padėjo ir Šiaulių jaunųjų gamtininkų centras, ir skautai.

*Žolinės šventės akimirka.
Kunigas Egidijus Venckus
šventina žolynus ant
Botanikos sodo direktorės
Aistos Klimienės rankų.
2007 08 15.
Nuotrauka iš A. Klimienės
asmeninio archyvo*

Antroji, irgi savaime suprantama šventė, kurią jautėme tapsiant tradicine, buvo Žolinė – rugpjūčio 15-oji, Dievo Motinos dangun ėmimo diena. Sukvietėme Šiaulių miesto ir viso regiono menininkus ir verslininkus. Pastarieji apmokėdavo meno žmonių keliones arba paruošdavo jiems dovanėlių: duonos, medaus, arbatų..., o menininkai linksmino visus susirinkusius savo išmone: parodomis, koncertais...

Šiaulių universiteto Botanikos sodas plėtojo dvi pagrindines temas: fenologinę, tiriančią augalų fazes priklausomai nuo sezono, ir augalų aklimatizaciją. Tai aktualu visiems ir tie darbai jau buvo pradėti dirbti iki man ateinant, mes juos tik tęsėme, kad turėtų naudos ateičiai. Žinoma, šios dvi temos nebuvo vienintelės, juk sodas jau turėjo visus penkis savo skyrius, kiekvienas iš kurių ėjo savo keliu.

*Medelių sodinimas Bridų (Šiaulių r.) parke.
Virginija Aleknienė ir Asta Klimienė su talkininkais. 2007 m. spalio.
Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo*

Nuo 2000 metų Šiaulių universiteto Gamtos mokslų katedra siūsdavo į Botanikos sodą daug studentų, kurie vykdė tyrimus, rinko medžiagą, naudojo ją savo studijų baigiamiesiems darbams ir palikdavo sodui. Tačiau palaipsniui studentų mažėjo. Keitėsi poreikiai. Atėjo diena, kai apželdinimo specialybė buvo panaikinta.

*Tradicinė paroda Teniso kortuose „Šiauliai 2007“;
dr. Irenos Burneckienės sukurta kompozicija.*

*Iš kairės: Asta Klimienė, Giedrius Girdvainis, Rimanta Vainorienė, Vaidas Juknevičius, Sandra Leinartienė.
Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo*

Išaušo 2008-ieji, nelemtieji, atnešusieji visuotinio smukimo, krizės pradžią, nerimą, erzėlį, baimę. Šiaulių universitete, kaip, beje, ir visuose kituose, studentų mažėjo, reikalavimų daugėjo. Prasidėjo konkurencija dėl darbo, kas liks dirbti, kas bus atleistas. Visi pripažinome, kad tas, kas daugiausiai dirba, daugiausiai ir nukenčia. Trintis varginio, trikdė ir trukdė dirbti, nors mane labai palaikė ir prorektorai Donatas Jurgaitis (vėliau – rektorius), Juozas Pabrėža ir kiti, bet... Čia reikia prisiminti, kad Lietuvos universitetų botanikos sodų (jų yra keturi, gal penki, nes Vilnius juk turi du botanikos sodus) asociacija (LUBSA) yra labai stipri – ji kaunasi kaip liūtas už tai, kad per bet kokiais krizes būtų išsaugoti botanikos sodai. Ir suprantama – juk tai itin sunkiai sukuriamas, labai reikalingas, bet lengvai sunaikinamas turtas. O minčių visokių būta: gal atskirti nuo Universiteto, gal tegul miestas pasiima ir ką nori, tą su juo daro...

Botanikos sodo kolektyvas. Iš kairės (sėdi): Edita Lopetienė, Aurelija Malciūtė, Asta Klimienė, Rimanta Vainorienė, Aldona Grišaitė; (stovi): Virginija Aleknienė, Jolanta Šiukšterienė, Lionė Rimkutė, Daiva Ūsienė, Sandra Leinartienė, Vaidas Juknevičius, Stasys Žvigaitis, Genadijus Baramykinas. 2008 metai. Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo

Ne botanikos specialistui sunku ir suvokti botanikos sodo reikšmę. Todėl tuometinis LUBSA vadovas Remigijus Daubaras buvo atvykęs pas Šiaulių universiteto rektorius Donatą Jurgaitį pasikalbėti. Vyrų kalba, regis, buvo konstruktyvi, nes krizė praėjo, o Botanikos sodas liko ir klesti.

2008 04 22 JAV ambasadoriaus Dž. A. Klaudo (Cloud) vizitas ŠU Botanikos sode. Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo

*Tyrėjų naktis. 2009 metai.
Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo*

Tiesa, liko ir negražūs kasmetiniai pazirzimai svarstant Universiteto biudžetą, esą Botanikos sodas nuostolingas, daug kainuoja, o pinigų jo reikmėms nėra iš kur paimti, bet pasibaigdavo biudžeto svarstymas, pasibaigdavo ir ta žodinė kova dėl sodo išlikimo. Pinigų jam būdavo skiriama graudžiai mažai, o dažnai ir visai nebūdavo skiriama, išskyrus, žinoma, atlyginimus už darbą etatiniams darbuotojams, tad reikėjo kaip nors suktis. Bet jau kūrėsi įvairūs fondai, žmonės mokėsi rašyti projektus, ieškoti rėmėjų.

Išskirtinis tarptautinis renginys, kai daugelis Europos mokslo centrų, tyrimų laboratorijų, paprastai uždarų, tyliai vykdančių savo misiją, atveria duris ir pabendrauti su visuomene išeina mokslininkai, yra „Tyrėjų naktis“. Jau daugiau nei dešimtmetį „Tyrėjų naktis“ kasmet mokslo entuziastus kviečia susipažinti su įtraukiančiais ir intriguojančiais moksliniais tyrimais, inovacijomis bei išradimais.

Lietuvoje didžioji dalis renginių paprastai vyksta Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šiauliuose, Molėtuose, ten, kur yra įsikūrę mokslo centrai ir laboratorijos. „Tyrėjų nakties“ metu mokslininkai kviečia dalyvauti eksperimentuose, simuliacijose, interaktyviose darbo grupėse, paskaitose, apskritojo stalo diskusijose ir debatuose, parodose, ekskursijose ir konkursuose. Siekiama, kad kiekvienas – nuo mažo iki didelio – susidomėtų paslaptingu mokslo pasauliu ir imtųsi daryti savo atradimus.

Į Botanikos sodą atėjo dieviška žiema. Iš kairės: Algirdas Gaidjurgis, Rimanta Vainorienė, Daiva Ūsienė, Stasys Žvigaitis; (stovi): Birutė Balašaitienė, Giedrius Girdvainis, Lionė Rimkutė, Roberta Dubosaitė-Lepėškevičė, Aldona Grišaitė, Aurelija Malciūtė, Genadijus Baramykinas, Virginija Aleknienė. 2010 metai.

Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo

2011–2012 metais Šiaulių universiteto Botanikos sodas kartu su Joniškio žemės ūkio mokykla ir Latvijos žemės ūkio universiteto (Jelgavoje) kolegomis pagal bendrą Latvijos ir Lietuvos finansavimo programą pateikė projektą ir gavo lėšų keliauti po Latvijos Žiemgalą bei Šiaurės Lietuvos miškus ir pievas, kurti pažintinį **Lietuvos floros skyrių** – Šiaurės Lietuvos augalai ir Lietuvos raudonosios knygos augalija. Pagal projektą mums reikėjo apsilankyti visuose Šiaurės Lietuvos rajonuose, surasti ir užfiksuoti retus, nykstančius augalus. Pirmiausia „keliaudavome“ pasitiesę ant stalo žinynus, žemėlapius ir planus. Neįkainojama čia būdavo docento Kęstučio K. Vilkonio, joniškietis gamtos mokytojo Valentino Ramono pagalba sudarant konkrečius maršrutus: kur važiuosime, ko ieškosime, koku būdu fiksuosime. Dažniausiai fotografuodavome ir aprašydavome augalą bei jo aplinką. Šią darbą profesionaliai atliko Šiaulių televizijos operatorius, gamtos laidų kūrėjas Saulius Jarošas.

*LATLIT programos (projekto Green Environment) dalyviai botaninėje ekspedicijoje.
Iš kairės: Valentinas Ramonas, Kęstutis Kazimieras Vilkonis, Rimanta Vainorienė, Asta Klimienė.
2012 metai. Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo*

Žiemgala savita savo gamtine aplinka, istoriniu paveldu, unikali geologiniu palikimu. Taip jau gamtos sutvarkyta, kad tik šiame regione galima pamatyti labai retas, šimtus milijonų metų slūgsančias atodangas, karstinį kraštovaizdį su jo šiurpiomis smegduobėmis ir ežerėliais, savaime atsivėrusiais požeminiais vandenims išplovus druskas ir gipso sluoksnius, tik šioms vietovėms būdingą augmeniją. Ekspedicijų ir tyrimų medžiagą mes, projekto vykdytojai, pateikėme informatyviame, gražiai ir gausiai iliustruotame leidinyje „Savito identiteto pažinimas per Žiemgalos krašto florą“ (2013).

Ekspedicijų ir kelionių be nuotykių nebūna; jų metu net pakliūdavome į „kriminalines“ situacijas. Menu, ieškojome musinio ofrio – mūsų lietuviškosios orchidėjos. Jau žinojome, kad jis auga Akmenės rajone ir net konkrečią jo augavietę – apleistus žvyro karjerus – žinojome, bet reikėjo gauti leidimą į tuos karjerus įvažiuoti, nes jie tuomet jau buvo privati nuosavybė. Puoliau rūpintis leidimo. Atrodo, kokia čia problema, – juk mes norime tik nufotografuoti ten įsikūrusį kuklų augalėlį, kurio niekas nė nepastebi. Bet taip tik atrodo. Tos žemės savininkas tuomet buvo išvykęs. Niekas nežinojo, nei kur jis yra, nei kada (ir ar) grįš. Įgaliojimo su parašo teise niekam nepalikęs. O laikas, kurį paskyrė mūsų darbams projekto sąlygos, eina. Teko rizikuoti: nuvažiavome ir kaip tikri nusikaltėliai susikūrę legendą, išdėstę apsaugos punktus, susitarę dėl įspėjamųjų signalų, susikūprinę, paslėpę filmavimo ir fotografavimo

techniką rankinėse, ėmėme skubiai risnoti link tų vietų, kur, mūsų žiniomis, turėjo augti musinis ofris. Ne iš karto, bet radome, nufotografavome jį, nufilmavome ir laimingai sugrižome. Jo ten augo daug, jeigu būtume vieną kitą kerelį išsirovę ir parsivežę į Botanikos sodą, niekas niekada nebūtų pastebėjęs, bet neišsirovėme. Neturėjome leidimo...

O Joniškio rajono miškuose ieškodami plačialapės klumpaitės paklydome ir tik ilgai, pernelyg ilgai pasivaikščioję, suradę ją, pavargę, suradome ir taką atgal, prie mašinos. Vairuotojas jau ir sunerimęs buvo, manė, kad išėjom pėsčiomis į Joniškį. Mobilųjų telefonų tuomet dar neturėjome. Plačialapę klumpaitę Botanikos sodas turi.

Žemės Botanikos sodui buvo dramatiškai per mažai jau ir tiems augalams ir augalėliams, kurie čia augo, o jeigu dar pasvajodavome apie rekreacijos funkciją, apie galimybes surengti čia vieną kitą miesto šventę, tai darydavosi graudu. Kodėl? Kodėl kiti Lietuvos miestai skyrė tris keturis kartus didesnius plotus geros dirbamos žemės savo botanikos sodams ir atitinkamai finansavo jų reikmes, rūpinosi jais, o Šiauliai liko visiškai abejingi? Gal ir mes patys, Botanikos sodo kolektyvas, kažko nepadarėme? Ėmėme žvalgytis į visas puses, bet tik iš vienos pusės radome porą hektarų laisvo, neprivatizuoto ploto, kurį žeme pavadinti liežuvis neapsiverčia. Velnias ten sprandą būtų nūsukęs. Bet kai prašiau savivaldybėje to ploto, tai juk pasižadėjau jį sutvarkyti ir įveiklinti. Ateinu, būdavo, prie tų jau mums paskirtų dviejų hektarų, padūsauju žiūrėdama į prieš dešimt metų giliai suartą, kalnais suverstą velėną, jau ne tik žolynais, bet ir krūmynais apžėlusią, ir vėl pareinu. Ką daryti? Žemę mums skyrė, o lėšų išrauti krūmams, suarti, suakėti, išlyginti – ne.

O tuo metu (kaip stebuklinėje pasakoje) visiems gerai pažįstamas Ramūnas Karbauskis kūrė savo Naisius, juose „Baltijos verpstę“ suprojektavo, dar ir kalendorių išleisti sumastė ir atvažiavo pas mus, į Botanikos sodą, gražių vaizdų, žydinčios augalijos žiedų žiedelių pafotografuoti ir dėl „Baltijos verpstės“ įkūrimo, apželdinimo pasitarti. Dievo pirštas! – pagalvojau. – Ne kitaip! Aprodėme svečiui visus savo turtus, pažadėjome jam padėti kurti „Baltijos verpstę“ ir dėl tų nelemtų dviejų hektarų paprašėme pagalbos. Sutarėme. Mes jam padėsime, jis – mums. Kai jau sukirtome rankomis, nuėjome pasižiūrėti tos tvarkytinos žemės. Apžvelgė R. Karbauskis tuos kemsynus ir išpūtė orą: „Na, jooo... Nemaniau, kad taip apleista... Plėšiniai...“

Patyrusiam žemdirbiui R. Karbauskiui buvo aišku iš anksto, kad eilinis traktorius čia užduoties neįveiks, o sunki ir galinga žemės ūkio technika gali važiuoti miesto gatvėmis tik ten, kur leidžiama. Leidimai, žinoma, buvo gauti, žemė suarta, išpurenta, išlyginta. O tada mūsų geradarys, iš savo aruodų sėklos pasisėmęs, visą tą plotą rugiais užsėjo, kad piktžolės neželtų. Toks yra Ramūnas Karbauskis – jeigu jau ėmėsi, tai padarys maksimaliai gerai. Dabar toje vietoje Botanikos sodo pieva ir jaunas parkas ošia. „Baltijos verpstę“ Naisiuose mes sutvarkėme, apsodinome ir dabar dar mūsų sodiniai ten auga.

Buvo istorija ir su žurnalistais – patyriau jų meilę ir nemeilę. Kažkuriais metais

Šiaulių miesto teisėtvarkos pareigūnai nusprendė pasveikinti miesto žurnalistus su Spaudos diena kaip nors įdomiau, išradingiau, originaliau. Teisėtvarkos atstovė atvažiavo į Botanikos sodą ir paprašė padėti suruošti šventę. Net negalvodama sutikau, ir tik tada paklausiau, o kaip konkrečiai galėtume padėti. „Na, – sako, – reikia jūsų patalpų, kur juos sveikinsime, ir tokios idėjos, kad visi sulėktų.“ Dėl patalpų nebuvo problemų, o štai visos mano idėjos apie augalų žydėjimą, vešėjimą ar, neduokdie, praradimą planetos mastu (man pačiai tokios įdomios ar skausmingos temos) čia visai netiko. Nusprendėm pagalvoti. Po kelių dienų teisėsaugininkų atstovė atvyko ir sako: „Turiu idėją! Paskelbkime, kad mūsų Botanikos sode auga kanapės, o kriminalistai apie tai suuodę ir tokią tai dieną, tokią tai valandą sodą užgrius ir botanikus pričiups.“ Oi, kaip aš išsigandau šios idėjos! „Ne, – sakau, – ką jūs! Be rektoriaus leidimo – jokių būdu.“ Nuvažiavau pas rektorių, papasakojau apie teisėsaugininkų pasiūlymą. Iš pradžių ir rektorius sutriko, bet po kelių sekundžių atsitokėjo ir sako: „O kodėl ne? Ko mes bijome? Juk Botanikos sode tikrai nėra kanapių.“ Žinojau, kad kanapių nėra, bet vis tiek dar aplaksčiau visą sodą, kad įsitikinčiau, jog nėra mažiausios, nė savaime išdygusios kokioje pakraštyje nėra.

Kriminalistai šventės dieną savo operatyvinėje suvestinėje pranešė, kad tądien dešimtą valandą planuojamas Botanikos sodo patikrinimas, nes gauta informacija apie ten galimai auginamas kanapes. Mums, sodo darbuotojams, prisakė nesileisti į kalbas su žurnalistais, niekur jų neleisti ir nieko jiems neaiškinti. Teritoriją su nameliu, kuriame buvo suplanuoti sveikinimai, aptvėrėme specialia juoste, kokia aptveriamos visos nusikaltimų vietos. Tik nekantrūs žurnalistai tos nurodytos 10-tos valandos nelaukė, nuo pat ankstauro ryto ėmė plūsti į Botanikos sodą, visaip bandė prakalbinti mane ir kitus darbuotojus, filmavo kiekvieną žingsnį, o vienas leidinys net iš vakaro buvo paskelbęs, kad esą įtarimų, jog Šiaulių universiteto Botanikos sode auginamos kanapės. Koks siaubas! Tiesą sakant, galėjome mes žiniasklaidos atstovus ir skaudžiau „išdurti“, mat sode turėjome kleomų, augalų, labai panašių į kanapę, ypač jeigu žiūri į juos iš tolo ir dar nepatyrusia akimi. Bet nusprendėme taip giliai nelįsti, kad paskui netektų ilgai ir nuobodžiai įrodinėti, kad mes nesame kupranugariai, o kleomės nėra kanapės.

Žodžiu, viskas ėjosi pagal planą: mes vaidinome įsižeidusius iki pat dešimos valandos, o tada jau atvyko Universiteto rektorius, teisėsaugininkai, kiek prisimenu, atvažiavo ir jų komisarai, nuėmė apsaugas, užtvaras, sukvietė visus į namelį ir prasidėjo Spaudos šventė su sveikinimais, geraisiais žodžiais, gėlėmis ir siurprizo *cinkeliu*. Tik paskubėjusieji pasijuto it musę kandę, turėjo atšaukti klaidingą informaciją ir paaiškinti, kaip viskas buvo iš tiesų.

*Botanikos sodo darbuotojų kolektyvas 2010 metais.
Iš kairės (sėdi): Aurelija Malciūtė, Rimanta Vainorienė, Roberta Dubosaitė-Lepeškevičė,
Asta Klimienė, Birutė Balašaitienė, Lionė Rimkutė;
(stovi): Aistė Kavanaukaitė-Lukšė, Aldona Grišaitė, Daiva Ūsienė,
Stasys Žvigaitis, Virginija Aleknienė, Giedrius Girdvainis, Genadijus Baramykinas,
Algirdas Gaidjurgis, Vaidas Juknevičius.
Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo*

Praėjo devyneri darbo Šiaulių universitete ir jo Botanikos sode metai. 2008 metais atlikau biomedicinos mokslų daktaro habilitacijos procedūrą, suaugo vaikai. 2016 metais susitikau su Klaipėdos universiteto prorektoriumi ir šio universiteto Botanikos sodo direktore. Žodis po žodžio apie gyvenimą ir direktorė pasiguodė, kad jos neišleidžia į pensiją, kol neatsiras tinkama pamaina sodui vadovauti. Ne tik pasiguodė, bet ir pasiūlė man važiuoti į Klaipėdą ir imtis direktorės darbo. O mūsų sūnus Povilas kaip tik tais metais baigė gimnaziją ir įstojo siekti aukštųjų mokslų Klaipėdoje. Sutikau, nes jau ir taip jaučiau, kad nebesu tinkama šitai vietai Šiauliuose, labai jau sunku pasidarė. Vadovavimą Šiaulių universiteto Botanikos sodui iš manęs perėmė Universiteto dėstytojas, biomedicinos mokslų daktaras Martynas Kazlauskas.“

SODAS JAUNAS, VADOVAS NAUJAS

Plėskime toliau savo kultūrinį identitetą. Jau žinome, kad botanikos mokslas laikosi ant trijų dramblių: studijų, herbariumų ir gyvųjų augalų kolekcijų – botanikos sodų. Kas sudaro to trečiojo dramblio – botanikos sodo – kertines atramas?

Biomedicinos mokslų daktaras **Martynas Kazlauskas**, 2010 metais apgynęs disertaciją, nuo 2016 metų rugsėjo mėnesio Šiaulių universiteto Botanikos sodo direktorius, nuo 2021 m. sausio 1-osios – (keitėsi pavaldumas) Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Botanikos sodo vadovas, ir toliau iš inercijos kolegų kasdienybėje vadinamas direktoriumi, dar dažniau – tiesiog Martynu, nes tarp sodo darbuotojų nėra tos pavaldumo distancijos, to reikšminio šaltuko, kuris tvyro tarp vadovo ir darbuotojų daugelyje (norisi sakyti – visuose kituose) kolektyvų. Tai pačia geriausia prasme nustebina ir nudžiugina, nesiryžti, žmogau, net patikėti tokiu mikroklimatu, kokį randi Botanikos sode, kol šiek tiek geriau susipažinęs išgirsti vieną iš bendradarbių sakant atviru tekstu: „O, taip! Mūsų direktorius neturi nė lašo tuštybės: jeigu kas nors ko nors nemokės (negalės, nenorės, atidėlios...), jis ims ir padarys. Nesvarbu, kad tam darbui atlikti reikia labai jau žemiškų priemonių – kastuvo, grėblio ar traktoriaus. Jis viską moka, gali ir nori. Tuo pačiu metu pakėlęs nuo tako nukritusį žiedą gali apie šį augalą ekspromtu pateikti išsamią informaciją.“ Martyno močiutė Angelė džiaugiasi, kad „jis – gamtininkas nuo Dievo. Dar visai mažuliukas, vos vaikščioti ir kalbėti išmokęs, jau išimtinai domėjosi augalėliais, vabalėliais, gyvūnėliais... Ne šautuvais, muštynėmis, agresija, kaip esą natūralu berniukams... Šaunus užaugo žmogus, eruditas, intelektualas. Geraširdis, darbštus, rūpestingas šeimos tėvas.“

Martynas Kazlauskas, VU ŠA Botanikos sodo vadovas: „Gaila, kad neturime galimybės bent dideliais šuoliais aplėkti visos botanikos sodų istorijos nuo pat XVI amžiaus pradedant Italija, kur jie įsikūrė pirmiausia. Jų istorija – itin svarbi pasaulinės kultūros dalis. Žmogus juk tuo ir žmogus, kad jam visada reikėjo kurti grožį ir gyventi jame. Buvo laikai, kai karaliui reikėjo pasigirti, nustebinti savo užsienio svečius kokiomis nors grožybėmis, ir tas, kas turėjo gerų sodininkų, iš nukariautų šalių parsivežtų egzotinių augalų, tas visada garsėjo kvapą gniaužiančiais gamtos netikėtumais, rožynais, žiedų kaskadomis apaugintomis pergolėmis, įmantriausiai iškarpytomis gyvatvorėmis. Ne daug kur belikę karalių, bet nuostabaus grožio gėlių kilimų visame pasaulyje yra ir mūsų dienomis.

Buvo, tiesa, ir tokie laikai, kai botanikos sodai užsidarė ir tarnavo tik mokslui, tik medicinai, farmakologijai, prieskonių, įvairesnio maisto paieškoms. Mūsų laikais botanikos sodai vykdo trejų misiją: pirma – **moksliniai tyrimai**. Mokslininkai nuolat

ieško naujų vaistinių, maistinių, pramoninių augalų, tiria jų galimybes ir ypatumus. Kai kurie sodai (pasaulio mastu) specializuojasi, pavyzdžiui, tiria 200 laipsnių šaltyje užšaldytų sėklų laikymą neribotą laiką ir jų, laikytų tokiomis sąlygomis, daigumą laiko išsklotinėje.

Antra – **edukacija (mokymas ir švietimas = kultūros dalis)**. Prieš dvidešimt metų sodas turėjo porą edukacinių užsiėmimų, prieš dešimt metų – jau dešimt, dabar turi per trisdešimt edukacijų ir jų poreikis vis dar auga. Atitinkamai turėtų augti ir edukatorių skaičius, bet tik 2019 metais šiam itin svarbiam darbui buvo įsteigta 0,5 etato. Kartais, jeigu leidžia projektų lėšos, sodas priima dar vieną edukatorių dirbti laikinai, šiltuoju sezonu, kai atvyksta itin daug lankytojų.

Botanikos sodas yra atviras visuomenei, turi galimybes ir noriai priima visų amžiaus grupių ekskursijas, moko, supažindina su augalų kolekcijomis, džiugina lankytojų akį augmenijos grožiu visais metų laikais. Joks draustinis neturi tokios augalų rūšių koncentracijos, kokia yra Botanikos sode. Augalai čia kolekcionuojami ir auginami sistemingai, pagal tam tikrą tvarką, eksponuojami, pristatomi, bet niekada sodas neužsiima komercija, nieko neaugina pardavimui, o parduoda tik tuo atveju, jeigu turi sodinukų perteklių. Tai sudaro labai menką dalį tų lėšų, kurių reikia vienmečių augalų sėkloms, trąšoms, apsaugos kameroms, pastatų stogams taisyti, inventoriui pirkti, renginiams organizuoti... Žodžiu, kiekviena diena yra kova už būvį, tačiau tai nereikia, kad VU ŠA Botanikos sodu yra nesirūpinama ar atmestina rūpinamasi. Sodas turi atitikti ir atitinka mūsų miesto mastą ir visuomenės poreikius. Buvo laikai, kai Šiauliai turėjo Universitetą, o jo Botanikos sodas – apie 20 etatų, bet tie laikai praėjo. Dabar technologinė pažanga įgalino atsisakyti kūrikų, sargų paslaugų. Nuo 2023 metų su panašiu krūviu (o iš tiesų – su augančiu krūviu, nes plečiasi sodas ir ypač žmonių susidomėjimas jo misija, kolekcijomis, renginiais etc.) turi susitvarkyti 9,5 etato turintis kolektyvas. Taip yra šiuo metu, bet juk gyvenimas vietoje nestovi.

Trečia – **ekologija ir nykstančių augalų išsaugojimas**. Mūsų darbas yra paslauga visuomenei, panašias, reikalingas visuomenei teikia ir muziejai. Jie saugo regiono ar valstybės istoriją, mes, Botanikos sodas, saugome gamtos istoriją ir nykstančias rūšis. Tarkime, retieji augalai, kurių natūraliomis sąlygomis žmonės, gyvenantys toli nuo pelkės ar nuo smėlynų, miškų, kalnų, nemato, nežino, kaip jie vadinasi, kuo jie ypatingi, naudingi ar pavojingi, o Botanikos sodas eksponuoja augalus, pristato juos kaip vertybę, įvardija, charakterizuoja. Švietimo veikla plečiasi, daugėja edukacijų, nes žmonės dirba mažiau valandų per dieną arba yra baigę darbinę veiklą, pavyzdžiui, Trečiojo amžiaus universiteto lankytojai, kurie turi daugiau laiko užsiimti gamtos pažinimu ir gamtosauga. Daugeliui tai yra savirealizacijos galimybė. Augalų apsauga yra neįmanoma tol, kol visuomenė nesuvokia kiekvieno augalo būtinumo šioje Žemėje, o suvokia tik tada, kai pamato augalą, susipažįsta su juo, patiria, kuo jis naudingas, ypatingas, kuo gresia jo išnykimas mūsų aplinkoje. Ši patirtis sukuria aplinkosaugos motyvaciją.

*Ant Botanikos sodo kalvos nusileido gyvosios skulptūros – beveik angeliukai.
2012 metų šventė „Odė pavasario džiaugsmui“.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Kiekvienas botanikos sodas, taip pat ir mūsiškis, turi savo augalų apskaitą ir registrą elektroninėje duomenų bazėje: čia auga 4700 pavadinimų augalai. Iš viso bendradarbiaujame, mainomės sėklomis su 250 botanikos sodų visame pasaulyje. Mūsų sodas per metus išsiunčia apie 1000 sėklų pakuočių, panašiai tiek ir gauna.

Visus metus čia vyksta begalės renginių, bet ypač gausu lankytojų būna Botanikos sode organizuojamų tradicinių švenčių metu. Jų, pagrindinių, pačių svarbiausių, yra keturios: chronologiškai pirmoji metų šventė sode yra **„Odė pavasario džiaugsmui“**, kurios metu minime Žavadienį, Tarptautinę žavėjimosi augalais dieną.

*Pajutusios pavasarį bando atgyti „boružėlės“. 2012 metai.
Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo*

*„Odė pavasario džiaugsmui“. 2010 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Beje, tai – tarptautinė šventė, vykstanti visame pasaulyje nuo 2012 m. gegužės 18 dienos, bet gali būti švenčiama ir visą mėnesį. Tiesa, šiuo metu jau pasikeitusi koncepcija: prieš 20 metų ŠU mokėsi apie 250 gamtos mokslų studentų ir jiems tai buvo graži pavasario egzaminų sesijos pradžia, dabar gamtos mokslus VU ŠA studijuoja gerokai mažiau jaunų žmonių; mes jau nebegalime tos šventės orientuoti į studentiją.

Bet ir mūsų dienomis studentų ateina, padeda ruošti šventei ir vesti ją, o didžiausia lankytojų dalis yra šeimos su vaikais. Šventės tikslas – pristatyti į sodą atvykusiems žmonėms augalijos įvairovę, grožį ir naudą, o kartais ir pavojingumą. Pasaulyje suskaičiuojama 300 tūkstančių augalų rūšių ir visi būtini, nes vieni yra gyvūnijos pašaras, mūsų maistas ar vaistas, kiti – pramonės žaliava ar kuras, treči skirti tam, kad žmonės jais tiesiog pasigrožėtų, o yra ir tokių, kurių mums reikia pasisaugoti. Tam, kad žmogus išvengtų skausmo ar kitokių nemalonumų, juos reikia pažinti. Augalai – ne vilkai, jie nepuola, norėdami apsiginti ar pasisotinti, žmogus pats ateina prie augalo, kuris savo evoliucijos tėkmėje išsiugdė apsigynimo priemonių: dyglių, neskanių vaisių, nemalonų kvapą, nuodingų dirginančių eterių... Su gražuole šunvyšne jau susipažinome ir jos jau nebeturime, bet mūsų sode yra toks diktonas, vadinamas „degančiu krūmu“, tai šis, atvirkščiai – labai maloniai kvepia, puošniai žydi, bet aplink save jis sukaupia eterių, kurie yra degūs; jei kas nors susimanytų šalia jo brūkštelti degtuku per dėžutės šoną, pamatytų „degantį krūmą“. Jo negalima liesti, jeigu nenorime įsitaisyti skausmingų nudegimo pūslių. Apie tą krūmą kalbama ir Šventajame Rašte. Visi kuo nors pavojingi augalai mūsų sode pažymėti įspėjimo ženklais „NELIESTI“, geriau su šiais mūsų

auginamais globotiniais susipažinti ir jais žavėtis atsargiai, kartu su edukacijos ar ekskursijos vadovu.

Visi augalai verti to, kad kiekvienas Žemės gyventojas pastebėtų ir suvoktų, kaip svarbu juos išsaugoti. Prieš keletą metų Botanikos sode Žavadienio proga buvo suorganizuota unikali paroda: čia buvo surinkti buities daiktai: kraičio skrynja, staltiesės, lovatiesės, rankšluosčiai, pirštinės, kočėlai, kultuvės, mentelės, mediniai šaukštai, puošti augaliniais motyvais (apie tai rašė žurnalas „Rasos“, Nr. 11 (355), 2012 m. birželio 6–19 d., p. 9).

Lietuviai – gamtos vaikai, poetiškos sielos tauta, visa, ką turi gražiausia, jie pasiėmė iš žaliuojančios ir žydinčios aplinkos. Būtų džiugu, kad Žavėjimosi augalais dieną į Botanikos sodą organizuotai atkeliautų kuo daugiau darželių vyresniųjų grupių vaikų, bendrojo ugdymo mokyklų pradinukų, tų, kuriems pats laikas pamatyti, koks gražus, įdomus ir svarbus kiekvienas augalėlis, suprasti, jog be augmenijos nebūtų ir mūsų.

Antroji šventė yra pati didžiausia, linksmiausia ir gražiausia mūsų šventė, gausiai ir aktyviai lankoma **Žolinė**, visada vykstanti rugpjūčio 15 d. Kitos šventės keliamos į artimiausią šeštadienį, šita – nekeliamą, nes yra ir valstybinė, jai skirta laisva nuo darbo diena, ir religinė – Dievo Motinos dangun ėmimo šventė. Joje tradiciškai dalyvauja VU Šiaulių akademijos vadovai, mokslininkai, menininkai, dvasininkas, vyksta didelis koncertas, daugybė augalų ir senovės lietuvių buities parodų (eksponatų kasmet pristato Žaliūkių malūnininko sodyba iš „Aušros“ muziejaus rinkinių), seminarų, suvažiuoja prekyviai iš kitų Lietuvos vietovių ir Latvijos, vyksta gamtos prekių ir produktų mugė. Tarp visų šventės dalių dominuoja parodos, o tarp visų parodų ryškiausiai išskyla didžiausia Šiauliuose gyvų, augančių eksponatų – augalų – paroda. Augalija tuo metu dar žydi, kvepia, žavi, vilioja susipažinti su ja ir vis giliau pamilti gamtą.

2022 metais per Žolinę vyko floristinių galvos papuošalų paroda, kurioje, šalia saviškių, dalyvavo svečiai su savo kūriniais ir iš Palangos floristikos studijos. Ko tik čia nebuvo: vainikėlių, karūnų, skrybėlaičių, kompozicijų šukuosenoms papuošti... Po šventės parodos eksponatai dar kelias dienas puikavosi žolininko namelyje, ir linksmas buvo matyti, kaip džentelmeniškai vyrai atveža savo mylimas žmonas, seseris, dukras, koleges, kaimynes etc. prie visų tų karūnų ir skrybėlaičių, suorganizuoja joms fotosesijas ir patys kartu su jomis nusifotografuoja. Praeis dešimtmečiai, gal net šimtmečiai, o tos nuotraukos su žaismingai besišypsančiais (tuomet jau) seneliais, su koketiškai karūną ar gėlių kompozicija puoštą skrybėlaitę prilaikančia (gal jau) prosenele išliks albumuose ir papasakos apie mūsų dienas, skonį, madas, išradingumą, kūrybiškumą.

Pasiruošti bet kuriai šventei nelengva – reikia palapinių, suolų, stalų, įgarsinimo įrangos; suvažiuoja į jas svečiai iš visos Lietuvos, iš artimų ir tolimų rajonų, net iš Kalvarijos, Rokiškio rajono. Per Žolinę yra galimybė išmokti iš vytelių nupinti paukštuką, žibintą, sukomponuoti įvairiausių žolelių arbatų, meniškai išpjaustyti

arbūzą, iš džiovintos augalijos pasigaminti namų puošybos elementą ar atviruką, įsigyti ypatingų vaistinių bitininkų gaminių, augalų sodinukų, kurių priveža gamtininkai net iš artimojo užsienio. Jokie žodžiai neperduos to pakylėto šventiškumo, pilnatvės džiaugsmo nuotaikos, kurią išgyvena kiekvienas šiaulietis ir svečias, apsilankęs Žolinės renginyje Botanikos sode. Viskas būtų puiku, tik nei prekeiviai, nei šiauliečių bei svečių transporto priemonės mūsų erdvėje nebetelpa. Jie prašosi pas mus ir tai glostytų širdį, jeigu turėtume didesnių tam reikalui tinkamų plotų. Tai – naujas uždavinys, kurį kartu su miesto vadovais reikia išspręsti.

Žolinė vyksta visą dieną, yra judri, linksma, žaisminga ir naudinga šventė. Vos jai nurimus, vos Botanikos sodo kolektyvo darbuotojams spėjus giliai įkvėpti ir iškvėpti, t. y. atsipūsti, apsišluoti, atlikti kasdienius darbus (juk jau ir kai kurios sėklos prašosi surenkamos), užgriūna Šiaulių miesto gimtadienio programa. Bet apie tai – vėliau, o kol kas mūsų dėmesio prašosi trečioji sodo metinė šventė – **Vėjų diena (Mykolinės)**. Nuo 2021 m. kiekvieną rudenį, rugsėjo 29 dieną (keliamo į artimiausią šeštadienį) VU Šiaulių akademijos Botanikos sodas pakviečia į negirdėtą, neįprastą, retą, originalią Vėjų dieną. Tądien šventės dalyviai mokosi išmatuoti vėją, pajusti jo jėgą, pažaboti, įdarbinti jį, pasigaminti vėjo malūnėlių, vėjarodžių, vėjo gaudyklių, kurie lieka darbštuolių rankose kaip šventę primenantis sentimentas ir namų puošmena. Daug įdomybių papasakoja geologai, meteorologai, ekologai, kartais ir kvapų (kvepalų) kūrėjai, atsinaujinančios energetikos specialistai. Botanikai pasakoja apie augmenijos prisitaikymą prie vėjo: pavyzdžiui, kodėl kai kurie augalai tvirti, lanksčiomis šakomis, bet neišvaizdūs? Ogi todėl, kad jiems nieko nereikia žavėti ir vilioti savo grožiu, nes jų sėklas perneša, išsklaido ir pasėja vėjas. Daugelis žmonių šiame renginyje pirmą kartą išgirsta, kaip turėtų elgtis, kad vėjas visada išliktų... švarus. Gera apie vėją (ir ne tik apie jį) pasakė amerikiečių rašytojas Danas Braunas (*Brown*): „Kai negali pakeisti vėjo krypties, derink prie jo savo bures ir jis visada tarnaus tau.“

Šiaulių humanitarinės studijos „Plėviasparniai“ poetai ir šios studijos pakviesti svečiai rugsėjo mėnesį, Šiaulių miesto gimtadienio renginių programoje, Botanikos sode jau kelis kartus skaitė savo poeziją, šį bendrą renginį pavadinę literatūriniais skaitymais „Miestui, draugui, gelei“. O savo draugystę su sodu „Plėviasparniai“ pradėjo būtent Vėjų dieną. Visų Botanikos sodo švenčių metu visiems lankytojams įėjimas nemokamas, mikrofonai paruošti, belieka laukti gero (o gal kaip tik „blogo“ – vėjuoto) oro, kuriame pleventų lengvos ir spalvingos sodo puošmenos. Čia visi prisiminėme – nebūna blogo oro, būna tik netinkama apranga. O skaitovų poezijos tematika užgriebia kaip tik vėją, pavyzdžiui, 2022 metais poetė iš Pašvitinio Laima Užkuraitė skaitė eilėraščius iš savo rinkinio „Dainuojančių vėjų šukos“.

2023 metais Botanikos sodas paskelbė „Vėjo marškinių“ konkursą, kuriame dalyvavo 41 spalvingų, išpuoštų, niekad niekur nematytų vėjo marškinių (ne vėjo pamušalo!) kūrėjas. Visi jie tapo konkurso nugalėtojais, nes juk pats kūrybos procesas teikia daugiausia džiaugsmo ir yra aukščiausias apdovanojimas.

„Sužibėk Botanikos sode!“. 2017 metai.
R. Struogos nuotrauka

„Vėjų diena“ – baigiamasis miesto gimtadienio akcentas, su kuriuo ateina tikrasis (ne tik kalendorinis) ruduo, o jis, kaip žinome, būna ne tik spalvingas ir lietingas, bet ir griežtas, atšiaurus, žvarbus. Vėjuotas. Taip reikia. Gamta išmintinga, ji veltui nešvaisto savo energijos.

Atsisveikindamas su besibaigiančiais metais, jau žiemiškos tamsybės dienomis, VU ŠA Botanikos sodas organizuoja šventę **„Sužibėk Botanikos sode!“** (su šauktuku gale, bet be kablelio, t. y. sužibėti sode kviečiamas kiekvienas lankytojas). Šventė vyksta gruodžio mėnesio antrosios dekados dienomis, visada šeštadienį, kad daugiau norinčiųjų turėtų galimybę dalyvauti. Į ją kviečiami žmonės su žibintais, žmonės, kurie gali sužibėti čia, Botanikos sode. Tas reikalavimas nėra griežtas, gali ateiti žmonės ir be žibintų. Bet geriau su. Dar geriau, jeigu tie žibintai pasigaminti savomis rankomis, panaudojant jau nebereikalingas metalines dėžutes su išgręžtomis skylutėmis šviesai skliti ar stiklinius indus su žvakutėmis...

Fantazijai ribų nebūna. Žibintai tinka visokie, kad ir žibalinė *liktarna* ar nuo vėjų apsaugota apkasų spingsulė, svarbu, kad jie apšviestų gražų, gal apšerkšnijusį, gal apsnigusį ar aplijusį augalėlį, kad pats lankytojas sužibėtų žiemos tamsybėje. Išmoningai, gyvomis liepsnelėmis (žvakėmis, degančiomis trijų litrų ar kitokiuose stiklainiuose) Botanikos sodo darbuotojai tai daugiadienei prieškalėdinio laiko šventei apšviečia sodo alėjas ir takus, alpinariumo kalvą, kad lankytojai matytų tamsoje, kur eiti, ir galėtų pasigėrėti tuo sakraliu ramybės vaizdu. O jeigu tie žibintai yra rankų darbo,

jeigu jiems gaminti panaudojamos jau atlikusios savo pirminę misiją pakuotės, indeliai, stiklainiai, tai jau ir ekologijos šventė, kad gamtai būtų lengviau, kad sumažėtų teršalų kalnai.

„Sužibėjimo“ šventes pradėjome švęsti 2017 metais ir net pandemijos laikas nenutraukė jų; kiekvienais metais ta šventė vis kitokia: sodas išpuošiamas taip, kad džiugintų ne tik lemputės ar girliandos, o ir gyvos ugnies švieselėmis spindinti augmenija, alėjos, takai, suoleliai. 2022 metais ją vedė nykštukas – aktorė, kuri sugalvojo visokių užduočių: kas greičiau nulipdys senelį besmegenėlį, kas pasieks ant medžių sukabintas užduotis ir atliks jas, ne tik kad gautų saldainį (ką mūsų visko pertekusiais laikais nustebinsi saldainiu?), bet dėl visus užvaldančio linksmybių azarto. Užduotys ir žaidimai buvo judrūs ir linksmi, šiandieniniams vaikams galbūt daug kartų per gyvenimą sugrįžiantys prisiminimai.

Pamenu, trejus metus iš eilės šios šventės metu buvo atėjęs senis Kalėda (Šiaulių „Aušros“ muziejaus Žaliūkių malūnininko sodybos muziejininkas Julius Vainorius), barzdotas, išvirkščius kailinius susijuosęs lininiu rankšluosčiu. Senis Kalėda šoko kartu su visais aplink laužą, vaikams dalijo stebuklingus riešutus: kas tą riešutą visus metus išlaikys, gerai augs, bus sveikas ir tvirtas.

2023 metais artėjant šiai šventei sodo aplinką papuošė dekoratyviniai nameliai, suręsti iš gamtinių medžiagų, kai kurie atrodė kaip griežti daugiaaukščiai, o vienas – su apsamanojusiu stogu ir užsisvajojusia fėja ant palangės. Edukatorė Lina Šuntaitė-Kruopienė šventės metu mokė vaikus ir jau nebe vaikus tapyti ant stiklo – dekoruoti stiklainius, kurie gali tapti šviestuvais, pieštukinėmis, arbatos indeliais, linksmomis kalėdinėmis dovanėlėmis, mokė iš paprastų pagaliukų pasigaminti kalėdinę žvaigždę. Visko išpasakoti neįmanoma, – tiek fantazijos ir išmonės turi išradingi Botanikos sodo darbuotojai.

Kiekvienais metais lankytojų, t. y. šios šventės dalyvių, atvyksta vis daugiau, būna net ir vyresnio amžiaus žmonių, kurie nustemba, apsidžiaugia ir susižavi: „Vaje, – čia gimiau, užaugau ir visą gyvenimą gyvenu, o nežinojau, kad turime tokį stebuklingą grožį, tokį sodą...“

Šventė vyksta vieną vakarą, bet išpuostą sodą žmonės lanko dar porą savaitių. Jeigu oras palepina, šioje švytuojančioje tamsoje lankytojai išgyvena palaimingą ramybę, kokios niekada kitu metu ir niekur kitur neįmanoma išgyventi. Mat Botanikos sodo nepasiekia miesto gausmas. Tai tarsi terapijos seansas, gydymas balta žiemos ramybe, kuriai nėra lygių. Beje, šioje šventėje lankytojai pasidaro labai efektingų ir meniškų nuotraukų, filmukų, kurie primena šventę ir džiugina artimųjų aplinką ilgus metus.

Nuo Naujųjų metų iki ankstyvojo pavasario Botanikos sodas nurimsta, jo mokslininkai ir specialistai šimtų mažyčių sodinukų, įsitaisiusių ant visų palangių, apsuptyje dirba prie kompiuterių dokumentuodami pokyčius kolekcijose, ieškodami naujų augalų ekspozicijoms, skaičiuoja ir pakuoja sėklas, planuoja atskubančio naujo sezono veiklas, rašo projektines paraiškas, kuria naujas edukacijas...

Nusistovėjo ir vis plečiasi graži Šiaulių miesto ir apylinkių gyventojų tradicija oficialiąją vestuvių dalį, santuokos registravimą, priesaiką, žiedų sumainymą ir, žinoma, foto sesiją daryti Botanikos sode, ypač augmenijos žydėjimo laiku, nuo pavasario iki rudens. Menininko akis ir žiemą čia randa itin romantiškų vaizdų. Galima net išsinuomotuoti paviljoną renginiui vienai kitai valandai. Reikia nepamiršti, kad Botanikos sodas – ne maitinimo įstaiga, šiuo atveju jis yra grožio įstaiga, kuri pati savaime yra natūrali dekoracija, kvapni ir džiaugsminga šventinė aplinka.

Įvairiausių asmeninių ir visuomeninių švenčių – sukaktuvių, klasės ar kurso draugų susitikimų, išleistuvių, krikštynų progomis mūsų miestiečiai naudojami Botanikos sodo aplinka ir paslaugomis. O nuostabiausia, kad iki šiol nebuvo nė vieno mūsų lankytojo, kuris išeitų be šypsenos ir pažado dar ne kartą apsilankyti.

Priminkite apie gražią Spaudos ažuoliukų „akciją“, kurios priešistorė buvo itin tragiška: rekonstruojant Šiaulių Prisikėlimo aikštę taip pakenkta gražiam jaunam (ažuolai gyvena 1000 ir daugiau metų) dar nė šimto metų nesulaukusiam ažuolui, vadintam Spaudos ažuolu⁵ ir buvusiam visų šiauliečių pasididžiavimu, kad jis nudžiūvo. Kas vyko toliau?

Šiaulių miesto savivaldybės Aplinkos skyriaus darbuotoja informavo, kad netoli žuvusio ažuolo rado pridrygusių ažuoliukų, ir norėjo pasitarti, ką su jais daryti.

Kartu su savivaldybės darbuotojais nusprendėme juos, mažylius, susodinti į vazonėlius, mėnesį kitą paauginti ir išdalinti žmonėms, visiems, kas tik norės ažuoliuko sodinuko.

Ta „akcija“ prasidėjo 2022 metų liepos mėnesį. Mes, Botanikos sodo darbuotojai, atsargiai iškasėme ažuoliukus, išpainiojome jų susivijusias šakneles, susodinome po vieną į vazonėlius, būtinai išsaugodami gilę, iš kurios ažuoliukas išdygo, nes ji dar apie porą metų maitins naujagimį, ir visą šimtą vazonėlių parsivežėme į sodą. Tų pačių metų rudenį, kaip tik tada, kai prasideda Šiaulių miesto gimtadienio renginiai, savivaldybė paskelbė tokį neįprastą, vienetinį renginį – galimybę gauti dovanų ažuoliuko sodinuką. Ne bet kokio ažuoliuko, o ypatingo, kilmingo, turinčio giminės legendą. Kai kurie potencialūs savininkai suskubo rezervuoti sodinuką iš anksto, kai kurie atėjo tiesiai į renginį. Šiaulių miesto meras Artūras Visockas pasakė neilgą, bet turiningą kalbą ir prasidėjo dovanų dalijimas. Šimto ažuoliukų užteko visiems norėjusiems gauti tokią dovanėlę. Daug žmonių džiaugėsi, galėdami tokiu būdu pratęsti Spaudos ažuolo gyvybę; mokyklų vadovai turėjo kilnių intencijų būsimųjų ažuolų atžvilgiu.

Tikėtina, kad naujieji šeimininkai paženklinės ažuoliukus kokia nors rašytine informacija apie jų kilmę, nes juk medeliai, o kada nors ir jau galingi ažuolai, oš toli gražu ne

⁵ Esama istorinių liudijimų, kad ažuolą beveik prieš 100 metų pasodino teisininkas, kultūros ir spaudos darbuotojas, „Aušros“ muziejaus įkūrėjas Pelikisas Bugailiškis kartu su Šiauliuose leisto savaitraščio „Momentas“ redaktoriumi Jurgiu Janulaičiu.

tik mūsų kartai. Tik visiems spaudė širdį dėl žuvusio Spaudos ąžuolo, vis dar tiesiančio savo negyvas šakas į rūškaną rudens dangų...

Ar VU ŠA Botanikos sodo teritorija ir augmenija turi kada nors atostogas, bent mėnesio trukmės ramybę?

Šiaulių botanikos sode sunku būtų rasti savaite, kad čia nevyktų koks nors masinis renginys. Štai 2023 metų rugpjūčio mėnesį, kai švenčiamos „Šiaulių naktys“ – pirmojo Šiaulių paminėjimo dokumentuose (1236 m.) iškilmių dalis, vieną gražų šeštadienio vakarą sode apsilankė Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen, pasaulinio masto šachmatų didmeistrė, surengusi čia simultaną prie penkiolikos stalų. Ilgiausiai simultane žaidęs šiaulietis, tuomet aštuoniolikmetis Mantas Matulaitis iš garsios didmeistrės rankų gavo dovaną – ypatingą šachmatų lentą ir visą figūrų rinkinį.

Į tą patį renginį atvažiavo ir visuotinai žinomas šalies gamtininkas, gamtos fotografas, televizijos laidų vedėjas, rašytojas **Marius Čepulis**, šiame šventinės nakties renginyje pristatęs savo naują knygą vaikams ir suaugusiesiems „Ana konda“ su paantrašte „(Ne)pavojingi Lietuvos ir pasaulio gyvūnai“.

„A žionai, kur tava šaknikės?“ – šiaulietišškai klausė M. Čepulis didelės minios gamtos mylėtojų, susirinkusių į šventinę naktį VU ŠA Botanikos sode. Ir pats sau atsakė: „Daba jau žiono, kur mana šaknikės. Čia mana šaknikės.“

*Gamtininkas Marius Čepulis. 2023 08 21.
B. Musneckienės nuotrauka*

Abu žymūs ir malonūs Botanikos sodo svečiai kažkada Šiauliuose buvo namiškiai – čia užaugo ir pirmuosius mokslus baigė. O dabar reikėjo gimtajame mieste rasti Botanikos sodą (ypač, jeigu jo žmogus ieško važiuodamas nuo Klaipėdos (nuo Kuršėnų pusės)... „Na, taip, tenka nuoširdžiai paieškoti, – liūdnai šypтели M. Čepulis. – Nei nuorodų, nei plačių gatvių, nei miesto autobusų, vežančių šiauliečius į patį svarbiausią ir nuostabiausią mokslo, turizmo ir rekreacijos objektą. Kažkokie krūmynai, brūzgynai, keliukai, kurių reikia dairytis, klausinėti vietinių žmonių, irgi nelabai žinančių, kur čia pasukęs rasi Botanikos sodą. Tiesa, jeigu nuo Šiaulių miesto centro pusės važiuosi tokia vargana Gumbinės gatvele be šaligatvių, rasi kuklią rudą lentelę su Botanikos sodo nuoroda. Bet tai beveik ir viskas. Sako, Šiauliuose yra kelios tokios lentelės su tokia pačia nuoroda. Nemačiau... Neonais tikrai neblykčioja, dėmesio netraukia, akies nežavi...

Per kelis dešimtmečius mažiausiai keliskart pasikeitė miesto valdžia. Kaži, už ką visos Šiaulių valdžios taip nemyli savo išpuoselėtos brangenybės, įdomiausio ir gražiausio, koks tik begali būti viešas, gyventojų ir svečių lankomas ir pasididžiavimą keliantis turizmo, mokslo, meno ir poilsio objektas. Jokio skirtumo, kas jį administruoja: universitetas, akademija ar miesto valdžia tiesiogiai, vis tiek Botanikos sodas vakar, šiandien ir visada tarnauja miesto gyventojams ir svečiams, veda vaikus ir jaunus žmones pačiu teisingiausiu – gamtos pažinimo, jos reikšmės suvokimo, tausojimo ir puoselėjimo keliu. Ar ne nuo čia – nuo žavėjimosi savo aplinka, savo gamta – prasi-dedančią Tėvynės meilę vadiname patriotizmu, kurio tikrai neturime per daug ir jo vis mažėja. O juk kiekvieną Lietuvos žmogų norime užauginti patriotu. Botanikos sodui tolygaus erudicijos, intelekto, moralės ugdymo galimybių edukacinio, kultūrinio, rekreacinio objekto nėra ir negali būti, todėl laimingas kiekvienas miestas, ne tik mūsų šalies, bet ir pasaulio mastu, kuris turi botanikos sodą. O Lietuvoje tų miestų tik keturi, ir vienas iš jų – Šiauliai.

Užaugau kitoje Šiaulių miesto pusėje, Salduvės kalno prieigose, Žuvininkų kaime, bet būtent Šiaulių botanikos sode pirmą kartą pamačiau ir gerai apžiūrėjau raugerškį (tuomet, mano vaikystės metais, vadintą dar ir barbarisu). Jau tada mane sodas sužavėjo. Žalumos, grožio, tvarkos, švaros, gerumo oazė, kur, atrodo, kiekvienas žmogus laukiamas, vienintelė vieta, kur gali sužinoti kiekvieno augalo pavadinimą, pamatyti jį, pauostyti, pačiupinėti, paragauti (tiesa, čia kiekvienas lankytojas perspėjamas, kad geriau neragauti to, ko nepažįsti). Kur augalus suvoki kaip gyvus gamtos kūrinius, bendraujančius tarpusavyje. Beje, augalų bendravimas – dar viena įdomi ir naudinga botanikos mokslo šaka, kuria verta pasidomėti.

Čia, Botanikos sode, rengiama daugybė edukacinių paskaitų, atsakoma į visus klausimus. O tų klausimų – begalė, juk dauguma mūsų visiškai nieko nežinome apie gamtą, kurios dalelė esame. Vaikams, studentams, o ir visiems gyventojų sluoksniams – Rojaus sodas, kuris kiekvienam teikia tiesioginę naudą, todėl turėtų būti miesto garbės reikalas padaryti jį lengvai pasiekiamą, su didele, ryškia, estetiška, daug kartų Šiaurės Lietuvoje ir Šiaulių mieste pakartota reklama, o ne vien tik pro šalį dundančiais

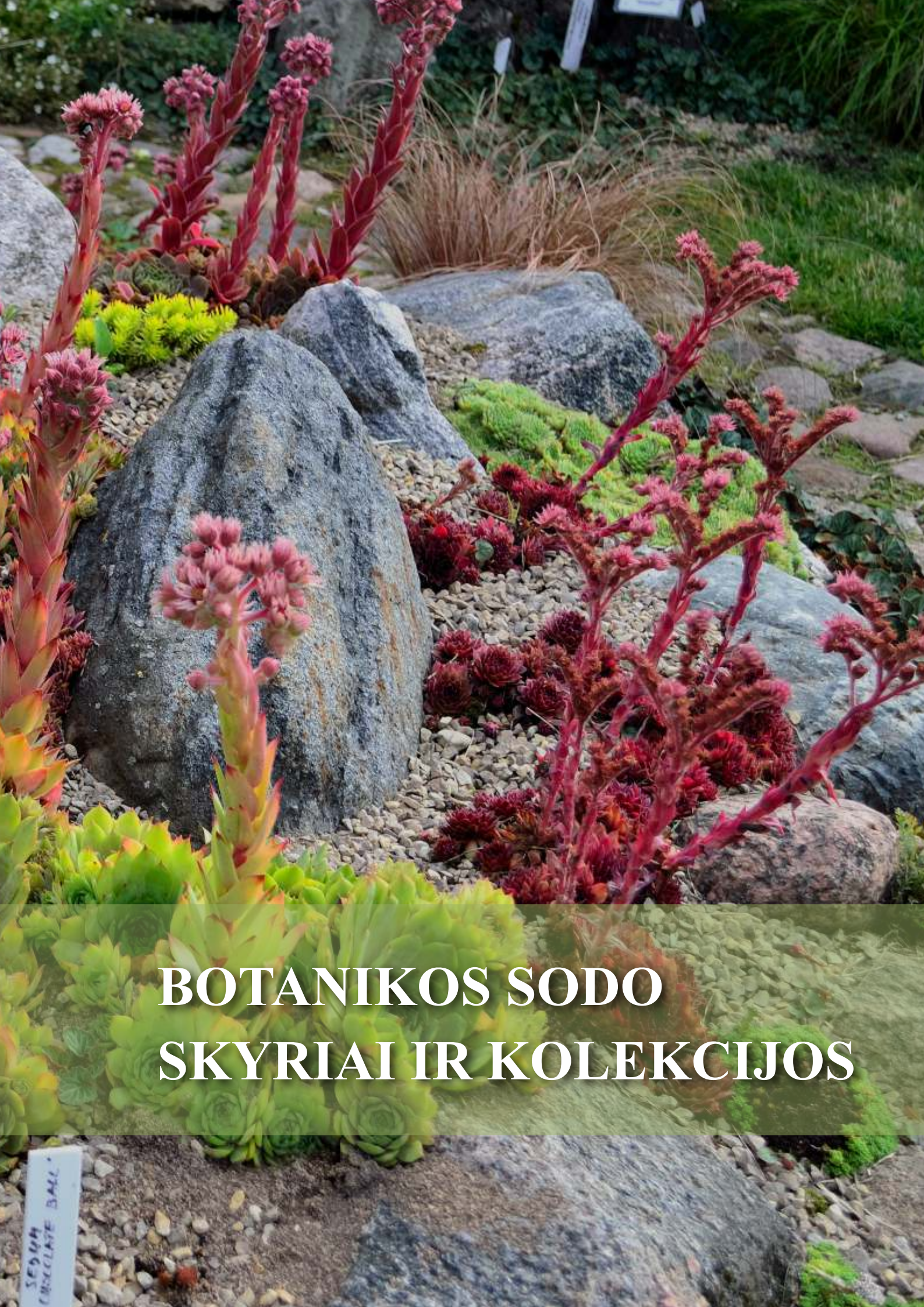
traukiniais. Kokios bebūtų gražios ir modernios gatvių trinkelės, jos niekada nepralens žaliosios gyvasties ir jos teikiamų gėrybių. Bet juk trinkelėms miestas, rajonas ir visa Šiaurės Lietuva atranda milijonų...

2023 metų rudenį pirmą kartą kaip gamtininkas ir gamtos fotografas buvau pakviestas į VU Šiaulių akademijos Botanikos sodą, todėl turėjau galimybę pasižiūrėti į jį „iš šono“. Pasižiūrėjau ir pamačiau, kokio naudingo, įdomaus ir kūrybingo darbo čia atsirastų miesto landšafto architektams, dizaineriams, kelių inžinieriams, visai miesto valdžiai, kurie bendromis jėgomis galėtų padaryti nuostabiai gerą darbą ir daugybei dešimtmečių įamžinti save, pareikšdami pasauliui, kad Šiauliai – ne tik Kryžių kalnas, kurio pasiekiamumas ir prieigos sutvarkyta, o ir Botanikos sodas, kuris vis dar laukia dėmesio, kad būtų atskleistas, žinomas, lengvai pasiekiamas, kad skambėtų, žavėtų, viliotų, garsintų Šiaulių kraštą. Seniai laikas pradėti apie tai svajoti. Svajonės juk pildosi.“

CROCUS
CHRYSANTHUS
'CREAM BEAUTY'

SEDUM SPECTABILE
'AUTUMN FIRE'

BOTANIKOS SODO SKYRIAI IR KOLEKCIJOS

SEDUM
"CLAYTONIA BALL"

AUGALŲ SISTEMATIKOS IR GEOGRAFIJOS SKYRIUS

Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Botanikos sodas – pats jauniausias ir pats mažiausias universitetinis sodas Lietuvoje ir Baltijos šalyse, bet lankytoji vertėtų žinoti, kad išsamiai pažinčiai su jo kolekcijomis prireiks kelių dienų laiko, tvirtų kojų ir puikios atminties.

Priminsiu: 2000-aisiais čia buvo pradėti rauti brūzgynai ir 25 arai žemės paruošti moksliniu požiūriu svarbiausiam – Augalų sistematikos ir geografijos skyriui. Pavadinimas informatyvus, tačiau koks šio skyriaus tikslas ir turinys? – klausiu vyresniosios botaninių kolekcijų kuratorės Žydrūnės Valainytės.

*Botanikos sodo kolektyvas: Karolis Grušas, Česlovas Juknevičius,
Žydrūnė Valainytė, Giedrius Girdvainis, Birutė Balašaitienė,
Rimanta Vainorienė, Rita Šulskienė, Egidijus Kaltanas,
Martynas Kazlauskas, Virginija Aleknienė, Lina Šuntaitė-Kruopienė.
2023 metai.*

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Žydrūnė Valainytė: „Tikslas – sukaupti kuo gausesnę lauko augalų kolekciją, kurioje augtų Lietuvos floros ir įvairių pasaulio geografinių regionų šeimų, genčių bei rūšių augalai. Tai būtina, kad užtikrintume kokybiškas VU Šiaulių akademijos studentų augalų **sistematikos** studijas ir parodytume lankytojams Lietuvos floros ir įvairių pasaulio geografinių regionų augmenijos šeimų, genčių bei rūšių įvairovę, kad suteiktume sąlygas pažinti skyriuje augančius vaistinius, aromatinius, dažinius, Lietuvos nykstančius ir retuosius augalus.

*Augalų sistematikos ir geografijos skyrius.
Pagrindinių šeimų išdėstymas. 2016 metai.
R. Struogos nuotrauka*

Pirmieji sodinukai šiame skyriuje pasodinti 2002 metų pavasarį pagal A. Tachtadžiano (*Takhtajan*) magnolijūnų skyriaus sistemą: augalai grupuojami lotyniškos abėcėlės tvarka. Čia, matyt, reikia pasiaiškinti augalų pavadinimų klausimą: lietuviškai sakome, pavyzdžiui, bulvinė saulėgrąža, o lotyniškas jos pavadinimas *Helianthus tuberosus* pirmiausia nurodo, kad tai saulėgrąža (*Helianthus*) ir tik paskui prideda būdvardį (kokia saulėgrąža) – bulvinė (*tuberosus*). Taip sutvarkyti visi lotyniški botaniniai pavadinimai, todėl Augalų sistematikos ir geografijos skyriuje, susodinus juos pagal lotyniškos abėcėlės eiliškumą, lengva orientuotis ir palyginti greitai surasti mums reikalingą augalų šeimą bei susipažinti su jos morfologija. Lieka tik prisiminti lotynišką abėcėlę.

*Augalų sistematikos ir geografijos skyriuje augalai eksponuojami sistetine tvarka.
R. Struogos nuotrauka. 2009 metai.*

Į Botanikos sodą žmonės ateina pasigrožėti ryškiomis spalvomis, gražiais, vešliais žiedais, įdomios formos, struktūros ir faktūros lapais, bet grožis – subjektyvus, o augalų sistematikos ir geografijos skyriuje viskas vyksta taip, kaip gamtos sukurta. Šiame skyriuje siekiama pažinimo, nes tai yra raktas praktiškai spręsti, kokią vietą augalas gali ir turi užimti bendrojoje gamtos populiacijoje ir koks turi būti žmogaus santykis su juo.

*Augalų sistematikos ir geografijos skyriuje
kiekvienas augalas turi savo vardą lotynų kalba, o lietuvių – ne visi.
R. Struogos nuotrauka. 2017 metai.*

Augalų sistematikos ir geografijos skyriuje auginami 85 šeimų 670 augalų taksonų. Ką reiškia terminas *taksonas*? Tai – giminingų organizmų grupė, – aiškina tarptautinių žodžių žodynai. Skyrius didelis, padalytas į 118 lysvių, kurios yra 1 metro pločio ir nuo 1,70 m iki 7,65 m ilgio. Augalų šeimos taip pat labai skirtingos: astrinių auga 74 rūšys, gvazdikinių – 34, česnakinių – 21 rūšis; kai kurios šeimos visai mažos, todėl vienai šeimai užtenka pusės mažos lysvės, o kitai reikia net kelių didelių lysvių. Augalų sistematikos ir geografijos skyrius įkurtas ir sukurtas ne tik pažintiniam džiaugsmui patirti, čia vykdomi ir moksliniai tyrimai. Ypatingas dėmesys skiriamas vaistiniams, aromatiniais ir Lietuvos retiesiems augalams. Daugiausiai augalų išsidaiginome ir užsiauginome iš sėklų, kurias gavome vykstant tarptautiniams sėklų mainams su daugybe pasaulio botanikos sodų.

Tuo metu, kai profesorės Vidos Motiekaitytės, tuometinės Botanikos sodo vadovės, iniciatyva buvo numatytos ir pradėtos kurti augalų kolekcijos ir pirmiausia vadina-masis sistematikumai, Šiaulių universiteto docentas Kęstutis Kazimieras Vilkonis rinko medžiagą atlasui „Lietuvos žaliasis rūbas“. Šešiose Augalų sistematikos ir geografijos skyriaus lysvėse jo rūpesčiu įkurta Lietuvos nykstančiųjų ir retųjų augalų kolekcija. Joje rado savo vietą augalai, kuriuos K. K. Vilkonis parvežė iš daugybės jo organizuotų ekspedicijų. Nuoširdžiai rūpinosi jis visu Augalų sistematikos ir geografijos skyriumi ir visu sodu. Oficialiai Augalų sistematikos ir geografijos skyrių kuravo, plėtė ir puoselėjo **Rita Mikaliūnaitė** (1999–2006), **Edita Lopetienė** (2006–2009), **Roberta Dubosaitė-Lepeškevičė** (2009–2016), o nuo 2016 m. jį kuruoja aš.

*Ruduo, kaip ir visi kiti metų laikai, turi savo žavesį...
R. Struogos nuotrauka. 2009 metai*

Atskirą dėmesį mūsų botanikos mokslininkai atkreipia į jauną, tik penktąją dešimtį metų pradėjusią, **Lietuvos raudonąją knygą**, teisinį dokumentą, reikalingą žmonėms, kurie mūsų šalyje organizuoja nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugą. Gamtosauga skirta saugoti gamtą nuo intelektualiausio savo kūrinio, nuo... žmogaus, kuriam turi tapti poreikiu leisti gamtai gyventi pagal jos dėsnius ir netaikyti savųjų. Seniai žinoma, jog ten, kur nėra žmogaus, gamta neturi ir problemų. Į Raudonąją knygą įrašytos 224 augmenijos rūšys, tiriamos jų biologinės ir ekologinės savybės, dauginimasis ir dekoratyvumas. Lietuvoje išleistos dvi Raudonosios knygos (antroji – 1992 m.) ir 2021 m. sudaryta nauja, tik skaitmeninė, versija. Tai, kad kiekvienoje naujai išleidžiamoje Raudonojoje knygoje vis ilgesni sąrašai, anaipol nereiškia prastėjančios padėties, tai rodo, kad gausėja duomenų apie saugotiną gamtą. Mūsų Botanikos sodas savo kolekcijoje turi daugumos Raudonosios knygos kategorijų augalų. Ir verta pasidžiaugti: Lietuva turi atkurtą ir iš Raudonosios knygos išbrauktą taksonų. Bet yra išbrauktų ir tokių, kurių jau nebėra ir nebebus.

Augalų sistematikos ir geografijos skyriuje auga per šimtą augalų šeimų ir kiekviena iš jų įdomi, bet papasakosiu tik apie kelių šeimų atstovus, kad suprastume, koks sudėtingas augmenijos pasaulis ir kiek daug darbo įdeda mokslininkai, kol atranda visą augalo charakterį, jo naudingumą, keistenybes, o neretai ir nuodingumą. Nors... Ir gamtininkai, ir vaistininkai kaip susitarę tvirtina: vaistą nuo nuodo skiria tik dozė. Taigi, iš mokslo pozicijų žiūrint, nuodingų augalų nėra. Na, beveik nėra. O tai, kad jie įvardijami kaip nuodingi, yra tik įspėjimas neišmanėliams. Ši aplinkybė dar labiau įpareigoja daug žinoti apie tuos, kurie auga šalia mūsų. Vardan savo saugumo ir sveikatos.

*Balinis ajeras 'Albo variegata'.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Balinis ajeras (*Acorus calamus*) – ajerinių šeimos daugiamečių žolinis augalas. Genties pavadinimas kilęs iš sen. graikų kalbos žodžio *akoros*, kuris reiškia *nepasotinamas*, nes augalo šakniastiebiai vartojami apetitui gerinti. Šviežių ajerų šakniastiebiai truputį nuodingi, todėl vaistams naudojami tik džiovinti. Nuodingas ir iš ajerų gaunamas eterinis aliejus, nes jame esama azarono, turinčio kancerogeninių savybių. Azijoje, ypač Indijoje, balinis ajeras naudojamas žymiai plačiau nei Europoje. Seniau iš ajerų lapų buvo pinami dembliai ir krepšiai. Lietuvoje ant ajerų lapų nuo seno kepta kvapni duona. Taip pat į duonos tešlą buvo įmaišoma ajero lapų miltelių. Maltais šakniastiebiais buvo barstomi vilnoniai audiniai, drabužiai, kad nepultų kandys. Naudojami šakniastiebiai ir vaistams bei preparatams nuo plaukų slinkimo, apetitui gerinti, aromatingoms vonioms. Baliniu ajeru galima gydyti uždegimines ligas, jis gerina klausą ir regą. Teigiama, kad kramtant nedidelį gabalėlį džiovinto šakniastiebio praeina noras rūkyti. Balinius ajerus galima auginti soduose dekoratyvinių tvenkinėlių pakraščiuose. Botanikos sodo augalų sistematikos ir geografijos skyriuje auga veislė 'Albo variegata', turinti margus dekoratyvius lapus. Balinis ajeras žydi birželio–liepos mėnesiais.

*Dvokiančioji ferula (Ferula assa-foetida). 2016 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Dvokiančioji ferula (*Ferula assa-foetida*) – tai salierinių šeimos daugiametis žolinis augalas. Šio augalo lapuose, žiedynuose ir vaisiuose yra eterinio aliejaus, skleidžiančio stiprų česnako kvapą. Prieskoniams vartojamas iš šaknų gaunamas lateksas – pieninės sultys. Ferulos prieskonis – tai įvairaus dydžio latekso gabalėliai. Irane ir Afganistane ferula skaninami kepti ir troškinti avienos patiekalai, o Indijoje ir Javoje ji vartojama daržovių ir ryžių patiekalams gardinti – suteikia ypatingą skonį ir aromatą. Ferulos dažnai dedama į kario prieskonių mišinius. Dvokiančioji ferula žydi birželio–liepos mėnesiais.

Dėmėtoji mauda (Conium maculatum).
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Dėmėtoji mauda (*Conium maculatum*) – tai salierinių šeimos daugiametis žolinis augalas. Aiškinama, kad lotyniškas jos pavadinimas *conium* yra kilęs iš sen. graikų kalbos žodžio *conos* – vilkelis (toks žaislas), nes suvalgius dėmėtosios maudos vaisių ima suktis galva, žmogus apsvaigsta; išvertus iš graikų kalbos, šis žodis reiškia žudymą. Rūšies vardas *maculatum* – dėmėtas, šio augalo stiebas išmargintas raudonomis dėmėmis. Pasak istorinių šaltinių, šiuo augalu 399 m. pr. Kr. buvo nunuodytas didysis Atėnų filosofas Sokratas.

Visose augalo dalyse, o ypač vaisiuose, gausu nuodingųjų medžiagų. Nuodingesnis žalias šviežias augalas, nes jam džiūstant nuodingos medžiagos pradeda irti. Nors augalas labai nuodingas, viduramžiais jis buvo labai populiarus kaip vaistinis augalas. Dėmėtoji mauda žydi birželio– rugsėjo mėnesiais.

*Plačialapis šaukštis (Petasites hybridus). 2013 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Plačialapis šaukštis (*Petasites hybridus*) – tai astrinių šeimos daugiamecis žolinis augalas. Nužydėjęs pradeda intensyviai auginti didelius pamatinius lapus. Pavadinimas kilęs iš sen. graikų kalbos žodžio *petasos* – kepurė nuo saulės. Kaitrią vasaros dieną šaukščio lapais iš tiesų galima prisidengti nuo saulės. Lapų sąžalynai labai dekoratyvūs. Augalas medingas, jo augaliniai preparatai plačiai buvo žinomi ir naudojami jau viduramžiais. Kaip profilaktinė priemonė, jis buvo vartojamas nuo choleros, maro ir šiltinės. Dėl naudingų vaistinių savybių plačialapis šaukštis paplito visoje Europoje. Nuo XVII a. lapų ir šakniastiebių preparatais buvo gydoma migrena, kosulys, astma. Homeopatijoje jo preparatai naudojami norint įveikti įvairius negalavimus: ūmiai ir įsisenėjusiai neuralgijai, kvėpavimo takų uždegimams bei migrenai gydyti. Švieži jauni lapai dedami ant vočių, malšina sąnarių skausmą. Šie augalai yra stambūs ir egzotiškai atrodantys, todėl gali būti sodinami prie tvenkinių kaip dekoratyviniai augalai. Tačiau svarbu žinoti, kad jie greitai plinta šakniastiebiais ir per kelerius metus gali užimti didelį plotą. Plačialapis šaukštis žydi balandžio–gegužės mėnesiais.

*Vaistinis putoklis (Saponaria officinalis).
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Vaistinis putoklis (*Saponaria officinalis*) – gvazdikinių šeimos daugiameis žolinis augalas. Nuo seno buvo auginamas darželiuose kaip dekoratyvinis ir vaistinis augalas. Putoklis visose dalyse kaupia saponinus, dėl kurių gausos augalo nuoviras putoja kaip muilas. Lotyniškas augalo pavadinimas *saponaria* yra kilęs iš *sapo* – muilas. Vaistinei žaliavai kasami šakniastiebiai su šaknimis. Iš vaistinės žaliavos pagaminti preparatai padeda nuo kosulio, sergant bronchitu, laringitu, varo prakaitą, skatina tulžies ir šlapimo išsiskyrimą. Anksčiau šie augalai buvo naudojami skalbiant (vietoje muilo). Šaknų ir šakniastiebių nuoviru buvo valomos drabužių dėmės, plaunama vilna ir natūralus šilkas. Vaistinis putoklis – nuodingas augalas, o ypač šakniastiebiai ir šaknys. Putoklis žydi birželio–rugpjūčio mėnesiais.

*Dažinė mėlžolė (Isatis tinctoria). 2016 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Itin egzotiška **dažinė mėlžolė** (*Isatis tinctoria*), iš kurios jau tūkstančius metų (anot tyrėjų, nuo pat akmens amžiaus) gaminami mėlyni dažai. Julijaus Cezario (I a. pr. Kr.) teigimu, britų kariai šiais dažais dažydavosi veidus prieš karius įbauginti.

*Rausvoji rodiolė (Rhodiola rosea). 2012 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Rausvoji rodiolė (*Rhodiola rosea*), pagrįstai vadinama „auksine šaknimi“ ne tik dėl gelsvai blizgančios šaknies, bet ir dėl gydomųjų, nusilpusį organizmą stiprinančių savybių, prilyginamų ženšeniui. Augalų sistematikos ir geografijos skyriuje, kaip ir kituose VU ŠA Botanikos sodo skyriuose, prie kiekvieno rūšies atstovo yra lentelė su jo pavadinimu lietuvių ir lotynų kalbomis, todėl kiekvienas lankytojas, susidomėjęs konkrečiu augalu, gali užsirašyti jo vardą, čia pat, Botanikos sode, gauti informacijos ir praplėsti ją, pasinaudojęs šiuolaikinėmis technologijomis, susirasti sėklų ir patirti didelį malonumą stebėdamas jo gyvenimą.“

GĖLININKYSTĖS SKYRIUS

Į Botanikos sodą šiauliečiai ir miesto svečiai atvyksta ne tik (gal ir ne tiek) sužinoti, bet ir (gal net dažniau) nudžiuginti save tuo sunkiai apsakomu ir aprašomu grožiu, kokį sukelia sodo Gėlininkystės skyrius nuo pavasario pradžios iki rudens vidurio, o ir ilgiau, jeigu leidžia dangus. Šis skyrius pradėtas kurti 2004 metais ir sodo teritorijoje užima 18 arų plotą. Skyriaus kolekcijos kasmet plečiasi, todėl kai kurios augalų gentys, pavyzdžiui, lelijos, jurginai, iškeltos iš skyriaus į bendruosius plotus, dabar jau atėjo eilė ir chrizantemoms ieškoti naujos vietos.

Bijūnai.

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Graži ir jau realizuojama svajonė – surinkti visas lietuviškas bijūnų veisles, priklausančias Augalų genų bankui, plėsti kitų genčių kolekcijas.

Pasirinktas Renesanso epochos želdynų formavimo stilius, kad augalus būtų patogų prižiūrėti, juos pasiekti, ravėti, retinti, rinkti jų sėklas ir kad aiškiai atsivertų jų grožis, kad jie neužstotų vieni kitų. Dar gerokai prieš įkuriant pirmuosius skyriaus gėlynus jų kūrėjams reikėjo apsispręsti, kokie jie bus, kokias kolekcijas pradėti kaupti, kokius augalus tikėtų auginti mūsų sąlygomis.

*Aldona Grišaitė. Kairėje pusėje matyti tuometinė šiltnamio šildymo sistema. 2007 metai.
Nuotrauka iš A. Grišaitės asmeninio archyvo*

Tuomet, visą pirmąjį dešimtmetį, Gėlininkystės skyrių puoselėjo inžinierė, gėlininkė mėgėja, gebanti savo vizijose ir savo rankomis kurti gyvą botaninį grožį, **Aldona Grišaitė**: „Iki Botanikos sodo daug metų dirbau inžiniere „Elnio“ konstruktorių biure ir manau, kad tas įdirbis man padėjo formuoti Gėlininkystės skyrių. Turėjau gyvą tikslumo poreikį – jeigu lysvė apvali, tai idealiai, jeigu tiesi – tai be jokių nukrypimų. Kurti skyrių teko nuo pat pradžių. Visus tuos keliolika metų, kuriuos dirbau Botanikos sode, gyvavo, jau ir po užsienius važinėjo Lietuvos gėlininkų draugijos nariai, tarp kurių buvau ir aš. Tai buvo neapsakomai naudingos kelionės, kurios suteikė žinojimo, naujų įspūdžių ir malonumo matyti tokį grožį, kurį kiekvienas svajonėse parsiveždavome su siekiu imtis ir, kiek leidžia galimybės, kurti jį savo aplinkoje. O juk ir gėlių sėklų parsiveždavome“, – prisimena ji.

Pražydo vilkdalgiai.

Reikia spėti suregistruoti kiekvieno jų žydėjimo pradžią ir pabaigą. 2008 metai.

Nuotrauka iš A. Grišaitės asmeninio archyvo

Nuo 2014 iki 2018 metų skyrių kuravo biologė, įgijusi ir edukatorės kvalifikaciją, botaninių kolekcijų vyresnioji kuratorė **Indrė Šklenikienė**: „Sunku buvo skirtis su Botanikos sodu, nes ir darbas patiko, ir kolektyvas buvo puikus, bet, gaunant tokį atlyginimą, koks buvo mokamas, neįmanoma buvo išgyventi. Teko ieškotis geriau apmokamo darbo. O su gėlėmis nesiskiriu, grįžtu pas mamą, gyvenančią Žemaitijoje, ir puolu į gėlynus. Širdis atsigauna“, – džiaugiasi Indrė Botanikos sode įgyta meile gėlėms.

Nuo 2019 metų Gėlininkystės skyriumi rūpinasi kraštovaizdžio architektė ir vyresnioji botaninių kolekcijų kuratorė **Rita Šulskienė**, santūri, rami, kukli moteris, visą save atiduodanti grožiu ir kvapais kunkuliuojančiam skyriui, jo augalams, tūkstančiams visai nekukliai žavesį, spalvas, formas demonstruojantiems žiedams, viliojantiems bites, kitus vabzdžius, paukščius ir mus, žmones. Tas žiedų grožis džiugina, taurina, gydo, yra neaprėpiamas spalvų ir formų gausybe, rūšių įvairove. Ar kada nors bandėte palyginti tarpusavyje žalius atspalvius? Koks jų subtilumas, kokia begalybė! Gamtos išmintis moko mus ilsėtis ir laukti, stebėtis ir džiaugtis, kurti ir dėkoti Kūrėjui, kad esame jos dalelytė.

*Dantytoji raktažolė 'Alba'. 2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

„VU ŠA Gėlininkystės skyrius tarnauja tam, kad atskleistų gėlių genčių įvairovę, pademonstruotų ją, neišsenkamą įkvėpimo šaltinį, – ramiai kalba Rita Šulskienė. – Visapusiškas gėlės grožis tarnauja žmogui tyliai, atvirai, tolerantiškai, nekritikuodamas jo net ir tada, kai reiktų... Todėl čia, Botanikos sodo gėlynuose, o ir bet kuriame sodo kampelyje, galime būti savimi, nusimesti visus rūpesčius, atsiverti sau ir pasauliui, nesibaimindami išorės grėsmių. Čia nereikia kasdienybės kaukių ir vaidybos, įvaizdžio ir pozos, čia reikia tik būti, siurbti į save spalvas, kvapus, visą gamtos dosnumą ir niekur neskubėti...

*Vilkdalgių kolekcijos fragmentas. 2020 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Gėlininkystės skyriaus tikslas – kaupti, auginti ir puoselėti dekoratyviausius žolinius lauko ir kultūrinius augalus, eksponuoti jų kolekcijas, kuriose auginama per 1400 augalų veislių, genčių ir rūšių taksonų. Iš jų 1380 veislių – daugiamečiai ir 20 veislių – vienmečiai (šis skaičius kasmet kinta). Gėlininkystės skyriuje daugiausiai auginama alūnių, astilbių, astrų, bijūnų, ežiuolių, jurginų, lelijų, melsvių, tulpių, saulainių, viendienių, vilkdalgių rūšių ir veislių. Vargu ar dažnai girdime blakėžudės, dvylikadeivės, margutės, penstemono, trilijos, erančio pavadinimus, nes tai – retai gėlynuose aptinkamos laukinės floros dekoratyvinių rūšių gėlės, bet šiame skyriuje jos auga ir klesti. Kad augalas atskleistų savo grožį ir dekoratyvumą, reikia pasirūpinti daugeliu dalykų: tręšimu, dirvožemio gerinimu, tinkamos vietos parinkimu, estetika.

*Dvylikadeivės. 2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Daugumą augalų Botanikos sodas įsigijo iš savo draugų – Lietuvos botanikos sodų, augalų kolekcininkų, selekcininkų kaimyninėse šalyse: Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, taip pat iš savų, Lietuvos gėlininkų ir botanikos sodų. Dalis išauginta iš sėklų, kurias atsisuntėme vykdydami sėklų mainus iš įvairių pasaulio botanikos sodų. Labai džiaugiamės **viendienių** kolekcija, kurioje yra visos selekcininko Edvino Misiukevičiaus išvestos viendienių veislės.

*Viendienių kolekcijos fragmentas. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*VU ŠA Botanikos sodo jurginai
VDU tarptautinėje jurginų parodoje. 2024 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Sodo kolektyvas labai vertina bendradarbiavimą su šalies gėlininkais, kraštiečiais. Didžiuojasi buvusios Šiaulių miesto architektės ir garsios gėlininkės Vidos Marcinkevičienės **barzdotųjų vilkdalgių** kolekcija. Mamai atminti 2010 metais jos duktė Aušrinė visą kolekciją padovanojo Šiaulių (tuomet) universiteto Botanikos sodui. Jurginų kolekciją kasmet papildė panevėžiečio selekcininko Algirdo Gražio naujos veislės. Vertingų **jurginų** veislių padovanojo Meilutė Močiškytė iš Rokiškio rajono, Virginija Gasiūnaitė iš Panevėžio rajono. Kitų dekoratyvinių augalų dovanojo Genovaitė Pociulienė iš Šeduvos, šiaulietės Rasa Miceikienė, Janina Vestartienė.

Gėlininkystės skyriuje visi augalai žavi lankytoją dekoratyvumu, bet labiausiai hipnotizuoja **lelijos**, apdainuotos ir mūsų tautosakoje. Baltoji lelija, anksčiau vadinta Madonos lelija, – tyrumo ir nekaltumo simbolis – nuotakos gėlė. Ji palydi žmogų ir į amžinąją ramybę. Senovės Romoje baltosios lelijos (*Lilium candidum*) buvo laikomos dailumo, turto, prabangos ir vilties simboliu. Jėzaus lelija vadinama miškinė lelija (*Lilium martagon*).

Vieni rečiausių kolekcijoje auginamų augalų – **trilijos** (*Trillium*), pavėsingų vietų gėlės, kilusios iš Rytų Azijos ir Šiaurės Amerikos. Žydi pavasarį, balandžio–gegužės mėnesiais. Mėgstamos dėl įmantrių baltų, geltonų, rusvų, rožinių žiedų ir puošnių lapų.

Trilija. 2021 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Retai auginamas ir daugiametis **pavasarinis adonis** (*Adonis vernalis*), žolinis augalas, kurio stiebas gausiai apaugęs lapais. Toks pat neaukštas (20–40 cm), kaip ir trilijos; po 10–20 metų balandžio–birželio mėnesiais adonis pražysta vienu geltonu žiedu ant stiebo viršūnės. Geriau juo grožėtis iš tolo, nes visos augalo dalys nuodingos.

Adonis. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Dėl vasaros viskas aišku, dėl rudens – irgi, bet ateina žiema, užkloja gėlynus sniegas, sumigdo augalus... Ką tada veikia gėlininkas?

Žiemą atnaujiname duomenų bazę, registruojame sezono metu gautus augalus, planuojame ateinančių metų darbus skyriuje, pertvarkymus, naujų augalų įsigijimą, naujus augalų derinius. Vėlyvą rudenį tvarkome skyriuose surinktas sėklas, jas registruojame. Kasmet leidžiame leidinį *Index Seminum* su tais metais surinktomis sėklomis ir išsiunčiame Europos botanikos sodams, kad visi žinotų, kokių augalų sėklomis galime dalintis. Tokį pat leidinį gauname ir iš kitų botanikos sodų, su kuriais bendradarbiaujame. Analizuoju, žiūriu, ko mums reikia, ką atnaujinti, ką pakeisti, kas ką siūlo originalaus, reto, gražaus, nematyto, mūsų dar neauginamo. Reikia labai atidžiai skaityti charakteristikas, – ne visiems augalams tinka mūsų klimato sąlygos.

*Pavasarinis erantis. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Kada mūsų Gėlininkystės skyrius gražiausias? Nuo ankstyvo pavasario, kai pradeda žydėti erančiai, krokai, hiacintai, žydės, ankstyvosios tulpės. Žinoma, gegužės, birželio, liepos mėnesį, kai žydi sangvinarijos, trilijos, margutės, vilkdalgiai, bijūnai, viendienės, ežiulės, puošnumas veržiasi per kraštus, bet gražu ir rugpjūčio, ir rugsėjo mėnesį, kai džiugina chrizantemos, rudbekijos, saulainės, saulakiai, miskantai, melvenių, soruolių egzotiška išvaizda, rudeniniai astrai...

*Chrysantema 'Perlinka'. 2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Ežiulės. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Eremūras. 2022 m. birželio 10 d.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Beje, viena iš pirmųjų lietuviškų gėlynų gėlių – **bijūnai**. Jų turime įvairių rūšių: paprastąjį, puikųjį, sibirinį, stepinį, siauralapį, vaistinį, krūminį. Žmonės prisimena, kad senais laikais Lietuvoje bijūnai kainavo labai brangiai, vienas kelmelis – tiek pat, kiek arklys, o arklys visada buvo turtas, todėl niekada nebuvo pigus. Turime ir daugiau labai vertingų gėlių, bet net ir pačios kukliausios vertos to, kad jomis pasigrožėtume. Reikia tik pamatyti, pajusti jų subtilų žavesį, išgyventi gamtos išradingumo, optimalumo poveikį nuotaikai ir sveikatai.

*Dvokysis lipšnis. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Tokia tat marga, skubri, darbinga, nuo dangaus ir žemės priklausanti kasdienybė, bet pasitaiko Botanikos sode ir gamtos išdaigų. 2022 metų vasarą apsigyveno skyriuje kažkoks gyvūnas, kuris naktimis rausdavo lysves, išraudavo augalus, išrausdavo urvus. Dieną sutvarkius lysves, ryte vaizdas būdavo toks pat. Supratome – turime susekti, kas tai daro. Įrengėme filmavimo kamerą. Ir paaiškėjo, kad tai lapė! Į naujai įrengtą, pakeltu reljefu lysvę, lapė atsivedė savo jauniklį – į medžioklės pamokas! Lapę turbūt patraukė iškilęs reljefas, primenantis nelygią miško paklotę. Gal savo jauniklį būtų pamokiusi ir olą rausti! Pasidžiaugiau lapės įvertinimu! Smagu, kad lapė jauniklio pamokoms pasirinko lysvę, primenančią natūralią buveinę. Gaila, bet lapės siekiamo grobio pelėno reikėjo atsikratyti, medžioklės pamokoms čia ne vieta. Atsargiai kastuvu atvėrėme pelėno urvelį. Buvome girdėję, kad jeigu į urvelį prileidžiama vandens, pelėnas išeina, kur sausiau. Vandens pripylėme. Pelėnas išėjo. Su juo – ir lapė. Kaltų neradome: lapė nenorėjo mūsų skriausti, jai reikėjo pelėno, kuris gyvena po mūsų gėlėmis. Reikėjo gi pelėnui kur nors gyventi...“

Be rūpinimosi augalais ir kolekcijų puoselėjimo, Botanikos sode vyksta įvairūs konkursai, vienas iš jų piešinių konkursas – „Sukurk savo aplinką pats“ Šiaulių miesto ir regiono moksleiviams. Konkursas buvo pradėtas vykdyti 2009 metais Šiaulių universitete, Gamtos mokslų fakultete, kai profesorė Ingrida Šaulienė ieškojo kelių, kaip populiarinti gamtos mokslų studijas. Tada herbariumo vedėja Rita Šulskienė sugalvojo konkurso pavadinimą, kam skirtas ir koks jis galėtų būti. Konkursas sode organizuojamas nuo tada, kai herbariumas iš Gamtos mokslų fakulteto persikėlė į Botanikos sodą. Jau šešiolika metų vykstantis konkursas pritraukia daug moksleivių, paskatina juos domėtis aplinkosauginėmis problemomis, ekologija, augalais, skatina į aplinką žvelgti su pagarba. Džiaugiamės mokytojomis, kurios moko vaikus kurti ir dalyvauja nuo pirmųjų konkurso organizavimo metų.

13-ojo piešinių konkurso
„Sukurk savo aplinką pats“ darbai
Botanikos sode. 2022 m. gegužės 27 d.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

*16-ojo piešinių konkurso „Sukurk savo aplinką pats“
dalyvių apdovanojimo Botanikos sode akimirka 2025 m. gegužės 22 d.,
šventės „Odė pavasario džiaugsmui“ metu.*

Iš kairės sodo darbuotojai:

*Rita Šulskienė, Martynas Kazlauskas ir mokytoja Lina Giedrimienė.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*2021 metų vasaros pradžia.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Gėlininkystės skyriui sunku būtų išgyventi be rėmėjų ir draugų, bet Šiauliuose jų yra: apsirūpinti durpių substratais padėdavo AB „Rėkyva“, skystomis organinėmis trąšomis – įmonės „Sliekas“ ir „Raskila“. Vertingais augalais kasmet skyrių papildo ir bičiuliai: gėlininkystės ūkis „Virblės medelynas“ bei „Berzini“ iš Latvijos. Visiems skyriaus rėmėjams ir draugams nuo ankstyvo pavasario beveik iki žiemos skleidžiasi žiedai, sulaukę savojo laiko.

Dar prieš užgriūnant COVID-19 pandemijai tuomet dar Šiaulių universiteto Botanikos sodas džiugino savo žiedais ne tik sodo lankytojus, bet ir kitų miestų botaninio žavesio gerbėjus. Girdėjau tuos renginius vadinant išvežamosiomis gėlių parodomis. Kas tai?

Dr. Rimanta Vainorienė: „Iš tiesų buvo besusikurianti tokia graži kitų Lietuvos miestų tradicija: kviesti mūsų Botanikos sodą į gėlių parodas vasaros pabaigoje, kai žydi kardeliai, jurginai. Ar tik ne Vilniaus universiteto Botanikos sodas bus visa tai pradėjęs? Buvo liepos mėnuo ir ten vyko lelijų šventė. Vienintelė tokia. Kitos jau būdavo vėliau, lelijoms nužydėjus. Kaune vyko tarptautinė jurginų šventė, o Žeimelis (Pakruojo r.) kasmet nušvinta jurginiais per savo miestelio šventę. Žeimelis jau ne kartą mus kvietė ir džiaugėsi mūsų nuvežtomis gėlėmis, – jie jau turi tokią tradiciją. Bet viską nutraukė ir sujaukė pandemija. Dabar daug kas bando atsikurti, taip pat ir atkurti šias parodas. Tiesa, tai nėra paprasta: šventė dažniausiai vyksta dvi dienas, skintoms gėlėms reikia atitinkamų sąlygų, kad jos abi dienas išliktų šviežios ir gražios, iš toliau atvykusiems svečiams reikia nakvynės... Visa tai kainuoja darbo, laiko, energijos ir pinigų, bet kai nori... Regis, Viktoras Hugo sakė: „Norėti reiškia galėti.“ Žeimelis geriausiai patvirtina prancūzų romantizmo epochos rašytojo žodžius.“

Rita Šulskienė: „Panevėžyje vyksta kardelių parodos „Kardelio žiedas Baltijos keliui“. Jose su savo ypatingų, pastelinių spalvų kardelių kolekcija dalyvaudavo šiauliškis Silvestras Ramanauskas. Tarptautines jurginų parodas organizuoja VDU Botanikos sodas, kuriose ir mes kasmet dalyvaujame.

Į visas gėlių parodas žmonės eina ne tik akių paganyti, jose susitinka selekcininkai, gėlininkai mėgėjai, pamato naujų veislių, keičiasi adresais. Manau, kad tos šventės atgims, atsikurs ir galbūt mūsų gėlėmis norės pasidžiaugti artimesni Šiaulių apskrities, visos Šiaurės Lietuvos miestai, pasipuošti per savo gimtadienius, ypač jeigu šie vyksta nešaltu, neužsnigtu metu.“

LIETUVOS FLORA

Jau vien pavadinimas rodo, kad šis Botanikos sodo skyrius yra nemažas; tai patvirtina ir skyriaus kuratorė, analizinės chemijos specialistė, botaninių kolekcijų kuratorė **Virginija Aleknienė**: „Skyriuje auginama apie 380 taksonų (pavadinimų), priklausančių 67 šeimoms; iš jų 130 taksonų – Lietuvoje natūraliai augantys augalai, iš kurių 78 vienskilčiai, 15 sumedėjusių ir 35 retieji augalai. Naudingųjų, prieskoninių ir vaistinių augalų ekspozicijose auginama apie 150 taksonų ir veislių augalų, dauguma iš kurių yra ir dekoratyvūs, ir aromatingi, ir vitaminingi. Užverčiau skaičiais, kurie tiesiogiai tarnauja mokslo žmonėms, bet įdomūs – visiems.

BOTANIKOS SODO SKYRIAI IR KOLEKCIJOS

*Tokį Botanikos sodo Lietuvos floros skyrių matė paukščiai
apie 2018 metus, skraidydami aukštai virš jo.
D. Šukio nuotrauka*

Skyrius jaunas; 2011–2013 metais tada dar studentė **Jurgita Tamutytė** (studijavo Mičigano universitete ir jos studijų baigiamasis darbas buvo šio skyriaus projektas) sudarė būsimojo Lietuvos floros skyriaus planą, kurio pagrindu buvo parengtas projektas „Savito identiteto pažinimas per Žiemgalos krašto florą“, gautos lėšos ir pradėtas skyriaus kūrimo darbas. Trečiaisiais projekto vykdymo metais buvo pastatytas edukacinis namelis, išspręstas aktualus patalpų klausimas. Čia vedamos edukacijos, praktiniai užsiėmimai moksleiviams, studentams, rengiamos asmeninės šventės. Apie tą projektą, vykusį pustrečių metų, jau pasakojo tuo metu Botanikos sodui vadovavusi dr. Asta Klimienė.

Remdamiesi J. Tamutytės sudarytu skyriaus planu, pirmiausia įkūrėme Šiaurės Lietuvai būdingas augalų buveines: **miškapievę, šienaujamą mezofitinę pievą, stepinę pievą su melsvuuju gencijonu, sausą, smėlėtą pievą, riedulyną su briedgauryno bendrija, pelkę, užliejamą pievą (lanką)**, kurią maitina tvenkinio vanduo, pavasarį – polaidžio vanduo.

Kai kūrėme šitą skyrių, neturėjome nuorodų, taisyklių, patarimų, kaip tai daryti. Atėję prie iškultivuoto nuogos žemės ploto, tarėmės, svarstėme, nuo ko pradėti darbus. Užsėjome plotelius skirtingomis miglinių augalų sėklomis, po to, kai šie sudygo, įsėjome ir įsodinome dviskilčius augalus. Daug pievų augalų pasisėjo patys. Minėtose augalų buveinėse auga joms būdingos augalų rūšys. Sausose augalų buveinėse auga

*Lietuviško darželio grožis.
Antrajame plane – edukacijų namelis. 2021 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

žinomi augalai, tokie kaip kraujažolės, sidabražolės, jonažolės, tačiau čia galima rasti retųjų ir nykstančiųjų augalų rūšių: melsvąjį gencijoną, vaistinę dirvuolę, Lobelio čemerį, šiurkštųjį ir boloninį katilėlius, gvazdikus. Užliejamos pievos bendrijoje auga įprasti augalai – paprastoji šilingė, paprastoji raudoklė, geltonasis vingiris, pelkinis ratenas, aukštoji ir raudonoji gegūnės. Pastarosios gal kiek mažiau žinomos, bet apie pelkinę vingiorykštę daugelis esame girdėję. Tai – vaistinis augalas, naudojamas gaminant homeopatinčius preparatus. Žydi vingiorykštės vasaros viduryje gelsvų, kvapnių žiedų šluotelėmis. Visose augalo dalyse yra salicilo rūgšties, todėl antpilus galime vartoti vietoje aspirino. Vertingiausi yra žiedynai, renkami vaistams nuo peršalimo, karščiavimo, sergant sloga, gripu, angina, bronchitu. Jauni vingiorykščių lapai tinka sriuboms, salotoms. Keltų dvasininkai druidai šį augalą dėl gydomųjų savybių laikė šventu.

*Ekonominiai augalai (prieskoniai, vaistingieji augalai)
prie edukacijų namelio. Apie 2022 metus.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Pelkėje – įmirkusioje pievoje, auga mums pažįstamos smulkiosios viksvos, žaliosios samanos, bet aptinkama čia ir saugomų, į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų augalų rūšių. Viena iš jų yra paprastoji tuklė, daugiametis, žolinis, vabzdžiaėdis augalas. Dar vienas saugomas augalas – raktažolė pelenėlė, daugiametis, dekoratyvinis žolinis augalas, skroteliniais lapais. Žydi gegužės–birželio mėnesiais, dauginasi sėklomis, kurias platina skruzdėlės.

*Raktažolė pelenėlė. 2007 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Raktažolė pelenėlė tapo Šiaulių universiteto (dabar – Vilniaus universiteto Šiaulių akademija) Botanikos sodo simboliu; stilizuotas jos žiedelis išsiuvinėtas ant tamsiai žalių šio sodo darbuotojų tarnybinių drabužių. Labai gražu.

K. Grušo piešinys

Iki pat beatodairiškos ir negailestingos sovietinės melioracijos (tai buvo šeštasis–aštuntasis praeito amžiaus dešimtmečiai) Šiaurės Lietuvos užliejamas pievas ir pelkes vėlyvą pavasarį nutvieksdavo švelniai violetiniai raktažolių pelenėlių kilimai. Dabar jas, sparčiai nykstančias, daug kur jau ir išnykusias, tenka saugoti.

Įkurta **vaistinių augalų ekspozicija** iš natūralių augaviečių, apie kurias verta papasakoti plačiau. Šių augalų dalys naudojamos kaip žaliava vaistiniams preparatams gaminti. Kai kurie vaistiniai augalai yra reti ir nykstantys, todėl saugomi. **Plačialapis begalis** – retas vaistinis augalas, žydi birželio–rugpjūčio mėnesiais, žavi įspūdingo dydžio skėčio formos žiedais. **Vaistinė šventagaršvė** – dvimetis arba daugiametis vaistinis 1–1,5 m aukščio augalas tuščiaviduriu stiebu. Žydi birželio–rugpjūčio mėnesiais dideliais skėtiškais žiedais, jo šaknys vartojamos kaip antiseptinė, atsikosėjimą lengvinanti priemonė, naikina bakterijas, gerina apetitą. Valgomi jauni augalo lapai ir lapkočiai, jais skaninamos salotos, sriubos, padažai, aromatizuojami saldieji patiekalai ir stiprieji gėrimai (benediktinas, šartrezas). Dar viduramžiais vaistinė šventagaršvė buvo auginama vienuolynų daržuose ir laikyta veiksminga priemone nuo maro. Turi grėsmingojo furokumarino, todėl šiltą saulėtą dieną geriau jos neliesti, nes gali suerzinti odą; dėl to atsiradusios opelės ilgai negyja.

Keista ir daug kam nesuprantama **piktžolių ekspozicija**; kiti Lietuvos botanikos sodai tokios neturi. Piktžolių gamtoje nėra, tai žmonėms nepageidaujami augalai, augantys tarp jiems reikalingų. Vadinamąsias piktžoles sunku būtų atskirti nuo vaistinių augalų, nes jų požymiai susipina, dubliuojasi. Žinoma, plačialapės, aukštaūgės, daugiametės, sėklomis ir vegetatyviškai plintančios piktžolės yra žalingos ūkininkams, sodininkams, bet ne gamtai. Trys vienmetės: **dirvinė šerardija, dirvinė mažuolė ir dirvinė nariuotė**, yra labai retos Lietuvoje. Jos žemaūgės, mūsų pasodintų daržovių ir gėlių nestelbia, be to, gražiai žydi, tad galime jų ir nenaikinti.

Vieną kartą per metus, tada, kai augalai nužydi, subrandina sėklas ir pasisėja, pievas nušienaujame. Pievų negalima apleisti, mes jas ravime, nes jose yra agresyvių augalų – usnių, kiečių, dilgėlių, kurie išplistų ir sunaikintų pievų įvairovę. Rauname ir miglinius augalus – dryžutį, lendrūną, paprastąją šunažolę, daugiametę svidrę, jeigu jų randasi pernelyg daug. Ravėti pievą žymiai sudėtingiau nei daržą, nes reikia išrauti vieną augalą ar jų grupę, nepažeidžiant greta augančiųjų, neretai ir susipynusių, todėl ravima po lietaus, kai dirva minkšta.

Lietuvos floros skyriuje, be pievų buveinių, vaistinių augalų, piktžolių ekspozicijų, puikuoja tradiciniai darželiai, kuriuose auginami būdingi tam laikotarpiui augalai.

Prie edukacinio namelio įkurta ekonominių augalų ekspozicija. Puikiai dera obelaitės, šilauogės, vienmečiai ir daugiamečiai prieskoniniai augalai, daržovės. Kaipgi nepasigirti nors ir mažu, tačiau spalvingu moliūgų laukeliu. Vasarą akis traukia dideli ir geltoni moliūgų žiedai, o rudenį – įvairių formų ir spalvų vaisiai.

Kiekvienas augalas yra savitas, įdomus. Gražus ar „negražus“ jo žiedynas, girdime kalbant lankytojus, vaikščiojančius po sodo erdves. Migliniai augalai, dar kartais pavadinami „žolėmis“, neturi didelių ryškių žiedų, išpūdingų lapų formų. Šių augalų ypatumus, skirtumus, lapų spalvų paletę gerai išsižiūrėjus galima pamatyti įkurtoje miglinių augalų ekspozicijoje.

Ne tik kasdienis darbas darbą veja skyriuje, tačiau ir „statybos“. 2019 metais iškilo žolininko namelis, kurio erdvė tarnauja edukacijoms, organizuojamoms parodėlėms, čia eksponuojami mineralai, bitininko reikmenys, gaminamas augalų kvapasis vanduo (hidrolatas), džiovinama augalų vaistinė žaliava. Įdomus ir puošnus žolininko namelio stogas, kur auga įvairios šilokų, šilropių rūšys ir veislės – augalai vasarą pražysta gelsva, rausva ir balta spalvomis, o vėliau jų lapai nusispalvina sodriai geltonai, raudonai.

Skyriuje akį traukia tvarkingai surikiuotos pakeltos lysvės. Šis augalų auginimo būdas yra patikimas ir patogus, tad puikiai atrodo prieskoninių, miglinių šeimos augalų ekspozicijos. Ekonominiai augalai, kaip salotos, lapiniai burokėliai, melionai, dekoratyvieji baklažanai, puikiai dera „Rakto skylutės“ daržas, o jau minėto žolininko namelio sieną kiekvieną pavasarį papuošia vis kitokia ryškiaspalvė ir kvapni naudingųjų augalų ekspozicija.

2023 metų vasarą duris atvėrė ir arbatos namelis, kuris tarnauja sodo lankytojams. Nors ir stovi atokiau, ne itin matomoje vietoje, tačiau žmonės jį atranda, per Botanikos

sodo renginius gali ramiai pasėdėti, pailsėti, pasišnekučiuoti, paragauti vaistinių augalų arbatos.

Jau pažįstamas docentas K. K. Vilkonis, kai kūrėme skyrių, vežė mums iš visos Lietuvos retesnius šiuose kraštuose pievų augalus, mokė, konsultavo, pats parklupęs ir ravėjo, galbūt mumis, jaunais nepatyrusiais, nepasitikėdamas.“

Kaip ir iš kur ateina informacija apie kokį nors kur nors pastebėtą retą, nykstantį ar nematytą, nepažįstamą augalą?

Doc. dr. Kęstutis Kazimieras Vilkonis: „Mes, botanikai, esame apraizgę Lietuvą tankiu tinklu, palaikome ryšį ir pažintį vieni su kitais, noriai dalijamės džiaugsmu atradę tai, ko jau manėme nebeturį, ir lekiame šimtus kilometrų dėl bet kokios žolelės, kad tik išsaugotume, prikeltume, atkurtume jos populiaciją.

Doc. dr. Kęstutis Kazimieras Vilkonis ir Lobelio čemerys (Veratrum lobelianum), populiariai vadinamas čemeryčia. 2015 metai. Nuotrauka iš K. K. Vilkonio asmeninio archyvo

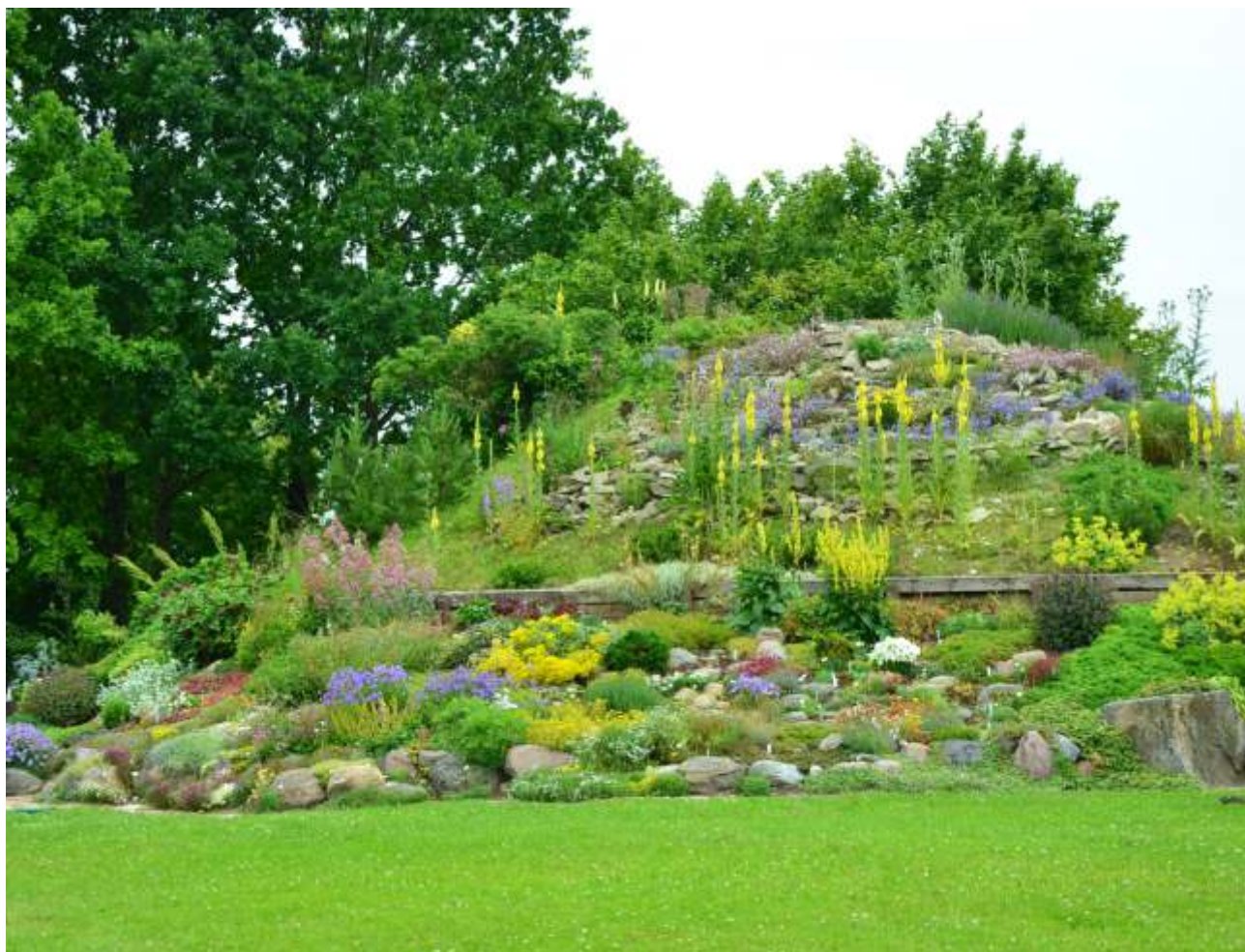
Menu, apie 2015 metus buvau garsiam Traupyje (Anykščių r.) pas Sigutį Obelevičių; žodis po žodžio įsišnekome apie nykstančius augalus, o tarp jų ir apie čemerį, populiariai vadinamą *čemeryčia*, kurio kažkada turėjome Inkūnuose, bet jau 80 metų niekur nebeturime. Kodėl išnyko? Ogi todėl, kad *čemeryčia* yra nuodinga, naudota utėlėms nuodyti. Sako, kad to augalo suėdę net arkliai krisdavo, nors niekada nemačiau oficialaus to fakto patvirtinimo. Maža to, pievoje nupjauta smulki žolė išdžiūdavo ir tapdavo šienu per 3–4 saulėtas giedras dienas, o stambus ir sultingas čemeris dar būdavo visai žalias ir gadindavo šieną, kuris dėl jo imdavo pūti arba pelyti, mat jam išdžiūti reikėjo tris kartus daugiau laiko, o ir nupjauti dalgiu storą čemerio kotą nebuvo lengva. Dėl to ūkininkai visomis išgalėmis naikino čemerį, kol išnaikino. Kolega S. Obelevičius, tuomet jau dvi kadencijas dirbęs Anykščių meru, turėjo biologę, prieš porą metų atradusią čemerį, visiems botanikams jį parodžiusią, o aš dar to augalo nebuvau matęs. „Tai sėdam, – sako Sigutis, – nuvažiuojam ir pasižiūrėsime.“ Šiek tiek paklaidžioję, pabraidžioję po Šventosios pakrančių pievas, iš tiesų radome nematytą didelį augalą, daug jo egzempliorių. Kitamet nuvažiavau rudenį, pasirinkau subrendusių sėklų, pasisėjau savo tėviškėje. Vienais metais pražydo du čemeriai ir subrandino sėklas, o kitais pražydo tik vienas, neapsidulkino ir sėklų nesubrandino. Botanikos sode nebesėjau čemerio iš sėklų, o atvežiau ir pasodinau sodinukų.“

Lietuvos floros skyriaus siekis – kaupti turtingą Lietuvos augalų kolekciją, kuri tarnautų biologinės įvairovės pažinimo, mokslo ir apsaugos tikslams. Šiais turtais mūsų šalis visada galėjo didžiuotis; kuratorės Virginijos Aleknienės kabinete ant sienos kabo didžiulis plakatas, kuris pristato lankytojui net 37 natūraliose pievose augančias lietuviškas orchidėjas. Tai gegužraibinių augalų šeima, kuriai priklauso plačialapė klumpaitė, skiautalūpiei, dviguonės, plaurečiai, gegužraibės, gegūnės, garbeniai ir kiti augalai. Keletas šių rūšių auga Lietuvos floros skyriuje. Atsiranda tokių lankytojų, kurie norėtų išsikasti ir pasisodinti šiuos augalus prie savo namų. Orchidėjos – įnoringi augalai, neauga bet kur, jiems reikalingos ypatingos sąlygos (dauginimosi ypatumai, simbiozė su tam tikrų rūšių grybais), būtent dėl to iškasta ir kitur perkelta orchidėja neprigis. Lai nevargsta tie žmogeliai, kurių galvoje tik ir kirba mintis, kaip turėti orchidėją ir auginti ją darželyje. Ne paslaptis, vyksta ir prekyba lietuviškomis orchidėjomis, tačiau tokia veikla yra griežtai draudžiama.

Svarbu neskinti, netrypti orchidėjų, nekasti ir nenešti jų namo – tuo siekiama išsaugoti šiuos augalus. Be to, jeigu vaikščiodami gamtoje dar atrasime šių augalų natūralių augaviečių, galėsime grožėtis nors ir smulkučiais, tačiau išskirtinio grožio žiedais.

KALNINIŲ AUGALŲ KOLEKCIJA

Manoma, kad Lietuvoje pirmuosius kalninius augalus pradėta auginti jau XVIII amžiuje. Per tą laikotarpį botanikos soduose buvo įveista įvairių alpinių augalų rūšių, įkurti alpinariumai. Tačiau sunkiai prisitaikantys lygumų sąlygomis alpiniai augalai laikui bėgant nyko ir ne vieną kartą buvo bandoma tokias kolekcijas atkurti. **Kalninių augalų** kolekcija Šiaulių universiteto Botanikos sode pradėta kurti 2001 metais. Šiuo metu kalninių augalų kolekcija rūšių įvairovė didžiausia Lietuvoje. Nuo pačios pradžios Šiauliuose šį skyrių kuruoja agronomijos mokslų krypties daktarė **Rimanta Vainorienė**.

*Alpinariumas. 2012 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Alpinariumas. Fragmentas. 2019 metų vasara.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Tikriausiai ir čia nebūtų kalninių augalų, jeigu ne viena iš skaudžiausių tada dar Agrobiologinės stoties kūrimo nelaimių. Atsimenate? Dar praėjusio amžiaus pabaigoje vieną dieną atėjęs į darbą Stasys Gliudys pamatė klaikų vaizdą: melioratoriai niekam nieko nesakę pagal savo planus per stoties teritorijos pakraštį galinga technika kasė 4 metrų gylio griovį, jau sunaikinusį apie 1000 sodinukų ir molio sluoksniu užpylusį trečdalį nusausinto, sukultūrinto, išpuoselėto ir įveiklinto ploto. Darbą melioratoriai buvo tik gerai įpusėję, todėl Stasys paprašė jų supilti kalvą, suvežti ir sustatyti didžiausius ir mažesnius iš gelmių išverstus akmenis. Kai žemė susigulėjo, išryškėjo įdomi klumpės forma. Štai taip ir gimė kalva būsimajam alpinariumui, Kalninių augalų skyriui. Jo plotas 7,5 aro.

*Gausiažiedis erškėtis. 2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Iš pradžių žiemą jį buvo „atradę“ vaikai su rogutėmis. Teko apsodinti erškėtrožėmis, kad kalva nebūtų patogi pasičiuožinėti, taigi ir naikinti.

Dr. Rimanta Vainorienė: „Mintis sukurti alpinį sodą kilo 2000-aisiais. Visus metus šiam ypatingam sodui reikėjo ruošti vietą, numatyti, kur ką sodinsime. Alpinė flora paplitusi po visą pasaulį – nuo tropikų iki tundros, yra labai įvairi, augalai geba išgyventi rūsčiomis kalnų sąlygomis. Matyt, neatsitiktinai šita augalija vadinama alpine. Visi ne kartą keliavome per Alpes ir negalėjome atsigrožėti žydinčiais žaliuojančiais vasara, o bėgdami akimis kalno šlaitais iki jo viršūnės pasiekdavome visas klimatinės zonas iki pat niekada nesibaigiančios žiemos. Per visą tą žvilgsnio kelią aukštyn-žemyn radikaliai keitėsi augmenija. Tai vadinama vertikaliuoju zoniškumu. Žolinių augalų įvairovę šis zoniškumas ir nulemia; čia gausu tankiakerių, kurie taupydami šilumą susiglaudžia, sukurdami pagalvėles, visžalių, žemaūgių, storalapių, augalų pūkuotais ar odiškais lapais. Gana daug endeminių ir retųjų rūšių.

Botanikos sodo kalninių augalų kolekcija Šiaulių universitete pradėta kurti tuomet, kai Botanikos sodui vadovavo profesorė Vida Motiekaitytė, mačiusi daugybę pasaulio botanikos sodų ir turinti alpinariumo viziją. Erškėčius teko išrauti. Kalvos šlaituose buvo įrengtos pakopos, kad besidomintieji galėtų pasiekti bet kurią alpinariumo vietą, apžiūrėti ten augančius augalus.

*Pietinis kalvos šlaitas. 2023 metai.
R. Vainorienės nuotrauka*

Ir šiandien šis procesas vis dar tęsiamas, kolekciją kasmet po truputį plečiame, atnaujiname. Įrengėme akmenuotą ekspoziciją, skirtą šilropių, šilokų kolekcijai, kalvos šlaite naujuose inspektuose auginame drėgmės pertekliaus nemėgstančias smulkias kalnų augalijos rūšis. Šiauriniame šlaite glaudžiasi pavėsio augalai – paparčiai, raktažolės ir kt. Pasižiūrėti čia yra į ką: atskirose ekspozicijose pristatomi kalnų floros atstovai iš Europos, Azijos, Šiaurės Amerikos kalnynų, subarkties gamtinių zonų. Auga per 1000 augalų rūšių ir veislių. Renkantis rūšis svarbiausi kriterijai buvo augalo dekoratyvumas, kilmės vieta, rūšies gamtiniai ištekliai (kai kurie užima didžiulius plotus arba priešingai – yra labai reti, sunkiai pasiekiami), svarbu buvo ir naudingosios augalo savybės. Dauguma kolekcinų augalų išauginti iš sėklų, kurios buvo gautos bendradarbiaujant su pasaulio botanikos sodais, vykdant sėklų mainus. VU ŠA Botanikos sodas bendradarbiauja su Austrijos, Italijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Vokietijos, Čekijos, Kanados, Norvegijos, Švedijos, Rusijos botanikos sodais, turinčiais kalninių augalų kolekcijas. Dauguma pasaulio alpinų botanikos sodų, įsikūrusių kalnuose, įtraukia į sėklų katalogus ir laukinėse buveinėse surinktas sėklas. Siekiame formuoti kokybišką kalninių augalų kolekciją, dėl to vis daugiau užsakome augalų sėklų, surinktų natūraliose buveinėse. Daugiausia auginame Europos kalnų floros atstovų.

*Gencijonas (Gentiana farreri) – viena iš nedaugelio gencijono rūšių,
kuri pradeda žydėti rudeniop. 2012 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Kalniniai augalai prabunda anksti pavasarį, o pavieniai augalai pradeda žydėti, kai dar sode lankytojų mažai – kovo pabaigoje. Daugiausia žiedų būna gegužės–birželio mėnesiais. Vasarai įpusėjus žiedų sumažėja, tačiau alpinariume galime pasigrožėti tankiais kereliais želiančiais, pagalvėliniais augalais, jų įvairove. Kero formos, lapijos įvairovė ne mažiau žavi nei žiedai. Dauguma augalų yra visžaliai, todėl rudeniop alpinariumą taip pat verta aplankyti ir pasigrožėti spalvomis.

Hacquetia epipactis – retai auginama įdomybė iš Alpių miškų zonos.
 Balandžio mėn. pražysta dar prieš skleidžiantis lapams. 2023 metai.
 Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Sunku būtų apsieiti be rėmėjų. Eilę metų privatūs asmenys rėmė alpinariumo rengimą, plėtrą medžiagomis, dovanojo akmenų, dolomito, durpių, smėlio. Vertingais augalais kasmet skyrių remia ir mūsų bičiuliai – gėlininkystės ūkis „Berzini“ iš Latvijos. Graži draugystė užsimezgė ir tęsiasi su gėlininkais kolekcininkais **Genovaite Pociulienė, Rasa Miceikienė, Algirdu Gražiu**, fotografu **Romualdu Struoga**.

*Heleboras 'Šiaulių rastinukas'. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Mums, lygumų gyventojams, visi kalniniai augalai yra egzotiški, sunku nuspręsti, kurie iš jų patys įdomiausi. Iš Alpių ir Pirėnų kalnų šlaitų į mūsų kraštą atkeliavo **alpinė aguona** – užmaršties, miego ir sapnų simbolis, Antikos laikais buvusi šventu dievų augalu. Jau priešistoriniais laikais iš šių augalų sulčių buvo išgaunamas opijus. Žydi trumpai puošniais baltais, oranžiniais, gelsvais pavieniais žiedais. Graži legenda pasakoja, kad ši gėlė gimė iš Afroditės ašarų, nukritusių jai apraudant mylimojo Adonio netektį.

*Vienasėklė efedra. 2016 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Vienasėklė efedra (*Ephedra monosperma*) vyresnio amžiaus senjorams tikrai primins vaistą efedriną, dabar jau daugelyje šalių uždraustą, bet, sako, vis dar vartojamą Kinijos ir Japonijos tradicinėje medicinoje. Efedros – reliktiniai augalai – spygliuočių protėviai, išgyvenę per ledynmečius, gyvuoja ir šiandien. Sausuose kalnų šlaituose nuo Kinijos iki Sibiro paplito žemaūgiai (iki 20 cm aukščio), tankūs, stiprūs krūmokšniai. Efedra turi nariuotą, panašų į asiūklio stiebą ir keistus žvyniškus prigludusius lapelius. Efedros lapeliai bespalviai, smulkučiai, žvyniški, sunykę ir nesugeba vykdyti fotosintezės, o tą darbą atlieka vasarą žaliuojančios šakelės. Užaugina ryškiai raudoną sultingą, panašų į uogą vaisių, kuriame yra tik viena sėkla. Mongolijoje iš džiovintų vienasėklės efedros sėklų ruošama arbata, kuri maišoma su baltąja arbata arba vaistažolėmis.

Ilgalapė morina (Morina longifolia) – dekoratyvinis aromatingas, vaistinis augalas. 2016 metai.

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Natūraliomis sąlygomis augančią **ilgalapę moriną** gali pamatyti nebent alpinistai, nes ji auga Himalajų kalnuose 3000–4000 metrų aukštyje. Pavadinimas jai suteiktas sodininko, gamtos tyrinėtojo, prancūzo R. Morino garbei. Nuo 1839 metų šis augalas auginamas soduose. Morina ne tik labai dekoratyvi, bet ir įdomi gėlė. Žydėjimo pradžioje jos smulkūs balti žiedeliai būna susitelkę į žiedynus menturiuose, bet jeigu juos apdulkina vabzdžiai, žiedai ima rausti, kol tampa visiškai raudoni. Augalo stiebas, lapai ir žiedai naudojami Tibeto medicinoje virškinimo sutrikimams šalinti. Morinos žolė yra salstelėjusio skonio, paliesta ar patrinta ima skleisti malonų citrusinių vaisių kvapą. Kvapūs ir jos žiedai, ypač naktį. Iš augalo šaknų išskiriamas eterinis aliejus, kuris naudojamas smilkalams gaminti. Sakoma, kad dėl šio kvapo sodo kenkėjai nemėgsta morinų.

*Alpinė liūtpėdė sin. edelveisas (Leontopodium alpinum). 2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Poetiškąjį **edelveisą** botanikos specialistai vadina **alpine liūtpėde**; ši taip pat yra aukščio mėgėja, auga Europos kalnuose 1800–3000 metrų aukštyje, mėgsta kalkių turintį dirvožemį, auga tarp akmenų saulėtoje vietoje. Augalo populiarumą nulėmė sidabriniai žiedynai, kurie ne tiek dekoratyvūs, kiek įdomūs. Ne tik žiedynas, bet ir visas augalas apaugęs minkštais tankiais plaukeliais, kurie suteikia augalui pilkšvą atspalvį. Pradedą žydėti vasaros pradžioje ir žydi iki pat vėlyvo rudens. Alpinė liūtpėdė žinomiausias, apdainuotas Alpių kalnų, alpinizmo simbolis, kai kurių šalių, pavyzdžiui, Austrijos, nacionalinė gėlė. Legendos byloja, kad jaunuoliai išsiruošdavo į kalnus ieškoti edelveisų, kad padovanotų mylimosioms kaip meilės, drąsos, ištikimybės simbolį.

*Geltonasis gencijonas. 2018 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

O **geltonasis gencijonas** savo žiedynstiebius retkarčiais iškelia iki krepšininko ūgio! Sakoma, kad jis vardą gavo nuo Ilyrijos karaliaus Gencijaus, kuris 500 m. pr. Kr. pirmasis panaudojo gencijoną kaip vaistažolę nuo maro. Tikriausiai padėjo, kitaip laikas būtų ištrynęs šitą informaciją iš žmonijos atminties.

*Žydi ankstyvosios uolaskėlės. 2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

O mažulytis **ežinis gvazdikas**, kurio „pagalvėlę“ nesunku supainioti su ežiuku, o dar mažesnė **šakotoji azorelė**, kurios šaknys valgomos, **uolaskėlės** irgi mažytės, bet jau vien jų pavadinimas informuoja apie galybę, kelia pagarbą ir primena: atsargiai su mažiuokais, jie pašėlę!

Augalija visada glosto širdį, ramina ir džiugina, bet yra pralinksminę mane ir sode dirbę žmonės. Menu, atsiuntę pas mus tokį žmogelį, kuris privalėjo atlikti viešuosius darbus. Grėbia jis nupjautą žolę, begrėbdamas priartėjo prie kalninių augalų kalvos, ant kurios aš tvarkiau savo augalėlius, ravėjau. Vyrukas ir sako man: „Na va, matai, tingėjom abudu mokytis, dabar tenka po žemę kapstyti. Būtume kokių mokslų pasiekę, sėdėtume kabinete su pieštuku...“

Buvo ir moterytę atsiuntę iš tų pačių „viešųjų darbų“ mums padėti. Ji ravi aplink vieną medelį, aš – aplink kitą. Kai jau susigretinome, ji ir klausia: „Tai ko prisidirbai? Už ką tave čia atgrūdo?“ „Tai kad, sakau, aš jau dvidešimt metų čia...“ „O, Viešpatie! Vargšėlė!“ – nuoširdžiai užjautė.“

*Pirėninė ramonda (Ramonda myconi) – reliktinė rūšis, atsekama nuo paleogeno periodo.
Gamtoje auga Pirėnų kalnuose. 2023 metai. Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Paprastoji šilagėlė 'Rote Glocke'.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Pūkvijos – išskirtinai Šiaurės Amerikos augalai. Visžaliai, rudeniop keičia lapų atspalvius.
Šie augalai išgyvena saulės atokaitose, auga ant kalnų keterų.
Soduose ištvermingi vasaros karščiui, ištveria ilgalaikes sausras. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Kalninių augalų formų įvairovė.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Paprastoji driada (Dryas octopetala) – visžalis krūmokšnis
šliaužiančiais stiebais ir odiškais, blizgiais lapais. 2019 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

DENDROLOGIJOS SKYRIUS

Gal iš karto reikėtų pritrenkti Jus, mielas skaitytojai, neįsivaizduojamais, tiesiog kosminiais metų skaičiais, kad dar padidėtų Jūsų pagarba mūsų mažytei turtuolei – Žemės planetai, jos neaprepiamai gamtos įvairovei ir žavesiui. Pavyzdžiui, VU ŠA Botanikos sode auga **tikroji metasekvoja**, tokios rūšies medis spygliuotis, kuris gyvavo prieš 50 milijonų (neišsigąskite, bus kelis kartus senesnių!) metų, bet botanikos specialistai buvo ją „pametę“, skelbė išnykusia, ir tik 1943-iaisiais kinų botanikai atkreipė dėmesį į didelį ir keistą augalą, pasiginčydami tarpusavyje identifikavo, taigi, atrado iš naujo. Pasirodo, metasekvoja natūraliai auga Kinijoje, Hubėjaus provincijoje, ten ji užauga didesnė nei 10 aukštų namas, iki 30–40 metrų, tačiau plačiai auginama visame pasaulyje, įvairiuose parkuose, dendrologinėse kolekcijose.

Metasekvoją ūgiu lengvai pralenktų **gelsvasis tulpmedis**, bet tik savo tėvynėje, Šiaurės Amerikoje, jis užauga iki 60 metrų, o pas mus patys aukščiausi siekia 22 metrus.

Jo lapai unikalios formos, turi 2–3 galias skiautes, viršutinė lapo dalis sodriai žalia, o apatinė šviesesnė. Laja ovali, tanki, medžio viršūnė tarsi nukirsta. Įspūdingai gelsvasis tulpmedis atrodo rudenį, kai nušvinta sodriai geltona arba oranžine spalva; vasarą nustebina tulpės formos gelsvais, kiek rausvais iki 6 cm ilgio žiedais.

Neįprastas mums ir **beržas keružis**. Tai viena iš beržo genties rūšių, augančių kaip 20–70 cm aukštį siekiantis krūmas, smulkiais apskritais dantytų pakraščių lapeliais. Lietuvoje beržas keružis labai retas, nykstantis, kaip ledynmečio, subarkties klimato floros reliktas, įrašytas į Lietuvos raudonąją knygą; natūraliai auga Europos, Azijos, Šiaurės Amerikos subarktinėse, arktinėse srityse, vidutinių platumų juostos aukštikalnėse.

O dabar sukluskime visi, kam reikia (o reikia visiems) natūraliai ir lengvai pastiprinti atmintį, nes atėjome prie gerai (iš reklamos) pažįstamo augalo – **dviskiaučio ginkmedžio** (*Ginkgo biloba*). Jis vadinamas dvinamiu, nes individai būna vyriški ir moteriški, bet net jeigu ir porelę pasisodinsime sode, vaisių mūsų kraštuose nesubrandins. Nelabai jie mums ir reikalingi, daug naudingesni lapai. Pasisodinti verta jau vien todėl, kad ginkmedis yra vienintelis likęs žinomas savo klasės atstovas, – daugiau nebėra jokių savo požymiais panašių medžių. Jis jau augo prieš 250 milijonų metų (Permo periodu). Tuo metu Žemėje dar nebuvo nei žinduolių, nei paukščių ir per visą tą protu neaprepiamą laiką ginkmedis beveik nepakito. Užaugti gali 20–35 metrų aukščio ir gyvena nuo 1000 iki 4000 metų. Atsparus viskam: šalčiams, kenkėjams, ligoms, net ugniai. Savo tėvynėje Kinijoje ir Japonijoje ginkmedžiai sodinami aplink šventyklas: būdami atsparūs ugniai, jie kartu apsaugo nuo gaisro ir maldos namus. Hirošimoje po branduolinio bombardavimo neliko nieko gyvo, visiškai nieko, bet... išgyveno **4 ginkmedžiai**.

Lapuose ginkmedis turi bent kelias aktyvias medžiagas, kurios padeda gerinti atmintį, stiprinti kraujagyslių sieneles ir kartu lėtinti su amžiumi vykstančius jų pakitimus, aprūpinti kraują deguonimi. Tai savo ruožtu stiprina smegenų veiklą – padeda susikaupti, išlaikyti dėmesį. Džiovinti ginkmedžio lapus reikia tamsoje, surinkus juos rudenį. Teisingai išdžiovinti jie turi būti geltonos spalvos.

Įdomių, labai įdomių medžių Dendrologijos skyriuje yra ir daugiau. Jeigu pasidomėsime **paprastąja kuningamija, japonine kriptomerija, amūriniu kamšteniū, kaštainiū**, kurio vaisiai valgomi, ir dar daugybe šitame Šiaulių žemės gabalėlyje augančių medžių, būsimė nustebinti ir sužavėti kiekvieno iš jų išskirtinio charakterio, grožio, kvapo, originalumo, naudingumo...

Dendrologijos, t. y. sumedėjusių augalų, skyrius apima visą Botanikos sodo teritoriją, medžių ir sumedėjusių krūmų yra ir kituose sodo skyriuose, jie sudaro palankias augimo sąlygas žoliniams augalams. Medžių čia būtų daug daugiau, jeigu jų, nuo pat 1961-ųjų (prisimename, kaip sunkiai gautų, ant pečių neštų iš miškų ir pakelių?) sodintų, laistytų, tręštų ir puoselėtų, nebūtų sunaikinusi melioracija. Bet sunaikino. Beveik viską. Išliko ir auga iki šiol kelios obelys iš tuomet pasodinto vaismedyno, grupė ąžuolų, liepų, maumedžių, beržų, gluosnių. Dar išliko eglė, kaštonas, šermukšnis. Šiems medžiams

daugiau kaip 50 metų. Sodo teritorijoje auga tujos, kėniai, šermukšniai, skroblas, kamštenis, kuriems gali būti apie 20–30 metų, tiksliau nustatyti sunku, nes neišliko jokių dokumentų, o ir paklausti nebėra galimybės – būsimajam botanikos sodui pirmuosius tūkstančius augalų sodinęs Stasys Gliaudys tyliai išėjo anapilin 2022 m. balandžio 15 d. Jis buvo pradėjęs savo 94-uosius...

Sumedėjusių augalų kolekcija sparčiausiai pradėta kaupti nuo 1999 metų, daugiau dėmesio skiriant žemaūgiams spygliuočiams bei lapuočiams, bet pats Dendrologijos skyrius plečiamas – kuriamas sumedėjusių augalų parkas. Iš viso auga apie 260 spygliuočių ir 680 lapuočių medžių. Kūrimosi pradžioje daug jėgų ir širdies į šio skyriaus reikalus įdėjo **Aldona Grišaitė**. Vėliau šią darbo barą perėmė dendrologas **Vaidas Juknevičius**, o jam išėjus dirbti kitur, nuo 2020 metų iki šiol šiuo skyriumi užsiima krašto-vaizdžio architektas **Karolis Grušas**, bakalauro diplomą įgijęs Klaipėdos universitete, pagal mainų programą pusmetį studijavęs vaizdingoje Norvegijoje, kur, anot jo paties, prisnigdavo daugiau nei metrą sniego ir saulė šviesdavo vieną valandą per dieną, iš už vieno kalno išlįsdama ir už kito skubėdama užlįsti. Magistrantūros studijas Karolis baigė Anglijoje, Birmingeme, ten sudarė vieno nedidelio vidurio Anglijos miestelio pertvarkymo planą.

Botanikos sodo darbuotojų kolektyvas. Iš kairės pirmoje eilėje: Aldona Grišaitė, Karolis Grušas, Asta Klimienė, Virginija Aleknienė, Roberta Dubosaitė-Lepeškevičė, Rimanta Vainorienė; (stovi): Vaidas Juknevičius, Giedrius Girdvainis, Daiva Ūsienė, Lionė Rimkutė, Birutė Balašaitienė, Algirdas Gaidjurgis, Stasys Žvigaitis, Genadijus Baramykinas. 2013 metai. Nuotrauka iš A. Klimienės asmeninio archyvo

2012 metais Karolis, dar labai jaunas žmogus, atėjo į Botanikos sodą savanoriauti. Mat kaip tik prieš metus sodo plotas buvo padidintas keturiais hektarais, kurie plytėjo tušti. Reikėjo idėjos, vizijos ir plano, kaip tą naują plotą panaudoti, kad jis taptų sodo dalimi, o ne priedu prie jo. Tam darbui dr. R. Vainorienė ir pasikvietė K. Grušą. Gimė gražus planas, kurį galima vadinti generaliniu, nes su nedidelėmis korekcijomis jis yra vykdomas iki šiol ir bus vykdomas dar daug metų. Sodinamas parkas, egzotiškais įmantrybėmis žavi kalva. Tiems darbams labai reikalingas dendrologas, kurio Botanikos sodas neturi. Sakykime, taip: kol kas neturi. Karolis ir savo, kraštovaizdžio architekto, darbą dirba tik puse etato, bet, kai labai reikia, imasi ir pavaduoja dendrologą.

Karolis Gruša: „Aš nesu dendrologas, – tai pirmiausia. Iš visų pusių žiūrint, dendrologo darbas yra rimtas, reikalaujantis ne tik laiko, bet ir išmanymo: kada, kur ir kokius medžius sodinti, kaip juos prižiūrėti, kokią įtaką užaugę jie padarys savo kaimynams, savo aplinkai, kaip laiku pastebėti problemas, kenkėjus ar ligas ir gydyti jas... Aš, kaip kraštovaizdžio architektas, tariau savo žodį tada, kai vyksta (o tai vyksta nuolat) kokie nors pertvarkymai ar planavimas, kuriamas estetinis vaizdas, leidžiami informaciniai lankstinukai, kitokie leidiniai...

Botanikos sodas garsėja samanų kolekcija. Kaip Jums, Karoli, kilo tokia mintis – auginti samanas?

Mūsų samanų sodelis (nekukliai vadinamas unikaliu, nes kiti Lietuvos botanikos sodai, regis, tokio neturi) prasidėjo visai neplanuotai. 2014 ar 2015 metais Botanikos sodas gavo iš savo rėmėjų AB „Rėkyva“ gabalinių durpių 40 × 30 × 30 cm. Tvarkingais jų gabalais planavome apdėti puslankio formos poilsio aikštelę didžiajame take, kuris vedė į rododendryną. Ten turėjo atsirasti suoliukai ir visa kita, ko reikia poilsio aikštei. Tas darbas buvo suplanuotas, bet dar laukė savo eilės. Po metų kitų pastebėjome, jog ant durpių auga samanos. Jos pačios mums save ir pasiūlė. Susidomėjome. Pabandėme auginti. Bet samana... Kas yra samana? Tai augalas, kuris neturi šaknų, bet negali augti be nuolatinės drėgmės, priimamos per miniatiūrinius lapelius. Joms reikia nuolatinio Londono rūko, o tai mūsų klimato sąlygomis jau iššūkis.

Visko buvo: iš pradžių purškėme visokiais būdais, nes neturėjome nuolatinės irigacijos, tik gumines žarnas. Dabar jau turime! Patys savo jėgomis išvedžiojome vamzdžius po visą sodą ir vanduo jau bėga iš čiaupų. Na, o samanos pas mus auga jau septynių ar aštuonių rūšių. Dažniausiai kolegos, kur nors pastebėję retesnę samaną, ima ir parveža. O ši, žiūrėk, ir prigyja. Bet samanai reikia ne tik drėgmės, bet ir pavėsio. Yra ir daugiau subtilumų. Pavyzdžiui, tos, kurios auga pagalvėlėmis, negali savo viduje sukaupti daug drėgmės, nes, prasidėjus mūsų vasaros karščiams, tiesiog sušustų, išvirtų ir žūtų. O ką daryti, jeigu visą savaitę lyja, o po to dvi savaites karščiai lipa per 25–30 °C?

2021-aisiais parsivežėme dar daugiau gabalinių durpių, praplėtėme ekspoziciją ir įsirengėme patogiausią samanoms drėkinimą – dulksną. Bet visa tai – tik pirmasis

*Samanos. 2025 metai.
R. Poškutės nuotrauka*

etapas; reikia įsitikinti, kad samanoms čia gyventi gera, tada paruošti joms didesnę plotą ir plėsti ekspoziciją. Patirties juk niekas neturi ir negali su mumis pasidalinti, jos galime semtis tik iš savęs, iš savo klaidų ir pačių samanų „pasiūlymų“.

Traukos objektu ir papildoma veiklos erdve tapo vadinamasis žolininko namelis, kurio projektą kūrėme kartu su architektu Kristijonu Murausku, parengusiu visą techninę statinio projekto dalį. Daug kur pasaulyje, o ypač Skandinavijoje, statiniai su apželdintais stogais iš vienos, dviejų, o būna ir iš trijų pusių, atsiranda tarsi išaugę iš žemės, įvairiausių formų ir pavidalų. Skandinavai turtingi skalūnų ir sėkmingai juos naudoja net stogams dengti, bet ir grunto naudojimas sienoms ir stogui – dažnas reiškinys, o šiuolaikinėje Lietuvoje, bent jau Šiauliuose, tokių nesimato. Pačią idėją, matyt, pasąmoningai parsivežiau iš studijų Norvegijoje, Anglijoje. Knietėjo pabandyti. Juk iš tiesų toks statinys, vadintas žemine, Lietuvoje yra tik gerai pamirštas, mūsų prosenelių jis nenustebintų, tai – labai senas ekologiškas ir ekonomiškasis statymo būdas, kai nereikia dengti stogo, kuris natūraliai apželia ar yra apsodinamas, niekur nereikia nuvesti lietaus vandens, šildymo sąnaudos susitraukia iki minimumo, – žemė pati saugo šilumą, o štai dirbtinės sienos jos nesaugo, išleidžia be naudos. Taigi ši statybos metodika nepelnytai pamiršta, visai logiška ir įdomu būtų ją prisiminti. Žodžiu, pabandėme sėkmingai, žolininko namelis Botanikos sode atsirado, o vėliau čia atkeliavo ir būtiniausi baldai, ir mineralų kolekcija, kurią gavome iš Šiaulių universiteto Gamtos mokslų fakulteto, ir varinis alembikas hidrolatams virti. Kodėl varinis? Kai kurie sodininkai šypsodamiesi sako, esą todėl, kad Nefertitė, daugiau nei prieš 3000 metų gyvenusi Egipto karalienė, mėgo gaminius iš vario. Kodėl tokiu būdu neįamžinus gražios ir protingos karalienės atminimo?

Yra Botanikos sode ir daugiau statinių, apie kuriuos dar pasikalbėsime. Ir į žolininko namelį sugrįšime.“

ERIKINIŲ ŠEIMA

Žiū, pradeda žydėti rododendrai! Turtingas ir dosnus jų grožis tiesiog atima žadą.

Skaičiai reikalingi ir iškalbingi, bet visų geriausia apsilankyti Botanikos sode, kai jame žydi 185 rododendrai, dideli, vešlūs, iškilmingi, apsipylę visų savo spalvų žiedynais. Tas gamtos dosnumas, tas grožis pagauna ir nepaleidžia, geriau už geriausią psichologą paguodžia nuliūdusį ir pagydo susirgusį. Botanikos specialistai sako, kad sode auga 319 erikinių šeimos taksonų: mėlynė, spanguolė, gailis, viržis, bruknė, bruknuolė, bereinis ir kt., tarp jų ir rododendrai, kuriems reikia rūgščių durpių, nors dauguma sumedėjusių augalų nereiklūs dirvožemiui.

Erikinių kolekcija čia pradėta kaupti 2001 metais. Visame Dendrologijos skyriuje auga dar ir kadagiai, tujos, sausmedžiai, raugerškiai, ožekšniai, gluosniai, klevai... Tiesa, kai kuriuos lepesnius krūmus žiemą paspaudus šalčiams tenka dangstyti eglišakėmis, kad nenušaltų, pavasarį, nusistovėjus švelniems orams, nudengti, o prasidėjus pirmiesiems karščiams vėl uždengti, kad aistringa saulė nenusvilintų lapelių.

*Rododendrai. 2020 metai.
R. Bernotaitės nuotrauka*

*Rododendrai. 2020 metai.
R. Bernotaitės nuotrauka*

Kiekvienas augalas turi čia savo istoriją, bet tegul kol kas mūsų nepaleidžia erikiniai, o iš jų – rododendrai. Idėja kurti jų kolekciją gimė tuometei Botanikos sodo direktorei profesorei Vidai Motiekaitytei. Pirmieji sėjinukai išauginti iš sėklų, surinktų šiauliečio A. Žakevičiaus privačioje kolekcijoje. 2001 metais erikinių kolekcijos kūrimo Botanikos sode ėmėsi dr. **Rimanta Vainorienė**. Įrengtas rododendrų eksperimentinis plotas, rasti ryšiai su Latvijos rododendrų augintojais; iš Latvijos specializuoto augyno į Šiaulius atvažiavo 36 vasaržalių ir visžalių rododendrų rūšys ir veislės.

2002–2003 metais 25 rododendrų rūšys padaugintos sėklomis, kurių pavyzdžiai gauti iš Estijos, Latvijos, Ispanijos, Norvegijos, Prancūzijos, Vokietijos botanikos sodų. 12 naujų veislių parvežta iš Suomijos augyno. Tada į rododendrų kolekcijos plėtros ir priežiūros darbus įsijungė jauna specialistė **Aurelija Malciūtė**. Ji prižiūrėjo kolekciją, vykdė mokslinius tyrimus ir 2010 metais Vilniaus universitete apgynė disertaciją „Šiaulių universiteto Botanikos sodo rododendrai: būklė, sezoninės raidos ritmika ir generatyvinis dauginimas“.

Lyrinis nukrypimas

(visai į temą):

Vaikščiodami po gražų Vainagių (Šiaulių r., Bubių seniūnija) mišką, žmonės netyčia aptinka visai nemažą vešlių rododendrų plotą, o jeigu dar pataiko į šitų gražuolių žydėjimo metą, patiria malonų šoką, netikėtumo nuostabą. Ilgus metus šitų miškų girininkas buvo **Stasys Gliaudys jaunesnysis**, Botanikos sodo įkūrėjo sūnus, bet ir jis nerado informacijos, kas čia pasodino rododendrus, kol vieną dieną, jau 2024-iesiems pavasarėjant, neišsikalbėjome su **Stasiu Žvigailčiu**, dabar jau buvusiu Botanikos sodo darbuotoju. „Taigi mes ir sodinome: aš, Rimantas Urbonas, Aurelija Malciūtė, dar kažkas. Seniai tai buvo, gal daugiau nei prieš dvidešimt metų. Regis, liko sodinukų, kuriems Botanikos sodas nebegalėjo skirti vietos, tai nuvežėme, kur vietinė augmenija rodė esant rūgštesnį gruntą, ir pasodinome.“ Rododendrams čia gera, jie auga, veši, kiekvienais metais vis didesni, vis daugiau ir turtingesnių žiedų sukrauna ir pražysta. „O aptverti juos teko. Tokia kol kas ta mūsų kultūra...“, – atsiduso Stasys Gliaudys jaunesnysis.

Medžiams ir krūmams dauginti Botanikos sode yra įveisti medelynai, pastatytas šiltnamiai bei įrengti inspektai. Augalai dauginami generatyviniu (sėklomis) ir vegetatyviniu (skiepijant, dalijant šaknis) būdais. Naujų augalų čia randasi iš visur: iš kitų botanikos sodų, parkų, privačių kolekcijų, specializuotų medelynų, prekybos aikštelių,

*Fenologinis sodelis. Apie 2018 metus.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

iš visų artimų ir tolimų kelionių, iš sėklų parduotuvių, iš sėklų mainų su šimtais pasaulio botanikos sodų. Savo akimis mačiau, kaip džiaugsmingai sodo darbuotoja Rita Šulskienė padėjo ant darbo stalo standartinę sėklų paketį: „Žiūrėkite, gavau geltonos pilnavidurės aguonos sėklų!“ – jai tikriausiai nė į galvą neatėjo mintis, kad pirkto už savo pinigus Botanikos sodui. Svarbu – gavau! Tiems keliems šiauliečiams (9,5 etato) Botanikos sodas yra ne tik darbas, tai – didesnioji aktyviojo gyvenimo ir savirealizacijos dalis. Jie ir patys neneigia: „Mes visi čia apsėsti botanikos. Tie, kuriems čia buvo TIK darbas, išėjo...“

Grįžkime į Dendrologijos skyrių. Jame visko daug, bet ir toliau ieškoma perspektyvių augalų, kuriems tinka Šiaurės Lietuvos sąlygos. Čia vykdomi introdukcijos ir aklimatizacijos tyrimai, kaupiamos sumedėjusių augalų kolekcijos kitokiai mokslo ir šviečiamajai veiklai vykdyti. Skyriuje yra **fenologinis sodelis**, kuriame prižiūrima specialios paskirties augalų grupė. Šie augalai ne tik naudojami mokslo tikslams siekti, bet fenologinis sodelis ir sukurtas naudojant mokslinius metodus.

Botanikos sodo fenologiniame sodelyje auga 18 sumedėjusių augalų rūšių ir formų, vykdomi šių augalų fenologiniai stebėjimai pagal tarptautinę fenologinių sodų Europoje (IPG) programą. Ši programa funkcionuoti pradėjo 1959 metais. Jos pagrindinė idėja buvo standartizuoti plataus masto fenologinius tyrimus įkuriant visoje Europoje sodus, kuriuose, siekiant pašalinti paveldimąją genetinę įvairovę, augtų tik identiškos, klonuotos medžių ir krūmų rūšys.

*Kininės alyvos 'Red Rothomagensis'. 2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Mūsų Botanikos sodas į stebėjimų tinklą įsitraukė 2005 metais. Stebėjimai pradėti vykdyti 2007 metais, perkėlus augalus į nuolatinę jų augimo vietą. Kiekviena augalo rūšis turi savo identifikacinį numerį. Pagal stebėjimų tinklo reikalavimus stebimos tokios kiekvienos rūšies fenologinės fazės: lapojimo pradžia, pavasarinių ūglių augimas, žydėjimo pradžia, pilnas žydėjimas, jonpumpuriai, kuriuos užaugina ne visi augalai, pirmieji prinokę vaisiai, rudeninis lapų spalvos pasikeitimas ir lapų kritimas. Visi stebėjimų duomenys vedami į stebėtojų tinklo nariams prieinamą duomenų bazę.

Fenologinių stebėjimų duomenys svarbūs tiriant geografinių veiksnių įtaką, sezoninio dinamika vienos ar kitos augalų rūšies vystymuisi. Globalesniems tyrimams šie duomenys naudojami tiriant klimato pokyčių įtaką augalams, fenologinių žemėlapių sudarymui, numatant tolesnio klimato kitimo tendencijas ir kt.

Botanikos sode tiriamos šios medžių ir krūmų rūšys: 1. *Betula pubescens* (plaukuotasis beržas); 2. *Corylus avellana* (paprastasis lazdynas); 3. *Fagus sylvatica* (paprastasis bukas); 4. *Forsythia suspensa* 'Fortunei' (lenktašakė forsitija); 5. *Larix decidua* (europinis maumedis); 6. *Picea abies* (early) (paprastosios eglės ankstyvoji forma); 7. *Picea abies* (late) (paprastosios eglės vėlyvoji forma); 8. *Pinus sylvestris* (paprastoji pušis); 9. *Populus tremula* (drebulė); 10. *Ribes alpinum* (kalninis serbentas); 11. *Robinia pseudoacacia* (baltažiedė robinija); 12. *Salix smithiana* (Smito karklas); 13. *Salix acutifolia* (smailialapis karklas); 14. *Salix viminalis* (gluosnis žilvitis); 15. *Sambucus nigra* (juodauogis šeivamedis); 16. *Syringa × chinensis* (kininės alyvos) variatetas ('Red Rothomagensis'); 17. *Sorbus aucuparia* (paprastasis šermukšnis); 18. *Tilia cordata* (mažalapė liepa).

„Visi jie atvažiavo iš Vokietijos, padauginti vegetatyviniu būdu; stebimi jų fenofazių skirtumai. Pavyzdžiui, mūsų gamtinėmis sąlygomis natūraliai augančio lazdyno žirginiai kovo mėnesį jau būna nutįsę, jeigu šiltesnis oras, jau ir bepražystantys, o vokiškasis lazdynas dar jokių pavasarinių ženklų nerodo, dar tebemiega, nes jam pas mus šalta. Arba kalninis serbentas – gražiai ir gausiai žydi, bet neužaugina uogų“, – pasakoja dr. **Rimanta Vainorienė**, kuri, atlikusi fenologinius stebėjimus, surinktus duomenis paverčia mokslo žiniomis.

Tokie yra VU ŠA Botanikos sodo dideli, esamų ir būsimų mokslininkų kuruojami, globojami, tyrinėjami ir puoselėjami skyriai, bet dar pasidairę po sodą nesigailėsime. Juolab kad nutaikę savo kursą link tvenkinio, kairėje aptiksime kažką mūsų išlepintai akiai smarkiai disonuojančio su tuo šėlstančiu grožiu, kuriuo ką tik žavėjomės. Neišvaizdžiomis tvorelėmis aptverti maži, jau net mūsų laikų kaimo močiutėms per maži ir per kuklūs darželiai. Kas tai? – klausiu **Virginijos Aleknienės**.

„Tai istorija. Sunku nustatyti tikslią ribą, kada Lietuvoje pradėti kurti darželiai, nes tas procesas buvo ilgas, nuoseklus, laipsniškas, ne visur vienodas. Tai turėtų būti siejama su XV–XVI amžiais, su savarankiško ūkininkavimo laikais, su Valakų reforma. Bet sodybos tvarkymo darbai ypač suaktyvėjo panaikinus baudžiavą, taigi XIX a. pabaigoje, kai ėmė kurtis ūkiai, kai valstiečiai įgijo teisę išsipirkti žemę. Gatviniuose kaimuose darželis būdavo kuriamas tarp trobos ir gatvės, o vienkiemiuose dažniausiai po seklyčios langais. Todėl štai šitas, iš pirmo žvilgsnio pats skurdžiausias, pinučiais aptvertas darželis (kad šeimininkės ūkio vištos neįlįstų ir neiškapstytų sodinukų) rūpestingai su-neštas iš pievų, lankų, pamiškių. O juk rimčiau išsižiūrėjus, jis visai turtingas, ypač savo natūralumu. Iš keliolikos **prieškario (1830–1918 m.)** darželiuose augusių gėlių, prie-skoninių ir vaistinių augalų šių dienų lietuvaite, augmenijos mylėtoja, atpažins beveik visus. Mūsų proseneliai pažino gamtą, žinojo, ką neša į savo namus, jeigu ta jų dovanėlė tarnauja mums štai jau porą šimtų metų.

*Prieškario darželis. 2025 metai.
Ž. Valainytės nuotrauka*

*Tarpukario darželis. 2025 metai.
Ž. Valainytės nuotrauka*

Šalia šito, paties seniausio, įkūrėme ir **tarpukario (1918–1945 m.)** darželį, kuris jau puošė kiekvieną Lietuvos sodybą ir liudijo, kuriam socialiniam sluoksniui priklauso čia gyvenanti šeima. Keitėsi darželio tvora, ėmusi, be kita ko, tarnauti puodynių, ąsočių, skalbinių džiovinimui tinkamu įrenginiu. Jau ne tik statinių, bet ir akmeninių tvorų atsirado. Darželyje įkuriamos įdomesnių formų – apvalios, pusapvalės, kvadratinės, rombo formos lysvės, jose auga šie daugiamečiai augalai: diemedis, plunksnalapė rudbekija, šluotelinis flioksas, žalioji rūta. Kasmet sodinamos ir vienmetės gėlės, pavyzdžiui, didžioji nasturtė, paprastoji kosmėja.

Pokario darželis. 2021 metai. Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Pokario (1945–1980 m.) metais įprasti darželiai ėmė nykti, ypač dėl vienkiemių ardymo, gyvenviečių formavimo. Iš naujo kuriami darželiai buvo modernesni, lysvės apribojamos nubalintais akmenėliais arba žema pynučių tvorele, atsirado daugiau ir įvairesnių vienmečių gėlių, takai tarp lysvių buvo kruopščiai išravimi, pabarstomi smėliu, darželis imtas puošti gipsiniais gandrais, stirnomis, kitokių gyvūnų statulėlėmis. Lysvėse šalia iš senųjų darželių persineštų diemedžių, flioksu, rūtų ėmė skleisti žiedus daržinė našlaitė, kininis ratilis, bijūnas, lelija, gvazdikas...

O kuo skiriasi rūšis ir veislė?

Rūšis – natūraliai gamtoje augantys augalai, o veislė – žmogaus išvestas augalas. Rūšys – vertingas, saugotinas paveldas, turįs savyje visas jam būdingas, per milijonus metų susiformavusias savybes, o veislės kuriamos siekiant grožio, ryškumo, įvairovės, daugiau komerciniais tikslais.

Botanikos sode, žolininko namelio kaimynystėje, yra „**Rakto skylutės**“ daržas. Tiesa, jos formą aiškiausiai pamatytume, pakilę 5–10 metrų ir žiūrėdami iš viršaus, mat tai – išraityta pakelta lysvė, prie kurios laisvai savo vežimėliu privažiuotų negalios žmogus, vaikas ir visi kiti, kam įdomu pasėti, pasodinti, nuravėti, pasigrožėti augalais iš arčiau, pauostyti juos, nesivarginant, žemai nesilenkiant, nepuolant ant kelių... „Rakto skylutė“ įdomi dar ir tuo, kad savo viduryje ji turi vielos tinkleliu aptvertą, bet atvirą

„Rakto skylutės“ daržas. 2025 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

kompostavimo vietą, kur galima ir reikia sudėti visas išravėtas, nurinktas yrančias atliekas. Lankytojai per šiltąjį sezoną retai pastebi tą nelabai estetišką vietą, kadangi ją iš visų pusių išradingai pridengia augmenija; pūvant atliekoms dirvožemis savaime pasitręšia, todėl nereikia trąšų. Tai ir yra jos pastatymo tikslas. „Rakto skylutė“ dar jauna, ji tebegyvena savo vaikystės metus, bet jau tapo lankomu, įdomiu, linksmu ir pamokomu sodo akcentu.“

Už edukacijų namelio didelių medžių pavėsyje kabo keli tinkliniai hamakai, kuriuose galima atsilošti, net atsigulti pailsėti, pamedituoti, debesis paganyti, jei pavargai po Botanikos sodą bevaikščiodamas. Čia – rami, nuošali užuovėja. Neilgalaikė, nes dar ne viską pamatėme šioje ramių stebuklų šalyje, ne viskuo pasidžiaugėme. Reikia dar kelis žingsnius paėjėti, pasidairyti, kol už mūsų akies užklius, mus nustebins metalinės statulos, tokios didelės sukonstruotos mįslės, kurias reikia apeiti aplinkui ir pabandyti atspėti, ką jos čia veikia ir ką slepia po savimi vijokliniai augalai, kartais dosniai apsivynioję... ką?

MINIATIŪRINĖ MENŲ SIMBIOZĖ

Į šį klausimą profesionaliai atsako buvęs vyriausiasis Šiaulių miesto dailininkas, dizaineris, dėstytojas, studentijos, kaip „jaunos, niekada neiškvaištančios kūrybinės jėgos“ vertintojas ir gerbėjas **Vilius Puronas**:

„Tai – azūriniai metalo elementai gėlynams. Negirdėta? Nematyta? Tikiu, nes tai – naujas, unikalus, išskirtinai šiaulietiškas žanras, netikėtai gimęs ir prigijęs mūsų mieste. Plačiau apsidairę pastebėtume, kad šiauliečius ir miesto svečius domina, džiugina ir intriguoja dekoratyviniai metalo azūro elementai, pritvirtinti ant betoninių afišų klijavimo stulpų viršaus miesto autobusų laukimo aikštelėse. Niekur kitur tokio infrastruktūros ir puošybos reiškinių nepamatysi. Tik Šiauliuose. Studentų kūrybingumas, koreguojamas dėstytojo, brandaus ir patyrusio menininko, bei čia, mūsų mieste, esančios technologijos tapo ta šventa trejybe, kuri pagimdė visiškai naują idėją ir jos materialią išraišką – metalo azūrą. Pagimdė iš nieko – iš rimtos ir galingos gamyklos plieno ir kitokio metalo atliekų. Kas turėjo akis – pamatė, nustebė ir apsidžiaugė: užtenka gabalą skardos šiek tiek palenkti, gal kelias detales sujungti į vieną, kad atsiskleistų gyvatė, paukštis, driežas, muzikantas... Jeigu reikia, priminsiu: „Geležinė lapė“ ant ežero kran-to spėjo tapti Šiaulių simboliu, o juk ji – iš tos pačios plejados...“

Penkios azūrinės metalo plastikos skulptūros (dizaineris Vilius Puronas, architektė Vitalija Petronytė) kaip eksperimentinė-dekoratyvinė įranga rado savo nuolatinę gyvenamąją vietą tuomet (sumontuota 2014 04 28) Šiaulių universiteto Botanikos sode.

*Tai – „Emutės“ (yra tokie grakštūs stručiai emu, o kompozicijoje jų net trys).
Meninis plieno lankstinys. Cinkuotas metalas.
ViP ir diz. stud. S. Ožinskaitė, 2007 m.;
nuotrauka iš V. Purono autorinio archyvo*

„Maestro“ –
suaugęs smuiko mokytojas
ir vaikas – jo mokinys.
Meninis plieno lankstinys.
Cinkuotas metalas. ViP, 2007 m.;
nuotrauka iš V. Purono autorinio archyvo

„Slydžius“,
pats baisiausiai išsigandęs
savo intensyvaus
slydimo nuožulnia plokštuma.
Meninis plieno lankstinys.
Cinkuotas metalas. ViP, 2007 m.;
nuotrauka iš V. Purono autorinio archyvo

*„Gluodenas – šliužas,
apsivijęs sudėtingą metalinę „eglutę“.*

Meninis plieno lankstinys.

Cinkuotas metalas.

*ViP ir diz. stud. M. Mauručas, 2007 m.;
nuotrauka iš V. Purono autorinio archyvo*

„Liūtas“,

grojantis katinu,

tarsi šis būtų muzikos instrumentas;

tema pati atplasnajo 2006 metais,

kai Šiauliuose buvo įvestas

kvailas mokestis už namines kates.

Cinkuotas metalas. ViP 2007 m.;

nuotrauka iš V. Purono autorinio archyvo

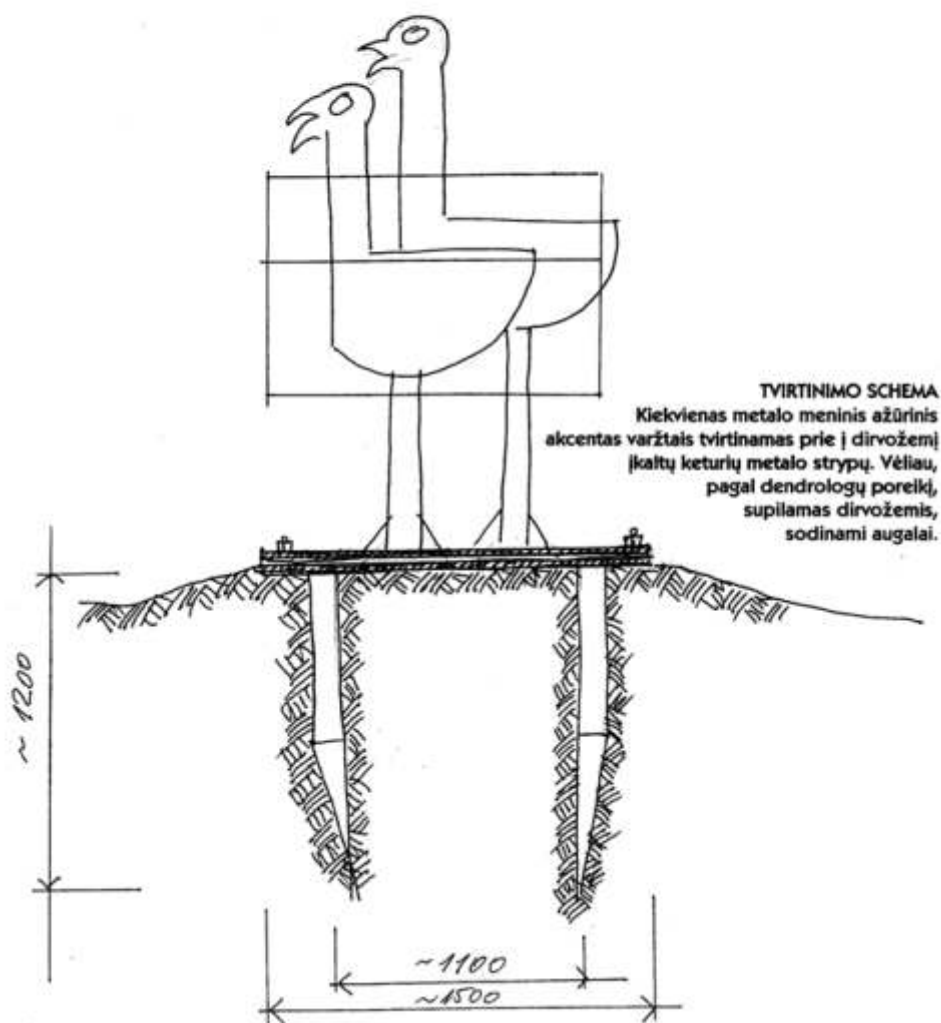
*Be komentarų.
ViP 2007 m.;
nuotrauka iš V. Purono
autorinio archyvo*

*Vyrai montuoja „Maestro“;
nuotrauka iš V. Purono
autorinio archyvo*

Šių skulptūrų įmontavimas į gruntą – sunkus ir atsakingas darbas, atliekamas pagal griežtus techninius reikalavimus, kurie svarbūs ir bet kurioms didelėms ir ilgus amžius stovėsiančioms skulptūroms. Štai toks brėžinukas (projektukas) leis įsivaizduoti, kaip tai daroma.

Šiaulių universiteto botanikos sodas.
AŽŪRINIO METALO ELEMENTAI GĖLYNAMS.

Iniciatyvūs ir kūrybingi Šiaulių universiteto studentai tuose „Elgos“ gamyklos štam-pavimo cecho likučiuose ieškojo, bandė išvelgti, projektavo, kur čia ką nors užlenkus, ištiesinus, sujungus ar atskyrus ir išgavus linksmai prasmingą figūrą. Profesinės technikos mokyklos moksleiviai pagal tuos „projektus“ suvirino (kartą suvirino atbulai ir išėjo dar įdomesnis „kūriny“). Studentai ir moksleiviai – mūsų Lietuvos artimiausia ir vienintelė ateitis – nepretendavo įsilieti į genialių menininkų gretas, bet, tikėkimės, visi jie pasigavo kūrybinio džiaugsmo virusą. Ir tai svarbiausia.

Be to, įkurdintos Botanikos sode, šios jaunatviškos konstrukcijos rado ir naują funkcinį gimimą: metalo skulptūriniai karkasai gaubiasi želdinių skraistėmis, kailiniais, batukais... Šitų dviejų kompozicijų (metalo plokščių ir želdinio lapų) simbiozė tapo viena iš reprezentacinių zonų VU Šiaulių akademijos Botanikos sode. Metalų ir augalų sąsąuka – gana retas tikslinis sprendimas arba (ir) originali *skulptūrinio žanro atmaina* meno istorijoje. Eksperimentas pavyko ir jau prašosi kito etapo – tikslinio augmenijos lapų, spalvų, charakterių derinimo prie metalo formų, kai ką išryškinant, kai ką pridengiant, paslepiant ir išgaunant naują efektą. Tačiau kurie augalai gali iškentėti vasarą žiauriai įkaitusio, o žiemą nuožmiai šalto metalo prisilietimą ir išlikti gyvi, sveiki, gražūs? Niekas negali atsakyti į šitą klausimą, nes niekas neturi tokios patirties. Bet čia jau, atrodo, įlindau į išradingų botanikų kompetenciją, – jie kantriai eina vieninteliu teisingu bandymų, stebėjimų, ieškojimų ir atradimų keliu“, – teigia Vilius Puronas.

*Tariasi Botanikos sodo vadovas dr. Martynas Kazlauskas ir dizaineris Vilius Puronas. 2024 metai.
B. Žymantienės nuotrauka*

Būtų keista ir nejauku, jeigu Universiteto (dabar jau VU Šiaulių akademija) sodas neturėtų ir daugiau studentiško kūrinio. 2012 m. rugsėjo 25 d. (o rugsėjis yra Šiaulių gimimo sukakčiai skirtų renginių mėnuo) jis pasipuošė štai tokiais išradingais ir linksmomis jaunatviškais akcentais, dalis iš kurių jau atitarnavo ir išnyko.

*Nuotrauka
iš Botanikos sodo archyvo.
2015 metai*

*Nuotrauka
iš Botanikos sodo archyvo.
2015 metai*

*Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo.
2015 metai*

*Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo.
2015 metai*

*Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo.
2015 metai*

*Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo.
2015 metai*

Botanikos sodas – vientisa, estetiška erdvė, kurio kiekvienas kampelis turi savo paskirtį ir papildo vienas kitą, nebūdami kurio nors skyriaus dalimi. Tai Saulės gėlynas, pojūčių alėja, pavėsingoji sodo erdvė su arbatos nameliu, žiemos sodelis ir kitos erdvės, nepriklausančios skyriams, vadinamiems reprezentaciniais. Juos nuo 2024 metų pavasario kuruoja **Renata Lengvenytė-Vitkauskienė**. Visi šie plotai labai skirtingi, reikalaujantys daug darbo ir kūrybos, o Saulės gėlynas įkurtas reprezentuojant Šiaulius kaip Saulės miestą, kuris kupinas simbolių bei pažinimo. Apvalios formos gėlyne suformuotas baltiškąs saulės ženklas. Čia pasirinkti augalai sustiprina šį simbolį *saul-* šaknimi arba turintys saulės pavadinimą: *saulainė*, *saulakis*, eraičinas ‘*Sunrise*’, nakviša ‘*Sonnenwende*’...

*Saulės gėlynas. 2024 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*Kvapiųjų rožių gėlyno fragmentas. 2025 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

*„Ausys“. Autoriai Eglė Narbutaitė ir Karolis Grušas. 2025 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Dideli, po visą sodą išsibarstę reprezentaciniai plotai sujungia skyrius į vieną bendrą ir harmoningą visumą.

Botanikos sodo planas

(piešinio autorius K. Grušas)

1. Kasa, administracija	26. Skroblynas
2. Edukacinis šiltnamis	27. Stepinė (gencijonų) pieva
3. Pavėsingoji sodo erdvė	28. Žolininko namelis ir „Rakto skylutės“ daržas
4. Arbatos namelis	29. Žaliasis stogas
5. Augalų pardavimo aikštelė	30. Miglinių augalų ekspozicija
6. Samanų ekspozicija	31. Atliekų irimo ekspozicija
7. Liepų alėja	32. Vaistinių ir aromatinių augalų sodelis
8. Laumės namelis	33. Chrizantemų kolekcija
9. Erikinių augalų kolekcija	34. Jurginių kolekcija
10. Miskantų ekspozicija	35. Alberto Martinaičio kūrinių ekspozicija
11. Plačialapių miškų retieji augalai	36. Rožių kolekcija
12. Gėlininkystės skyrius	37. Pelkė
13. Vilkdagių kolekcija	38. Užliejama pieva
14. Viendienių kolekcija	39. Edukacinis namelis
15. Aukuras	40. Ekonominių augalų sodelis
16. Šertvūnų (paparčių) ekspozicija	41. Pojūčių alėja
17. Rokariumas	42. Augalų fenologinis sodelis
18. Kalninių augalų kolekcija	43. Dendrologijos skyriaus parkas
19. Lietuvos nykstančiųjų ir retųjų augalų kolekcija	44. Medingų augalų sodelis
20. Augalų sistematikos ir geografijos skyrius	45. Kvapiųjų rožių kolekcija
21. Tradicinių darželių ekspozicija	46. Skautiška erdvė, laužavietė
22. Smiltainio ir smėlynų augalų ekspozicija	47. Spalvotas žiemos sodelis
23. Riedulynas	48. Fotosienelė „Drakoniukai“
24. Šienaujama mezofitų pieva	49. Saulės gėlynas
25. Vaistažolių ir piktžolių ekspozicija	50. WC

ŪKIS IR „ŪKININKAI“

ITIN SVARBI DARBO SRITIS

Tas kelias, ta kūryba, augalijos pasaulis reikalauja ne tik mokslininko ar menininko gyslelės, bet ir vyriškos tvirtos išmanaus meistro bei žemdirbio rankos. Kas gi kuruoja ir tvarko šitą darbo sritį?

Botanikos sodas, iš vakarų pusės prigludęs prie Šiaulių miesto, visada jaukus, gyvas, judrus; jis tik šiek tiek apimsta porai mėnesių, kalendoriams iškilmingai keičiant savo metų skaičių ant viršelio. Jaučiama čia darbšti ir išmani vyriška ranka, meistraujanti taupiai, išradingai, su meile. Visam ūkiui nuo 2008 metų gerai vadovavo **Giedrius Girdvainis**, edukologijos specialistas, turintis ir magistro kvalifikaciją, bet ne apie savo – organizacinę – darbą jis kalba, o apie ilgus metus čia dirbusį **Rimantą Urboną**, puikiai tvarkiusį visą sodo ūkį, apie dabar dirbantį **Česlovą Juknevičių**, savo rankomis iš turimų medžiagų kartu su kitais vyrais pastačiusį ir įrengusį originalų žolininko namelį, kuris iš vienos pusės – fasado – atrodo kaip nedidelis, bet modernus pastatas įspūdingu apvaliu langu, atstojančiu ir duris, o iš priešingos – kaip kalva, ant kurios žaliuoja, žydi augalai. Prisiminkime – jo projektas irgi gimė čia pat – kraštovaizdžio architekto Karolio Grušo mintyse, kompiuteryje ir ant darbo stalo pasitiesus popierių. Žolininko namelyje erdvu, nišoje įrengta uolienu ekspozicija, o nedidelės salės kampe jaukiai įsitaisęs varinis aparatas – alembikas, primenantis įrenginį... naminukei varyti. Tiesa, iš vamzdelio čia laša ne velnio lašai, o hidrolatas – natūralus kvapnus vanduo. Variniame aparate kaitinant augalus susidarę karšti garai ištraukia iš augalo visas gerąsias medžiagas, eterinį aliejų, o aušdami, kondensuodamiesi, tie garai tampa skysčiu – hidrolatu, pačiu švelniausiu, natūraliausiu ir reikalingiausiu drėkikliu, kuriuo apipurkšta nu-prausto veido oda pagražėja, atsigauja, padeda įsigerti kremui. Ir tai tik vienas, bet toli gražu ne vienintelis hidrolato naudojimo būdas. Egipto, Graikijos, Himalajų gamtininkai, tyrinėdami augalų poveikį žmogaus sveikatai, jau prieš kelis tūkstančius metų išmoko pasigaminti hidrolato ir ištyrė jo malonų sveikatinamąjį poveikį žmogui. Matyt, patyrė šį poveikį jau ir VU ŠA Botanikos sodo lankytojai, nes hidrolato paklausa auga. Tiesa, jį gamina ne tik Botanikos sodas, bet ir pavieniai verslininkai, bet mūsų krašto žmonės, o ypač šiauliečiai, labai laukia atsirandant mieste būtent Botanikos sodo prekybos taško, kuriame galėtų rasti ne tik hidrolato, bet ir kitokių sodo gaminių, užaugintos produkcijos, botanikos knygų, paveikslų, įdomių originalių atvirukų su gražiausiais mūsų sodo vaizdais...

Vaikščiojant po Botanikos sodą susidaro įspūdis, kad darbininkų čia nėra, visi – savo srities specialistai. Ar taip ir yra?

„Jau sakiau – darbininkų Šiaulių botanikos sode nėra“, – primena **Karolis Grušas**.

– Visi čia dirbantieji yra ne tik specialistai, bet ir šeimnininkai, nes kiekvienas, bet kokį darbą atliekantis, liaudiškai tariant, dirba kaip sau. O tam vien auksinių rankų neužtenka, dar reikia tokio paties proto ir širdies. Meilės reikia.“

Tikrai. Juk **Birutę Balašaitienę**, dirbusią beveik porą dešimtmečių iki pat 2023 metų pavasario, ne veltui čia visi vadino augalų gydytoja. Jeigu kuris augalėlis imdavo vysti, nykti ar kitaip reikšti nepasitenkinimą, būdavo šaukiamasi Birutės ir šalia jos dažniausiai šis atsigaudavo, pasitaisydavo. Taip susiklostė: Birutė nėra baigusi jokių specialių botanikos mokslų, bet būtent ji, tik pažiūrėjusi į mažyčių kaktusėlių pilną didžiulį padėklą, pajusdavo, būtent, **pajusdavo**, kuris iš jų jaučiasi negerai, ir „pagydydavo“ nelaimėlį. Tai tik vienas iš pavyzdžių; padėdavo ji bet kokiam nuliūdusiam augalui. Paklausta, kaip ji tai daro, tik ramiai nusišypsodavo ir toliau dirbdavo savo paprastus darbus: lukštendavo sėklas, džiovindavo, rūšiuodavo, vėdindavo, skaičiuodavo jas, o atėjus laikui padėdavo specialistams supakuoti jas ir išsiųsti botanikos sodų kolegoms plačiajame pasaulyje.

Jeigu augalai galėtų kalbėti žmonių kalba, jie tikriausiai daug papasakotų apie mūsų energetiką, apie mūsų požiūrio ir nuotaikų įtaką jų vešėjimui, galbūt ir apie jų pačių įtaką mums. Su žmonėmis viskas aišku – su viena is bendraudamas pailsi, su kitais – pavargsti, o kaip su augalais? Jie juk visada ramūs, malonūs, tik nebūtinai visus juos reikia glėbesčiuoti. Tiesa, kuo daugiau žinoti apie tuos, kurie šalia, reikia. Ir jausti juos reikia.

„Metų metus, dešimtmečius dirbdamas su augalais, žmogus neišvengiamai tampa botaniku, – ima pažinti, suprasti, pamilsta augalus, gyvus sutvėrimus, kurie atsako tuo pačiu. Todėl visi mes – botanikos specialistai“, – šypsosi **Karolis Grušas**.

Botanikos sode kažkaip mistiškai ir lengvai viskas, jūsų žodžiais tariant, atsiranda, ne tik augalai, bet ir nameliai, ir net modernūs statiniai.

„Patį pirmąjį namelį dabar vadiname edukacijų nameliu, – pasakoja ūkio dalies vedėjas **Giedrius Girdvainis**. – Jį pastatė samdyta firma, bet kiti statiniai vargiai būtų atsiradę, jeigu ne visų galų meistras **Stasys Žvigaitis**, Botanikos sode pradėjęs dirbti 1998 metais. Tai tiesiog ne sodo išgalėms. Bet štai vyrai, pasitardami, pasvarstydami, vienas kitam padėdami, daug padarė. Pavyzdžiui, administracijos pastato vidų, visas ūkines, gamybines patalpas, šiltnamius įrengė Stasys, viską savo rankomis pjovė, obliavo, taikė, kalė, viską – kaip sau, ne valdiškai. O minėtame edukacijų namelyje aplink didelį stalą telpa pusė klasės – tradicinė edukacijų grupė. Lankytojai ir besimokantieji naudojami juo, kai lietus, vėjas, kai žvarbu ir nemiela lauke, o ir kad mokymui naudojamos priemonės nesuslaptų“, – sako Giedrius Girdvainis, kuriam antrina Virginija Aleknienė.

Dažniau ir ilgiau pasisukiojęs, pasivaikščiojęs po VU ŠA Botanikos sodą neišven-

giamai pajunti jo aurą, tvarkingą, saugią, lengvą ir tarsi šventumu persmelktą atmosferą, kur ne tik kiekvienas darbuotojas ar lankytojas, bet ir kiekvienas augalas, puošybos elementas žino savo vietą ir misiją. Čia viskas gyvena, net ir prisiminimai: „Visai nesunku dirbti“, – girdžiu sakant, – kai visi įrankiai, kauptukai, kastuvai išgaląsti, aštrūs; dabar tai daro Česlovas Juknevičius, bet tokią tvarką įvedė Stasiukas, jis tai darė profesionaliai, kasdien, nepavargdamas. Susirandu Stasį Žvigaitį, visų prisimenamą ir iki šiol vadinamą Stasiuku, kuris, pasirodo, jau kelis pastaruosius metus nedirba Botanikos sode, jau, liaudiškai tariant, išėjo į užtarnautą poilsį, bet septyniolika jo darbo metų įtvirtino ir paliko tą darbo metodiką „**kaip sau**“, kuri ir toliau tęsiama. S. Žvigaitis, atėjęs dirbti, neberado čia sodo įkūrėjo Stasio Gliaudžio ir Edvardo Račo su jo arkliuku ir šiojo traukiamu vežimu, bet rado jau sukurtą, o vėliau ir visų kitų, iš širdies dirbusiųjų, papildytą tokią pat gerą nerašytą tvarką, tokias tradicijas, tokį džiaugsmingą savęs realizavimą.

Stasys Žvigaitis: „Kai Botanikos sode pradėjau dirbti, jis prieš tai kurį laiką buvo likęs be globos ir be dėmesio. Bet šventa vieta tuščia nebūna – sodą tuoj pat rado visokie tokie, kurie po savęs paliko kalnus butelių ir jų šukių, kieme iš tuščių dėžių pastatytą palapinę, kelis ryšulius su kareiviškomis kelnėmis, visą aplinką prišnerkštą ir pridergtą, du kažkada iš kažkur atvažiavusius ir užmirštus sunkvežimius, iš kurių buvo išlupta viskas, ką tik įmanoma išlupti. Kartu su Rimantu Urbonu ėmėmės tvarkyti. Pribaigėme sunkvežimius, iš kurių likučių padarėme tokias lentynas ūkiniame pastate, kurios ir dabar tarnauja. Smagu buvo daryti viską, ką reikia: ritinti ir rikiuoti akmenis, iškloti trinkelėmis kiemą, statyti tiltą nuo tvenkinio kranto iki salos ir dar vieną tiltą.

„Ūkininkas“ Stasys Žvigaitis
ir mokslininkė Aurelija Malciūtė.
2005 metai.
Nuotrauka iš S. Žvigačio
asmeninio archyvo

Žinoma, tai ne vieno ir ne dviejų žmonių darbas, bet sunku yra ne daryti, o matyti, kaip atmestinai, kaip nenuoširdžiai dirba atsitiktiniai, savigarbos jausmo neturintys „viešųjų darbų“ žmonės. Ne taip turėjo būti statomas tas antrasis tiltas, negalima buvo sugadinti dalies tvenkinio, priverčiant į jį visokių nuolaužų, šiukšlių. Be to, ne tokius senus ir mažus, o naujus, didelius rentinius turėjo atvežti šuliniui, iš kurio planavom siurbti vandenį, paduodamą į būsimąjį vandentiekį. Kai išsakiau savo nuomonę šitais klausimais, tai tie darbo biržos „pasiuntiniai“ atšovė: „Nesikišk! Ne tavo reikalas!“ Negalėjau, pareigybė neleido tiems žmogėnams įsakyti dirbti dorai ir sąžiningai, bet, matyt, tai buvo mano reikalas, jeigu iki šiol skauda...

Nedaug buvo tokių momentų, nes viską, ką tik galėjome, darėme patys ir darėme taip, kad ne tik būtų rezultatas, bet ir širdis džiaugtųsi. Mudu su Rimantu Urbonu patys liedinome ir bortelius takams apriboti, ir pakeltų lysvių, ir šiltnamio pamato blokelius, viską. Per savaitę išliedindavome maždaug po 100 metrų, iš viso, kai paskaičiavome, gaminių susidarė apie 1,5 kilometro. O juk Rimantas turėjo tik vieną ranką, kitos plaštakos ir dalies dilbio neturėjo, bet mudu pritaissėme vietoje tos nesančios rankos tokią pirštinę, kurią pritvirtindavome prie kokio įnagio – kastuvo, grėblio, semtuvėlio, ir Rimantas kaip galėdamas meistravo, tarsi turėtų abi rankas. Kurį laiką kartu su mumis dirbo Jurijus Volkovas, Genadijus Baramykinas, Algirdas Gaidjurgis. Geri, darbštūs ir išmanantys buvo vyrai. Turėjome ir tokį artoją, kuris atsivesdavo darbams dirbti du arklius. Vieną rudenį, nurovę ir nuvalę burokėlius, leidome arkliams ėsti, kiek nori, o rytą vieną arklių radome padvėsusį. Kol aiškinomės su veterinariais, kaip turėtume elgtis su vargšo arklio dvėseną, praėjo kokios dvi valandos. Grįžtame prie jo ir savo akimis netikime – iš negyvo arklio šlaunies išpjautas geras gabalas raumens. Nejauku tapo, bet nuraminome save mintimi, kad gal žmogus kokiems žvėreliams šerti jį panaudojo. Juk nebe bado metas buvo...

Aš į darbą eidavau kaip į šventę, mat atėjęs į sodą dirbti gavau ir augintinį – jauną, gražų, gal pusmečio amžiaus šunį, vokiečių aviganį Ernį.

*Ernis.
Šalia jo Stasys Žvigaitis
ir Jurijus Volkovas.
2009 metai.
Nuotrauka iš S. Žvigaičio
asmeninio archyvo*

Mudu su juo iš karto susiuostėme ir tapome geriausiais draugais. Bendradarbiai sakė, kad žmonės šunį padovanojo Botanikos sodui. Ernis jau buvo tokio amžiaus, kai galima ir reikia imtis dresūros. Pasamdėme dresuotojus. Protingas ir gabus jis buvo mokinys, greitai išmoko visas komandas ir puikiai suprato savo misiją – saugoti sodą. Visi darbuotojai Erniui buvo savi, bet svetimus reikėdavo nuo jo paties pasaugoti, – sargus buvo šuo. Tomis dienomis, kai neturėjo būti lankytojų, jis lankstė prištas grandine, užkabinta ant ilgos, gal kokių 30 metrų, vielos, nuo pastato iki vartų, o naktį palaidas saugodavo visą sodo teritoriją. Vienas iš pirmųjų mano darbų buvo pagaminti Erniui būdą, po to – voljerą, į kurį jis nuolankiai eidavo suprasdamas, jog bus lankytojų. Šaltomis žiemomis naktimis įleisdavau savo draugą į gamybines patalpas. Sunku buvo palikti ir sodą, ir jį, kai išėjau į pensiją, bet žinojau, kad visi darbuotojai myli šunį, tinkamai šeria, vitaminų nuperka, kad niekas jo ir pasenusio, ir paliegusio neskriaus.

Ir palaidotas Ernis gražiai, sodo teritorijoje.

O, prisiminiau traktoriuką! Kažkas buvo Botanikos sodui atidavęs jį, surūdijusį, varganą, dešimt metų be jokios gyvybės. Knietėjo pasikrapštyti. Krapščiausi jame kiekvieną laisvesnę valandėlę iki pat tos džiaugsmingos dienos, kai jis triukšmingai pareiškė gyvas esąs ir dirbti pasiruošęs.

*Didžiojoje pievoje senasis traktoriukas ir Stasys Žvigaitis. 2010 metai.
Nuotrauka iš S. Žvigaičio asmeninio archyvo*

Tai buvo tie metai, kai sodas turėjo dar neliestų plotų, neišartų, neiškultivuotų teritorijų. Produktiviai nugyveno savo kelis paskutiniuosius metus iš numirusių prikeltas traktoriukas ir sulaukė jaunosios pamainos, – kai jis jau visai *užsilenkė*, sodas nusipirko kitą, naudotą, nebrangų, bet gražų ir galingą pagalbininką.“

Karolis Grušas: „Daug vėliau, 2023 metais, Botanikos sodo teritorijoje atsirado arbatos namelis, kur galima pasislėpti nuo vėjo, lietaus, sužvarbus išsivirti arbatos iš čia esamų arba iš savo atsineštų arbatžolių. Žinoma, (higienos sumetimais) geriausia turėti savo puodelį, šaukštelį, bet apskritai vertinant arbatos namelis labai demokratiškas: niekas nieko čia nedraudžia, nekontroliuoja, net atvirkščiai – gali, jeigu nori, palikti kokių suvenyrą, atviruką, savo sudžiovintų arbatai tinkamų medetkų, peletrūno, melisos, mėtų, gali nupirkti iš parduotuvės ar parvežti lauktuvių, tarkime, iš Šri Lankos savo mėgstamos arbatos, egzotiškos, kvapios, ir tyliai padovanoti jos arbatos nameliui (dovanoti juk visada malonumas, juolab žinant, kad kažkas pasidžiaugs radęs, mintyse padėkos tau už gerumą), gali užėiti paplepti su draugu, nes didesnė kompanija vargiai tilptų... Svarbu jaustis kaip namuose, kurių juk niekada nepaliekame apšnerkštų ir prišiukšlintų.“

Ūkio dalies vedėjas **Giedrius Girdvainis** kukliai nutyli, kad tame šventame namelių kūrimo procese, o ir visuose kituose ūkiniuose ir gamybiniuose darbuose būta ir jo paties, lygiai taip pat nuoširdžiai, rūpestingai ir išmoningai kurta, ieškota, rasta, daryta.

IEŠKOJIMAI, ATRADIMAI, SVAJONĖS, EDUKACIJOS

Ar jau viskas VU ŠA Botanikos sode *atsirado*, namelių pridygo tartum grybų po lietaus, ar dar ko nors reikėtų?

Karolis Grušas: „Labai reikėtų oranžerijos, kuri galėtų tapti ir edukacine erdve. Tikėkimės, kad ir šiam sodo darbo ir džiaugsmo objektui ateis savas laikas. Oranžerija reikšmingai praplėstų ir botanikos specialistų, mokslininkų bandymų, tyrimų galimybes ir tarnautų lankytojų, akademinio jaunimo, moksleivijos labui, žymiai padidintų domėjimąsi gamta, pažinimo troškulį, estetinio ugdymo, grožio pajautos mastą. Taip, žinoma, tai kainuoja, beje, pati oranžerijos statyba mažiau gąsdina negu jos išlaikymas, bet toks jau mūsų gyvenimas, – niekas nieko neturi duoti jau gatavą, viską turime padaryti patys, kad kuo toliau, tuo labiau taptume reikalingi ir svarbūs Šiauliams, miesto, Lietuvos žmonėms ir užsienio svečiams. Valdžios keičiasi, o mūsų Botanikos sodas išlieka, gerbėjų skaičius didėja, prestižas auga. Prieš dešimt metų lankytojų buvo

po kelis per savaitę, dabar – po kelis tūkstančius per tą patį laiką. Žmonės nori matyti, pažinti, išmokti ko nors naujo, grožėtis, džiaugtis aplinka, nori, kad ir jų vaikai galėtų eiti šituo taurumo, grožio, gėrio, gamtosaugos keliu.“

Sodo darbuotojai prisimena kvapų naktį Kaune, „samanas mėgintuvėlyje“. Apie ką čia kalbama?

Žydrūnė Valainytė, vyresnioji botaninių kolekcijų kuratorė: „Vytauto Didžiojo universiteto Botanikos sodas Kaune vienintelis Lietuvoje kasmet liepos mėnesį organizuoja „Kvapų naktį“, įvairiapusį gamtos pažinimo renginį, tradiciškai sutraukiantį didelį kauniečių ir visos Lietuvos gamtos mylėtojų būrį; jame svečių teisėmis dalyvauja ir kiti Lietuvos botanikos sodai. „Kvapų naktis“ visada turi apibrėžtą tematiką. Menu, 2022 metais šio renginio tema buvo „Miškas“. Bemąstydami, kokią edukaciją mums, kaip svečiams, nusivežus į „Kvapų naktį“, mintimi užkliuvome už samanų. Regis, tai buvo mūsų kraštovaizdžio architekto Karolio Grušo sugalvota mintis nusivežti tai, ko dar nesame rodę renginio lankytojams. Turėjome stiklinių mėgintuvėlių, mažų buteliukų, kuriuos norėjome panaudoti dar kartą laikydamiesi tvarumo principų. Juk pakartotinis daiktų panaudojimas svarbus saugant mūsų gamtą. Kolega Karolis suteikė žinių apie tai, kokių dar priemonių turėtume nusivežti šiai veiklai. VDU Botanikos sode Kaune visus, susirinkusius į šventę ir pageidavusius dalyvauti edukacijoje, mokėme, rodėme, kaip trinti į miltus medžio anglį, maišyti ją su smėliu, drėkinti, dėti po truputį šito mišinio į tų mėgintuvėlių dugniukus ir pasodinti samanų dalį. Edukacijoje džiaugsmingai dalyvavo ir moksleivių, ir jų tėvų, ir net senelių amžiaus žmonės. Kiekvienas, kas pasisodino samaną į mėgintuvėlį ar buteliuką, išsinešė jį namo kaip natūralios gamtos meno kūrinėlį, kaip suvenyrą, kaip prisiminimą ir supratimą, kas tai yra samana. Išsinešė ir žinias apie tai, kad pasaulyje atrasta ir užfiksuota apie 4000 kvapų, kad pats kvapiausias medis VDU Botanikos sode Kaune – katalpa, beje, sėkmingai auganti ir mūsų mieste, VU Šiaulių akademijos Botanikos sode, ir dar daug naudingų įdomybių apie kvapus, subtiliausią materialiosios gamtos apraišką, kurią žmogus patiria visur ir visada. Per parą kiekvienas žmogus vidutiniškai įkvėpia 24 000 kartų, kartu su oro mišiniu įkvėpdamas ir kvapą.

*Katalpa. 2010 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

„Kvapų nakties“ dalyviai išgirdo informaciją apie tai, kad kvapas tai energija, kurią mums dovanoja žemė, vanduo, kalnai ir visa augmenija; malonus aromatas teikia džiaugsmą, ramybę, harmoniją, o tai savo ruožtu gerina mūsų fizinę ir psichikos sveikatą. Todėl kvapus reikia pažinti ir išmokti jais naudotis. Kvapų terapija – tai mokslas, kurį žmonija buvo įvaldžiusi jau prieš kelis tūkstančius metų (archeologai yra pririnkę daugybę įrodymų) ir kurį šiolaikinis žmogus atranda iš naujo. Ne veltui liaudies išmintis byloja, kad visa tai, kas nauja, yra tik gerai pamiršta sena, o žmogaus ir visos kitos gamtos santykio prasme tai ypač teisingas teiginys.

Šioje Kauno „Kvapų naktyje“ dalyvavo ir žinomas Lietuvoje žmogus, aktorius ir parfumeris Aistis Mickevičius, parašęs ir išleidęs (ir pakartotinai, papildytą) pirmąją mūsų šalyje knygą parfumerijos temomis „Kvepalai. Olfaktorinės istorijos“. Šiaulių akademijos botanikams knietėjo pasikviesti jį į savo miestą. A. Mickevičius atvyko 2022 metais, spalio pabaigoje, į Vėjų dieną. Šiauliečių susidomėjimas aktoriumi, parfumu-

merijos specialistu, kvapais ir jo kuriamais kvėpalais vos nepranoko fizinių galimybių, – šeimininkai baiminosi, kad nuo žmonių gausos neįlūžtų antrajame aukšte esančios salės grindys. Neįlūžo. Atlaikė. Susitikimo dalyviai išsiskirstė praturtėję žiniomis apie kvapų ir kvėpalų pasaulį, pasiklausę olfaktorinių istorijų, kurių mūsų šalyje nedažnai išgirsi. Parfumerija – tai menas, kurį, kaip ir bet kokią meną, juolab kaip profesiją, sunku įvaldyti, gal todėl ji čia tokia reta. Itin prabangiai išleista A. Mickevičiaus knyga taip pat būtų suteikusi malonumą skaityti, apšvietusi bet kurį skaitytoją ir praplėtusi jo akiratį, jeigu autorius būtų pateikęs vardų, pavardžių ir pavadinimų (daugiausia – prancūziškų!) tarmę lietuvių kalba, o ne vien tik rašybą originalo kalba. Deja...

VU ŠA Botanikos sodo specialistai dalyvauja kuriant STEAM užduotis ir programas. Oficialiai pristatoma, kad STEAM – vienas iš šiuolaikiškiausių ugdymo būdų, integruojantis gamtos mokslus ir kitas – technologijų, inžinerijos, menų, matematikos – disciplinas, siejant jas su realiu gyvenimu, formuojant mokinių kritinį mąstymą ir gebėjimą rasti sprendimus. O gal tai tik nauja mada, kuri, kaip ir visos mados, atėjo ir praeis?

Dr. Rimanta Vainorienė: „Pedagoginė sistema ir ugdymo metodika STEAM (akronimas, sudarytas iš pirmųjų angliškų žodžių *science, technology, engineering, arts, maths* (gamtos mokslai, technologijos, inžinerija, menai, matematika. – *Aut. past.*) raidžių) iš tiesų vadinama nauja, tik kelerius pastaruosius metus taikoma ir Lietuvos mokyklose bei ugdymo įstaigose. Tai tokia mokymo ir ugdymo sistema, kai pirmiausia praktiškai, tarsi žaidžiant, sprendžiamas gyvenimiškas klausimas, bandoma išsiaiškinti, kodėl vienaip įdėta į vandenį moneta skęsta, o kitaip – ne, ir tik po to, kai vaikas susidomėjo, suprato, kas ir kodėl, pats pabandė padaryti ir jam pavyko, pateikiama šio sprendimo formulė (o ne atvirkščiai). Pirmasis apie tokį ugdymo būdą prabilo tuo metu JAV prezidentas Barakas Obama 2011 metų rugsėjo 25 d. Jo siūlymus palaikė ir tapo daugelio STEAM iniciatyvų pradininkė, edukacinių projektų finansuotoja NASA, milžiniška JAV valstybinė organizacija, Nacionalinė aeronautikos ir kosminės erdvės tyrimo valdyba, turinti daugybę įvairių tiriamojo pobūdžio veiklos padalinių. Per dešimt metų ši ugdymo metodika pasiekė ir mus. VU Šiaulių akademijoje kelios dešimtys mokslininkų kuria STEAM užduotis ir programas. Gamtos mokslų srityje tai daro ir Botanikos sodo mokslininkai Martynas Kazlauskas, Rimanta Vainorienė, magistrės Rita Šulskienė ir Žydrūnė Valainytė.

*STEAM veiklos.
Augalų atspaudai.
2021 metai.
Nuotrauka iš
Botanikos sodo archyvo*

*STEAM programos
„Įdomioji botanika“ veiklos.
Augalų kvapų pažinimas.
2022 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo
archyvo*

Išleistos spalvingos užduočių knygos mokiniams, pritaikytos pagal jų amžių, ir atskirai mokytojams, kuriomis prireikus gali naudotis ir mokinio tėvai ar globėjai. Be to, kaip minėjau, mes, Botanikos sodo darbuotojai, dalyvaujame kuriant STEAM programas. Miesto savivaldybė paskelbia keturias konkursines temas; jeigu laimime konkursą, gauname finansavimą mokymo priemonėms įsigyti. Vienai programai skiriama dešimt valandų; užsiėmimai skirti praktiniams gebėjimams ugdyti, jie vyksta vidutiniškai po 2,5 valandos skirtingų amžiaus grupių mokiniams visada Botanikos sode, pavyzdžiui, augalų spalvos ir spalvinimas augaliniais dažais.“

Edukacijos, ekskursijos... Natūraliai atėjome iki edukacijų ir ekskursijų – svarbios, įdomios ir naudingos kūrybinio darbo srities, kuri kiekvienam iš mūsų suteikia galimybę daug sužinoti ir išmokti. Kaip pasirenkate temas? Ar edukatoriaus darbas sezoninis? Kada ir kokie svečiai užplūsta Botanikos sodą? Kaip bendraujate su kitakalbiais?

Edukatorė **Lina Šuntaitė-Kruopienė**: „Edukacija yra švietimas, lavinimas, auklėjimas. Bendrąsias ugdymo programas sudaro Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, regionine prasme – švietimo skyrius. Edukacijų temas renkuosi pati, atsižvelgdama į

„Sėklelės kelionė“. 2021 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

minėtų aukštesnių instancijų programą, sudarau savo metų planą pagal aktualijas, poreikius, mokytojų pasiūlymus, prisitaikydama prie artėjančių švenčių ir kiekvienais metais papildydama jų sąrašą. Mūsų Botanikos sode edukacijos niekada nebūna tik pramoginės, jos pirmiausia botaninės ir turinčios artimos ateities tematiką. Tarkime, artėjant Užgavėnėms kviečiame mokytojus su mokiniais gaminti kaukes, mokome naudoti tvarias ir antrines žaliavas. Jas papildžius gamtine medžiaga sukuriamos unikalios kaukės, o kol dirba rankos, pasakoju vaikams apie šios dienos mūsų tautos tradicijas, anuomet dažniausiai naudotas kaukes ir jų simboliką, demonstruoju sukauptų kaukių, pagamintų iš įvairių medžiagų, pavyzdžius.

*„Pasigamink Užgavėnių kaukę“. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Šv. Velykos – ypatinga gamtos atgimimo šventė. Čia, sode, grįžtantį pavasarį sutinkame greičiausiai. Dažnai tai laikas, kai edukacijose pradedame naudoti gyvus augalus. Tad be tradicinio margučių raštų kūrimo, velykinių vainikų pynimo ir verbų rišimo, priklausomai nuo gamtos siūlomų dovanų, stengiuosi sugalvoti ir edukacijų, kurios leistų mokiniams prisiliesti prie bundančio pavasario.

„Verbelės – puokštelės“.
2023 metai.

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

„Pavasariniai paukštukai“.
2022 metai.

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

„Kalėdų eglutės dekoracijos“.
2022 metai.

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Edukacijos Botanikos sode vyksta visoms amžiaus grupėms, nuo 3–5 metų darželių iki senjorų. Jeigu moksleivių grupė atvyksta pirmą kartą, visada pristatau pačią botanikos sodo idėją, paskirtį ir misiją, paaiškinu, kodėl pasauliui reikalingi botanikos sodai, kuo jie skiriasi nuo močiutės sodo. Stengiuosi vaikams suprantamai paaiškinti, kaip čia išdėstyti augalai, kodėl visi jie pažymėti, kodėl žmogui svarbu pažinti augalus ir nepulti ragauti nepažįstamo augalo vaisių. Svarbiausia, kartu išsiaiškiname, kodėl gimtųjų kraštų augalus būtina saugoti, kas yra Raudonoji knyga, kada, kas ir kodėl į ją įrašomas arba išbraukiamas. Žodžiu, pradedame nuo pažinties.

Mokyklų veikla sode įvairiapusė, naudinga ir linksma. 2021 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Apskritai, edukacija yra toks užsiėmimas, kuriame glaudžiai siejasi švietimas, auklėjimas ir lavinimas. Vasarą labai pageidaujamos gyvų augalų puokščių komponavimo edukacijos, kai mokomasi rišti puokštes spiralės ar kitais meniniais būdais. Štai čia jau gali įjungti universalią gėlių kalbą, tiesiog parodydamas, ką ir kaip derinti, ką išryškinti, kuo ir kaip rišti, kaip rūpintis pamerktais augalais, kad jie kuo ilgiau džiugintų akį. Sukurtos botaninės puokštės būna išskirtinės savo augalų gausa ir įvairove. Edukacijose teorinę dalį glaudžiai siejame su aplinkosauginiais aspektais. Stengiamės skatinti miestiečius puošmenas gaminti savomis rankomis, – juk geriau išmokti susirišti kalėdinę eglutę iš šakelių negu nusikirsti gražuolę artimiausiame miškelyje. Aiškiname, kiek metų eglutė auga, kol ji pasieka mūsų ūgį ir kelis kartus praauga mus, kuo ji kiekvienam iš mūsų asmeniškai daug naudingesnė, auganti miške, o ne nukirsta, beprasmiškai sunaikinta dėl trumpalaikės šventės.

Advento metu, prieškalėdiniu laiku visada būna daug edukacijų. Būna, edukacijose susitinkame ir ne darbo metu, savaitgaliais, pavyzdžiui, kuriame advento vainiką, kalėdinę stalo kompoziciją. Norisi, kad šventinio laikotarpio šurmulyje kūrybine veikla pasimėgautų kuo daugiau žmonių.

*Edukacija „Tradicionis vaško žvakių liejimas“. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Matyt, kiekvienoje ugdymo veikloje yra ta nematomoji, bet labai svarbi, daugiausia laiko atimanti ir rezultatai nulemianti pusė – pasiruošimas. Tai nuolatinis procesas, kuriam didelę įtaką daro sezoniškumas: gamta pati padiktuoja, kada, kokius augalus, jų žiedus, lapus ar kitą gamtinę medžiagą galima rinkti, džiovinti, sukurti jai maksimaliai geras sąlygas, kad išlaikytų formą, spalvą, tekstūrą. Edukacijos metu visa tai, kas jai paruošta, yra panaudojama, vadinasi, kitai tokiai pat edukacijai reikia naujo reikalingų medžiagų komplekto. Gyvename keturių sezonų geografinėje aplinkoje, todėl apie pusė edukacijų vyksta patalpoje su gerai apmąstytu ir suplanuotu išankstiniu pasiruošimu.

*Edukacija „Augalų paslaptys puokštelėje“. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Į tą darbą neretai įtraukiu ne tik kolegas, bet ir savo artimuosius, kurie iš miško parneša ne tik uogų ar grybų, bet ir įvairiausių kankorėžių, kerpių, samanų, susiraizgiusių šakų ar šaknų... Menu, kolegos nustebo pamatę žvaigždeles, rankomis pjaustytas iš mandarinų ir apelsinų žievelių. Seniai nebemetame į kontenerius skardinių, likusių nuo konservuotų žirnelių ar pupelių, mat tie indeliai per edukacijas tampa puikiais „viešbučiais“ vabzdžiams, kurie pasirūpina, kad žieduose užsimegztų vaisiai ir sėklos. Kiaušinių lukštus ir aš, ir mano kolegos kaupiame visus metus, nes prieš šv. Velykas edukacijų padaugėja, o jų metu juos ir panaudojame. Daugybė vadinamųjų atliekų gali tapti gražiais ir naudingais daiktais, tik tam reikia nuovokos, kūrybinės gyselės, išradingumo ir darbštumo.

*Edukacija „Sode karaliauja ruduo“. 2021 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Mūsų sode vyksta ne tik edukacijos, bet ir ekskursijos, kurios skiriasi nuo edukacijų tuo, kad jos yra apžvalginės; ekskursantams pristatau Botanikos sodą, primindama jo atsiradimo istoriją, lydėdama per kolekcijas, roduo retesnius, įdomesnius augalus, papasakoju apie juos. Ekskursijos labai priklauso nuo sezono: pavasarį akcentuoju vienus augalus, vasarą – kitus, rudenį – dar kitus. Augalai tokią tvarką ir padiktuoja. Daugiausia edukacijų ir ekskursijų vedu lietuvių kalba, bet per kelis paskutiniuosius metus daugiau tenka bendrauti su ukrainiečiais, mus pamėgo ir latvių turistų grupės. Jei tai jauni žmonės, jie moka angliškai, jeigu vyresni arba ukrainiečiai, pageidauja ekskursijų rusų kalba. Yra tekę vesti ekskursijas ir angliškai, ir rusiškai. Žinoma, būtų puiku, jeigu užsieniečių grupės visada atvyktų su vertėju, bet kol kas šito nepasiekėme, – vertėjo paslaugos kainuoja papildomus pinigus, todėl žmonės sutinka daugiau pamatyti, bet gauti siauresnę žodinę informaciją.

*Edukacija „Augalų detektyvas“. 2021 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Ir edukacijos, ir ekskursijos kalbos prasme sudėtingiausios, kai sulaukiame svečių, atvykusių pagal „Erasmus“ mainų programą. Tokiose grupėse būna rumunų, italų, ispanų, norvegų, lietuvių mokinių bei juos lydinčių mokytojų. Dar pusė bėdos, kai tai yra moksleiviai, nors ir jų anglų kalbos mokėjimas labai skirtingas, bet kai atvyksta tarptautinė mokytojų ar kitokių specialistų grupė, kuriems informacijos reikia atitinkamo lygio ir apimties, tada jau prašau turėti vertėją.

*Edukacija „Džiuginantį sodą kuriu pats – dauginu vegetatyviškai“. 2023 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

Lankytojų mūsų Botanikos sode nuolat daugėja, edukacijų poreikis auga, jau dabar esu parengusi apie 30 temų, iš jų kelios yra visiškai naujos, dar mažai kam girdėtos, o ir ateičiai sumanymų turiu, – pats gyvenimas jų padiktuoja.“

ATMINTIS – MŪSŲ TURTAS

VU ŠA Botanikos sodas turi tokią visiems baltams mielą vietą – aukurą po ąžuolais. Kaip ji atsirado ir kas ten vyksta?

Karolis Grušas, kraštovaizdžio architektas: „Už mūsų kalvos, alpinariumo, yra nedidelis ąžuolynas. Tame ąžuolyne tyliai stovi atminimo stulpas Botanikos sodo įkūrėjui Stasiui Gliaudžiui. Daugiau nei prieš dešimt metų (apie 2014 m.) pastatėme ten aukurą, nes labai jau jie tiko vienas prie kito – ąžuolynas ir aukuras, o juk mes be kokių nors naujų akcentų nenurimstame, nuolat jų ieškome. Taip ir atsirado ta, anot kolegijų, šventa baltams vieta. Aukuras užkuriamas, kai edukacijų metu smilkomi žolynai, uodžiami jų kvapai ir bandoma juos atpažinti, kukliai liepsnoja jis Botanikos sode vykstančių švenčių dienomis. O jeigu baigdami edukaciją ant aukuro žarijų užpilame gintaro dulkių, pamatome originalų fejerverkutį, mat gintaro dulkės degdamos sužiba.“

Turime sudarę bendradarbiavimo sutartį su Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubu „Aukuras“. Užkuriame aukurą Kalėdų tarpušvenčiu, per Žolinę ir kitas šventes. ąžuolyne prie aukuro prieš kelerius metus vyko baltiškų sutuoktuvių apeiga. Neseniai kartu su klubu „Aukuras“ atnaujinome sodo aukurą, šiek tiek padidinome jį, pagražinome, nes lietus, vėjas, šaltis per ilgesnį laiką padarė savo darbą, apčiupinėjo jį, aplupinėjo savo šiurkščiais pirštais.“

Darius Ramančionis, Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubo „Aukuras“ pirmininkas: „Prieš penketą metų mūsų klubas kartu su advokatu, garsiu ir aktyviu kultūros puoselėtoju Jonu Nekrašiumi sumanėme įamžinti Šiaulių miesto istorinius medžius, kartu neleisdami nuskęsti užmarštyje ir amžinos atminties nusipelnčius žmones. Surašėme sąrašą, sudarėme maršrutą, išleidome lankstinuką. Pritardamas tai idėjai kraštovaizdžio architektas Karolis Grušas parengė projektą, medžio meistras Laimonas Bartkus sukūrė pačius stulpus, kuklius, minimalistinius, kokių ir norėjome. Stulpus pastatėme prie Vydūno ąžuolo ant Sukilėlių kalnelio, prie seniausio Šiauliuose Didždvario ąžuolo, prie Tautos vado ąžuolo Didždvario parke. Nusprendėme taip pat įamžinti ir Stasio Gliaudžio, pasodinusio ąžuolyną ir įkūrusio Botanikos sodą, atminimą. Juolab kad jis yra vienas iš Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubo „Aukuras“ įkūrėjų (1988) ir daug metų, kol tik leido sveikata, buvo aktyvus jo veiklos dalyvis. Stasio Gliaudžio šviesaus atminimo ženklą Botanikos sodo ąžuolyne įrengėme per pirmąsias jo mirties metines 2023 m. balandžio viduryje (rėmėjas UAB „Jautmalkės lėpis“). Tadien užkūrėme aukure ugnį, prisiminėme begalinę daugybę gamtininko Stasio Gliaudžio padarytų darbų, puoselėtų aplinkosaugos minčių ir svajonių, sugiedojome Tautišką giesmę.“

Botanikos sodas ir klubas „Aukuras“ – seni ir geri draugai, jau daug metų bendradarbiauja, kai reikia daugiau pajėgumų nuveikti gamtai gerus darbus. 2013 metų Žolinės

šventės dieną aukuriečiai ŠU Botanikos sode mokė lankytojus iš žolių kuokštų surišti žolynų paukštį, pagaminti žvaigždę, nupinti vainiką... Tais kūriniais šventės dalyviai puošė medžius, ant aukuro liepsnos šventino ir laimino puokštes, dalijosi žiniomis apie senuosius šventės papročius. Nuo tada Šiaulių klubo „Aukuras“ nariai kasmet dalyvauja Žolinės šventėje. 2016 metų vasarą prie aukuro ugnelės susituokė jaunavedžiai. Man teko garbė būti tos apeigos vedėju. Tai buvo senovinės baltų papročiais surengtos su-tuoktuvės.

2018 m. birželio 6 d. „Aukuro“ klubas (tada dar Šiaulių universiteto) Botanikos so-de paminėjo savo brandos jubiliejų – gyvavimo 30-metį, šventė su dainomis ir šokiais gausiame steigėjų, buvusių ir esamų narių, bendraminčių, bendradarbiaujančių draugijų atstovų būryje, prisimindami ne tik veržlių klubo pradžią, bet ir prasmingų darbų, pasie-kimų, patirtų nuotykių, nepamirštų džiaugsmingų akimirų gausą.

2022 metais Vilniaus universiteto Šiaulių akademija ir Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubas „Aukuras“ pasirašė bendradarbiavimo sutartį, kuria susitarė drauge puoselėti Botanikos sodą, gamtos ir kultūros paveldą. Bet visų puikiausia, kad klubo „Aukuras“ ir sodo žmonės, gamtos ir kultūros mylėtojai, be jokių rašytinių įsipareigojimų ir pasižadėjimų dešimtmečiais vienijosi skleisti gerąją žinią, jog gamta – tai mano ir tavo gyvenimas. Gamtą kaip gyvenimą turime tausoti, branginti, globoti, perim-dami protėvių paveldą.

Kai 2023 metų birželio pradžioje klubas „Aukuras“ kartu su Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Botanikos sodo darbuotojais prie sodo liepsnojančio aukuro šventė savo gyvavimo 35-metį, kai visi dalijosi šypsenomis, prisiminimais ir svajonėmis, kartu prie ugniakuro buvo ir ji – graži plevenanti viltis, kad Botanikos sodas Šiauliuose bus. Bus visada. Kad po gerų 35 metų jis švęs savo gyvavimo šimtmetį. Tądien gal kas ir iš šiandienos svečių ateis ir pakurstys aukure ugnelę linksmam vaikų ir anūkų, gamtos sau-gotojų ir kultūros mylėtojų, ratui.“

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo

Botanikos sodui sunku būtų išsiversti be draugų, pagalbininkų, talkininkų, ypač artėjant didelėms šventėms, masiniams žmonių suėjimams su parodomis, koncertais, edukacijomis, svečiais, todėl gimė dar viena graži ir gera tradicija – talkos. Ypač aktyviai sodui talkino Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, „Swedbanko“ Šiaulių padalinio bendruomenė, Šiaulių technologijų mokymo centras, Šiaulių socialdemokratai. Rudenį, kai prikrenta lapų, į pagalbą atskuba moksleiviai. Prieš didžiausią miesto šventę – Žolinę – reikia daugybės darbo rankų, kad būtų jai deramai pasiruošta. Tada ir atskuba į pagalbą didelis būrys šiauliečių, kurie ir patys džiaugiasi, kad gali susitikti, pabendrauti, visi kartu greitai, gerai ir linksmi nupjauti žolę, sugrębti, išravėti, pasigrožėti sodriu rugpjūčio žydėjimu. Maža to, prieš kelerius metus socialdemokratai praturtino Botanikos sodą šaltalankių sodinukais.

Turi Botanikos sodas ir daugiau pagalbininkų, tik mažesni jų būriai apsilanko talkose, bet visi reikalingi ir brangūs, lygiai kaip ir sodas visiems mielas, teikiantis žinių, gerų emocijų, vadinasi, ir sveikatos. Jeigu visi tie talkininkai vieną (būtinai) gražią dieną sueitų į sodą, susidarytų didelis šviesuolių – Botanikos sodo mylėtojų – klubas ir galbūt gimtų dar viena šventė – meilės savo sodui diena.

*Botanikos sodo žydėjimas. Apie 2010 metus.
R. Struogos nuotrauka*

O kas naujo pasaulyje?

2000 metais pasaulyje buvo 424 botanikos sodai, 2012-aisiais – jau 929, 2025-aisiais yra apie 3000 botanikos sodų, teigia VDU. Iš jų 550 yra Europoje. Beveik pusė visų pasaulio botanikos sodų įsteigti per paskutiniuosius 50 metų. Neabejotina, kad šie skaičiai ir toliau intensyviai augs, kadangi tokį gamtos mokslų šuolį, tokį tiriamojo darbo bazių steigimo poreikį lemia planetos klimato būklė ir bendrosios kultūros raida. Seniai ir visuotinai žinoma, kad tas, kas neskiria dėmesio ir lėšų kultūrai (ir gamtos mokslams, kaip jos itin reikšmingai sferai) plėtoti, yra priverstas tas lėšas skirti kalėjimams statyti ir kaliniams išlaikyti. Galiausiai veikia ir savisaugos instinktas: kiekvienas sveiko proto žmogus žino, kad augmenija yra jo buvimo šioje Žemėje, jo gyvasties laidas ir sąlyga.

Dauguma botanikos sodų yra universitetiniai, tačiau juk ir universitetai gyvuoja ne patys sau, o savo miestui, regionui, valstybei, ir tie moksliniai tyrimai, kurie vykdomi botanikos soduose, padeda užaugti mokslininkams, kurių žinios ir darbai tampa tautos, valstybės ir pasaulio turtu. Todėl stebina ir glumina tarsi ir nevysiškų beraščių ištarmės, esą botanikos sodu turi rūpintis ir finansuoti jo veiklą tas, kas administruoja – universitetas, akademija... Juk naudojamės juo visi. Seniai praėjo tie laikai, kai botanikos sodai buvo uždaros karalių valdos ar tyrimų laboratorijos; šiandien kiekvienas panorėjęs turime teisę nuvykti ir savo svečius pradžiuginti jo grožiu, kvapais, tvarka, aura, galime užsisakyti ekskursiją, edukaciją, praturtėti, įgyti žinių, patirti džiaugsmą, net organizuoti čia privačią šventę. Tik štai teisės be pareigos nebūna.

*Rododendras. 2021 metai.
R. Bernotaitės nuotrauka*

VU ŠA Botanikos sodas yra mūsų, Šiaulių miesto, rajono, regiono, kartu su kitais botanikos sodais ir visos Lietuvos turtas, turiningo poilsio, erudicijos, kūrybingumo, išradingumo, dėkingumo ir inteligencijos ugdymo sodas. Jo reikia mums, mūsų vaikams, anūkams ir visiems, ateisiantiems po mūsų iš arčiau susipažinti su savo motina GAMTA, kuri, anot rašytojo Mariaus Katiliškio, alsuoja tiesiai į žmogaus širdį, į pačią sielą, ir išstumia visa, kas nereikalinga ir negera.

*Žydi rododendrai. 2020 metai.
R. Paražinavičiaus nuotrauka*

O kas naujo įvyko ir atsirado mūsų Botanikos sode per pastaruosius dvejus metus?

Derliaus šventės sodas pradėjo švęsti neseniai – nuo 2024 metų. Tais metais Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje drauge su Šiaurės šalių genetinių išteklių centru (NordGen) ir Lietuvos universitetų botanikos sodų asociacija (LUBSA) vykdė projektą „Pamatyk, pasėk ir paragauk“. Projekto tikslas – sudominti jaunąją kartą augalų auginimu ir paskatinti gilintis į mūsų maisto kelią iki lėkštės. 2024 m. rugsėjo 19 d. Botanikos sode vyko derliaus šventė. Čia susirinkusieji galėjo pasidomėti užderėjusio derliaus įvairove, jį nukulti, surinkti, pasverti ir, žinoma, jo paragauti! Šventėje vyko jaunųjų muzikos atlikėjų ir šokėjų pasirodymai, degustacijos, edukacinė veikla ir konkursai. Šventėje dalyvavo Hulda Götmark – viešnia iš Šiaurės šalių genų banko ir genetinių išteklių žinių centro. Pakartota šventė 2025 m. vėl buvo populiari; ko gero, formuojasi naujos šventės tradicija...

*Laumės namelis. 2025 metai.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

2025 m. pabaigtas statyti laumės namelis – vaikams ir norintiems nusifotografuoti prie neįprasto statinio. Čia gyvena laumė (kurios niekas nematė), užtat, kol jos nėra, visi gali įeiti į namelį ir pažiūrėti, kaip ji gyvena, pamatyti jos virtuvę ir darželį.

Prieš porą metų VU ŠA direktorė prof. Renata Bilbokaitė pastebėjo, kad laumės namelis sode tiktų, o Karolis Grušas, kolegų padedamas, šį sumanymą įgyvendino.

Dabar namelį galima rasti natūralaus miško fragmente, už rododendryno.

Šiame namelyje gyvena laumės, dažnai lankosi ir kaukai (barzdukariai), kurie atsaikingi už šio namelio gerovę ir tvarką. Nors tvarką jie savaip supranta, Botanikos sode yra laukiami ir mylimi. Šiltesnėmis vasaros naktimis čia apsilanko ir miškinis, nors žiemos metu miega toliau už Šiaulių esančių miškų kertinėse buveinėse. Pavasarį pabudęs būna prastos nuotaikos, baido žvėris ir laužo šakas, tad jei siūbuoja medžiai, būkite atidūs, kad senos sausos šakos neužkristų. Tamsiu paros metu aplink šį namelį šminirėja žiburiniai, todėl Botanikos sodo lankytojai turėtų būti apdairiai mandagūs. Žiburiniai mėgsta pagarbą ir įžeisti gali keršyti. Be to, sakoma, kad žiburiniai atrodo taip baisiai, kad juos pamatę žmonės miršta iš išgąsčio. Tik jau ne pirmus metus dirbantys Botanikos sodo darbuotojai yra pratę prie jų išvaizdos. Neretai pasisvečiuoti į namelį atšliaužia ir žalčiai. Damos turėtų būti budrios, mat dažnai pastebime, kad žalčiai pasivertę dailiais jaunikaičiais slampinėja po sodą ir šnekinia lankytojas. Apsilankykite namelyje ir, jei pasiseks, sutiksime jo gyventojus.

Informacinio stendo lankytojams dalis (autorius K. Grušas)

MO muziejaus (Vilnius) kiemelyje ir daug kur kitur želdynus suprojektavo Rasa Laurinavičienė – Vilniaus universiteto doktorantė. Šiaulių botanikos sode nuo 2025 metų atliekama dalis jos disertacinio darbo eksperimentų – auginami ir mokslo metodais stebimi puošnūs augalai, siekiant atsakyti į klausimą „Kurie iš jų tinkamiausi auginti miesto sąlygomis, kad minimaliai prižiūrėti ne tik atrodytų gražūs, bet ir prisidėtų prie ekosisteminių (gamtos) paslaugų teikimo?“ Kol kas jie auga Botanikos sodo eksperimentiniame skyriuje, bet atrinktieji galbūt bus vis dažniau matomi puošiantys miestų ir miestelių žaliąsias erdves visoje Lietuvoje.

Kaip Botanikos sodas švęs savo 100-metį?

Dr. Martynas Kazlauskas: „Botanikos sodas Šiauliuose bus tol, kol bus jame apsilankančių, besidominčių augalais ir juos tyrinėjančių lankytojų. Žmonės keliai į priemiesčius, pasinaudoja nuotolinio darbo galimybėmis, ieško vasarnamių dėl vienos svarbios priežasties – nori grįžti arčiau gamtos. Tad nenuostabu, kad technologijų persisotinusiai visuomenei botanikos sodai taps oazėmis miestuose, labiausiai geidžiamais ir lankytiniais objektais. Kai Šiaulių didmiestyje Stasio Gliudžio ir jo bendraminčių įkurtas Botanikos sodas švęs savo 100 metų jubiliejų, jis mieste, galbūt, jau veiks ne vienas! Bet bus vienintelis mieste, turintis ilgiausią istoriją su nelengva pradžia, susijusia su ne-

sustabdomu noru padėti aukštojo mokslo įstaigai parengti žmones, nuo kurių priklauso mūsų šalies klestėjimas – mokytojus. Pačius geriausius!

Jei gabalėlis žemės žmonių valia ir rankų darbštumu iš aukštumėlės tyruose virto Biologine stotimi, o ji (vėliau Agrobiologinė stotis) – tikru Botanikos sodu, tai įmanoma viskas. Kada nors (gal jau greitai, atpigus elektrai) sode būtinai atsiras ypatingas šiltnamis, oranžerija, kur pamokos vaikams, seminarai, gal net vestuvių ceremonijos galės vykti augalų apsuptyje net žiemą. O ir kasdien miestiečiai ilgais žiemos vakarais, sugaišę vos keliasdešimt minučių, nusimetę sunkius paltus, galės patekti po tikromis palmėmis, užuosti vasaros, vanilės žiedų kvapą, susipažinti su mus maistu, pluoštu, vaistais, deguonimi aprūpinančių augalų įvairove.

Visi, kurie gimė praeitame tūkstantmetyje, pastebi, kad dėl geresnio susisiekiimo mūsų planeta „mažėja“ – jai apkelti nebereikia 80 dienų, iš Šiaulių į sostinę automobiliu galima nukakti per kiek daugiau nei dvi valandas, jei reikia, kasdien važiuoti dirbti kitame mieste – ne problema. Miestiečių darbo produktyvumas, kuriama aukšta pridėtinė vertė, laiduojama mieste veikiančių aukštojo mokslo įstaigų, gyventojams išlaisvins dalį darbe sugaištamo laiko laisvalaikiui, todėl muziejais ir panašiomis kultūros, intelektualio ugdymo įstaigomis bus vis labiau domimasi, todėl jie bus vis labiau optimizuoti lankytojų patogumui. Atstumas Šiauliuose tarp Botanikos sodo ir geležinkelių muziejaus vos 1000 metrų. Ko gero, tik laiko klausimas, kada lankytojai – miestiečiai ir miesto svečiai – jaukiu dviračių takeliu ar dar smagiai – neįprasta transporto priemone „rankine drezina“, riedančia siauruko bėgiais, galės aplankyti Botanikos sodą ir Geležinkelių muziejų tos pačios išvykos metu...

Botanikos sodo šiauriniame sklype stiebiasi nuo 2010 metų sodintas parkas; minint sodo šimtmetį jis jau bus brandus. Šis sklypas pasiūlys daugiau galimybių šiauliečiams – čia vyks viso savaitgalio trukmės sodinukų mugės su paskaitomis apie auginimą, didieji Botanikos sodo renginiai, tokie kaip Žolinė, dailininkų plenerai ir prie teritorijos specifikos pritaikyta edukacinė veikla.

*Jaukus VU Šiaulių akademijos Botanikos sodas visada laukia lankytojų.
Nuotrauka iš Botanikos sodo archyvo*

PADĖKA

Tikriausiai berašant kiekvieną dalykinę dokumentinę (istorinę, biografinę) knygą susipažįstama su keliolika ar keliasdešimt žmonių, patiriama tiek nuotykių ir netikėtumų, kad atsiranda daug įdomios, tikros, neišgalvotos medžiagos dar vienam kūriniui – knygos parašymo istorijai. Tačiau tradiciškai tie nauji ryšiai ir santykiai išreiškiami trumpais padėkos žodžiais, už kurių skaitytojas tegul pajunta autorės šilumą, jokiais žodžiais neišsakomą dėkingumą, net skolos jausmą. „Raktažolė pelenėlė“ – ne išimtis. Žemai nusilenkti derėtų dabar jau Amžinybėn išėjusiam Stasiui Gliaudžiui, džiaugsmingai ir nuoširdžiai pasakojusiam savo, pašauktojo gamtininko, gyvenimą, surinkusiam ir pateikusiam Šiaulių botanikos sodo gimimo rašytinę medžiagą – leidinius, periodinės spaudos straipsnius, savo užrašus – apie sunkią, komplikuotą, tada dar net svajonėse nedrįstamo kurti, bet realiai jau kuriamo botanikos sodo pradžią, gamtos gerbėjų ir mylėtojų ugdymą, altruistišką aukštojo mokslo įstaigos turtinimą. Šitą meilės savo pašaukimui ir darbo jo labai temą reikšmingais gamtininko veiklos epizodais papildė docentas agrarinių mokslų daktaras Kęstutis Kazimieras Vilkonis, docentas humanitarinių mokslų daktaras Stasys Tumėnas, profesorė habilituota biomedicinos mokslų daktarė Vida Motiekaitytė, prisiminimais apie Stasį Gliaudį pasidalijo buvęs jo studentas, 2016–2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo narys Jonas Jarutis, daug labai svarbios medžiagos iš Klaipėdos atvežė buvusi Šiaulių universiteto Botanikos sodo vadovė, biomedicinos mokslų daktarė (HP) Asta Klimienė, tekstą papildė biomedicinos mokslų daktarė Rita Mikaliūnaitė, ilgamečiai Botanikos sodo darbuotojai Aldona Grišaitė, Stasys Žvigaitis, Birutė Balašaitienė, Indrė Šklenikienė, Giedrius Girdvainis, Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubo „Aukuras“ pirmininkas Darius Ramančionis, Stasys Gliaudys jaunesnysis, buvęs vyriausiasis Šiaulių miesto dailininkas, dizaineris Vilius Purnas. Savo požiūrį į dabartinę Šiaulių botanikos sodo padėtį ir geriausius ateities linkėjimus išsakė gamtininkas, fotografas, rašytojas, TV laidų vedėjas Marius Čepulis.

Širdingai dėkoju Jums visiems, gerieji žmonės, už pareikštas mintis, empatiją, geranoriškumą, sugaištą laiką.

Žinoma, pati sunkiausia našta rašant „Raktažolę pelenėlę“ užgriuvo šiuo metu VU ŠA Botanikos sode dirbančius žmones: vadovą, biomedicinos mokslų daktarą Martyną Kazlauską, agronomijos krypties mokslų daktarę Rimantą Vainorienę, vyresn. botaninių kolekcijų kuratorės Ritą Šulskienę, Žydrūnę Valainytę, botaninių kolekcijų kuratorės Virginiją Aleknienę ir Renatą Lengvenytę-Vitkauskienę, edukatorę Liną Šuntaitę-Kruopienę, kraštovaizdžio architektą Karolį Grušą. Dėkoju visiems, pateikusiems

dalykinės ir mokslinės informacijos, radusiems laiko ne kartą koreguoti tekstą, rinkti nuotraukas ir visa tai daryti šalia tiesioginio darbo krūvio, kuris užpildo kiekvieną minutę. Visų Jūsų kantrybė, ramybė, nuosaikumas, darbštumas verti gamtininko, tauriausios profesijos atstovo, titulo.

Didelį, svarbų ir nelengvą (turint mintyje daugybę mokslinių terminų) darbą atliko knygos teksto redaktorius, Lietuvoje plačiai žinomas kalbininkas, kelis dešimtmečius vadovaujantis Lietuvių kalbos draugijos Šiaulių skyriui, Lietuvių kalbos draugijos garbės narys Algirdas Malakauskas, taip pat dailininkė ir maketuotoja Vigita Juodvalkienė, visus leidybos kalnus bei tarpeklius padėjęs pereiti leidyklos projektų vadovas Aloyzas Tubutis. Nuoširdžiai ačiū jiems.

Ypač esu dėkinga pedagogei ir fotografei Birutei Musneckienei, atidžiai perskaičiusiai ir pataisiusiai faktologinį tekstą. Po kelių dešimtmečių draugystės su Stasiu Gliaudžiu p. Birutė galėjo ir, svarbiausia, norėjo padėti, kad knygoje viskas būtų perteikta kuo tiksliau.

Esu dėkinga savo sūnui Daliui Žymantui už svarbią ir skubią kompiuterinio raštingumo pagalbą bet kuriuo paros metu, už patarimus ir visą kitą techninę bei buitinę paramą, kuri padėjo ir palengvino rašyti knygą.

Botanikos sodo Šiauliuose istorija „Raktažolė pelenėlė“ niekaip nebūtų gimusi nei savo elektronine versija, nei ypatingais dažais kvepiančiu ir spalvomis džiuginančiu popieriniu pavidalu, jeigu ne Šiaulių miesto savivaldybės vadovų ir kultūros darbuotojų supratingumas, jeigu ne skirtos lėšos jos leidybai, kol kas, tiesa, jos pirmajam, kukliam, bet labai svarbiam leidimui. Už finansinę paramą drįstu dėkoti miesto vadovams visų būsimųjų knygos skaitytojų vardu. Prie viso to labai ačiū Šiaulių miesto vicemerui Justinui Švėgždai ir jo patarėjai Virginijai Mickavičienei už pastangas gauti finansavimą knygos kūrimui ir leidybai, už moralinį palaikymą, optimizmą, už dovanotą viltį ir tikėjimą, kad viskas bus gerai.

Autorė

Birutė Žymantienė

RAKTAŽOLĖ PELENĖLĖ

Botanikos sodas Šiauliuose:
istorija ir dabartis

Redaktorius Algirdas Malakauskas

Dailininkė ir maketuotoja Vigita Juodvalkienė

Nuotraukos: Ramunės Bernotaitės, Karolio Grušo, Renatos Lengvenytės-Vitkauskienės,
Birutės ir Algirdo Musneckių, Rolando Parafinavičiaus, Petro Motiekaičio,
Reginos Poškutės, Viliaus Purono, Zenono Ripinskio, Romualdo Struogos, Domo Šukio,
Rimantos Vainorienės, Žydrūnės Valainytės, Birutės Žymantienės, J. Švėgždos;
iš Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Botanikos sodo archyvo ir asmeninių
Stasio Gliudžio, Stasio Gliudžio jaunesniojo, Aldonos Grišaitės,
Astos Klimienės, Kęstučio Kazimiero Vilkonio ir Stasio Žvigaičio archyvų.
Piešiniai Karolio Grušo.

2025-12-10. 26 sp. l.
Parengė ir išleido UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G, LT-76207 Šiauliai